

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

obor sociální a kulturní ekologie

Bc. Martina Suchá

Komunitou podporované zemědělství

případová studie KomPot

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Ivan Rynda

Konzultant: Mgr. et Mgr. Arnošt Novák

Praha 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila pouze uvedené prameny a literaturu. Práce nebyla využita k získání jiného titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a v elektronické databázi vysokoškolských kvalifikačních prací a v souladu s autorským právem používána ke studijním účelům.

V Plzni dne 27. června 2014

Bc. Martina Suchá

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat zejména svému vedoucímu práce PhDr. Ivanu Ryndovi a svému konzultantovi Mgr. et Mgr. Arnoštu Novákovi za to, že mi před dvěma lety pomohli najít téma mé diplomové práce, které mě velmi obohatilo a změnilo můj dosavadní přístup k potravinám a pohled na zemědělství, v druhé řadě bych jim chtěla poděkovat za mnoho užitečných rad při konzultacích a jejich drahocenný čas. PhDr. Ivanu Ryndovi bych chtěla velmi poděkovat konkrétně za četné konzultace a podporu v době finalizace práce.

Velké díky patří také všem členům KomPotu, se kterými jsem strávila několik velmi příjemných chvil na zahradě, při schůzích a při rozhovorech, jež byly značně inspirativní a místy skutečně zábavné. Jmenovitě bych chtěla vyjádřit své díky Míle Kettnerové a Honzovi Valeškovi za cenné informace, které mi poskytli, ochotu pomoci a přátelský přístup.

Na posledním, ale nejdůležitějším místě děkuji své rodině, svému příteli a svým přátelům za jejich podporu a trpělivost.

Abstrakt

Diplomová práce *Komunitou podporované zemědělství – případová studie KomPot* zkoumá ve své empirické části fungování spolku KomPot a jeho vývoj od roku 2012, kdy spolek vznikl. Práce se také zabývá členy spolku, ptá se, jaké mají důvody pro vstup do spolku a jaké na něj mají názory.

Teoretická část práce je věnována tématu Komunitou podporované zemědělství (KPZ), které se jako první objevilo v Japonsku po roce 1970 a v České republice se rapidně rozvíjí v posledních dvou letech. Téma KPZ je nejprve ukotveno v pojmech *komunita* a *zemědělství*. Následně je v práci vysvětleno, co je KPZ a jaké jsou jeho charakteristiky. Popsány jsou také pojmy potravinová suverenita, potravinová soběstačnost a potravinová bezpečnost, které s KPZ úzce souvisí. Pro zevrubné uchopení tématu KPZ se práce detailněji věnuje rešerši KPZ v různých zemích světa, na kterých je ukázána variabilita KPZ.

Součástí výzkumu této práce je také otázka položená řešitelským týmem v rámci SVV UK, jež zkoumá, do jaké míry je KPZ rezistenční strategií vůči individualizaci a komodifikaci modernizované společnosti.

Klíčová slova:

komunitou podporované zemědělství, komunita, zemědělství, potravinová suverenita, potravinová soběstačnost, potravinová bezpečnost, individualizace, komodifikace, rezistenční strategie

Abstract

Master thesis Community Supported Agriculture – Case Study KomPot examines functioning of the KomPot association and its development since 2012 when the association was founded. The thesis also describes its members and seeks their reasons for joining and their opinions about KomPot.

The theoretical part of the thesis deals with the term Community Supported Agriculture (CSA) which has its origins in the 1970's in Japan and has been developing rapidly in the Czech Republic for the last two years. The CSA theme is put into the context of the terms *community* and *agriculture* first. Then it is explained what CSA means and what its characteristics are. The terms food sovereignty, food self-sufficiency and food security are described as well for they are closely related to CSA. For a detailed comprehension of the topic the thesis explores the CSAs in the world, which can show the diversity of CSA.

A part of the research is the question asked by a research team in the frames of Specific University Research of the Charles University in Prague that examines to what extent CSA is a resistance strategy to the modern society individualisation and commodification.

Key words

community supported agriculture, community, agriculture, food sovereignty, food self-sufficiency, food security, individualisation, commodification, resistance strategy.

Obsah

1	Úvod	10
2	Teoretická část	11
2.1	Základní pojmové ukotvení	11
2.1.1	Komunita	13
2.1.1.1	Definice komunity	13
2.1.1.2	Diachronní pohled na komunitu	14
2.1.1.3	Komunita – shrnutí.....	17
2.1.2	Zemědělství	17
2.1.2.1	Zemědělství a civilizace	17
2.1.2.2	Zemědělství v České republice.....	20
2.1.2.3	Biodynamické zemědělství.....	23
2.1.2.4	Zemědělství – shrnutí.....	24
2.2	Komunitou podporované zemědělství	25
2.2.1	Co znamená komunitou podporované zemědělství	25
2.2.2	Principy KPZ	26
2.2.3	Typy KPZ	26
2.2.4	Fungování KPZ	27
2.2.5	Výhody KPZ.....	28
2.2.6	Nevýhody KPZ.....	30
2.2.7	Na co KPZ reaguje?.....	32
2.2.7.1	Potravinová soběstačnost, potravinová suverenita, potravinová bezpečnost	34
2.3	Vznik KPZ ve světě	37
2.3.1	Japonsko	38

2.3.2	Co předcházelo vzniku KPZ v Evropě.....	38
2.3.2.1	Švýcarsko.....	40
2.3.2.2	Německo	41
2.3.2.3	Nizozemsko a Belgie.....	42
2.3.2.4	Francie.....	43
2.3.2.5	Velká Británie	44
2.3.2.6	Slovensko	44
2.3.2.7	Itálie, Portugalsko, Španělsko	44
2.3.2.8	Skandinávie	45
2.3.3	Spojené státy americké	46
2.3.4	Austrálie	49
2.3.5	Ostatní země	49
2.3.6	Shrnutí KPZ ve světě	50
2.4	Vznik KPZ v České republice	51
2.4.1	Další způsoby distribuce lokálních potravin.....	52
2.4.2	Iniciativy příbuzné KPZ	53
2.4.3	Shrnutí	54
2.5	Individualizace, komodifikace, rezistenční strategie.....	54
3	Metodologie.....	57
3.1	Výzkumné otázky.....	59
3.2	Kvalitativní výzkum	60
3.3	Kvantitativní výzkum.....	60
3.4	Smišený výzkum a triangulace.....	61
3.5	Případová studie	61
3.6	Pozorování	62
3.7	Dotazník.....	63

3.8	Polostrukturované rozhovory.....	65
3.9	Výběr vzorku.....	66
3.10	Analýza dokumentů a virtuálních dat.....	67
3.11	Kvalitativní analýza dat.....	68
3.12	Etika výzkumu.....	69
4	Empirická část.....	70
4.1	KomPot – základní charakteristiky.....	70
4.2	Vznik KPZ KomPot.....	72
4.3	Stanovy spolku.....	74
4.4	Fungování KomPotu.....	77
4.4.1	Co se pěstuje a jak.....	77
4.4.2	Role zahradnic.....	79
4.4.3	Odběr zeleniny.....	80
4.4.4	Pracovní brigády.....	81
4.4.5	Dobrovolně-závazný příspěvek.....	86
4.4.6	Komunikace.....	89
4.4.7	Společenské aktivity KomPotu, propagace, projekty.....	92
4.5	Členové KomPotu.....	93
4.5.1	Základní charakteristiky členů.....	93
4.5.2	Důvody pro vstup do KomPotu.....	98
4.5.3	Odchod z KomPotu, nezapojení se, reakce okolí.....	101
4.5.4	Splněná a nesplněná očekávání.....	103
4.5.5	Výhody a nevýhody KomPotu.....	103
4.5.5.1	Rozdíl mezi KPZ a městskými zahradami.....	108
4.5.6	Změna s nástupem do KomPotu.....	110
4.5.7	Co pro členy KomPot znamená.....	114

4.5.8	KomPot a trvale udržitelný rozvoj (TUR).....	116
4.5.9	KomPot a stát	117
4.6	Cíle KomPotu, směřování KomPotu do budoucnosti	118
4.6.1	Budoucnost KomPotu pohledem členů.....	121
4.7	Rezistence vůči individualizaci a komodifikaci	122
5	Závěr.....	126
6	Seznam zkratk	131
6.1	Seznam výrazů pro KPZ či podobné iniciativy ve světě	131
6.2	Další zkratky	131
7	Literatura.....	133
7.1	Literatura	133
7.2	Literatura k metodologii	138
7.3	Literatura dostupná na internetu	140
8	Přílohy	144
8.1	Seznam příloh	144
8.1.1	Příloha P1 – Projekt diplomové práce	144
8.1.2	Příloha P2 – Dotazník KomPot.....	144
8.1.3	Příloha P2a – Grafická příloha – Dotazník KomPot	144
8.1.4	Příloha P3 – Rozhovor, návrh otázek	144
8.1.5	Příloha P4 – Transkribovaný rozhovor	144
8.1.6	Příloha P5 – Plánek společenské zahrady	144
8.1.7	Příloha P6 – Stanovy.....	144
8.1.8	Příloha P7 – Fotky.....	144

1 ÚVOD

Komunitou podporované zemědělství (KPZ) je fenomén, který se u nás začal rozvíjet v roce 2009. Zatímco před dvěma lety existovalo v České republice pouze šest KPZ, k dnešnímu datu jich existuje skoro dvacet a několik dalších je ve fázi vzniku. Ve světě je KPZ známé pod anglickým názvem CSA (Community Supported Agriculture). Jako první se objevilo KPZ v Japonsku na začátku 70. let, o deset let později byly zaznamenány také první KPZ systémy v Evropě a USA. Jedním z hlavních cílů KPZ je vytvořit mezi výrobcí potravin a konzumenty pouto, které bylo zpřetrháno vinou globalizovaného trhu. Potraviny jsou mnohdy převáženy tisíce kilometrů daleko, než se dostanou na náš talíř. Málokdy mají spotřebitelé přehled o tom, kdo jejich jídlo vyrobil, jakým způsobem je vyrobil, jak bylo zpracováno a jak s ním bylo zacházeno při převozu. Dnešní způsob výroby potravin je odezvou na výzvu potravinové bezpečnosti, jejímž cílem je vyhlazení hladomoru pomocí stálého přísunu potravin pro každého. Kvůli rostoucímu počtu obyvatel jsou však dopady potravinové bezpečnosti tíživé: při intenzifikaci zemědělství se vyčerpává půda, těžká technika a průmyslová hnojiva v zemědělství zvětšují závislost na fosilních palivech, při dovážení potravin vzniká velká ekologická stopa, dovezené potraviny jsou chemicky ošetřené, což může mít vliv na lidské zdraví, drobní zemědělci jsou utlačováni nadnárodními zemědělskými korporacemi, kterým lze těžko konkurovat. Pro tyto a mnohé jiné negativní důsledky se snaží být KPZ řešením: snaží se propojit výrobce potravin se spotřebiteli a vytvořit mezi nimi pouto, které funguje na základě vzájemné důvěry a solidarity, zkracuje vzdálenosti mezi oběma stranami, přináší zdravé a čerstvé potraviny z lokálního zdroje, které jsou vypěstovány environmentálně šetrným způsobem, a v neposlední řadě odbourává všechny nadbytečné náklady, které vznikají cestou přes celou zeměkouli. S pojmem KPZ je úzce spojen koncept potravinové suverenity, která bojuje za to, aby měl každý právo ovlivňovat svůj potravinový systém v místě, kde žije, v takových podmínkách, které jsou udržitelné ve všech svých aspektech: sociálních, ekonomických i environmentálních.

Předkládaná práce se zabývá spolkem KomPot, prvním KPZ v České republice, které vzniklo na popud samotných spotřebitelů. Cílem práce je rozkrýt fungování a organizaci spolku a zjistit, čím se vyznačují jeho členové, z jakých důvodů KomPot vyhledali a jaký na něj mají názor. Případová studie může částečně zodpovědět na podnět, který byl předložen v rámci

článku Partnerské vztahy mezi zemědělci a spotřebiteli: „Navzdory dynamickému rozvoji postrádáme potřebné informace o složení a motivech účastníků skupin (CSA – pozn. autorky). Zejména by byly cenné údaje o zákaznících, kteří jsou různorodější skupinou než producenti.“ [Ulčák, 1997: 266]. Zákazníky se v kontextu tohoto článku míní skupina odběratelů amerického CSA, které je v Americe často postavené na modelu „KPZ vedené farmářem“. Členové KomPotu, jenž je příkladem „KPZ vedeného komunitou“ by se sice nedali nazývat zákazníky, neboť mezi sebou neobchodují, ale představují ve všeobecném kontextu KPZ tutéž skupinu, neboť jsou také odběrateli produktů KPZ.

KPZ dokáže být velmi variabilní a dá se říci, že žádné není zcela stejné, jak dokládají také výše zmíněné modely. Výrazná odlišnost KPZ systémů byla důvodem pro zpracování rozsáhlé rešerše rozlišných KPZ v různých zemích světa, protože to, jak vznikají a fungují KPZ jinde na světě, napomáhá orientaci i na domácí scéně.

Součástí výzkumu je rovněž otázka položená řešitelským týmem v projektu katedry sociální a kulturní ekologie: *Nakolik různé formy zahrádkaření, ať již v podobě zahrádkářských kolonií, komunitního zahradničení či guerilla gardeningu, představují určité resistantní strategie, implicitní či explicitní, vůči procesům individualizace a komodifikace.*

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Základní pojmové ukotvení

Komunitou podporované zemědělství¹ je termín, který byl přeložen z doslovného anglického ekvivalentu Community Supported Agriculture, jehož význam se snaží na první pohled odhalit základní myšlenku, již KPZ obsahuje. Jedná se o zemědělství, které se opírá o existenci komunity lidí, kteří se na něm podílejí. Autorkou názvu CSA je Robyn van En, jedna ze zakladatelek prvních CSA v Americe. Van En dlouho přemítala, jaký název má vybrat, uvažovala také o variantě ASC (Agriculture Supported Communities)². Přes to, že se setkala

---

¹ V práci se komunitou podporované zemědělství bude i ve své plurálové formě vyskytovat jako KPZ. Anglickou zkratku CSA budu používat coby synonymum pro KPZ v celosvětovém kontextu, zejména pak ve spojení s CSA v anglicky mluvících zemích.

² V překladu by tento název znamenal „komunity podporované zemědělstvím“, což by se dalo chápat i v hlubším smyslu jako „komunity žijící ze zemědělství“ [osobní konzultace].

s nedorozuměním v bývalém Sovětském svazu se slovem „komunita“³ a narazila i na nepochopení slova „podporovaný“, trvala pevně na CSA [Henderson; Van En, 2007]. Van En si pravděpodobně uvědomovala přední postavení angličtiny mezi ostatními jazyky ve světě, proto si dala na výběru názvu záležet. Dnes je CSA celosvětově používaný pojem na mezinárodních setkáních lokálních potravinových systémů. Doslovný překlad pojmu CSA se nepoužívá ve všech zemích, některé země mají své vlastní názvy, ať už více či méně podobné či příbuzné slovům zemědělství a komunita⁴. V českém prostředí jsem v rámci své rešerše nezaznamenala jiný pojem než právě doslovný překlad „komunitou podporované zemědělství“. Překlad by se mohl používat i ve formě „komunitně podporované zemědělství“, ale v průběhu výzkumu jsem se s touto formou nikdy nesešla. V běžné mluvě získalo KPZ i svou hovorovou podobu „kápézetka“.

Důkazů, že se pojem KPZ v našem prostředí již plně etabloval, je hned několik, skloňuje se nejen mezi lidmi, kteří jsou do KPZ zapojeni, ale i v populární literatuře a na akademické půdě. V praxi se výraz začal používat pravděpodobně nejdříve před pěti lety, kdy se kolem roku 2009 začalo formovat první KPZ při Středisku ekologické výchovy hlavního města Prahy, Toulcově dvoře [Frélichová, 2013]. Na teoretické rovině zmiňují KPZ již akademici Ulčák [1997] a Johanisová [2001] ve svých článcích. KPZ se věnuje i několik absolventských prací z Masarykovy univerzity, Karlovy univerzity v Praze a České zemědělské univerzity v Praze. Některé práce, jež se zabývají např. biokluby, přímými vztahy či „bedýnkami“, obsahují KPZ okrajově [Kotouček, 2010; Kozlová, 2010; Suchá, 2010]. KPZ jako ústřední téma své práce si zvolil Štěpán Strnadel [2013] a popsal KPZ pohledem českých ekologických zemědělců. V minulém roce byly zpracovány další dvě diplomové práce, které se přímo věnují také KPZ KomPot: Šárka Janková [2013] zkoumala KomPot z přírodovědného hlediska a hledala v něm prvky permakutury, Veronika Frélichová [2013] zařadila KomPot ve své práci s názvem „Jídlo s tváří farmáře: komunitou podporované zemědělství v České republice“ mezi šest tou dobou existujících KPZ u nás. Práce V. Frélichové a Š. Jankové jsou pro můj výzkum nejvíce

---

³Slovo „komunita“ má i v České republice s odkazem na dobu před listopadem 1989 negativně zabarvené konotace. Pravděpodobně je tomu tak pouze kvůli stejnému kořenu se slovem komunismus, nicméně samo o sobě by slovo „komunita“ mělo být neutrální, stejně jako jeho synonymum „společenství“. KPZ by mohlo nabízet příležitost rehabilitace slova „komunita“, pokud by se KPZ dostalo více do povědomí širší veřejnosti. Stejně tak by mohlo být v novém světle nahlíženo i na slovo družstvo. „*Když se řekne družstvo, každý si u nás představí JZD. Je to téměř sprosté slovo,*“ říká Dagmar Milerová Prášková, analytička potravinové bezpečnosti organizace Glopolis [Uhnák, 2014].

⁴Názevům, které se pro CSA používají ve světě, se budu věnovat v kapitole 2.3 Vznik KPZ ve světě.

relevantní. Pokusím se na ně navázat a prohloubit informace jak časově – o další rok existence, tak kvalitativně, co se týče samotného fungování KomPotu a jeho členů.

Za nejvíce fundovanou uživatelskou publikaci lze považovat čerstvou příručku nesoucí jméno Komunitou podporované zemědělství, již vydal ekologický institut Veronica ve spolupráci s pražskou PRO-BIO LIGOU. Tato příručka je zatím jediný oficiální dokument, který se týká pouze KPZ [Valeška; Kettnerová; Pařízková; Frélichová, 2013]. O KPZ referuje také další nedávná publikace Martina Raspera Urban Gardening z roku 2014.

Substantiva *komunita* a *zemědělství* jsou nositelé hlavních významů v názvu KPZ jak sémanticky, tak reálně. KPZ je komunita lidí, kteří hledají novou cestu v zemědělství. Pro ukotvení těchto pojmů považuji za důležité je definovat a zasadit do všeobecného i českého kontextu. Ačkoli *podporované* má také svůj význam, nebudu mu věnovat celou podkapitolu. Je však důležité si uvědomit, že slovo *podpora* lze chápat různě. Ve spojení s KPZ v sobě zahrnuje všechny možné vztahy, které se ke KPZ pojí, ať už vztah mezi zemědělstvím a komunitou, potažmo přírodou a lidmi nebo konkrétněji vztah mezi pěstitelem zeleniny a jejími odběrateli. K tomuto vztahu mohou být přiřazeny též různé vlastnosti jako přátelství, rovnocennost, dlouhodobost či závazek. Podporu lze také chápat ve smyslu finanční pomoci, která je v KPZ jedním ze základních stavebních kamenů, je však nutné na ni nahlížet v souboru s ostatními principy (kapitola 2.2.2).

2.1.1 Komunita

V následující kapitole zadefinuji pojem komunita obecně i s přihlédnutím na jeho dnešní časté použití ve virtuálním světě. V diachronním pohledu na komunitu se zaměřím na to, jak se komunita vyvíjela od tradiční společnosti ke společnosti moderní a jak na tento vývoj nahlíželi významní sociologové, zejména F. Tönnies, E. Durkheim, Z. Bauman, J. Keller či P. Macnaghten a J. Urry.

2.1.1.1 Definice komunity

Velký sociologický slovník definuje komunitu⁵ jako „*sociální útvar charakterizovaný jednak zvláštním typem sociálních vazeb uvnitř mezi členy, jednak specifickým postavením navenek, v rámci širšího sociálního prostředí.*“ [Maříková a kol, 1996: 512].

---

⁵ Též společenství či pospolitost.

Murray Hawtin poukazuje na různé pojetí významu slova komunita. Nejčastěji je komunita chápána jako „skupina lidí, která žije či pracuje ve stejném geograficky vymezeném místě, např. na sídlišti, vesnici nebo čtvrti“ [Hawtin, 2007: 7]. Komunita může být definována i za účelem vymezení nějaké administrativní oblasti jako například spádové oblasti školy či lékařské péče a jiných sociálních služeb, ačkoli ve většině těchto případů jsou tyto oblasti moc velké na to, aby se jejich členové mohli aktivně zapojit do budování komunity. Charakteristickým prvkem pro komunity je dle Hawtina sdílení společného zájmu či sada charakteristik, kterou se komunita vyznačuje. V tomto případě nemusí být komunita ze stejné geografické oblasti.

S rozšířením internetu a sociálních sítí se objevuje pojem komunita velmi často. Existují online komunity, komunity na sociálních sítích apod. Tím se význam slova komunita v tradičním pojetí rozplývá a ztrácí na smyslu. Nelze usuzovat, že takové komunity mají něco společného s tradiční komunitou tak, jak ji vnímá Ferdinand Tönnies [Hawtin, 2007: 7]. V moderní společnosti můžeme za komunity v tradičním slova smyslu považovat pouze přírodní národy, které jsou izolované od dnešního světa a zachovaly si svoji autonomii [Maříková a kol, 1996]. Na jednu stranu by se dalo říci, že komunikační technologie v dnešní době mají negativní vliv na sociální život, protože narušují tradiční formy komunikace mezi lidmi. Lidé díky nim sice mohou komunikovat jednodušeji, v jednom čase, nehledě na vzdálenost, ale často ne z očí do očí, jak tomu bylo dříve, čímž dochází k izolaci. Na druhou stranu je třeba zmínit výhodu komunikačních technologií, protože mohou podpořit větší míru participace na politickém a sociálním životě zejména u mladých lidí [Gordon; Silva, 2011]. Například pro KPZ KomPot je emailová komunikace velmi důležitá a představuje nejfrekventovanější možnost organizace. Je to dáno tím, že členy KPZ většinou nepojí stejné místo, kde žijí, ale pojí je právě společný zájem a cíl, na kterém se musí domlouvat pomocí komunikačních technologií.

2.1.1.2 Diachronní pohled na komunitu

Pojmu komunita se v dějinách sociologie věnovalo mnoho autorů jako Ferdinand Tönnies, Edmund Burke, Robert Nisbet, August Comte, Pierre Joseph Proudhon, Émile Durkheim, Georg Simmel či Thorstein Veblen [Keller, 2004]. Z velké části se tomuto tématu věnoval právě Ferdinand Tönnies, jenž je znám pro dichotomii Gemeinschaft (pospolitost) a Gesellschaft (společnost). S podobným konceptem rozlišení těchto dvou typů společnosti

přišli již dávní myslitelé jako Confucius, Aristoteles či Cicero, později německý filosof Hegel, jimiž se Tönnies inspiroval [Sorokin in Tönnies, 1996].

Tönnies vidí pospolitost a společnost v antagonickém vztahu. Na těchto dvou typech společnosti chce ukázat, jak se společnost tradiční přeměnila ve společnost moderní. Zatímco v pospolitosti žijí lidé ve vzájemných vztazích, sdílejí dohromady komunitní statky, podobné hodnoty a uznávají stejnou autoritu, ve společnosti jsou jedinci samostatnými jednotkami, které rozhodují a jednají samy za sebe. Pospolitost lidi spojuje, kdežto společnost je rozděluje. Ve společnosti žijí lidé v konkurenčním prostředí, každý si hlídá svoje a s nikým se nedělí. Pospolitost fungovala na tradičních vazbách, jednání jedinců se dalo předpokládat, společnost ruší zvyklosti, je nepředvídatelná [Keller, 2004]. Tönnies dává pospolitosti přívlastky jako: pravost, intimita, domov, staré uspořádání či žijící organismus, společnost charakterizuje skrze zdánlivost, mechanické struktury, veřejný život, nové uspořádání či odcizení [Tönnies, 1996]. Tönnies vidí kauzalitu rozpadu komunity a rozmachu kapitalismu obráceně než Marx. Marx uvádí v Kapitálu, že rozpad komunit nastal až s rozvojem kapitalismu, naopak Tönnies předkládá tvrzení, že kapitalismus se zrodil poté, co se společenské systémy přetransformovaly z pospolitosti na společnost. Tönnies tak chce vyzdvihnout, že uspořádání společnosti může ovlivnit ekonomiku [Keller, 2004].

Podobnou dichotomii jako Tönnies předkládá Émile Durkheim. Tradiční společnost představuje jako společnost založenou na mechanické solidaritě, společnost moderní je dle něj založena na solidaritě organické. V prvním typu společnosti jsou její členové mechanicky podřízeni zájmům společnosti, vynikají soběstačností, kolektivem, kde jedinec splyne s ostatními, a nerozvinutou dělbou práce. V organické společnosti se jedinec vyděluje z kolektivu, specializuje se, tím je však závislý na ostatních jako jsou na sobě závislé orgány v těle (proto organická společnost) [tamtéž].

Rozpad tradiční společnosti a nástup společnosti moderní s sebou nese změny: ve společnosti nacházíme jedince, jenž se stal „*osamostatněným individuem, které se vydělilo jako sebevědomý aktér z hustého pletiva tradičních komunitních vztahů*“ [Keller, 2004: 435]. Keller dále doplňuje, že takový jedinec získal iluzorní představu o své nezávislosti na tradiční společnosti, kterou ke svému životu již nepotřebuje. Ba naopak si neuvědomuje, že ve spleť moderní společnosti je jedním článkem složitého mechanismu a na ostatních je

závislý stejně, jako právě orgány v lidském těle, jak to připodobnil Durkheim ve svém konceptu organické společnosti [tamtéž]. Bauman poukazuje na to, že na takovém jednotlivci leží velké břemeno odpovědnosti sama za sebe, které na něj uvalila moderní společnost a její komplexita. Jedinec nese zodpovědnost za svá vlastní rozhodnutí, ale ať se rozhodne jakkoli, nemá dostatečně silný hlas na to, aby ovlivnil společnost jako celek. Vede tak *osamělý boj* ve své izolaci, protože ostatní jedinci se cítí stejně izolovaně [Bauman, 2004].

Librová [2010] s odkazem na Tönniese však upozorňuje na to, že přechodem k moderní společnosti se zcela nevytratily veškeré pospolitní vazby. Naopak rodina a okruh přátel a známých jsou v obou typech společností konstantou, která pomáhá člověku od izolace. Tönnies předpokládal, že i v budoucnu může nastat fáze, kdy se jedinci, kteří disponují tzv. *organickou vůlí*⁶, budou snažit opětovně navázat vztahy, které vykazují známky tradiční společnosti [Keller, 2004; Librová, 2010]. Častěji se však jedná o komunity zcela nového typu, jak ukazují Macnaghten a Urry na svém konceptu *nových societ* [Gibas, Novák a kol, 2013]. Vymizení tradičních společností a následný proces individualizace podnítl vznik těchto *nových societ*, jež vykazují tyto rysy: mají volnější uspořádání, neboť účast v nich je záležitostí dobrovolné volby, stejně tak jako jejich opuštění; jsou nestranné (Beck je popisuje jako subpolitické) a organizují se samy ve svépomocných skupinách, komunitách či dobrovolných organizacích. Nové society nejsou jako tradiční komunity, do kterých se člověk narodil a celý život v nich žil. Jsou otevřenější a svobodnější, noví lidé do nich přicházejí a zase z nich odcházejí. To má za následek velkou fluktuaci jejich členů, přičemž někteří opouštějí tato společenství velmi rychle [Macnaghten; Urry, 1998]. Bauman poukazuje na jejich tekutost a efemérnost [Bauman, 2002]. Podobně jako v pospolitosti však poskytují emocionální uspokojení skrze dosahování společných cílů a zážitky, které mohou sdílet s ostatními [Macnaghten; Urry, 1998]. V podobném smyslu jako Macnaghten a Urry mluví Michel Maffesoli o nových kmenech (neotribalismus), které jsou stejně jako nové society výsledkem individualizace. V kmenech nacházejí lidé společný cíl a vytvářejí si určitou roli, což může být jen dočasně, protože kmeny jsou svou povahou také fluidní, nezávazné a netrvalé [Gibas; Novák, 2013].

---

⁶ Organická vůle (Wesenwille) je typ jednání, zakotvený v člověku, jež vykazuje pospolitní hodnoty; jejím opakem je arbitrární vůle jednotlivců (Kürwille) [Keller, 2004].

2.1.1.3 Komunita – shrnutí

Komunita je brána jako skupina lidí, kteří jsou vymezeni vůči svému vnějšímu okolí skrze svoje vnitřní společné rysy. V 2. polovině 19. století je komunita spojována zejména s vesnicí, v kombinaci s níž představuje symbol tradičního společenství, jež stojí v protikladu k industriální společnosti. Rozdíl mezi tradiční a moderní společností popisuje např. Ferdinand Tönnies či Émile Durkheim. Koncept komunity je však důležitým prvkem společenských věd obecně, což dokládá i velké množství sociologů, kteří se komunitou zabývali. Dnes se setkáváme s komunitami, které ztratily většinu znaků tradičních společenství, a není pro ně často podmínkou společné místo, kde by jejich členové prožili celý život. Co však zůstalo zachováno, je nějaký společný cíl či zájem, popř. sdílené hodnoty. Pro dnešní dobu jsou typické tzv. *nové society* či *nové kmeny*, které slouží jedincům k dočasnému nalezení vzájemných vztahů s ostatními a utvoření si určité role a postavení uvnitř společenství. Taková uskupení mají oproti tradičním společnostem volnější a „tekutější“ povahu, která spočívá v nestálosti členů.

V dnešní dynamicky se restrukturuující společnosti (nové society, hnutí či kmeny) netvoří komunitu jen společenství vzniklé na územním principu, ale především na principu zájmovém. Abych se vymeziла vůči profánnímu smyslu používání slova komunita, které se často vyskytuje ve virtuálním prostředí, míním *komunitou* pro účely této práce *nenáhodně vzniklé relativně stabilní společenství, které mohlo vzniknout z různých individuálních pohnutek, ale jež spojuje jeden ústřední zájem.*

2.1.2 Zemědělství

Na úvod vysvětlení kontextu pojmu zemědělství uvedu stručný přehled vývoje zemědělství ve světě a jeho současný stav v korelaci s růstem populace. Další podkapitolou je popis zemědělství v České republice, uvedený opět stručným ohlédnutím se za historií. Zmíním též odvětví zemědělství, která se u nás praktikují, a sice konvenční, integrované a ekologické zemědělství. Poslední částí této kapitoly bude pojednání o biodynamickém zemědělství coby typu zemědělství, jež souvisí s vývojem KPZ.

2.1.2.1 Zemědělství a civilizace

Člověk je závislý na půdě od počátku existence svého druhu na Zemi stejně jako na vodě či vzduchu [Henderson; Van En, 2007]. Nejdříve jako lovec a sběrač asi 200 000– 10 000 let př.

n. l., kdy mohl dostatek své potravy ovlivňovat pouze změnou svého sídla, které vybíral podle toho, jak bylo bohaté na přírodní zdroje [Moldan, 1997]. Začátkem zemědělské epochy kolem 10 000 př. n. l. už se člověk nemusel spoléhat pouze na to, co našel nebo ulovil, rozšířil své dovednosti natolik, že si byl schopný obstarat svou obživu sám – pěstováním kulturních plodin a chovem domestikovaných zvířat [Válka, 2007]. Tím začal však mnohem intenzivněji využívat přírodu: zabíral původní přírodní území pro účely zemědělství a zástavby, budoval zavlažovací systémy, kácel lesy a všeobecně zacházel nešetrně s přírodními zdroji. Rozvoj civilizace šel kupředu a dřevo, které člověk doposud používal jako jediné palivo, začalo docházet. Na řadu přišlo využívání uhlí a později dalších fosilních paliv, která umožnila rozmach techniky a průmyslu. Tato doba, počínající koncem 17. století, se význačně nazývá průmyslová epocha, započatá takzvanou průmyslovou revolucí. Rozvoj techniky s nově objevenými energetickými zdroji umožnil větší produkci potravin, což vedlo k rychlému růstu populace [tamtéž].

Thomas Malthus na konci 18. století napsal ve svém Eseji o principu populace [1798] předpoklad, že pokud se nebude kontrolovat míra růstu populace, jež roste geometrickou řadou, nebudou mít lidé dostatek potravy, která může být na Zemi produkována pouze řadou aritmetickou. Za zcela evidentního, avšak nesmírně důležitého předpokladu, že bez potravy člověk nepřežije, je třeba neúměrný rozdíl mezi růstem populace a produkcí potravinových zdrojů vyřešit, a sice tak, aby při tom lidstvo nepřišlo k újmě [Malthus, 1798]. Nejjednodušší způsob, jak zajistit dostatek potravy, spočíval v zabírání stále nových území za účelem dostatečné zemědělské produkce pro rostoucí populaci. Polanyi tuto fázi nazývá „komercializace půdy“, se kterou začala ustupovat i epocha feudalismu [Polanyi, 1944]. Ve 20. století se možnosti expanze zemědělství ztenčily, neboť úrodná půda světa byla již z většiny obsazena. Musely se hledat nové cesty, které by zajistily dostatečný přísun obživy. Prostorové rozšíření zemědělství, které bylo nadále nemožné, muselo nahradit zintenzivnění produkce na již obhospodařovaných plochách. Největší rozmach intenzifikace nastal po druhé světové válce, kdy byly průmyslově zavedeny nové druhy zemědělských komodit jako kukuřice, pšenice a rýže, které měly větší výnosnost než dříve. S těmito novými plodinami a postupy, jež používají těžkou techniku, průmyslová hnojiva a chemii na ochranu proti škůdcům, začala v průmyslovém zemědělství tzv. zelená revoluce [Moldan, 2009]. Většinově se zelená revoluce setkala s nadšením, protože představovala řešení hrozícího nedostatku

potravin. Autor jejího teoretického konceptu, americký vědecký pracovník dr. Norman Borlaug, dostal za zelenou revoluci v roce 1970 Nobelovu cenu za mír. Na zelenou revoluci nepohlíželi s nadšením ekologové, kteří kritizovali přílišné použití vody a průmyslových hnojiv a z toho plynoucí neblahé dopady na životní prostředí. Nemluvě o sociálním aspektu, jejíž zelená revoluce vyvolala: zemědělci se stali závislími na fosilních palivech a na prodejních vyšlechtěných či geneticky modifikovaných druhů rostlin [Hirn, 2011].

Manželé Meadowsovi v sedmdesátých letech 20. století zhodnotili situaci, že nejen populace, ale i produkce jídla a spotřeba neobnovitelných zdrojů dosáhly exponenciálního růstu. Pokud se tento růst bude vyvíjet jako doposud, narazí na limity, neboť Země nemá neomezenou kapacitu zdrojů. Řešením je najít udržitelnou alternativu růstu, aby každý dostal vše základní, co ke svému životu potřebuje a mohl realizovat rozvoj sebe sama [Meadows et al, 1972]. Agenda 21, jeden ze základních dokumentů udržitelného rozvoje přijatý na Konferenci o životním prostředí a rozvoji v Riu de Janeiro v roce 1992, si byla rapidního růstu populace vědoma a uvedla opatření, která je nutná provést: intenzifikovat zemědělství, aby bylo schopno nasýtit rostoucí počet obyvatel na Zemi, aniž by se zemědělské plochy musely rozrůstat. Uvědomuje si však rizika takové intenzifikace, neboť by mohla oslabit environmentální a ekonomickou stabilitu. *„Je proto nezbytné intenzifikovat zemědělství diverzifikací výrobních systémů, za účelem maximální efektivity využívání místních zdrojů při současné minimalizaci environmentálních a ekonomických rizik“* [Agenda 21: 125].

Dnešní podoba průmyslového zemědělství není kvůli své závislosti na fosilních palivech a chemických hnojivech do budoucna udržitelná a nemůže tak splňovat podmínky, které stojí v Agendě 21. Prognóza nárůstu populace se naplnila, dnes žije na Zemi 7 miliard lidí a tlak na vyšší produktivitu stále sílí, přičemž velikost populace má dále stoupat. Dle OSN může být na světě v roce 2050 až přes 10 miliard lidí [United Nations, 2004]. V zemědělských kruzích se hovoří o „druhé zelené revoluci“, která by mohla vystřídat dosavadní stav. Někteří odborníci mluví o „věčně zelené revoluci“ (evergreen revolution) nebo o „dvojnásobně zelené revoluci“ (doubly green revolution). Organizace spojených národů pro výživu a zemědělství (FAO) zmínila „dvojitou zelenou revoluci“ (twice green revolution), pro jejíž vyjádření existuje také zkratka G2R, na světovém potravinovém summitu v Římě roku 1996. Jedná se o takový způsob zemědělství, který hodlá splnit jak požadavky vysoké produktivity, tak

šetrnosti k životnímu prostředí. Jakási udržitelnější druhá zelená revoluce zní sice rozumně, ale je zpochybnitelné, zdali je něco takového vůbec možné [Hirn, 2011].

Jedním z předpokladů udržitelného zemědělství je vztah lidí k produkci jídla, potažmo k zemědělství jako takovému. Na zemědělství by se neměli podílet pouze zemědělci, ale také místní občanská společnost. „Zemědělství musí být rozuměno jako nedílná součást lidských aktivit v regionu“ [Ulčák, Pall, 2003, nestránkováno]. Podobně smýšlí i Pretty [2002], jenž přichází s konceptem bioregionu či tzv. „foodsheds“. Bioregion je místo, kde se propojují sociální a přírodní systémy. Konkrétněji „foodsheds“ jsou soběstačné lokální či regionální systémy, jež tvoří síť odlišných farem, které používají udržitelné praktiky zemědělství, aby mohly dodávat čerstvější a výživově hodnotnější potraviny drobným zpracovatelům a spotřebitelům. Vztah mezi producenty a konzumenty je tvořen poutem komunity a společné ekonomiky [Jack Kloppenberg in Pretty, 2002]. Takovéto charakteristiky vykazuje právě KPZ, které Pretty vidí jako novou cestu k udržitelnosti zemědělství.

2.1.2.2 Zemědělství v České republice

Terminologický slovník ČAZV⁷ a ÚZEI⁸ definuje zemědělství jako *„odvětví materiální výroby zajišťující výrobu potravin pro obyvatelstvo, jak pro přímou spotřebu, tak i pro zpracování v řadě samostatných oborů potravinářského a lehkého průmyslu, nebo přímo v podnicích zemědělské výroby.“* [agronavigator.cz]. Ve jmenovaném terminologickém slovníku je jedním z hesel také *zemědělství tržní*, jehož definiens je takovéto: *„založené na trhu, ceny jsou dány konkurenčním prostředím – současný stav u nás“* [tamtéž]. Jak se české zemědělství dostalo do *současného stavu*, popíši v následujících řádcích.

Pro agrární společnost v českých zemích byla velkým obratem industrializace, jež začala s průmyslovou revolucí a jako proces trvá dodnes. Industrializace je typická pro postupnou změnu životních podmínek člověka: lidé žijící na venkově, kteří si obstarávali svou obživu zemědělskou činností (primární sektor národního hospodářství), se postupně přesouvají do měst, oddělují se od půdy a hledají práci v průmyslu a ve službách (sekundární a terciární sektor národního hospodářství). Průvodním jevem industrializace je zemědělská revoluce, kterou Jindra [Jindra in Jindra; Kubačák, 2007: 11] definuje jako *„přechod od trojhonného ke střídanému osevnímu postupu, k ustájení dobytka a pěstování pícnin (...) a okopanin (...),*

⁷ Česká akademie zemědělských věd

⁸ Ústav zemědělské ekonomiky a informací

k zavádění umělých hnojiv, ke zdokonalenému nářadí, příp. ke strojům a posléze i k aplikaci vědy v zemědělské velkovýrobě“. Zrušením nevolnictví a poddanství se stali čeští sedláci majiteli své půdy a statku, a tím vznikl prostor pro vývoj zemědělství kapitalistickým směrem. Následkem rozvoje techniky a zavádění průmyslových hnojiv se začala zemědělská výroba postupně intenzifikovat a provazovat se s průmyslem [Kubačák in Jindra; Kubačák, 2007].

Za zmínku stojí vznik zemědělského družstevnictví v českých zemích v polovině 19. století. Nejznámějšími typy zemědělských družstev byly tzv. kampeličky, svépomocné úvěry a spořitelny. Kampeličky využívali především drobní zemědělci, ale také dělníci, řemeslníci či živnostníci. Spolupráce mezi nimi v rámci kampeliček měla i sociální přesah a kampeličky tak podporovaly skupinovou spolupráci a demokratické jednání [tamtéž].

Další mezníkem ve vývoji českého zemědělství byla kolektivizace [Válka, 2007]. Znárodňování pozemků a zakládání zemědělských družstev a státních statků způsobilo postupnou centralizaci. Dostatek základních potravin pro Československo byl jedním z programových cílů tehdejší politiky, avšak často nebyl zcela efektivní kvůli časovému tlaku ze strany státu, následnému nedostatečnému plánování dopředu a absenci principu předběžné opatrnosti. Docházelo též k úbytku zemědělské půdy, odlivu zemědělců do jiných odvětví průmyslu a nahrazení jejich práce technikou [Toman a kol, 2012], což je oprostilo od fyzické námahy na poli a poskytlo jim pohodlnější pracovní podmínky v jiných oborech [Milek, 2012]. Obrat v zemědělství nastal s rokem 1989, kdy se v rámci restitucí navracely odebrané pozemky. Zemědělci či jejich potomci se však z velké míry k dřívějším formám zemědělství již nevrátili, což způsobilo, že znalosti a dovednosti, spojené s obživou sebe sama a dříve naprosto přirozené pro většinu lidí, vymizely s poslední generací rolníků [Válka, 2007; Milek, 2012]. Nedostatek rodinných farem a drobných zemědělství je spojen s úpadkem klasického uspořádání života na vesnici, co se týče její prosperity i mezilidských vztahů, v nichž mizí vzájemnost a pospolitost [Milek; Klejch, 2012].

Se vstupem do EU se Česká republika stala součástí její společné zemědělské politiky (SZP), jež byla založena v roce 1962 a „*je koncipována jako společná politika, jejímž cílem je zajistit evropským občanům cenově dostupné potraviny a zemědělcům přiměřenou životní úroveň*“ [EU, 2013: 5]. Systém skýtá možnost čerpání dotací a podpory z EU a spolupráce mezi

členskými státy. Přináší však i konkurenci mezi nimi [Růžička a kol., 2010]. Česká republika si nesjednala příznivé přístupové podmínky⁹, což zapříčinilo slabou konkurenceschopnost produktů českého zemědělství. S výjimkou obilnin a řepky olejky značně klesla soběstačnost na poli potravin mírného pásma, jako jsou ovoce a zelenina, maso, oleje a tuky, sýry aj., čímž stoupá závislost na zahraničním dovozu [Toman a kol, 2012]. Po vstupu do EU se registruje v českém zemědělství zhoršení některých dopadů negativních externalit zemědělství na životní prostředí v oblasti znečištění vod a eroze půdy. Naopak lze zaznamenat lepší vybavenost zemědělských podniků díky dotacím z EU a zlepšení ekonomické situace převážně u větších podniků fyzických osob. Oproti zemím původní EU-15 se zemědělství v České republice vyznačuje velkou výměrou farem nerodinného typu, často na pronajaté půdě s najatými pracovníky [Bašek, 2010]. ČSÚ z roku 2010 uvádí, že populace českých zemědělců stárne a mladí nemají o práci v zemědělství takový zájem, protože mzdy zemědělců jsou pod republikovým průměrem [czso.cz]. V zemědělství je dle ČSÚ zaměstnáno v roce 2012 pouze 150 tisíc lidí [czso.cz(2)]. *„Mladí lidé ztratili zájem o zemědělství. (...) K zemědělství se nepřihlíží jako ke zvláštnímu oboru – odvětví, které je závislé na přírodních zákonitostech, ale je považováno za odvětví jako každé jiné“* [Hlaváček, 2012: 107]. Je otázkou, zda se tento citát netýká i starší generace, kterou autor citátu nezmiňuje. Pokud by nezájem o zemědělství měl být většinovým názorem naší společnosti, vzniká apel po znovuvědomění si jeho významu. Zemědělství nám poskytuje hlavní zdroj potravy. Fakt, že potraviny jsou k dispozici v obchodech každý den, bychom neměli brát za samozřejmost. Co je však důležité, je způsob zemědělství, který ke své obživě využíváme.

Moudrý rozlišuje vedle konvenčního způsobu zemědělství¹⁰ také integrované zemědělství a ekologické zemědělství. Konvenční zemědělství využívá průmyslových technologií za účelem co největšího ekonomického zisku, ekologické zemědělství se snaží přiblížit principům udržitelnosti a integrované zemědělství je přechodný systém mezi oběma formami [Moudrý a kol, 2007]. Ačkoli se ekologické zemědělství jeví jako to, které je k přírodě nejvíce šetrné, praxe tomu nemusí vždy odpovídat. Dle Žekové [2014] nezáleží na tom, jestli zemědělec hospodaří v konvenčním nebo ekologickém zemědělství, ale záleží na jeho osobitém přístupu. Existují konvenční zemědělci, kteří se snaží používat šetrné metody hospodaření a

---

⁹ Např. nižší dotace pro nové členské státy oproti státům původní EU-15.

¹⁰ Synonyma pro konvenční zemědělství jsou tržní či průmyslové zemědělství.

naopak jsou tací ekologičtí zemědělci, kteří praktikují minimum ekologických postupů a titulují se tak pouze za účelem získání vyšší dotace. Jak konvenční, tak ekologické zemědělství spadají do systému národní zemědělské politiky [tamtéž], přičemž ekologické zemědělství tvoří podíl pouze 11,5 % výměry zemědělské půdy České republiky [Hrabalová a kol. 2013]. Žeková však zmiňuje způsob zemědělství, který do tohoto systému zatím nepatří, a sice KPZ, které disponuje výhodami jako přímý prodej od zemědělce odběrateli, sdílení rizik zemědělství a dlouhodobý závazek. Tak odpadají některé základní negativní externality, které konvenční ani ekologické zemědělství nedokážou odbourat [Žeková, 2014].

2.1.2.3 Biodynamické zemědělství

Jedním z témat v KPZ všeobecně je způsob zemědělství, které je často ekologické. KPZ usiluje o to, zásobit své odběratele „čerstvým jídlem vysoké kvality a typicky používat ekologické nebo biodynamické metody zemědělství“ [Soil Association, nedatováno: 3]. Ekologické zemědělství je krátce popsáno v předchozím odstavci, zatímco biodynamické zemědělství není v České republice tolik známé, soudě např. dle Ročenky ekologického zemědělství v České republice pro rok 2012 (vydána 2013), kde biodynamické zemědělství není zmíněno¹¹. Hospodářský svaz Demeter, o němž bude ještě později zmínka, považuje biodynamické zemědělství za nejudržitelnější formu zemědělství vůbec, přičemž vyzdvihuje jeho holistickou podstatu [demeter.de(1)]. Biodynamické zemědělství je jedním z nejstarších ekologických zemědělství. Jeho základ položil Rudolf Steiner (1861–1925), rakouský myslitel, jenž měl v roce 1924 v tehdejší Prusku v Kobierzyci u Vratislavi přednášku s názvem Zemědělský kurz. Steiner kladl důraz na úrodnost a životaschopnost půdy, zlepšení kvality vypěstovaných potravin a kvality života zvířat na farmě. Celá farma má fungovat jako jeden organismus, jehož složky jsou vzájemně propojené a na sobě závislé [Hradil, 2011]. Steiner rozlišuje čtyři složky, jež na farmě nemají chybět: půdu (hmotná neboli fyzická složka), rostliny (vitální neboli éterická složka), zvířata (duševní neboli astrální složka) a lidi (duchovní složka neboli „já“) [Hradil, 2011; Steiner, 1999]. Všechny čtyři složky vycházejí ze Steinerovy filosofie tzv. antroposofie¹², což je „nauka nabízející mystický vhled do podstaty člověka, přírody a nadsmyslově duchovních světů“ [Malina, 2009: 256]. Steinerova biodynamika je způsob

¹¹ Komunitou podporované zemědělství tato ročenka nezmiňuje, je mu však věnován odstavec v Ročence EZ z roku 2011 v kapitole 5.5 Nové distribuční kanály.

¹² Anthroposofie nebo anthropozofie „z řečtiny: *anthrōpos*, „člověk“, *sofiá*, „učení, moudrost“). Tuto nauku založil Rudolf Steiner (1861–1925); byla velmi rozšířena počátkem 20. století, ve střízlivější podobě je základem kontroverzního steinerovského (waldorfského) školství“ [Malina, 2009: 256].

přístupu k přírodě, který je antropocentrický a zároveň k přírodě šetrný: zahrnuje člověka coby důležitý článek celého hospodaření. Člověk je dle Steinerja obdařen všemi čtyřmi složkami: hmotnou, vitální, duševní i duchovní, a proto může s ostatními články na své farmě komunikovat a propojit se s nimi. Dalšími významnými přínosy biodynamického přístupu je snaha o zajištění důstojného postavení farmáře ve společnosti, vytvoření komunity, zapojení dětí a mládeže a zapojení handicapovaných lidí či lidí ze sociálně vyloučených skupin [Hradil, 2011]. Na biodynamické farmě zkrátka každý najde své místo a každý přispěje tím, co umí. *„Pro biodynamika je vedle péče o půdu a krajinu primární uspokojování potřeb spotřebitelů, tzn. produkce kvalitních potravin, nikoli pouhé sebezásobení; už z toho důvodu musí být systém statku otevřený, aby mohl dávat výživu lidem, kteří mají v sociálním organismu jiné úkoly než produkci potravin“* [Hradil, 2011: 13].

Ekologické a biodynamické zemědělství¹³ se od sebe liší tím, že na rozdíl od ekologického biodynamické dodržuje další pravidla dle směrnice Demeter, která je přísnější než nařízení Rady ES o ekologickém zemědělství. Směrnice zahrnuje například nutnost chovu zvířat, která je podmínkou pro existenci farmy jako jednoho organického celku; krmiva jsou 100% v bio-kvalitě, přičemž minimálně polovina z nich musí pocházet z produkce vlastní farmy; biodynamické farmy nepraktikují odrohování skotu a používají jen zlomek dodatkových látek oproti ekologickému zemědělství [demeter.de(2)].

2.1.2.4 Zemědělství – shrnutí

Zemědělství je produkt lidské činnosti, který je vykonáván za účelem obživy a je od počátku lidské civilizace spjat s jejím vývojem. Tak, jako je civilizace na zemědělství závislá, mění se zemědělství s její velikostí: od zemědělské epochy v neolitu přes průmyslovou revoluci až k zelené revoluci si lidé přizpůsobovali přírodu podle svých potřeb. Příroda však nemusí zvládnout pokrýt potřeby všech lidí v budoucnu, kdy bude překročena populační kapacita Země. Forma zemědělství, ke které lidstvo během svého vývoje dospělo, je z převážné většiny závislá na energetických vstupech v podobě pohonných hmot a hnojiv. Takové zemědělství převažuje i v České republice. Velká míra dovozu, nesoběstačná produkce potravin a nezájem většinové populace o zemědělství jsou důvodem k zamyšlení, zda je takový stav udržitelný do budoucna. KPZ, coby zatím nesystémové zemědělství, disponuje určitými charakteristikami, které jsou v souladu s principy udržitelného rozvoje a skýtá

---

¹³ Podobná biodynamickému zemědělství je také permakultura, již se věnuje např. B. Mollison či D. Holmgren.

výhody oproti konvenčnímu i ekologickému zemědělství. Některá KPZ se snaží pěstovat plodiny dle zásad biodynamického zemědělství, které by mělo být jednou z nejudržitelnějších forem zemědělství vůbec.

2.2 Komunitou podporované zemědělství

V kapitole věnované ústřednímu tématu celé mé práce, komunitou podporovanému zemědělství, vysvětlím pomocí různých definic, co KPZ znamená, dle jakých principů se řídí, jaké jsou jeho typy, výhody a nevýhody. Rozvedu, na které problémy se KPZ snaží reagovat a následně vysvětlím pojmy potravinová soběstačnost, potravinová bezpečnost a potravinová suverenita. V další části kapitoly se budu zeširoka věnovat vývoji KPZ v různých zemích světa a počátkům KPZ v České republice. Nastíním také další možnosti distribuce lokálních potravin a představím iniciativy podobné KPZ jako je například městské zahradničení.

2.2.1 Co znamená komunitou podporované zemědělství

Komunitou podporované zemědělství představuje alternativní cestu k potravinám¹⁴, které pocházejí ze známých a lokálních zdrojů a jsou vypěstovány způsobem šetrným k přírodě. Základem KPZ je partnerství mezi farmáři a spotřebiteli, kteří mezi sebou sdílejí výhody a nevýhody zemědělství. Takovým partnerstvím je myšlena ideálně dlouhodobá spolupráce založená na důvěře, vzájemnosti, transparentnosti a blízkosti [Longhurst; Meldrum; Saltmarsh, 2011]. Ekologický institut Veronica ve spolupráci s PRO-BIO LIGOU uvádějí ve své nedávné publikaci, že „*Komunitou podporované zemědělství je šance pro spotřebitele a zemědělce vytvořit si vzájemně prospěšný, oboustranně odpovědný závazek, ve kterém si spotřebitelé zajistí lokální, ekologicky šetrně pěstované potraviny a drobní zemědělci zase důstojné živobytí a respekt*“ [Valeška; Kettnerová; Pařízková; Frélichová, 2013: 5]. Robyn van En, autorka pojmu Community Supported Agriculture v USA, definuje KPZ jako rovnici „*producenti jídla + konzumenti jídla + roční vzájemný závazek = CSA a nevýslovné možnosti*“ [Van En; Henderson, 2007: 3], čímž chce poukázat na to, že každé KPZ může být v reakci na místní podmínky při zachování základních principů jiné a jedinečné.

Frélichová rozlišuje KPZ při definování jako „*KPZ coby soubor principů*“ a „*KPZ coby model organizace*“. *Soubor principů* jako vzájemný vztah, důvěra, závazek aj. tvoří dohromady ideu

---

¹⁴Produkcí KPZ je většinou ovoce a zelenina, některé farmy a komunity však chovají i zvířata a mohou své spotřebitele či členy zásobovat nejen zeleninou a ovocem, ale také vejci, masnými, mléčnými a jinými biologickými produkty, popřípadě i palivem či vláknem [Longhurst; Meldrum; Saltmarsh, 2011].

KPZ. *Model organizace* je naproti tomu spíše návod, jak KPZ má být založena, jaké jsou její typy a jak může fungovat [Frélichová, 2013]. Lze tedy vyvodit, že KPZ má rovinu praktickou a rovinu ideologickou, založenou na hodnotách a filosofickém přístupu.

2.2.2 Principy KPZ

Mezi hlavní principy se řadí partnerství, lokálnost, solidarita a propojení producentů a spotřebitelů. Partnerství je oboustranným závazkem mezi spotřebitelem a producentem, kdy vztah mezi nimi je přímý – bez dalších prostředníků a konkrétní – sedlák prodává své potraviny lidem, které zná. Díky propojení producentů a spotřebitelů se může vybudovat dobré místní společenství, založené na důvěře, jež je základním kamenem pro udržení vztahů do budoucna. Lokálnost je důležitým decentralizačním principem, který napomáhá tvořit vazby mezi lidmi z blízkého okolí a podporuje malé místní ekonomiky postavené na místní produkci a spotřebě potravin. Princip solidarity v sobě zahrnuje nejen pospolitost a vzájemnou podporu mezi producentem a spotřebitelem vyjádřenou skrze sdílení rizik a přínosů, ale také šetrný vztah přírodě při respektování jejich zákonů, zlepšování kvality životního prostředí a zachování přírodního i kulturního dědictví [Valeška; Kettnerová; Pařízková; Frélichová, 2013].

2.2.3 Typy KPZ

Existují čtyři hlavní formy KPZ: KPZ *vedené farmáři* (jeden farmář pěstuje pro skupinu odběratelů), KPZ *vedené spotřebiteli/komunitou* (spotřebitelé založí komunitu a pěstují si sami či najmou zahradníka), KPZ *založené na spolupráci několika farem* (více farem nabízí svým odběratelům širší spektrum produkce) a KPZ *založené na spolupráci mezi farmáři a spotřebiteli* s větší mírou závazku (např. v podobě majetkového podílu pozemku) [Soil Association, nedatováno]. V českém prostředí se tyto čtyři formy dají nazvat také opisem (ve stejném pořadí): skupina odběratelů napojená na existující statek, komunitní statek, zemědělské družstvo a zemědělsko-spotřebitelské družstvo. K výčtu je přiřazena i pátá forma KPZ, a sice bioklub, skupina spotřebitelů odebírající ekologické místní výpěstky [Valeška; Kettnerová; Pařízková; Frélichová, 2013]. Adam rozlišuje pouze dva druhy KPZ: *předplatitelské*, jimiž se dají označit právě KPZ vedené farmáři, a *podílnické*, na nichž se podílejí sami spotřebitelé [Adam, 2006]. Všechny modely jsou závislé na místních podmínkách jako je např. existence farem v daném místě, existence pozemku, poptávka spotřebitelů, iniciativa spotřebitelů, míra závazku a zapojení členů, dle nichž mohou modely

variovat. Lze konstatovat, že žádné založené KPZ není stejné, vždy bude v něčem jedinečné, ať už se bude lišit svou strukturou, produkcí, velikostí pozemku či počtem a rolí svých členů [Valeška; Kettnerová; Pařízková; Frélichová, 2013].

2.2.4 Fungování KPZ

Fungování KPZ se odvíjí od zvoleného typu KPZ. Obecně však probíhá organizace KPZ tak, že se spotřebitelé s farmářem (členové komunity mezi sebou) dohodnou na obsahu, frekvenci a místě odběru podílu potravin, které předem zaplatí, což farmáři zajistí živobytí na celou sezónu, a umožní mu investovat do rozvoje svého zemědělství (komunitního statku), aby bylo udržitelnější a konkurenceschopnější [kpzinfo.cz(1)]. Spotřebitelům tento závazek naopak zajistí zdravé potraviny ze známého, místního zdroje, které jsou často v bio-kvalitě [biospotřebitel.cz]. Aby celý systém dobře fungoval, vyžaduje velkou míru spolupráce a komunikace. Komunikace je o něco jednodušší v předplatitelském modelu, kde farmář používá své již osvojené znalosti a dovednosti v hospodaření a stačí, aby se spotřebiteli dohodl způsob spolupráce. O produkci se stará sám farmář, odběratelé se na hospodaření nemusí podílet, ačkoli tuto možnost mají. V komunikaci či shánění členů může v tomto modelu pomoci koordinátor či koordinátorka buď na dobrovolné, nebo na placené bázi [Valeška; Kettnerová; Pařízková; Frélichová, 2013]. U podílnického modelu vystává řada aspektů, které je třeba řešit. Jelikož se skupina podílníků nespojuje s již existující farmou, je nutné vše zařídit od nuly. Podmínkou pro existenci takového KPZ je najít pozemek a zajistit produkci potravin. Pracovní síla může být rekrutována z řad podílníků či může být najat hospodář zvenčí. Veškerá komunikace a sestavení systému organizace jako je financování, vytyčení společných cílů a principů, rozdělení rolí, skladba produkce, schůze, plánování společných akcí atp. leží na bedrech samotných členů. Obvykle se z přítomných vyčlení koordinační jádro, jež má organizaci na starosti. Rozhodování se většinou praktikuje pomocí konsenzu [Soil Association, nedatováno]. Oba modely zajišťují sdílení rizik a přínosů společného hospodaření, což může být ošetřeno smlouvou či např. stanovami spolku. Odběratelé se zavazují, že přijmou úrodu takovou, jaká je, a v množství, jež dovolí počasí a podmínky dané sezóny, přičemž cena se v případě nadúrody či nedostatečné úrody již nemění ani formou doplatku či vrácení peněz [Valeška; Kettnerová; Pařízková; Frélichová, 2013]. Obecně se dá říci, že KPZ iniciativy jsou velmi dynamické, což platí zejména o těch komunitních. Fluktuace členů či odběratelů, jejich měnící se potřeby či změna jakýchkoli

okolních podmínek mohou být důvody jejich zániku, transformace či vývoje kupředu [Pilley, 2001].

2.2.5 Výhody KPZ

KPZ skýtá celou řadu výhod, ze kterých mohou čerpat obě strany: odběratel i producent. Výhody plynou obvykle z principů, kterými se KPZ řídí, a sice ze vzájemného partnerství a solidarity, respektu k přírodě a lokálnosti. Utvoření společenství má pozitivní dopady nejen na zmíněné aktéry, ale také na místní ekonomiku a na životní prostředí.

Pro odběratele je jedním z největších přínosů čerstvá a zdravá zelenina, která pochází ze známého a blízkého zdroje a je vypěstovaná environmentálně šetrně. Její cena odpovídá kvalitě, vyniká rozmanitostí druhů a zelenina je také většinou chutnější než zelenina z běžného obchodu [Valeška; Kettnerová; Pařízková; Frélichová, 2013]. Pretty [2002] se setkal při návštěvách na amerických CSA farmách s některými členy, kteří oceňovali, že mohli vyzkoušet zcela nové druhy zeleniny, které z obchodu neznají. Druhovú skladbu plodin na KPZ je často přáním samotných členů či odběratelů, nejedná se tedy o plodiny, které jsou nejvýnosnější, jak je tomu v tržním zemědělství obvyklé. Takovýto přístup přispívá i biodiverzitě na farmě [Pretty, 2002]. Michael Pollan ve své knize Dilema všežravce uvádí ještě jeden důležitý fakt, který se týká zeleniny z KPZ farem: farmy navracejí do jídelníčku lidí sezónnost. *„Globální trh potravin, který nám dodává novozélandská jehňata na jaře, chilský chřest v prosinci a čerstvá rajčata po celý rok, rozmazal výrazné barvy sezónního potravinového kalendáře, který kdysi všichni znali nazpaměť“* [Pollan, 2012: 116].

Zakoupením místní zeleniny podporují odběratelé také místní ekonomiku, neboť investice se především na venkově *„díky místní spotřebě vracejí zpět a ,neodtékají“* [Valeška; Kettnerová; Pařízková; Frélichová, 2013: 13]. Pollan dodává, že produkty zakoupené přímo na farmě mají konečnou cenu, neboť se do ní již nepromítnou náklady na převoz či prostředníka a také odpadají negativní externality s dopadem na životní prostředí, které jsou s převozem spojené [Pollan, 2012]. V souvislosti s neustálým zabíráním půdy může místní spotřeba potravin pomoci také k ochraně přírody tam, kde se tyto potraviny pěstují. Jestliže místní farmy nebudou mít odbytu, hrozí, že investoři najdou pro jejich pozemek lepší ekonomické využití [tamtéž].

V KPZ však nejde o pouhý obchod s potravinami. Odběratelé platí nejen za vypěstované produkty, ale také investují do chodu farmy jako takové, a tím ji podporují jako celek [Pretty, 2002]. Cena za produkty v sobě zahrnuje veškerou práci a starosti, které zemědělec s produkcí má: od samotné práce na poli po administrativní činnost, která se ke KPZ váže. Pilley [2001] v této souvislosti poukazuje na to, že si tak lidé mohou uvědomit reálnou cenu a hodnotu jídla. S tímto uvědoměním se může dostavit i ocenění práce zemědělce a jeho uznání, což potvrzuje opět Pretty [2002] na příkladu jedné z farem: KPZ může naučit lidi, jak si vážit práce zemědělců a uvědomit si souvislost mezi zdravým a dobrým jídlem a zdravím člověka. *„Tyto farmy opět přinesly důvěru, lidskou rovinu a lokální identitu jídlu, které jíme. Také zaměstnávají více lidí na hektar a přináší živobytí farmářům na daleko menší ploše než konvenční zemědělství“* [tamtéž: 119].

Živobytí farmářům přináší právě i smlouva o sdílení rizik a výhod v KPZ. Odběratel se zaváže k tomu, že zaplatí farmáři předem a bude svůj podíl odebírat po celou sezónu, farmář tak získá kapitál hned na začátku sezóny, což mu zajistí stabilitu po celé její trvání a konkurenceschopnost na trhu. Sám pak odběrateli může zajistit kvalitní a bohatou produkci (pokud to přírodní podmínky dovolí). Takový reciproční závazek zvyšuje sociální odpovědnost jednoho k druhému, buduje se vzájemný vztah a důvěra [Pretty, 2002].

Vzájemný vztah poskytuje možnost domluvit se na individuálních požadavcích ke spokojenosti obou stran. Odběrateli umožní také do určité míry zasahovat do chodu KPZ, ovlivňovat skladbu produkce či zasahovat do způsobu distribuce [Valeška; Kettnerová; Pařízková; Frélichová, 2013]. Výhoda toho, že se účastníci KPZ blíže znají, tkví v možnosti setkat se s podobně smýšlejícími lidmi a navázat přátelství. V komunitních projektech existuje větší potenciál vztahy mezi členy zintenzivnit a prohloubit, lze spět ke společnému cíli a zažít tak pocit určité pospolitosti [Pilley, 2001]. Pevné vztahy přispívají k rozšíření sociálního kapitálu každého ze členů, který může přesáhnout hranice KPZ. Příkladem takového přesahu může být například vzájemná pomoc i v soukromém životě [Longhurst; Meldrum; Saltmarsh, 2011]. Pretty [2002] shrnuje, že zemědělství bylo vždy kolektivním aktem, neboť spolupráce více lidí v zemědělství přináší možnost zkoušet nové věci, na které nemají jedinci sami odvahu nebo si je nemohou finančně dovolit.

KPZ je možnost přiložit ruce k dílu a pomoci zemědělci či farmáři přímo na farmě. Při té příležitosti si mohou odběratelé osvojit znalosti a dovednosti potřebné k hospodaření na poli [Longhurst; Meldrum; Saltmarsh, 2011]. Přímou participaci ocení především rodiny s dětmi, kterým se tak naprosto přirozenou a nenucenou formou dostává environmentální výchovy, konkrétně znalostí pěstování rostlin a chovu zvířat, jež konzumujeme. Takové znalosti v dnešní době chybí: „(...) většina lidí by dnes nedokázala ani vypěstovat brambory, natož podojit krávu. Co víc, malé děti si už často myslí, že se mléko vyrábí v továrně“ [Poncarová, 2012]. Tento fakt jen poukazuje na urgenci znovu propojit zemědělství s lidmi, jako tomu bylo v zemědělské epoše, kdy se lidé o sebe uměli postarat sami, dovedli se zaopatřit svými vlastními výpěstky, tedy být potravinově soběstační. Slovy Ulčáka a Palla: „zemědělství musí být rozuměno jako součást lidských aktivit v regionu“ [Ulčák; Pall, 2003, nestránkováno].

Dle výzkumů Soil Association může KPZ měnit své aktéry i na individuální rovině, například v oblasti jejich spotřebního chování: „Před nastoupením do KPZ nakupovalo 73 % členů pravidelně v supermarketu; coby členové bylo jen 51 % pravidelnými zákazníky supermarketu“ [Longhurst; Meldrum; Saltmarsh, 2011: 5]. Tentýž zdroj uvádí, že 70 % dotazovaných členů KPZ odpovědělo, že se zlepšila celková kvalita jejich života [tamtéž].

KPZ skýtá ještě mnoho výhod v rozličných dalších oblastech: poskytuje zahradu lidem, kteří nemají svoji vlastní zahradu či si ji nemohou dovolit [Van de Kop, et al., 2008]. V rámci KPZ lze uskutečnit řadu environmentálně vzdělávacích aktivit, KPZ nabízí prostor pro dobrovolnictví [Longhurst; Meldrum; Saltmarsh, 2011] či může pomáhat svou vedlejší činností marginalizovaným či sociálně vyloučeným skupinám [Henderson, 2010, web]. Všeobecně má KPZ kladný dopad v tom, že ve svých účastnících probouzí smysl pro udržitelné chování, produkuje potraviny, které za předpokladu, že jsou zkonsumované v blízkém okolí, mají ve srovnání s potravinami z dovozu minimální environmentální dopad, a přispívá k zachování venkovské krajiny [Longhurst; Meldrum; Saltmarsh, 2011].

2.2.6 Nevýhody KPZ

Nevýhod v KPZ není mnoho, přičemž záleží na úhlu pohledu, kterým je hodnotíme. Některé nevýhody, například organizačního typu, mohou být záležitostí např. nešťastné organizace či

komunikace mezi partnery či členy KPZ; v takovém případě je nutné hledat řešení, která nevýhodu odstraní.

Při hodnocení KPZ z ekonomického hlediska by se jako nevýhoda mohl jevit pouze malý zisk, kterého je možné v KPZ dosáhnout [SERIO: 2012]. Záleží na tom, uvažujeme-li KPZ vedené farmáři či KPZ vedené komunitou. Jak bylo řečeno v kapitole věnované výhodám, pro farmáře, který zásobí skupinu odběratelů, znamená KPZ stabilní příjem a možnost rozplánování rozpočtu hned zpočátku sezóny. Pokud farmáři postačí fakt, že je zajištěn, i přesto, že jeho příjem není vysoký [Soil Association, nedatováno], nelze na nemožnost velkého výtěžku pohlížet jako na nevýhodu. To platí zejména v případě farmářů, kteří hospodaří srdcem a oceňují vazby, které vznikají mezi ním a jeho zákazníky více, než výtěžek samotný. Pro komunitní statky je dostatečný finanční obnos taktéž důležitý, neboť v začátcích je třeba mnoha investic na pořízení pozemku, základního nářadí a vybavení a osiv. V průběhu existence je dobré mít určitou finanční zálohu pro případ okamžitých výdajů pro neočekávané události (přírodní pohromy, krádež apod.). Komunitní statky fungující formálně jako spolek¹⁵ ani zisk jako takový generovat nemohou, neboť „*podnikání nebo výtěžná činnost hlavní činností spolku být nemůže*“ [občanský zákoník, 2012: § 217]. Výtěžná činnost je povolena jen jako vedlejší činnost, přičemž veškeré peníze z ní musí být použity v rámci spolku pro jeho potřeby a správu [Občanský zákoník, 2012]. KPZ vedené komunitou je proto příkladem jedné „*z nejlepších forem nekompetitivních ekonomik*.“ [Bryant, 1992, nestránkováno], čímž se liší od farmářských trhů či čistě podnikatelských „bedýnkových“ systémů.

Oproti intenzivnímu průmyslovému zemědělství je při pěstování v rámci KPZ větší časová náročnost a menší efektivita práce výměnou za šetrnější životní prostředí. Pro zakladatele KPZ může být také těžkým úkolem sehnat vhodný pozemek k hospodaření [Soil Association, nedatováno]. Po nalezení pozemku se může vyskytnout ještě několik překážek jako snížená úrodnost půdy, půda poškozená předchozím majitelem, hospodaření na sousedním pozemku s použitím pesticidů a hnojiv, umístění pozemku bezprostředně vedle komunikace, která znečišťuje prostředí emisemi nebo hlukem atd. [tamtéž].

---

¹⁵Dříve jako občanské sdružení; od 1. 1. 2014 dle nového občanského zákoníku s názvem zapsaný spolek.

Co se týče fungování a správy KPZ, je nezbytné mít iniciátora, který pomáhá v KPZ s organizací a je ochoten do celého projektu investovat svou energii a čas. Časově náročné je také věnovat se osvětě a nabírat nové členy. Najít člověka, který bude v těchto ohledech schopný a svou práci bude dělat dobrovolně či za nízký poplatek, může být obtížné [Pilley, 2001]. Ze strany spotřebitelů je v KPZ vyžadován velký závazek, jehož míra se odvíjí od typu KPZ. Model KPZ vedený farmářem neznámá tak velký závazek jako v modelu typu KPZ vedené komunitou [Valeška; Kettnerová; Pařízková; Frélichová]. Velká míra závazku může pro určité typy lidí být odrazujícím prvkem.

2.2.7 Na co KPZ reaguje?

Profesor Jules Pretty poukazuje na krizi zemědělství, jež je produktem industrializace, která má nepříznivý vliv na životní prostředí i zdraví člověka. Dle něj je způsob produkce potravin dnešního světa nadále neudržitelný. Volá po změně myšlení lidí a po její radikální realizaci [Pretty in Pilley, 2001]. Neudržitelnost zemědělství spočívá v nespočtu faktů: zemědělství má v rukou pouze několik nadnárodních korporací, následkem čehož se vymyká kontrola nad potravinami samotným konzumentům; v důsledku malé konkurenceschopnosti proti velkým stabilním firmám se drobní zemědělci nejsou schopni uživit, jsou nuceni opustit svá hospodářství a hledat práci jinde, nejčastěji ve městech, čímž se vytrácí život na venkově a s ním spojené vazby mezi lidmi a venkovská kultura, s nástupem dalších generací také mizí zemědělská dovednost, kterou zemědělci žijící ve městech, mající jiné než zemědělské povolání, nemohou předávat dál; lidé se životem ve městě a postupující industrializací a globalizací čím dál více oddělují od půdy, potažmo se vydělují z přírody; průmyslové zemědělství a jeho praktiky ohrožují biodiverzitu a potraviny jsou převáženy po celém světě za účelem co největšího zisku bez ohledu na životní prostředí; dovezené potraviny často ztrácejí svou nutriční hodnotu a cenné živiny, přičemž jsou ošetřeny mnoha chemickými látkami či zpracovány tak, aby vydržely převoz, což může mít při jejich konzumaci neblahý vliv na zdraví člověka; lidé, kteří se chtějí dovážěným potravinám vyhnout, nemají mnoho možností, jak se dostat k lokální bio produkci, která bývá ve srovnání s konvenčními potravinami dražší [Bashford, 2013]. Výčet není konečný, ale k ilustraci dnešní potravinové krize snad poslouží.

Stejně jako Jules Pretty, který vidí cestu v obratu myšlení lidí, Michael Bell spatřuje cestu v reorganizaci zejména místních společenstev, která mohou být hybatelem pozitivní

environmentální změny. Na rozdíl od nařízení ze strany vlád a institucí tzv. shora (top-down) ve smyslu „naříd a panuj“ („command and control“), jsou dle Bella efektivnější iniciativy tzv. zdola (bottom-up), které mohou díky občanské participaci a aktivismu napomoci k této změně. Ani působení zdola však není samo o sobě tolik efektivní, a proto je ideální kombinace obou přístupů ve vzájemné spolupráci.

Příkladem reorganizace místních společenstev (bottom-up) je podle Bella právě KPZ. Konkrétně zmiňuje CSA Magic Beanstalk z amerického města Amos. Magic Beanstalk se jmenuje podle pohádky bratří Grimmů O Jackovi a kouzelné fazoli¹⁶. Chlapec z chudé rodiny Jack bojuje se zlým obrem, aby získal zpět ukradené bohatství a zaopatřil rodinu, přičemž souboj se odehrává na stonku dlouhé fazole, která se šplhá až k nebi, kde má obr své obydlí. V jedné verzi pohádky Jack přesekne fazoli a tím zneškodní i obra, členové Magic Beanstalk však vycházejí z jiné verze, kdy obr je zneškodněn, aniž by Jack musel fazoli přeseknout. Obr představuje průmyslové zemědělství, které bere živobytí drobným farmářům a stonek fazole představuje vítězství lokálního zemědělství nad „obřími“ průmyslovými zemědělskými koncerny [Bell, 2004].

Vandana Shiva, indická vědkyně a environmentalistka, mluví v této souvislosti o *globálním supermarketu* plném nadbytečné spotřeby a komodifikace, který má ničivý dopad na naši planetu. Způsob, jakým je jídlo v dnešní době produkováno, a spotřební chování většiny spotřebitelů vyspělého světa nejsou dlouhodobě možné. Shiva vyzdvihuje roli farmářů a domorodých komunit, kteří mají klíč k přežití, protože disponují osvojenými dovednostmi pěstování obživy v místních, často specifických podmínkách. Shiva vidí také řešení v decentralizaci, podpoře lokálních ekonomik a ekologického zemědělství, neboť tyto faktory dohromady podporují biodiverzitu, jež je předpokladem udržitelného rozvoje. Jedině díky biologické rozmanitosti můžeme totiž vyvinout alternativy ke stávajícím přírodním zdrojům, jež pomalu docházejí [Shiva, 2009].

Podobně jako Vandana Shiva předkládá koncept globálního supermarketu, mluví Johannisová o ekonomické globalizaci. Dnešní supermarkety, do kterých se vozí potraviny koupené od nadnárodních korporací, konkurujících místní produkci, na velké vzdálenosti, jsou jednou z charakteristik ekonomické globalizace. Ekonomické globalizaci je možné se postavit

---

¹⁶ Jack and the Beanstalk. V českém prostředí se pohádka jmenuje Honza a kouzelná fazole [Hauerlandová, 2012].

ekonomickou lokalizací. „V podstatě jde o ekonomický přístup, životní filosofii i hnutí upřednostňující místní soběstačnost a využívání místních zdrojů před závislostí na dovozu a nadnárodních společnostech. (...)Nejnámějším příkladem ekonomické lokální alternativy, která souvisí s produkcí potravin, je přístup označovaný jako biokluby, přímý prodej, či komunitou podporované zemědělství“ [Johanisová, 2001, nestránkováno].

V odstavcích výše byla několikrát zmíněna udržitelnost, které není možné při dosavadním přístupu k zemědělské výrobě dosáhnout. Jelikož demografové předpokládají růst populace [United Nations, 2004], je třeba zemědělství rozvíjet, hledat nové cesty k jeho udržitelnosti. Syntézou myšlenky udržitelnosti a rozvoje se dostáváme k trvale udržitelnému rozvoji, který, jak popíši v následující kapitole věnované výhodám KPZ, rezonuje se všemi aspekty KPZ: environmentálním, ekonomickým a sociálním. Trvale udržitelný rozvoj je „komplexní soubor strategií, které umožní pomocí ekonomických prostředků a technologií uspokojovat lidské potřeby, materiální, kulturní i duchovní, při plném respektování environmentálních limitů. Aby to bylo v globálním měřítku současného světa možné, je nutné nově redefinovat na lokální, regionální i globální úrovni jejich sociopolitické instituce a procesy“ [Rynda, 2000: 3]. Ačkoli KPZ operuje z lokální pozice, snaží se reagovat na problémy globálního měřítko a hledat cestu k udržitelnému potravinovému systému [Pillely, 2001; Longhurst; Meldrum; Saltmarsh, 2011].

2.2.7.1 Potravinová soběstačnost, potravinová suverenita, potravinová bezpečnost

Slovy Bonnie Hewson, projektové manažerky CSA v organizaci Soil Association je „CSA významné na mnoha úrovních. Je to proaktivní odpověď na obavy týkající se resilience a transparentnosti potravinového systému a představuje pro spotřebitele logický krok k opětovnému navrácení suverenity nad způsobem, jakým je jejich jídlo pěstováno, zpracováno a obchodováno“ [soilassociation.org(1)]. KPZ dává možnost také samotným zemědělcům vzít budoucnost do svých rukou za podpory sítě odběratelů a osvobodit se od závislosti na dotacích a globalizovaném trhu. Zároveň vzniká prostor navrátit zemědělské profesi její vážnost a společnosti respekt k zemědělcům [Valeška; Kettnerová; Pařízková; Frélichová, 2013].

Poslední dobou se KPZ vyskytuje často v kontextu potravinové suverenity, která byla naznačena již v citátu výše. Ještě než popíši, co potravinová suverenita znamená, pozastavím

se u potravinové bezpečnosti, která je jedním z impulsů potravinové suverenity. Potravinová bezpečnost má pomoci k vymýcení chudoby a hladomoru, jak zní jeden Miléniových cílů tisíciletí (Millenium Development Goals) [McMichael; Schneider, 2011]. Světová zdravotnická organizace definuje potravinovou bezpečnost jako „zajištění stálého dostatku zdravých a nutričně bohatých potravin pro všechny“ [WHO, 2014]. Podle původního konceptu je k dosažení potravinové bezpečnosti třeba rozvoj zemědělství a jeho intenzifikace, čímž se vyznačuje průmyslové zemědělství. Jelikož globální průmyslové zemědělství ohrožuje drobné místní zemědělce, snaží se Světová banka pomoci drobným farmářům tak, že je zahrne do globálního trhu, což paradoxně ještě zvětší jejich závislost na nadnárodních korporacích. McMichael označuje takový přístup jako „korporátní potravinový režim“, který se vyznačuje právě centralizací potravinového systému, převahou velkých nadnárodních zemědělských firem nad malými zemědělstvími a z toho plynoucím dovozem a vývozem. „Korporátní potravinový režim“ se dá také označit souslovím „jídlo odnikud“, se kterým přišli Bové a Dufour. Proti tomuto konceptu se aktivizují hnutí jako je La via Campesina, Slow Food či Fair Trade a bojují za jeho protiklad s názvem „jídlo odněkud“, který zastupuje lokální rodinné farmy a drobné zemědělce [McMichael, 2009].

Proti průvodnímu jevu potravinové bezpečnosti, jímž je institucionalizovaný globální obchod s potravinami, se staví koncept potravinové suverenity, se kterou poprvé přišlo mezinárodní rolnické hnutí La via Campesina. Hnutí představilo potravinovou suverenitu na Světovém potravinovém summitu pořádaném v Římě v roce 1996 a vytyčilo její hlavní cíl: podporu drobných zemědělců, rolníků a rodinných farem, jejichž produkce ještě stále představuje cca 70 % z celkové světové produkce [McMichael, 2011]. Potravinová suverenita je definována v Deklaraci Nyeleni¹⁷ jako:

- právo na zdravé jídlo, které je vypěstované environmentálně šetrným a udržitelným způsobem tak, aby odpovídalo místním a kulturním podmínkám;
- právo na určení vlastního potravinového a zemědělského systému (politiky), jež by mělo být realizováno skrze občanskou participaci a účast na rozhodování;
- nesouhlas s globálními potravinovými korporacemi, které ovládají trh;

---

¹⁷ Deklarace Nyeleni byla přijata na světovém fóru pro potravinovou soběstačnost v roce 2007 na Mali. V roce 2011 proběhlo také evropské fórum potravinové suverenity, a sice v Rakousku v roce 2011 [Nyeleni, 2011].

- možnost pro drobné zemědělce, aby znovu získali ztracenou autonomii a pěstovali způsobem, který je pro dané společenství tradiční, což jim zajistí nejen obživu, ale také důstojnost a uznání.

Představitelé myšlenky potravinové suverenity bojují proti všem typům vlád, které upřednostňují zisk před zdravím lidí a zdravím životního prostředí, bojí také proti dumpingovým cenám, které jsou nižší než skutečné výrobní náklady a v neposlední řadě odmítají komodifikaci potravin, veřejných služeb, znalostí, půdy, vody a národního dědictví [Nyeleni, 2007 a 2011].

Princip potravinové bezpečnosti je často zaměňován s potravinovou soběstačností, která je často pro potravinovou bezpečnost podmínkou¹⁸. Prostředkem k potravinové bezpečnosti je pak právě potravinová suverenita jako právo na přístup k půdě a potravinám [Glipo; Pascual, 2005]. Všechny tři pojmy k sobě mají blízko, a proto se může stát, že je běžně člověk může použít v synonymním vztahu¹⁹. Jan Valeška vnímá potravinovou soběstačnost jako zajištění potravin na rovině individuální, lokální, regionální či globální s tím aspektem, že se nemusí jednat o přímou produkci potravin, ale i o možnost si potraviny koupit, kdežto potravinovou suverenitu interpretuje v širším smyslu jako právo a možnost si vytvořit ve svém okolí potravinovou síť, která odpovídá potřebám a kultuře lidí daného místa a je udržitelná z hlediska sociálního, ekonomického i environmentálního [Valeška, osobní komunikace].

McMichael a Schneider shrnují nastíněnou problematiku tak, že pokud chceme do budoucna zajistit zdravé jídlo pro všechny, musí nastat změna dosavadního paradigmatu potravinové politiky. Řešení vidí v uznání a realizaci bodů potravinové suverenity, stabilizaci drobných hospodářů, jejich kultury a znalostí [McMichael; Schneider, 2011]. „*V době globalizace, kdy se setkáváme s čím dál vyšší individualizací a nedůvěrou, je potravinová suverenita jedním z trendů, který směřuje naopak k socializaci, vytváření odolných společenských vazeb založených na vzájemné důvěře, spravedlnosti, solidaritě a demokratických principech rozhodování*“ [Kettnerová; Valeška, 2012: 25].

---

¹⁸ Například pro Filipíny a jiné jihoasijské státy, pro které je soběstačnost v produkci rýže zároveň klíčovým faktorem pro potravinovou bezpečnost [Glipo; Pascual, 2005].

¹⁹ V českém prostředí může záměna plynout i z českého překladu deklarace Nyeleni z roku 2011, kde od sebe pojmy nejsou odlišeny.

2.3 Vznik KPZ ve světě

V následujících kapitolách je popsán vývoj KPZ a jemu podobných systémů ve vybraných zemích celého světa. Velká pozornost bude věnována zejména Japonsku, Evropě a USA, odkud myšlenka KPZ vzešla. Pro ucelený obrázek takovýchto iniciativ stojí za zmínku i vývoj v jiných zemích: vznik či odlišnost fungování daných iniciativ v odlišných podmínkách vytváří pestrou paletu systémů organizace, podob a vztahů členů, jež se mohou vzájemně inspirovat. Přehled se snaží informovat také o současném počtu KPZ a názvech, jež se pro KPZ v různých jazycích používají. Sémantické rozdíly skýtají další pohled na vnímání KPZ danou kulturou, ať jde o překlad dnes již zažitého „Community Supported Agriculture“ nebo o vlastní název.

Pro odlišnost lokálních potravinových iniciativ ve světě nelze všechny považovat striktně za KPZ. Při rešerši dostupných zdrojů se objevily kromě KPZ např. spotřebitelsko-odběratelské systémy, zemědělsko-spotřebitelská družstva, „bedýnkové“ systémy apod. Svou podstatou mají však ke KPZ blízko, neboť s KPZ sdílejí některé principy. Navíc, KPZ se na nich snaží stavět, nikoli je nahradit [Bashford, 2013]. Světová organizace URGENCI pro všechny tyto iniciativy zavedla jednotný název pro „partnerství mezi producenty a spotřebiteli založené na lokálnosti a solidaritě“ („Local and Solidarity Based Partnerships between Producers and Consumers“, LSPPC) [urgenci.net(1)].

Potřeba vzniku CSA systémů se realizovala na různých místech ve světě, v různých časech, ale z podobných důvodů. Coby způsob obchodování či směny nejsou však produktem trhu, nýbrž přicházejí od obyčejných lidí, takzvaně „zdola“. Jsou „*odpovědí na všeobecné obavy o udržitelnost, odolnost a transparentnost potravinového systému*“²⁰ [Longhurst; Meldrum; Saltmarsh, 2011: 4]. Protože je jídlo jedním ze základních předpokladů života, lidé nejsou lhostejní k jeho původu a kvalitě. Roste také jejich náročnost na výživnost a rozmanitost jídla a zacházení s ním, než se dostane do jejich rukou. Obavy dokládá řada případů výskytu nebezpečných nemocí přenositelných z jídla, např. BSE, Escherichia coli atd. [A Share in the Harvest, Soil Association, nedatováno]. Inspirace pro budoucí KPZ byly čerpány také z filosofie Rudolfa Steinera, z hnutí Camphill a fungování kolektivních zahrad Chile na počátku 70. let 20. století.

---

²⁰Volný překlad autorky.

2.3.1 Japonsko

Jedna z prvních iniciativ obsahující myšlenku KPZ se objevila v Japonsku na začátku 70. let, kdy se v reakci na nebezpečí chemických látek používaných v zemědělství sdružily znepokojené hospodyně, aby se spojily s místními farmáři a zajistily si tak zdroj potravin, kterému mohou věřit. K tomu jim dopomohl japonský filosof a ústřední postava zemědělských družstev Teruo Ichiraku, který upozornil na nebezpečí potravin tehdejšího trhu a založil hnutí na podporu ekologického zemědělství [Henderson, 2010, web]. Obavy se zvýšily zejména proto, že se následkem velkého ekonomického růstu v Japonsku v té době hodně jídla dováželo a předem zpracovávalo a potravin z místních zdrojů naopak ubývalo. I na druhé straně – na straně farmářů – došlo k uvědomění. Zvýšená neúrodnost půdy a nemoci²¹, které se začaly objevovat u lidí, i hospodářských zvířat, je přiměly k přechodu na ekologické zemědělství [JOAA, 1993]. Tak vznikl první tzv. Teikei (提携). V japonštině znamená Teikei partnerství nebo spolupráce, ale mezi členy Teikei má tento výraz hlubší myšlenku, a sice „jídlo s tváří farmáře“ [Van En, 1996 in Henderson; Van En,]. „*Teikei není jen praktická myšlenka, ale také dynamická filosofie, která lidi přiměje přemýšlet o lepším způsobu života buď coby producent či spotřebitel skrze jejich vzájemnou interakci*“²² [JOAA, 1993: 3]. Na podporu obou stran vznikla ve stejné době také nezisková nevládní organizace JOAA (The Japan Organic Agriculture Association)²³, která má kolem 3000 členů, mezi nimiž nejsou jen farmáři a spotřebitelé, ale také výzkumníci a vědci z oborů zemědělství, medicíny, ekonomie apod. JOAA pořádá každý rok konferenci na téma ekologického zemědělství a každý měsíc se konají setkání, jež mají podpořit výzkum a šířit osvětu a know-how například o technikách zemědělství a výměně semínek [JOAA, 2012, web]. Ačkoli zájem o bio produkty v Japonsku roste, roste i míra dovozu, který japonským farmářům konkuruje. Ti musí pro větší konkurenceschopnost zaujmout své odběratele například širší škálou druhů plodin [Henderson, 2010, web].

2.3.2 Co předcházelo vzniku KPZ v Evropě

Na rozdíl od Japonska, kde vznik KPZ souvisí s nejistými potravinovými zdroji a nespokojeností spotřebitelů, v Evropě vede pátrání po pramenech k filosofii Rudolfa

---

²¹Např. otravy rtuť v zálivu Minamata v Japonsku [CASFS, 2005]. Rtuť z továren vypouštěná přímo do zálivu kontaminovala vodu. Požití jedovatých ryb, které jsou v Japonsku hojnou potravou, způsobilo otravu s trvalými následky nebo smrt [arnika.org].

²²Volný překlad autorky.

²³Japonská asociace pro ekologické zemědělství; překlad autorky.

Steinera, antroposofii. Z antroposofie se vyděluje i základní kámen budoucích KPZ – biodynamické zemědělství [CASFS, 2005; Hradil, 2011]. Steiner neproslavil jen biodynamické zemědělství, ale je také zakladatelem známé waldorfské školy²⁴ a jeho antroposofických myšlenek se dodnes drží i hnutí Camphill²⁵. Jedna z hlavních činností hnutí je právě biodynamické hospodaření [camphillvillage.org].

Vývoji KPZ a šíření biodynamického zemědělství přispěl také Hospodářský svaz Demeter²⁶, jenž funguje od roku 1932. Dodnes funguje Demeter při certifikaci biodynamických produktů, jejichž kvalita je přísně hlídána [demeter.net(3)]. V roce 1997 byl založen spolek Demeter-International, jehož cílem je propojit biodynamická zemědělství z celého světa. K roku 2011 čítá Demeter-International 50 zemí celého světa. Celosvětová spolupráce vyžadovala sjednocení podmínek pro certifikaci, za jejichž účelem byla vydána tzv. Demeter-směrnice [demeter.de(3)].

Rudolf Steiner podnítil také vznik malých lokálních ekonomik²⁷, které jsou základem pro dobré vztahy mezi výrobcí, obchodníky a spotřebiteli a mají vést ke všestranné spokojenosti. K lokálním ekonomikám se váže např. pojem „Associative Economics“, jenž byl odvozen z přednášek Rudolfa Steinera [associative-economics.com]. Příkladem takové ekonomiky v 60. letech v Evropě je např. Gemeinnützige Landbau-Forschungsgesellschaft (LBF)²⁸, na jejichž pozemcích byla založena farma Buschberghof²⁹. Z iniciativy Němců Traugera Groha a Carla Augusta vznikl systém podobný KPZ s názvem „Agriculturally Cooperating

---

²⁴ Waldorfská škola byla založena roku 1919 ve Stuttgartu původně jen jako škola pro děti zaměstnanců místní továrny na cigarety Waldorf Astoria. Rudolf Steiner přistoupil na nabídku založit takovou školu s podmínkami, že musí být přístupná všem dětem, nikoli jen potomkům zaměstnanců; musí být koedukační, tedy výuka měla být určena pro děvčata i chlapce dohromady; docházka musí trvat souvisle 12 let a učitelé mají mít na starosti zejména školní záležitosti bez intervence státu a ekonomické sféry [whywaldorfworks.org].

²⁵ Hnutí Camphill založil rakouský dr. Karl Koenig, který unikl před nacisty do skotského Aberdeenu, kde se svými kolegy, inspirováni myšlenkami Rudolfa Steinera, dali vzniknout prvnímu hnutí. Hlavní poselství Camphillu je vytvářet komunitu pro lidi s postižením a zajistit jim hodnotný život. Dodnes je jedním z hlavních cílů hnutí klást důraz na přednosti a talent členů komunity, nikoli na jejich postižení. Takový přístup má být přínosem pro všechny zúčastněné [camphill.org(1)].

²⁶ Déméter je jméno řecké bohyně plodnosti a úrody, která ochraňuje zemědělství a vegetaci [Hradil, 2011; Cartwright, 2012].

²⁷ Tématem lokální ekonomiky se zabývá také Douthwaite, Dauncey, Morehouse a další a spadají pod něj i systémy jako LETS či S.H.A.R.E. (Self-Help Association for a Regional Economy) [Mollison; Slay, 2012].

²⁸ Veřejně prospěšná zemědělsko-výzkumná společnost; překlad autorky.

²⁹ Viz kapitola 2.3.3.

Community“³⁰, jenž sdružoval spotřebitele, kteří podporovali farmáře z LBF farem [CASFS, 2005].

Snad nejdůležitější roli pro rozvoj KPZ však sehrál Jan VanderTuin ze Švýcarska. VanderTuin cestoval po Evropě, aby viděl, jak funguje biodynamické zemědělství v praxi. Navštívil farmy v Curychu, Ženevě a Německu a o své zkušenosti se podělil v Americe, kde pomohl rozvinout místní KPZ (CSA) [McFadden, 2003].

2.3.2.1 Švýcarsko

Ačkoli Švýcarsko v kontextu KPZ proslavil Jan VanderTuin, není ve Švýcarsku takových farem mnoho nebo se o nich neví [Pilley, 2001]. Henderson uvádí k roku 2010 počet KPZ na deset [Henderson, 2010, web]. První biodynamické farmy, které ve Švýcarsku existovaly, jsou známy právě díky VanderTuinovi a jeho návštěvám a působení na nich. Farmu Topinambur nedaleko Curychu pomáhal VanderTuin v roce 1984 založit [CASFS, 2005]. Topinambur zásoboval více než sto rodin a vyznačoval se tím, že pozemek nebyl nikdy využíván pro konvenční pěstování s použitím chemie. VanderTuin navštívil další farmy, jednu u Basileje, jménem Bismatterhof, a jednu v Lichtenštejnsku. Obě farmy byly inspirovány antroposofií Rudolfa Steinera. Bismatterhof oslavil v roce 2011 30. výročí vzniku, s obrovskou základnou odběratelů, kterých bylo tou dobou více než tisíc [birsmattehof.ch]. Na rozdíl od posledních dvou jmenovaných iniciativ, zakladatelé farmy Les Jardins de Cocagne³¹ v Ženevě si vzali inspiraci pravděpodobně z kolektivních zemědělství v Chile, která se formovala za prezidenta Allendeho³², a z rolnických hnutí v Bretani. Souvislost mezi japonským Teikei a švýcarskými biodynamickými farmami nebyla prokázána. [urgenci.net(2)]. Ženevští farmáři byli úspěšní, protože se neostýchali zeptat se svých odběratelů na výši jejich platu. Doufali tak, že by mohli být dle toho přiměřeně ohodnoceni [VanderTuin, 1992]. KPZ si ve Švýcarsku nevysloužilo svůj název, je označováno opisem jako zemědělsko-spotřebitelské družstvo. Vláda tyto iniciativy nikterak nepodporuje. Lze však zaznamenat, že roste počet farem, které dodávají své produkty přímo spotřebiteli. V případě Švýcarska to jsou často restaurace, které využívají možnosti přímého odkupu z farmy [Pilley, 2001].

---

³⁰Zemědělsky spolupracující komunita; překlad autorky.

³¹Les Jardins des Cocagne byly založeny v roce 1978 [cocagne.ch].

³²V době 1970 – 73 byl v Chile prezidentem Salvador Allende, za kterého byla znárodnována půda, chilská vláda nepřikládala zemědělství v zemi velkou váhu, což způsobilo nutnost dovozu jídla a hrozilo, že bude jídlo vydáváno na příděl [historicaltextarchive.com]. Tak pravděpodobně vznikla kolektivní zemědělská družstva, jež byla inspirací pro evropské komunitní farmy [urgenci.net(2)].

2.3.2.2 Německo

První německou KPZ založili Trauger Groh a Wolfgang Stränz na biodynamické farmě Buschberghof, pod záštitou výše zmíněného hospodářského svazu Demeter. Buschberghof měl nejdříve 40 odběratelů, ale jeho budoucnost byla nejistá. Když Groh přinesl zkušenosti z USA³³, vydal se Buschberghof v roce 1988 cestou KPZ. Většina odběratelů souhlasila s předplacením podílu předem a stabilita farmy najednou získala na síle. Buschberghof prosperuje dodnes [Stränz, 2009].

Ještě než začala vznikat KPZ jako taková, existovala už od roku 1979 na podobném principu tzv. Erzeuger-Verbraucher Gemeinschaft³⁴ (EVG), kterým se také říkalo „food co-ops“. EVG byly typické i pro Rakousko a sloužily jako možnost dostat kvalitní potraviny od známého výrobce za dobrou cenu. EVG byly svým typem podobné „KPZ založené na spolupráci několika farem“ (multi-farm CSA). Členové, jichž bylo mezi 10–200, se organizovali sami, kupovali zeleninu, ovoce a jiné potraviny od různých místních farmářů a distribuovali je obvykle na jedno odběrné místo [Pilley, 2001]. Dle Stränze [2009] však EVG nefungovala na systému předplatného a byla velmi časově náročná ve věcech správy a účetnictví, což si většinou vzalo na starost jen pár jedinců, kteří po jisté době ztratili motivaci se takto obětovat. Paradoxně, čím byla EVG oblíbenější a početnější, tím hubila více sama sebe³⁵. Narůstající počet členů s sebou přinesl nadměru byrokracie a vytrácel se s ním i pocit zodpovědnosti. Některá EVG zanikla úplně, jiná se vrátila ke komerčnímu způsobu fungování [Pilley, 2001].

Rozmach tématu KPZ v Německu podpořil po roce 2005 autobiografický dokument „Real Dirt on Farmer John“ [solidarische-landwirtschaft.org], který zobrazuje úspěch amerického farmáře Johna Petersona při záchraně rodinné farmy před zánikem skrze komunitu³⁶. K tématu KPZ byl v roce 2013 natočen také film z německé KPZ GartenCoop Freiburg „Die Strategie der krummen Gurken“³⁷, jenž pojednává o chodu KPZ a motivacích jeho členů [cinerebelde.org]. Předmětem výzkumu bylo KPZ např. v bakalářské práci Kathariny Kraiß z roku 2008, která zmapovala v té době 8 existujících komunitních farem v Německu, čímž jim dopomohla k jejich vzájemnému kontaktu, který mezi sebou doposud neměly. Z výzkumu

---

³³Více k tématu v kapitole 2.3.3.

³⁴ Společenství výrobců a spotřebitelů; překlad autorky.

³⁵ EVG podlehla tzv. „grow or go“ efektu [Pilley, nedatováno].

³⁶ Peterson udělal z farmy jedno z největších CSA ve Spojených státech, Angelic Organics [angelicorganics.com].

³⁷ Strategie křivých okurek. Lze shlédnout online [cinerebelde.org].

také vyplývá, že německé KPZ do svého systému nezahrnuje tzv. „bedýnkový“ prodej, jako tomu je v např. v USA, i přesto, že u „bedýnkového“ prodeje je zaveden systém předplatného, což je jeden z principů sdílení rizik v KPZ [solidarische-landwirtschaft.org]. Stränzův odhad z roku 2009 je až 1000 „bedýnkových“ systémů po celé zemi [Stränz, 2009].

KPZ se v Německu říká zkráceně SoLaWi (Solidarische Landwirtschaft, solidární zemědělství). Lze se také setkat s výrazy Wirtschafts-, Selbstversorger- nebo Versorgergemeinschaft³⁸. [Kraiß; van Elsen, 2008]. Kalk (jako KPZ v ČR) ani anglický název CSA se navzdory častému výskytu anglicismů v německém jazyce [Götttert, 2011] téměř nepoužívá. Od roku 2008 vzrostl počet SoLaWi na 47 a těší se oblibě [solidarische-landwirtschaft.org(2)]. Kraiß vidí jejich potenciál v možnosti rozšířit se za hranice regionu, vzniku spolupráce mezi více farmami či expanze do podnikatelského sektoru, např. dodávkami čerstvých potravin do jídelen, restaurací apod. [Kraiß; van Elsen, 2008]. Je jen otázka, zda by tímto krokem nepřesáhla KPZ své komunitní hranice a nedopadla jako EVG.

2.3.2.3 Nizozemsko a Belgie

Do Nizozemska se dostal vliv KPZ skrze Julien Perotti, která se přistěhovala z USA a založila v roce 1996 farmu jménem Pergola. Podle této první farmy se jmenuje i asociace, která sdružuje všechny nizozemské KPZ [Blanke, 2011]. Asociace Pergola poskytuje platformu pro KPZ, aby mezi sebou mohla sdílet své know-how a neustále systém vylepšovat. Pergola spolupracuje i s nadací Strohalm, jež se zabývá alternativní sociální ekonomikou, šíří model KPZ a pokouší se rekrutovat další zemědělce a potenciální členy [Pilley, 2001]. Strohalm zaštiťuje i další nizozemské potravinové systémy, které se organizačně od KPZ trochu liší, protože distribuují potraviny jen na farmářské trhy nebo do obchodů. Říká se jim Green Guilders³⁹. V Nizozemsku mají Green Guilders možná větší potenciál než KPZ, protože Nizozemci ocení možnost zaplatit si kredit předem, ze kterého se pak strhne částka za zeleninu, kterou si mohou pořídit kdykoli, v libovolném množství, na rozdíl od KPZ, kde je větší míra závazku a podíl obsahuje vždy jen sezónní mix daného období a lze jej vyzvednout jen v určitých dnech [Pilley, 2001]. Dnes je v Nizozemsku více než 100 takových iniciativ, z nichž jedna, známá pod jménem De Nieuwe Ronde (Nový kruh, překlad autorky) si předsevzala základní cíl, který shrnuje do „tří P“, představujících slova People (lidé), Planet

---

³⁸ Hospodářské, samozásobitelské nebo zásobitelské společenství; volný překlad autorky.

³⁹ Guilders je odvozeno od dřívější holandské měny, nizozemského guldenu.

(planeta) a Profit (zisk); chce tak užívat farmu co nejvíce udržitelně, po stránce sociální, environmentální a ekonomické [Van de Kop, et al., 2008].

Obdoba KPZ v Belgii funguje v podobě celonárodní sítě tzv. potravních týmů (Voedselteams), založené v roce 2001 jako výsledek úspěchu již fungujících týmů. První z nich vznikl už v roce 1996. Týmy patří pod neziskovou organizaci a jsou rozděleny v rámci belgických provincií. Každá provincie má své týmy, skládající se z producentů, spotřebitelů a koordinátorů [voedselteams.be]. Koordinátoři mají úkol najít 20 rodin, které mají zájem, a poté spojit tyto rodiny s nejbližší farmou. Každý tým se poté organizuje sám, ke komunikaci a objednávkám využívá e-shop. Potenciální členové si mohou vyzkoušet měsíc zdarma a v případě spokojenosti zpětně zaplatit. Voedselteams jsou úspěšné nejen díky nadšení jejich členů, ale jsou podporovány i státem formou dotací od ministerstva kultury [tamtéž]. V Bruselu existuje obdoba francouzského AMAP a jmenuje se GASAP (Groupes d'Achat Solidaires de l'Agriculture Paysanne) [gasap.be].

2.3.2.4 Francie

Francie je jedním z významných propagátorů KPZ a je příkladem pro ostatní země, díky úspěšnosti tamní KPZ. Francouzské hnutí se jmenuje AMAP (Association pour le Maintien de l'Agriculture Paysanne⁴⁰). První AMAP byla založena v roce 2001. Jejich rozvoj byl bleskový, v roce 2006 jich bylo na 300 a k roku 2010 několik tisíc. Myšlenka KPZ zakořenila ve Francii už v roce 1999, kdy se dcera farmářů z Provence, Denise a Daniela Vuillon, vydala do New Yorku, kde se o KPZ dozvěděla prostřednictvím Just Food⁴¹. Farmáři se poté sami jeli podívat na americkou farmu Roxbury Farm. Francouzské drobné farmy tou dobou zažívaly krizi a těžko čelily konkurenci dovozu. Vuillonovi kontaktovali místní aktivistické spotřebitele a v roce 2001 odstartovali projekt, jež pojmenovali AMAP. Dodávali své výpěstky zprvu 40 odběratelům, jejichž počet se během dvou dalších let vyšplhal na dvě stě [urgenci.net(2)]. Vuillonovi založili také Alliance Provence, která pomohla vzniku podobných iniciativ v Provence, brzy se rozrostla po celé zemi a zasítovala všechna francouzská KPZ [Henderson, 2010; Kraiř; van Elsen, 2008, Stränz, 2009]. V rámci AMAP bylo sepsáno 18 principů, k nimž se zavazují jak producenti, tak odběratelé, zároveň každá nově vznikající AMAP musí tato pravidla splňovat. Každá AMAP může mít 10–150 odběratelů a spolupracuje až s deseti

---

⁴⁰ Asociace, která hájí drobné a rodinné farmy; překlad autorky.

⁴¹ Just Food je americká platforma přinášející zpravodajství o potravinách [just-food.com].

různými sedláky, kteří zajišťují nejen zeleninu, ale i mléko, maso, vejíčka či sýry [Bashford et al. 2013]. Francouzský úspěch přispěl též k založení mezinárodní síťové organizace URGENCI [urgenci.net(2)].

2.3.2.5 Velká Británie

Stejně jako ve Francii, místní zemědělství v 90. letech upadalo i přesto, že paradoxně zájem o bio produkty narůstal; tím se vytvořily dobré podmínky pro uchycení CSA, které bylo inspirováno příklady z Ameriky a Japonska. Protože se bio potraviny staly často diskutovaným tématem, začaly se objevovat i v regálech supermarketů, což opět CSA, které již fungovalo na bázi „bedýnkového“ prodeje, oslabilo. Pomocnou ruku dala CSA v roce 1999 Soil Association, členská organizace bojující za zdravé, humánní a udržitelné potraviny, farmy a využívání půdy. Zorganizovala konferenci, kde znovu CSA představila. Konference se setkala s vlnou zájmu jak od spotřebitelů, tak od farmářů [Piley, 2001]. Soil Association dodnes CSA zaštiťuje a vede je jako jednu ze svých agend. Ve spolupráci s místními pracovními skupinami a jinými organizacemi vydává brožury a případové studie zaměřené na CSA, dělá osvětu a propojuje již existující CSA [soilassociation.org(2)]. K roku 2011 bylo ve Velké Británii na 80 iniciativ, přičemž odhadem stejný počet byl ve fázi realizace. Některé britské CSA jsou vedené farmáři a jiné samotnými spotřebiteli, je pro ně typická velká diverzita organizace [Bashford et al. 2013].

2.3.2.6 Slovensko

Na Slovensko se povědomí o KPZ dostalo, podobně jako do České republiky, díky iniciativě URGENCI, která se zasadila o šíření KPZ po Evropě a v roce 2009 kontaktovala „Centrum pre trvaloudržateľné alternatívy“ (CEPTA). KPZ má slovenskou variantu KPP (komunitou podporované poľnohospodárstvo). Dle informací, které poskytuje CEPTA, existuje několik iniciativ, mezi nimiž je CSA Bratislava, Agrokruh, LPK (Lokálna potravinová komunita) Trenčín a Zvolen. CEPTA se snaží myšlenku KPZ neustále šířit, o čemž informuje na svých webových stránkách [cepta.sk].

2.3.2.7 Itálie, Portugalsko, Španělsko

V Itálii se KPZ říká GAS, což je zkratka slova Gruppi di Acquisto Solidale⁴². První GAS skupina byla založena v roce 1994, kdy se několik rodin spojilo v boji proti konzumerismu. Italské

---

⁴² Skupiny, které nakupují solidárně; volný překlad autorky.

iniciativy se velmi lišily, zastřešila je až síťová organizace GAS, která vznikla v roce 1997, čímž umožnila další šíření a výměnu zkušeností. K roku 2009 existovalo přes půl tisíce GAS iniciativ. Dnes odhadovaný počet je mnohem vyšší, protože některé nejsou registrovány v systému GAS [Blanke, 2011].

Portugalské Reciproco mělo před 4 lety přes 50 skupin a k jeho rozvoji přispěl program Evropské unie Leader, jenž se soustředí na rozvoj regionálních oblastí členských zemí. Po vstupu do EU zažilo Portugalsko tlak na místní zemědělství, který vznikl zavedením společné zemědělské politiky a následně vzniklou konkurencí. Reciproco, podobně jako francouzský AMAP, se snaží problém oslabené konkurenceschopnosti postavit a dává možnost místním farmářům neopouštět své povolání a venkov [Henderson, 2010].

Španělsko má široké zastoupení v ekologickém zemědělství a je dobrým producentem biopotravin, nemá však v této kategorii dobrý domácí odbyt, a tak většinu svých bio potravin vyváží. URGENCI podniklo do Španělska jednu ze svých misí na mezinárodní konferenci, týkající se krátkých dodavatelských řetězců pro bio produkty, na konci roku 2010. Výsledkem bylo zjištění, že ve Španělsku existuje relativně velký počet iniciativ, z nichž některé mají za sebou i 10 let fungování. Mají různé typy organizace, ale jsou velmi podobné KPZ, protože spojují producenty a spotřebitele, mají někdy sociální přesah a hájí potravinovou suverenitu [urgenci.net(3)].

2.3.2.8 Skandinávie

V Dánsku jsou velmi populární „bedýnky“, které se začaly objevovat v roce 1999. Základnou pro „bedýnky“ je webová stránka Aarstiderne, která zajišťuje distribuci „bedýnek“ až do domu. Ke své propagaci a získání nových členů využívá Twitter. V dánských „bedýnkách“ také existuje princip sdílení rizik, ale není tak dlouhodobý jako u jiných KPZ. Předplatné se platí pouze na měsíc dopředu. [urgenci.net(2)]. Aarstiderne zásobuje v dnešní době asi 40 tisíc domácností v Dánsku a 5 tisíc ve Švédsku [aarstiderne.com]. Pilley dodává, že dánská vláda, na rozdíl od jiných zemí, se snaží komunitní iniciativy podpořit [Pilley, 2001].

Některé norské KPZ se dle Stränze inspirovaly fungováním německého Buschberghofu [Stränz, 2009]. V Norsku existovalo ještě před příchodem KPZ několik iniciativ na podporu místní bio-produkce a také se dá říci, že Norové se stravují všeobecně zdravě [Grande, 2009]. KPZ nevzniklo z popudu spotřebitelů, kteří nevěřili potravinovému trhu, ale bylo zavedeno

„shora“ pilotním projektem, jenž běžel mezi lety 2004–2008 pod záštitou národního institutu pro výzkum spotřebitelů a Norges Vel, organizace, která podporuje místní komunity. Díky tomuto projektu se zrodily dvě první norské KPZ. Například v Oslu je KPZ natolik oblíbené, že pro získání členství musel být založen čekací list [Grande, 2009].

2.3.3 Spojené státy americké

Historie vzniku CSA ve Spojených státech amerických je v různých zdrojích uváděná odlišně, což dokládá i výzkum z Rodale Institute, který provedl Steven McFadden [McFadden, 2003, web], jenž se pokusil zmapovat historii CSA ve Spojených státech. Potvrzuje, že mnoho zdrojů vidí vznik CSA ve světě a potažmo v USA takto: myšlenka CSA vznikla v Japonsku, odtud se dostala do Evropy, jíž se inspirovala Amerika, kde byla založena jedna jediná komunitní farma, a sice Indian Line Farm v Massachusetts. Teorii jediné komunitní farmy zdánlivě potvrzuje příběh o jejím vzniku, jež píše v roce 1996 Robyn van En, zakladatelka této farmy, v úvodu knihy *Sharing the Harvest: A Citizen's Guide to Community Supported Agriculture*⁴³[Henderson; Van En, 2007]. Van En v úvodu explicitně neuvádí, že ve stejné době vznikla v sousedním státě New Hampshire komunitní farma Temple-Wilton Community Farm, fungující na podobném principu. Ačkoli v dalších kapitolách této knihy je Temple-Wilton Community Farm již zmíněna, onen jednostranný úvod a vůbec skutečnost, že Van En ve spolupráci se svými přáteli a kolegy z farmy vymyslela dnes již mezinárodně známý termín Community Supported Agriculture a tuto myšlenku šířila usilovně po celém světě, mohl vytvořit domněnku, že v USA existovala zprvu jen jedna farma. Tuto informační mezeru doplňuje McFadden [2004] ve svém výzkumu *The History of Community Supported Agriculture*, kde vyvrací teorii jedné farmy a popisuje vznik obou farem – Indian Line Farm a Temple-Wilton Community Farm. O existenci dokonce většího počtu podobných projektů píše [1992] ve svém článku v magazínu RAIN. V 80. letech byla pro rodinné farmy v USA nepříznivá doba, protože vláda tou dobou začala dotovat pěstování komoditních plodin průmyslového zemědělství [Grande, 2009]. McFadden [2004] zároveň objasňuje, že přímými impulsy pro vznik CSA v USA nebylo japonské Teikei, ale zejména inspirace z Evropy (VanderTuin, Groh).

---

⁴³Knihu po předčasné smrti Van En dopsala její spolupracovnice Elisabeth Henderson. Henderson pokračovala v poslání, které si předsevzala Van En, navštěvuje CSA v různých zemích a podává o nich report, zasluhuje se tak o šíření CSA. Stala se také čestnou prezidentkou URGENCI.

Temple-Wilton Community Farm v New Hampshire vznikla ve spolupráci tří iniciátorů, Lincolna Geigera, Anthonyho Grahena a Traugera Groha. Poslední jmenovaný přinesl do USA své zkušenosti z Německa, kde s dalšími farmáři zkoušeli praktikovat myšlenky Rudolfa Steinera [McFadden, 2004]. Konkrétně se jednalo o farmu Buschberghof v Německu, fungující od konce 60. let. Obě farmy se poučily jedna od druhé. Poté, co Groh představil v USA, jak funguje Buschberghof, Temple-Wilton Community Farm se nechala inspirovat, iniciátoři přidali svoje nápady a zavedli tak správu, kterou v Buschberghofu následně převzali [Stränz, 2009]. Jednalo se např. o zavedení stálého členství nebo zavedení systému platby založeného na důvěře [urgenci.net(2)]. Takový systém plateb funguje tak, že za svůj podíl zaplatí každý člen dle svých možností, aby dohromady všichni složili částku vytyčenou pro roční rozpočet. Inspiraci si Temple-Wilton Community Farm vzala také z hnutí Camphill Village v Copake ve státě New York⁴⁴ [McFadden, 2004]. Nelze opomenout, že na této farmě se zrodil pozoruhodný nápad nazývat všechny členy své komunity „farmář“, ať už se jednalo o zelináře nebo odběratele. Tento krok měl zdůraznit rovnocenný vztah mezi oběma stranami [McFadden, 2011].

Komunitní farma založená Robyn van En měla jinou genezi. Van En se v 80. letech minulého století po přistěhování do Massachusetts rozhodla založit vlastní zahradu. Na poptávku zájemců z již existujícího „klubu odběratelů potravin“⁴⁵ začala pěstovat zeleninu, kterou mohla skladovat a prodávat i během zimních měsíců, kdy lidé na svých zahradách obvykle nic nepěstovali a pro zeleninu si museli jezdit do dalekých obchodů. Zelinářka měla úspěch, dobrou úrodu a široký okruh odběratelů. Nevyhovovalo to však jejím představám, protože na pěstování a chod svého podnikání byla zcela sama, což vyžadovalo velkou dávku odpovědnosti a starostí. Aniž by znala japonský model Teikei a aniž by věděla o formování podobné farmy v New Hampshire, přemýšlela o tom, jak by se odběratelé mohli více zapojit a vytvořit tak vzájemný vztah s pěstiteli své zeleniny [Henderson; Van En, 2007]. Spolupracovala tehdy ještě se Susan Witt a jinými kolegy z E.F. Schumacher Society⁴⁶. Její uvažování směřovalo ke zrodu CSA, ale její myšlenku rozvinul k celistvosti až Jan VanderTuin,

---

⁴⁴Hnutí Camphill je rozšířeno po celém světě ve 22 zemích, do Ameriky se dostalo v roce 1959 [camphill.org(2)], kde byla o dva roky založena komunita Camphill Village v Copake ve státě New York [camphillvillage.org(3)].

⁴⁵Staple food buying clubs; volný překlad autorky.

⁴⁶E. F. Schumacher Society je komunita, která funguje na bázi lokální ekonomiky a má svou vlastní měnu BerkShares [Ehrenfeld, 2008]. Byla založená na počest E. F. Schumachera, otce myšlenky „ekonomie, které by na lidech záleželo“ a autora knihy Malé je milé [Schumacher, 2000].

který ji navštívil poté, co se o místních farmách dozvěděl z „Rodale’s Organic Gardening magazine“ [McFadden, 2004]. Na základě jejich setkání a pomoci lidí z E. F. Schumacher Society vznikla v roce 1985 CSA Indian Line Farm. Syntézou pracovních sil, zkušeností a dovedností farmářů i odběratelů bylo vyhověno vzájemným potřebám a také se zkrátily vzdálenosti (fyzické i abstraktní) mezi pěstiteli a odběrateli a mezi odběrateli a půdou, kde byla jejich zelenina vypěstována [tamtéž].

Fakt, že obě farmy vznikly ve stejnou dobu, aniž by vzájemně věděly o své existenci, je nejen zajímavý sám o sobě, ale dokazuje také potřebu změnit tehdejší způsob distribuce potravin v USA. Groh doplňuje výstižně: „[CSA] se prostě potřebovaly objevit. Uzrál na ně čas. Kdo začal v jakou chvíli, je naprosto nepodstatné. Co je podstatné, že iniciativa CSA se objevila a rozvinula a vytvořila tak pro lidi základnu, díky níž lze myšlenku [CSA] předávat dál.“ [McFadden, 2004, nestránkováno].

Počet CSA v Americe se do dnešních dnů giganticky rozrostl. Organizace LocalHarvest.org eviduje ve své databázi na čtyři tisíce CSA farem. Toto číslo však není oficiální, neboť americká vláda zatím nemá monitoring na CSA [localharvest.org]. McFadden dokonce odhaduje počet CSA v USA k lednu 2012 až na šest a půl tisíce [biodynamics.com]. Kromě klasických CSA orientovaných na zeleninu a ovoce existují v Americe také komunitní rybářské oblasti (Community Supported Fisheries) nebo komunitní kuchyně (CSA Kitchens); pojednává o nich McFadden ve své knize Call of the Land [2011].

McFadden [2004a], rozpoznává ve vývoji CSA v USA tři vlny. Od založení prvních komunitních farem v USA (vlna první), se vývoj CSA diverzifikoval, lze najít rozličné typy CSA, co se týče typu organizace i smýšlení jejich členů. Ačkoli počet CSA celkově roste, mnoho z nich také zaniklo (vlna druhá). Důvody zániku byly zejména: nejistý pozemek, nedostatečné sebevědomí zelináře říci si o adekvátní cenu za podíl, chybějící zkušenosti s pěstováním či nedorozumění mezi členy. Třetí vlnu reprezentují CSA vznikající cca po roce 2000. Jejich nárůst nebude přispívat jen osvětě, ale také pomůže k uvědomění kontextu důvodu vzniku CSA. Farmy dneška, ať nově vznikající nebo stávající, se rozvíjejí kvalitativně. Sbírají zkušenosti z minulosti, spolupracují s jinými farmami a tvoří tzv. multi-farmy a reagují na problémy globálního trhu. „Nyní je převaha velkých korporací tak zřejmá, že si mnoho lidí uvědomuje jejich nebezpečí a má potřebu vytvořit něco bezpečného, místního a udržitelného. To umí CSA“ [Witt in McFadden, 2004a, nestránkováno].

2.3.4 Austrálie

Jednu z velmi úspěšných iniciativ podobných CSA založil v Austrálii Robert Pekin, který podobně jako další farmáři přišel o svoji mléčnou farmu v 90. letech. Poté, co se dozvěděl o CSA modelu, přetvořil svou farmu v roce 2005v multi-CSA a pojmenoval ji Food Connect Brisbane [foodconnectfoundation.org.au]. Svým úspěchem inspiroval i jiné projekty. V Sydney se nedávno z Food Connect Sydney stala tzv. Ooooby, jejíž název znamená „Out Of Our Own Back Yards“⁴⁷ [foodconnectsydney.com]. Pro Austrálii je charakteristická nízká hustota obyvatel a velké vzdálenosti mezi vesnicemi a městy, což je pro fungování CSA v Austrálii snad největší překážkou [Pilley, 2001]. Od roku 1998 funguje v Austrálii Australská ekologická federace, která na lokální, státní i federální úrovni zajišťuje spolupráci malých ekologických zemědělství s vládou [ofa.org.au]. Kromě jiného existuje také Biodynamic Agriculture Australia⁴⁸ (BAA), jež se inspiroje opět Steinerovým biodynamickým zemědělstvím a podporuje lokální skupiny v navazování vzájemných vztahů a ve spolupráci při produkci potravin [biodynamics.net.au].

2.3.5 Ostatní země

Elizabeth Henderson se ve spolupráci s organizací URGENCI snaží šířit CSA po celém světě a zároveň sbírat informace o již existujících CSA v různých zemích. Zaregistrovala existenci komunitních farem CSA také v Mexiku s názvem „Circle of Responsible Production“, dále v Brazílii, Izraeli, Palestině a Guatemale, v Jižní Koreji, Tasmánii a Indii. Na asijském setkání pod záštitou Mezinárodní federace pro hnutí ekologického zemědělství (International Federation of Organic Agriculture Movements, IFOAM) představovali japonští Teikei farmáři své know-how ostatním asijským farmářům, ale nezdá se, že by se model Teikei úspěšně uchytil. Henderson se však dozvěděla o vzniku CSA například v Kuala Lumpur, v Malajsii [Henderson, 2010, web].

Vhodné příležitosti k setkání s farmáři z celého světa jsou na konferencích a setkáních ekologických zemědělců. Organizace URGENCI již zorganizovala několik konferencí a s francouzskou AMAP podnikla více než 20 misí, v rámci kterých byly dvojice francouzských farmářů vyslány do Východní Evropy a Afriky (Slovenska, Bulharska, Maďarska, Toga, Mali a

---

⁴⁷ „Z našich vlastních zahrádek“; přeloženo autorkou. Současně hříčka v návaznosti na pojem NIMBY (Not In My Back Yard).

⁴⁸ Biodynamické zemědělství Austrálie.

Maroka), aby šířily myšlenky CSA. Při těchto misích se dle Henderson vynořily různé překážky, jako například neochota vstoupit do systému založeném na velké míře důvěry, absence běžných účtů a z toho plynoucí nemožnost platby předem, překážky ze strany státní potravinové bezpečnosti některých zemí kvůli přímému prodeji, který vidí jako problematický, či celková absence trhu s bioprodukty. Henderson svou rešerši doplňuje o tvrzení, že „*CSA se zdají být pokročilejší ve svém vývoji na Mali, v Maroku, v Beninu a v Togu než v Polsku a Československu*“ [tamtéž, nestránkováno]. KPZ v České republice však zaznamenalo od roku 2011 rapidní nárůst, jak se lze dočíst v kapitole 2.4 Vznik KPZ v České republice.

2.3.6 Shrnutí KPZ ve světě

KPZ má na světě své místo a je rostoucím fenoménem. Iniciativy Teikei, CSA, AMAP, Reciproco, SolaWi, Pergola, GAS a další jsou dokladem světové rozmanitosti, již KPZ skýtá. Rozmanitost je vidět i v druzích organizace, míře závazku, krátko- či dlouhodobosti, počtu členů, systému platby či druhu produkce. Všechny iniciativy mají však společného jmenovatele, a sice sdílení principů KPZ. Jejich zrod se také liší. Zatímco v Japonsku vzniklo Teikei v 70. letech aktivitou samotných jednotlivých lidí kvůli jejich nespokojenosti s kvalitou potravin na trhu, v Evropě se myšlenka KPZ přičítá zejména Rudolfu Steinerovi a jeho antroposofii, která dala vznik komunitám, jež chtěly Steinerovy ideje praktikovat. První pravá KPZ v Evropě vznikla pak v 80. letech. V USA se utvářely první podoby KPZ přibližně ve stejnou dobu, také samovolně. Zásadní podoba KPZ pak vznikla syntézou amerických a evropských zkušeností. Ačkoli Japonsko bylo historicky první, nelze prokázat hypotézu, že myšlenka KPZ přišla do Evropy z Japonska, i přesto, že se to uvádí v různých internetových zdrojích. Slovy Elizabeth Henderson: „*Během několika málo let uskupili farmáři a spotřebitelé nápadně podobnou organizaci ve Švýcarsku, ale nikdo nenašel souvislost, která by potvrdila inspiraci Japonskem*“ [Henderson, 2010, web]. Zásluha za vznik a šíření KPZ by se dala ve většině případů přičíst na konto několika kooperujících jednotlivců či menších skupin, což poukazuje na občanský potenciál, jenž vznik podobných aktivit umožňuje, ale který je také existencí a provozem KPZ zpětně významně posilován. Díky tomu, že se spojili organizátoři a propagátoři KPZ z různých zemí, vznikla také organizace URGENCI, která zaštiťuje KPZ po celém světě, šíří osvětu, organizuje mezinárodní konference a připravuje výměnné programy. Do jisté míry se URGENCI zasadila o jakousi druhou vlnu vzniku CSA v posledních

letech, podnikla mise do střední a východní Evropy, Asie či Afriky. Díky tomu se KPZ dostalo do mnoha zemí daleko dříve, než by tomu bylo samovolně. Dnes je KPZ rozšířeno již na všech kontinentech.

2.4 Vznik KPZ v České republice

Do České republiky se KPZ dostalo podobně jako na Slovensko díky misi síťové organizace URGENCI, která v roce 2008 zkontaktovala Jana Valešku z PRO-BIO LIGY, pražské pobočky PRO-BIO Svazu ekologických zemědělců, a navázala spolupráci, díky níž se uskutečnily semináře a návštěvy různých českých stávajících farem [Valeška, osobní komunikace]. Z URGENCI byly vyslány zástupkyně francouzského AMAP, poprvé v prosinci 2008 a podruhé v březnu 2010. V květnu 2011 jeli zástupci české strany na výměnu do Francie [urgenci.net(4)]. V březnu roku 2011 byli pozváni představitelé Soil Association, URGENCI a zakladatel německé farmy Buschberghof do Prahy, kde byla na České zemědělské universitě (ČZU) uspořádána konference „Zemědělství v rukou spotřebitele“ a večer s nimi následovala ještě beseda na Toulcově dvoře [eagri.cz]. Od roku 2011 do roku 2013 probíhal projekt URGENCI s názvem „CSA for Europe“, podporovaný programem evropské komise Grundtvig, jehož úkolem bylo dále šířit myšlenku KPZ v evropských zemích [urgenci.net(4)]. Česká republika byla díky PRO-BIO LIZE, která o projekt zažádala, jeho součástí. Projekt Grundtvig a pomoc od organizace URGENCI byly pro vznik KPZ u nás klíčové, neboť nikde jinde finanční prostředky na propagaci KPZ nebyly a místní iniciátoři se KPZ věnovali v podstatě pouze ve svém volném čase a z vlastního zájmu [Valeška, osobní komunikace]. KPZ se nekoncentrovalo tou dobou jen v Praze, ale přidaly se též Ekologický institut Veronica a PRO-BIO Moravská brána [Frélichová, 2013]. Tou dobou už existovala první skupina fungující jako KPZ na Toulcově dvoře, která vznikla již v roce 2009. Tehdy žádný z odběratelů nevěděl, že je členem něčeho, čemu se říká KPZ [Valeška, osobní komunikace]. Skupina odběratelů byla utvořena ze členů bioklubu, jenž fungoval pod PRO-BIO LIGOU již od roku 2004 a zprostředkoval hromadné jednorázové odběry od českých farmářů, kterým se PRO-BIO LIGA snažila pomoci. Od té doby do roku 2012 vzniklo dalších pět KPZ, mezi nimiž bylo i první KPZ KomPot, založeno „zdola“ (bottom-up) samotnými spotřebiteli. Dnes v České republice existuje 18 KPZ a dalších cca 7 právě vzniká v Praze, Brně a na Ostravsku [Valeška, osobní komunikace].

Důležitým celonárodním krokem pro KPZ bylo založení Asociace místních potravinových iniciativ, o.p.s. (AMPI, o.p.s.) na sklonku roku 2013. AMPI se má stát první síťovou organizací KPZ pro celou Českou republiku a jejím cílem má být poskytování osvěty a poradenství pro zemědělce a spotřebitele zapojené v místních potravinových iniciativách, propagace potravinové suverenity, environmentální výchova, vzdělávání a vědecká činnost v této oblasti. Zakládajícími členy jsou iniciátorky KPZ na Moravě: Kateřina Pařízková a Veronika Frélichová (Veronica), Eva Fraňková (FSS MU), Alena Malíková (PRO-BIO regionální centrum Moravská brána), Jana Průšová (PRO-BIO LIGA) a iniciátoři KPZ v Praze a zároveň zaměstnanci PRO-BIO LIGY Jan Valeška a Miloslava Kettnerová [Valeška, osobní komunikace].

2.4.1 Další způsoby distribuce lokálních potravin

Státní zemědělská a potravinářská inspekce zaznamenala ve svém průzkumu z roku 2013, že od roku 2011 vzrůstá počet názorů, které hodnotí kvalitu potravin níže než před deseti lety. Český spotřebitel obvykle nakupuje v diskontní prodejně (32 %), hypermarketu (29 %) či supermarketu (20 %). Minimum spotřebitelů nakupuje na farmářských trzích. Zájem o české potraviny roste, naopak o výrobky z dovozu, zejména pak z Polska, klesá [SZPI, 2013].

České potraviny lze kromě nákupu v běžných obchodech obstarat pomocí alternativních způsobů distribuce, mezi něž patří kromě KPZ i farmářské trhy, přímý prodej ze dvora, „bedýnky“⁴⁹ či biokluby [Kotouček, 2010; Ulčák 1997; Václavík 2007].

Takzvané kluby ekologického zemědělství (biokluby) zmiňuje již Ulčák [1997]. Přirovnává je svým fungováním právě ke KPZ. Na konci 90. let jich v České republice bylo do deseti. Přímý prodej je prodej mezi výrobcem a zákazníkem bez jakéhokoli prostředníka, ať už se jedná o prodej přímo ze dvora, vlastní sběr či bio-bedýnky. „Bedýnky“ představují pravidelný prodej sezónních a čerstvých potravin obvykle přímo do domu [Václavík, 2007]. Mohou být však distribuovány i formou nepřímého prodeje. V roce 2011 fungovalo zhruba 100 „bedýnkových“ systémů [Hrabalová a kol, 2012]. Farmářské trhy by se daly označit jako fenomén posledních let. První vlaštovkou v roce 2006 bylo občanské sdružení Archetyp, jež monitorovalo historii tržnic v Praze. V reakci na nedostatek přímého prodeje místních potravin a fakt, že práce zemědělce je u nás nedocenená, vznikly v roce 2010 farmářské trhy, které prošly za krátkou dobu značnou expanzí [Frantík, 2012]. V roce 2011 bylo v České

---

⁴⁹ Ještě než se v České republice etabloval název KPZ, byl nějakou dobu označován nesprávně jako „bedýnky“. Na tuto skutečnost upozorňuje jak V. Frélichová ve své práci [2013], tak web kpzinfo.cz.

republice odhadem na 170 trhů. Farmářské trhy přestaly být záležitostí pouze velkých měst, najdeme je i v městech střední velikosti [Hrabalová a kol, 2012]. Protože kvalita farmářských trhů a původ výrobků není vždy zaručen, vydalo ministerstvo zemědělství tzv. Kodex farmářských trhů, jehož dobrovolné dodržování má farmářům zajišťovat větší důvěryhodnost [eagri.cz(2)].

Nelze opominout ještě jednu důležitou formu obstarávání domácích potravin: samozásobitelství. Jehlička a Smith popisují roli samozásobitelství před revolucí v roce 1989 jako nutnost, neboť na trhu nebyl takový výběr jako dnes. Takovýto „*ekologicky perspektivní sklon ... vznikl jako důsledek slabosti komerčního zásobování*“ [Librová, 1994]. Nezanedbatelnou roli však mělo samozásobitelství také v tom, že se v něm mohli lidé realizovat, což např. v pracovním životě, který je nenaplňoval, uskutečnit nemohli. Samozásobitelství představovalo určitý druh rezistence vůči politickému uspořádání, člověk v něm našel smysl volného času a nezávislost [Jehlička; Smith, 2007]. Po revoluci a následnou změnou životního stylu míra samozásobitelství prudce klesla, přesto však 41,5 % dotazovaných ve výzkumu Jehličky a Smithe odpovědělo, že si pěstují zeleninu a ovoce pro svou potřebu. Samozásobitelství dnešní doby není motivováno nutností jako před rokem 1989, naopak z výzkumu vyšlo, že se častěji jedná o movitější vrstvu obyvatelstva, která chce mít k dispozici zdravé jídlo [tamtéž].

2.4.2 Iniciativy příbuzné KPZ

V České republice lze v posledních letech zaznamenat vzrůstající počet komunitních zahrad, ať jsou to KPZ či městské zahrady ve vnitroblocích či na jiných nevyužívaných městských plochách. Johanisová mluví o městském zahradničení takto: „*(...) nejde pouze o to získat levně vlastní zdravé potraviny a vymanit se tak aspoň zčásti ze závislosti na globálních potravních sítích, ale také o vztahy v místním společenství a o smysluplně prožitý čas dětí a mládeže*“ [Johanisová, 2001]. Přehled o existujících českých projektech uvádí ve své čerstvé knize Urban Gardening Martin Rasper [2014]. Rasper jmenuje 22 zahradnických iniciativ, ať více nebo méně komunitních, zaměřených převážně na pěstování zeleniny a bylin, ale také na kompostování. Většina z nich pochází z Prahy jako Prazelenina, Ulitej Záhon, KC Zahrada, Komunitní zahrada ZEBRA a jiné. Zmiňuje však i Chomutov, Plzeň, Most, Turnov, Český Těšín a další. Rasper se věnuje pouze městskému zahradničení, jak už stojí v názvu jeho knihy.

Definuje několik typů zahrad, jako jsou mimo jiné komunitní zahrady, městské zahrady, sousedské zahrady, Schreberovy zahrady a zahrady pro samosklizeň [Rasper, 2014]. Do svého výčtu zahrnuje i venkovskou „kápézetku“ KomPot nerozlišuje, za jakým účelem zahrady vznikly, čímž staví všechny tyto iniciativy na roveň. Dá se však soudit, že Rasper vidí nějaký rozdíl mezi městským zahradničením a KPZ, protože dalším existujícím 10–15 KPZ nevěnuje v knize pozornost⁵⁰. Podobné tendence lze zaznamenat i v českém tisku. Žurnalistický diskurs nerozlišuje mezi typy iniciativ a píše v jednom článku o komunitních zahradách jak městských, tak venkovských.

2.4.3 Shrnutí

KPZ v České republice našlo svoje místo a v posledních letech se rapidně rozvíjí. První KPZ vzniklo již v roce 2009, dnes jich existuje lehce pod dvacet. Lze zaznamenat trend v chování spotřebitelů, kteří se navracejí k českým výrobkům. Oblibě se těší farmářské trhy, „bedýnkové“ systémy či pěstování pro svou vlastní potřebu, tzv. samozásobitelství. Velký rozmach zaznamenávají také projekty podobné KPZ ve městech. Začínají vznikat různé městské, sousedské zahrady, kde se scházejí lidé z okolí a pěstují jak zeleninu, tak kulturu.

2.5 Individualizace, komodifikace, rezistenční strategie

Předkládaná kapitola se snaží stručně informovat o tom, co to je individualizace, komodifikace a jaké vůči ní mohou být použity rezistenční strategie. Jak již bylo zmíněno výše, součástí výzkumných otázek této práce je také otázka položená v projektu katedry Sociální a kulturní ekologie v rámci Specifického vysokoškolského výzkumu s názvem „Od zahrádkových osad ke guerilla gardeningu: Zahrádkaření jako resistantní strategie?“, která zní: Nakolik různé formy zahrádkaření, ať již v podobě zahrádkářských kolonií, komunitního zahradničení či guerilla gardeningu, představují určité resistantní strategie, implicitní či explicitní, vůči procesům individualizace a komodifikace. Pojem individualizace byl zmíněn již v kapitole Diachronní pohled na komunitu, kde nebyl příliš rozveden, aby neodvedl pozornost od ústředního tématu KPZ. Prostor pro jeho vysvětlení vzniká právě v souvislosti s onou výzkumnou otázkou.

---

⁵⁰ Rešerše bohužel nemůže být obohacena o jiné autory, protože KPZ v Česku je stále ve fázi rozmachu a na toto téma existuje málo publikací.

Instituce komunity je s individualizací úzce spojena. Individualizace je proces, který začal s rozpadem tradiční společnosti, kterou v minulosti představovaly například vesnické komunity, středověké cechy nebo církve. Vydělením z těchto společenství, do kterých dříve člověk bytostně patřil, získal člověk nevídanou nezávislost, mohl více jednat sám za sebe bez nutnosti svolení komunity [Keller, 2004]. Bauman tuto individualizaci nazývá emancipací, tedy osvobozením se od často utiskujícího společenství [Bauman, 2004]. Vymaněním z tradičních struktur docházelo k uvolnění tradičních vazeb, jedinec se osamostatňoval, začal mít pocit větší svobody a autonomie. Zprvu byla individualizace záležitostí privilegované vrstvy těch, kteří si emancipaci mohli dovolit. Postupně se individualizace rozšiřovala i do nižších vrstev společně s tím, jak se proměňovala společnost jako celek. Společnost se stávala čím dál složitější, abstraktnější a anonymnější, jedinec se v ní přestával orientovat [Keller, 2004]. Se ztrátou orientace přichází také ztráta vnímání souvislostí a kauzality mezi počínáním jednotlivce a sociálním a přírodním světem, který jedince obklopuje [Bell, 2004]. Takové jsou rysy moderní společnosti, která je produktem procesu individualizace. Individualizovaný jedinec, který na jednu stranu zažívá v moderní společnosti nebývalou nezávislost a svobodu, je na druhou stranu vystaven rostoucím nárokům moderní společnosti. [Keller, 2004, Librová, 2009]. Librová vysvětluje pojmy individualizace a individualismus, které bývají často zaměňovány, tak, že individualizace je proces na cestě k individualismu [Librová, 2009]. Bauman upozorňuje na to, že tento proces se neustále vyvíjí a mění. Dnešní individualizace se již nepodobá někdejší emancipaci. Bauman s odkazem na Becka popisuje, že dnešní individualizace, oproti emancipaci, která směřovala k autonomii a svobodě, žádné takové zacílené směřování nemá a naopak „podléhá bludné logice ostrých zákrut a obrátů“ dnešní doby [Bauman, 2004: 59]. Individualizace je dle Baumana osud každého jedince, kterému nelze uniknout. Každý je svého štěstí strůjce [tamtéž]. Podobně na individualizaci nahlíží Beck, který tvrdí, že záleží na rozhodnutí každého, jak si utvoří svoji biografii, přičemž za svá rozhodnutí nese zodpovědnost [Beck, 2004]. Beck také na druhé straně upozorňuje na to, že každá fáze života závisí i na institucích a trhu, se kterými je člověk dennodenně v kontaktu (ve škole, v práci, v obchodě) a které člověka bezprostředně ovlivňují a formují tak jeho biografii, aniž by si toho, paradoxně s předchozím tvrzením, všiml [tamtéž].

Aby byl jedinec ve společnosti co nejúspěšnější a učinil ta nejlepší možná rozhodnutí, je nucen investovat sám do sebe, neboť individualizovaná společnost vytváří tlak, hierarchické vztahy a podněcuje jedince k soutěživosti [Bell, 2004]. S touto myšlenkou přišel již Michel Foucault ve svých přednáškách o biopolitice. Popisuje, jak se společnost v době liberalismu, pro kterou byla charakteristická přirozená směna mezi lidmi, přetvořila v neoliberalismus, ve společnost soutěže a konkurence. Aby byl jedinec v takovém světě úspěšný, musí mít co nabídnout, stát se obchodníkem se svými vědomostmi, dovednostmi, zkrátka obchodníkem sám se sebou. Stává se z něj dle Foucaulta tzv. „homo economicus“. Pro stále zvyšující se nároky a rostoucí konkurenci je třeba kalkulovat, investovat do sebe a ustavičně zvyšovat svůj „lidský kapitál“. Takové prostředí silně podporuje individualitu a naopak rozkládá pospolitost, protože při soustředění na sebe sama se zmenšuje objem zájmu o druhé [Lazzarato, 2009]. Bell naopak poukazuje na to, že lidé začali pociťovat, že jim pouta tradiční komunity chybí, ačkoli si to nemusí plně uvědomovat. Vznikající nedostatek vzájemných vztahů se lidé snaží dohnat spotřebou, ať se jedná o věci, které kupují pro sebe či pro druhé, a snahou zvýšit společenský status, který si na základě koupených věcí budují [Bell, 2004]. V takovéto konzumní společnosti, která je v dnešní době neoliberálního kapitalismu běžná, se lze dnes a denně setkat s procesem komodifikace.

Komodita je cokoli, co je určeno ke směně na trhu [Prudham, 2009, Williams, 2002]. Komodifikací se zabýval již Marx, ačkoli ji nenazýval komodifikací, nýbrž zbožním fetišismem. Zboží definuje jako vše, co se vyrobí za účelem trhu, nikoli pro svůj vlastní užitek. Marx mluví v této souvislosti o odcizení samotného výrobku od osobních potřeb člověka, který jej vyrobil, a o odcizení jeho práce. Tato práce je od člověka odtržena, protože již není prací v pravém slova smyslu, pokud je konána za peníze. Práce“ je redukována na pouhou kvantitu“ [Keller, 2004: 109]. S tím je v dnešní době spojená tzv. komodifikační teze, která je charakterizována neustálou produkcí zboží a služeb, jež jsou směňovány na trhu za účelem zisku [Williams, 2002]. Komodifikace je nejen neustálá, ale také všudypřítomná, dostává se do sfér života, ve kterých dříve neměla opodstatnění [tamtéž]. Tento fakt dokazuje právě Foucault ve svém konceptu „homo economicus“, z jehož perspektivy může i manželství být určitým typem obchodu či to, kolik času stráví matka se svým dítětem, může být vnímáno jako jakási investice do vzdělání dítěte [McNay, 2009]. Williams se však pokouší ukázat, že komodifikace ještě přece jen nezasáhla všechny sféry lidského života a že ještě stále existují

interakce mezi lidmi, které mají „dekomodifikační“ charakter. Příkladem dává dobrovolnictví či domácí práce, které vykonáváme pro sebe či svou rodinu bez pomyšlení na to, že za tuto činnost budeme finančně ohodnoceni. Dalším příkladem dekomodifikace je podle Williamse např. obdarování ostatních, charitativní činnost či tzv. alternativní ekonomiky jako například garážový prodej či hobby prodej – například prodej modelů letadel, který je motivován zájmem o letadla, nikoli o zisk z prodeje. Tento typ obchodování řadí Williams mezi tzv. třetí sektor ekonomiky či sociální ekonomiky.

Výše zmíněné dekomodifikační činnosti by se daly označit jako rezistentní strategie proti komodifikaci. Obdobně může existovat typ lidských činností, které představují rezistentní strategii vůči individualizaci. Takovými činnostmi se analogicky myslí veškeré počínání, které jde proti procesu individualizace a jeho znakům. Jako příklad lze považovat vyhledávání nových vazeb mezi lidmi, které navracejí do života lidí solidaritu a pospolitost či v nich vyvolávají pocit, že „někam patří“ a že mají život alespoň z části ve svých rukou [Keller, 2004]. Bauman vidí řešení v existenci autonomního občana, který nepodlehne procesům individualizace a naopak jim bude vzdorovat tím, že bude mít více „v moci přítomnost“ [Bauman, 2004].

Rezistence může být záměrná, intencionální (explicitní), kdy si člověk všímá, že se tyto procesy dějí a chce se vůči nim otevřeně vymezit, nebo může být nezáměrná, neintencionální (implicitní), již si člověk sám o sobě neuvědomuje. Otázka projektu, jehož součástí je i tato práce, si dává za úkol zjistit, nakolik jsou různé formy zahradničení – v tomto případě KPZ – rezistentní strategií vůči komodifikaci a individualizaci.

3 METODOLOGIE

Jak stojí v názvu mé práce, za výzkumnou metodu byla zvolena případová studie. Oblastí výzkumu je komunitou podporované zemědělství, užší téma představuje pak jeho konkrétní podoba: komunitou podporované zemědělství KomPot (Komunitní potraviny). KomPot se momentálně nachází ve třetím roce své existence a započal svou druhou produkční sezónu. Studie je časově ohraničena od vzniku spolku až do současnosti.

Podpůrné metody případové studie byly prvoplánově vytyčeny tři: zúčastněné pozorování, polostrukturované rozhovory a analýza dokumentů týkajících se KomPotu. V průběhu

zúčastněného pozorování se však ukázalo, že k získání co největšího množství informací pro co nejkomplexnější poznání a porozumění výzkumnému tématu tyto metody nebudou stačit, protože ani jedna z metod zmíněných výše nemohla svou povahou získat souhrnné informace o všech členech. Jako důsledek tohoto uvědomění vznikl ve spolupráci se členy koordinační skupiny KomPotu dotazník, který byl rozeslán všem členům komunity. Tímto krokem došlo k vyvážené kombinaci kvalitativních a kvantitativních metod, což je pro případovou studii obvyklé [Silverman, 2001; Woodside, 2010]. Posledním pramenem mého výzkumu jsou virtuální data, jejichž přirozeným prostředím je internet [tamtéž]. KomPot, jehož organizace se z převážné části opírá o e-mailovou komunikaci mezi členy, tak přirozeně disponuje bohatým arsenálem dat tohoto typu. Za virtuální data lze považovat i informace poskytnuté na webové stránce spolku <http://kom-pot.cz>.

Vybrané metody zapadají do výzkumného rámce vědního oboru sociální a kulturní ekologie, jehož povaha je multidisciplinární a výzkumná *„metoda (může) být jakákoli, vede-li k výsledku“* [Rynda, 2012: 18]. Navíc, dle Brymana, je kombinace metod vhodná pro výzkum *„zcela samostatného sociálního celku“*, kterým je právě například komunita [Bryman, 1988: 128]. Výzkumné otázky, které zde představím později, splňují dle mého názoru požadavky, které dle Yina, teoretika případových studií, musí být splněny, chceme-li případovou studii provádět: *„Čím více Vaše otázky usilují o vysvětlení nějaké současné okolnosti (např. „jak“ nebo „proč“ nějaký sociální fenomén funguje), tím spíše je metoda případové studie relevantní. Tato metoda je také relevantní, čím hlubší a rozsáhlejší popis nějakého sociálního fenoménu Vaše otázky vyžadují“* [Yin, 2009: 4].

Vyhodnocení dat bylo provedeno vícero způsoby tak, jak je povaha metod vyžadovala. Pomocí kódování v programu Atlas.ti jsem mohla zpracovávat data z transkribovaných rozhovorů a některá virtuální data. Data z dotazníku jsem vyhodnotila pomocí webových služeb Google a následně v Microsoft Office Excel, přičemž otevřené otázky, které byly kvalitativní povahy, jsem též hodnotila pomocí kódů. Samotné zpracování dat, jehož výsledkem je empirická část mé diplomové práce, bylo završeno triangulací, ve které jsem se pokusila porovnat a konfrontovat všechny typy dat. V závěru práce jsem shrnula a vyhodnotila výsledky výzkumu jako takové, ale i v propojení empirických dat s teoretickou částí práce.

V této kapitole předložím své výzkumné otázky a popíši všechny metody, které jsem k výzkumu použila, a to jak z teoretického, tak z praktického hlediska s konkrétní aplikací metody při výzkumu.

3.1 Výzkumné otázky

Mou práci tvoří dva celky výzkumných otázek rozšířených podotázkami. První se týká KomPotu samotného a jeho praktického fungování. Zahrnuje sadu podotázek jako například: *Jak proběhlo založení KomPotu; jak byl získán pozemek; potýkali se iniciátoři a členové při založení / v průběhu s nějakými překážkami; jaké jsou cíle KomPotu a čeho chce v budoucnu dosáhnout; dle jakých principů se řídí; jaké je dennodenní fungování; jaká je intenzita zapojení členů do společné práce; do jaké míry se v KomPotu hospodaří šetrně k životnímu prostředí; jak se v KomPotu nakládá s odpady; apod.* Závěrečné podotázky k prvnímu výzkumnému celku jsou: *Jak se liší teorie KPZ od praxe v KomPotu a zda je pro členy KomPot jen prostředkem k získání zdravého, kvalitního jídla s jasným původem či je i cílem, tzn. má pro ně vnitřní hodnotu samu o sobě.*

Druhý výzkumný celek se zaměřuje na členy spolku, jejich charakteristiku, důvody ke vstupu do KomPotu a jejich názory na KomPot. Pro druhý výzkumný celek použiji otázky jako: *Z jakých důvodů jste se stal členem/členkou KPZ; jak se ne/naplnila Vaše očekávání, jaké výhody a nevýhody spatřujete na KomPotu; co Vám členství v KomPotu přineslo nového či jak se s členstvím v KomPotu změnila Vaše postoje, názory, atd.* Zároveň se pokusím zjistit, jestli ze spolku někdo vystoupil a jaké k tomu měl důvody. Protože jedním z cílů KomPotu je udržitelné hospodářství, budu se také ptát, *jaké mají členové vědomosti o trvale udržitelném rozvoji a jaký na něj mají názor.*

Součástí mé diplomové práce je taktéž otázka položená v rámci projektu Specifického vysokoškolského výzkumu s názvem „Od zahrádkových osad ke guerilla gardeningu: Zahrádkaření jako resistantní strategie?“, položená výzkumným týmem, jenž vznikl při katedře sociální a kulturní ekologie. Otázka zní: *Nakolik různé formy zahrádkaření, ať již v podobě zahrádkářských kolonií, komunitního zahradničení či guerilla gardeningu,*

představují určité resistantní strategie, implicitní či explicitní, vůči procesům individualizace a komodifikace.

Protože se jedná o otevřený výzkum při případové studii, očekávám, že výsledkem budou i další zjištění nad rámec mých výzkumných otázek. Zároveň doufám, že svým výzkumem pomohu lepšímu fungování spolku KomPot.

3.2 Kvalitativní výzkum

„Termínem kvalitativní výzkum rozumíme jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace“ [Strauss; Corbin, 1999:10]. Kvalitativní výzkum se používá k porozumění a získání informací o sledovaném jevu, jež chceme popsat detailně, což nám metody kvantitativního přístupu nemohou umožnit [tamtéž]. Cílem je *„zjistit pokud možno veškeré jevy, které se vyskytují ve vybrané skupině, a tyto jevy pak interpretovat; tj. nalézat v dané skupině nějaké struktury, vazby, pravidelnosti“* [Novotná, 2009: 4]. Creswell vyzdvihuje pět základních typů kvalitativního výzkumu: narativní výzkum, fenomenologický výzkum, zakotvenou teorii, etnografický výzkum a případovou studii [Creswell, 2007]. Silverman uvádí coby hlavní metody kvalitativního výzkumu pozorování, analýzu textů a dokumentů, rozhovory, nahrávání a transkripci přirozeně nastalých interakcí [Silverman, 2001: 23]. Miovský doplňuje seznam metod o terénní výzkum, kvalitativní experiment a kvalitativní evaluaci [Miovský, 2006].

Charakteristickými rysy kvalitativních zjištění jsou nízká reliabilita, kdy hypotetické opakování výzkumu nemusí díky vyvíjejícímu se prostředí přinést ty samé, potvrzující, výsledky, a naopak vysoká validita, jež znamená, že zkoumáme to, co jsme zamýšleli zkoumat [Šťovíčková Jantulová, 2009]. Silverman k charakteristikám přidává ještě autenticitu, ke které dopomohou např. otevřené otázky [Silverman, 2001].

3.3 Kvantitativní výzkum

Analogicky ke kvalitativnímu výzkumu se v kvantitativním výzkumu užívá metod kvantifikace a statistiky [Strauss; Corbin, 1999], zkoumají se vztahy mezi proměnnými a výsledkem jsou numerická data [Punch, 2008a]. Povahou je kvantitativní výzkum podobný exaktním výzkumům přírodních věd [Bryman, 1988]. Bryman považuje za hlavní metody kvantitativního výzkumu dotazník, experiment, analýzu předem sebraných dat, strukturované pozorování a obsahovou (kvantitativní) analýzu [tamtéž]. Pro kvantitativní

výzkum je typická vysoká reliabilita a naopak nižší validita výsledků [Šťovíčková Jantulová, 2009].

3.4 Smíšený výzkum a triangulace

Použití obou výše popsaných přístupů se označuje jako smíšený výzkum [Hendl, 2005]. U smíšeného výzkumu se málokdy stane, že by oba přístupy – kvalitativní i kvantitativní – byly postaveny na roveň. Většinou se výzkumníci uchýlí k jednomu z nich a druhý využívají pouze podpůrně. Není však vyloučeno, že se i v rámci jednoho výzkumu přístupy opakovaně překrývají [Bryman, 1988, s. 127; Strauss; Corbin, 1999]. Pro větší validitu výsledků výzkumu je vhodné použít kombinaci několika výzkumných metod, potažmo několik typů dat. Takový výzkumný nástroj se nazývá triangulace [Bryman, 1988]. Bryman označuje za triangulaci právě použití kvalitativního a kvantitativního přístupu v jednom výzkumu. *„Hlavním motorem triangulace kvalitativního výzkumu (je) neustálý proces porovnávání a vzájemného konfrontování toho, co je o studovaném problému známo z terénní práce, z literatury a z osobní zkušenosti (tj. k „jak“ hledat „proč“)”* [Chenail, 1998: 1].

3.5 Případová studie

Dle Creswella je případová studie jedním ze základních typů kvalitativního výzkumu [Creswell, 2007]. Za účelem zachycení některých dat kvantitativní povahy daného případu se však mohou použít i kvantitativní metody zkoumání [Surynek a kol, 2001; Silverman, 2001; Woodside, 2010]. Yin popisuje případovou studii jako empirické šetření, které hloubkově zkoumá nějaký současný fenomén v kontextu a podmínkách, ve kterých se reálně vyskytuje, přičemž používá různé metody, které umožňují sběr všech možných relevantních dat, jež mají být vyhodnocena a propojena triangulací [Yin, 2009]. Výsledkem je *„vytvoření celistvého obrazu“* [Surynek a kol, 2001: 134]. Existuje několik typů případových studií a různí autoři je rozlišují jinak. Např. Hendl mluví o osobní případové studii, studii komunity, studiu sociálních skupin, studiu organizací a institucí a zkoumání událostí, rolí a vztahů [Hendl, 2005]. Miovský redukuje typy případových studií na tři základní: jednopřípadovou studii, studii zahrnující komplexnější systém a tzv. biografický výzkum [Miovský, 2006]. Konečně, Creswell rozlišuje studie ještě jednodušeji: na jednopřípadovou a víceřípadovou [Creswell, 2007].

Nevýhodou případové studie dle Yina může být absence určité „tvrdoosti“, jíž disponují exaktní výzkumy. Tento nedostatek však může být vyvážen, pokud je v rámci výzkumu uplatňováno více metod. Důvodem kritik případové studie je také to, že informace o jednom

případu nemohou být zevšeobecněny [Yin, 2009]. Ačkoli nelze výsledek případové studie generalizovat na větší celky či celou populaci, mohou být provedené případové studie ukázkou toho, jak by mohly vypadat výsledky při studiu podobného případu [Hendl, 2005].

Spolek KomPot lze dle mého názoru chápat jako jednopřípadovou studii, jež se pohybuje na pomezí kategorií případové studie sociálních skupin a studií komunit. Na první posouzení by se mohlo zdát, že studie případu komunitou podporovaného zemědělství bude díky slovu komunita automaticky spadat pod studii komunit. Studii komunit však bere jak Hendl, tak Surynek a kol. jako studii národnostních menšin či náboženských sekt a jako poslední ve svém výčtu zmiňují případové studie komunit, které prakticky zkoušejí žít alternativním způsobem života. K tomuto příkladu se KomPot sice blíží, ale nejedná se o uzavřenou komunitu v pravém slova smyslu⁵¹. Svým pojetím se proto KomPot dá označit jako zájmové sdružení, které pak spadá do kategorie studie sociálních skupin [Hendl, 2005; Surynek a kol, 2001].

V triangulaci jsem se pokusila propojit zkoumání ze zúčastněného pozorování, data z dotazníků, výpovědi z rozhovorů, data z analýzy dokumentů a virtuální data.

3.6 Pozorování

Již Aristotelés „*považoval za nutné zkoumat každou oblast zkušenosti jinak, „podle ní samé, a to především pozorováním“* [Zháněl a kol, 2014: 8]. Vědecké pozorování se od každodenního pozorování okolního dění liší tím, že je předem promyšlené, zkoumá pouze konkrétní oblast (případ), za určitých podmínek a je doprovázeno poznámkami, jejichž záznam má předem danou strukturu [Surynek a kol, 2001]. Pozorování umožňuje vidět jevy, které se dějí v jejich přirozeném prostředí, a získat primární data přímo, jež nejsou zkreslena např. pamětí či aktuálním projevem, který se nemusí shodovat s projevem přirozeným [Nachmies et Nachmies, 1987]. Takové odchylky se dají očekávat např. u rozhovorů. Dalším ovlivněním výsledků může být tzv. reaktivita, sama přítomnost výzkumníka [Heřmanský, 2009; Surynek a kol, 2001]. Stinnou stránkou pozorování je možná ztráta na reliabilitě tím, že nelze najednou pozorovat početný vzorek, obdobně fakt, že každý výzkumník nahlíží na dění jinak a všímá si něčeho jiného [Silverman, 2001].

---

⁵¹ Více k pojetí KomPotu jako komunity v empirické části.

Dle Hendlovy klasifikace jsem prováděla zúčastněné, otevřené a strukturované pozorování. Je-li pozorování zúčastněné, musí být zároveň i otevřené, neboť pozorování vědí o přítomnosti výzkumníka [Hendl, 2005]. Součástí pozorování byly i neformální rozhovory, které jsem zejména při návštěvě na zahradě vedla se členy [Heřmanský, 2009]. Pro účel pozorování nebylo nutné se stát členem společenství, ačkoli v době vymezené pro pozorování bylo mou snahou účastnit se všech možných událostí, které KomPot pořádá. Moje výzkumnická role by se proto dala označit za roli „pozorovatele jako účastníka“ se známou identitou [Disman, 2002]. S KomPotem jsem se snažila propojit natolik, abych co nejvíce porozuměla jeho chodu a poznala jeho členy. To jsem považovala za důležité pro redukci reaktivity, jež moje přítomnost mohla vyvolat. Zúčastněné pozorování jsem také pojala jako počáteční fázi výzkumu [Silverman, 2001] k získání orientace v případě a možnosti návaznosti dalších výzkumných metod na základě získaných informací a následných otázek.

Zúčastněné pozorování probíhalo od 8. května 2013 do 3. března 2014, sestávalo z 8 návštěv zahrady KomPot, 6 účastí na koordinačních schůzkách, vánočním večírku a účasti na valné hromadě. Poznámky z pozorování byly vedeny ve formě terénního deníku [Bernard, 2006]. Každé pozorování bylo zaznamenáno na list s předem připravenou hlavičkou určující: datum, místo, začátek, konec, počet zúčastněných a v případě návštěvy zahrady i počasí. Nevýhodou mého pozorování mohla kromě určité míry reaktivity být i menší reliabilita kvůli faktu, že při mých návštěvách nebyli ani jednou účastni všichni členové KomPotu⁵². Dalším aspektem, který mohl terénní poznámky zredukovat na obsahu či je zkreslit, je paměť, neboť zápisky byly vždy zaznamenány až po skončení pozorování. Pořizovat zápisky během pozorování na zahradě nebylo kvůli povaze terénu (práce s půdou, nářadím, vodou, zeleninou) možné; zápis jsem však vždy prováděla co nejdříve po ukončení akce.

3.7 Dotazník

Dotazník je prostředek kvantitativního sběru dat, jenž umožňuje získat data od velkého počtu respondentů. Jeho výhodami jsou malá nákladnost a velká dostupnost (zejména u

---

⁵² Při pozorování na zahradě a na koordinačních schůzkách se průměrně objevovalo 8 lidí (včetně dětí), vánoční večírek navštívilo asi 17 lidí (kromě dětí) a na valnou hromadu přišlo 23 členů (kromě dětí a partnerů). Průměrně tou dobou KomPot evidoval asi 30 členů.

dotazníků rozesílaných skrze internet) a možnost anonymity, nevýhodou je zejména možnost nízké návratnosti [Nachmies et Nachmies, 1987].

Pro interpretaci dat zúčastněného pozorování a celého výzkumu bylo nutné zjistit plošně o členech spolku základní demografické údaje jako věk, zaměstnání, počet dětí apod., jež jsou důležité i pro celkovou charakteristiku spolku. Zároveň se v průběhu zúčastněného pozorování vynořovaly další doprovodné otázky, jako např. jestli mají členové svou vlastní zahradu, jaká je výše jejich příjmů, jaké mají stravovací návyky aj. Odpovědi na tyto otázky nebylo možné zjistit skrze neformální rozhovory v průběhu zúčastněného pozorování, neboť účast členů na společných akcích spolku nebyla dostatečná. Dotazník, který by mohli vyplnit všichni členové, se jevil jako vhodná výzkumná metoda.

V téže době jsem se od iniciátorů KomPotu dozvěděla, že ve spolupráci s kolegy z moravských KPZ byl vytvořen dotazník, který byl již použit pro tamní účely a může být modifikován pro další použití pro výzkum KPZ po celé republice. Jak doporučuje Punch, je jistější použít již existující a osvědčený nástroj, byť z něj použijeme jen část a zbytek dotvoříme dle místních podmínek [Punch, 2008]. Dotazník vytvořený pro účely mého výzkumu byl částečně převzat z již zmíněného vzoru a byl z velké části doplněn o vlastní otázky⁵³. Doplněné otázky se svou povahou dají rozdělit na otázky praktické a výzkumné. Baterie praktických otázek měla zjistit odpovědi týkající se fungování spolku a zhodnocení minulé, celkově první, sezóny. Taková zpětná vazba by mohla pomoci fungování KomPotu v další sezóně, potažmo v budoucnu. Otázky pro část výzkumnou byly postaveny za účelem zjištění nejen základních informací o členech, ale také pátraly po důvodech vstupu do spolku, zhodnocení jeho pozitiv a negativ a vyjádření, co pro členy znamená KPZ. Neznamená to však, že odpovědi na otázky praktického rázu nebyly využity pro výzkum a že otázky výzkumné by nezajímaly zakladatele KomPotu, kteří se na tvorbě otázek v dotazníku také zčásti podíleli. Dotazník byl zhotoven i v anglické variantě pro několik členů spolku, kteří pocházejí z USA a Nového Zélandu.

Dotazník byl sestaven na platformě Google, jež umožňuje vytvoření dotazníku online, jednoduché zacházení při rozesílání a sběru dat a jejich vyhodnocení v Microsoft Office Excel. Otázky, jichž bylo celkem 60, byly většinou uzavřené, některé byly také polouzavřené a

---

⁵³ Viz příloha P2.

otevřené. Otevřené otázky jsem třídila pomocí kódů a hodnotila je paralelně s daty z rozhovorů. Otázky zjišťující místo nákupu potravin před a po vstupu do KomPotu měly charakter škály [Zháněl a kol, 2014]. Internetový odkaz s dotazníkem byl rozeslán hromadným emailem na společnou adresu KomPotu, na niž mají přístup všichni členové i podporovatelé KomPotu⁵⁴. Dotazník byl rozeslán celkem třikrát v průběhu měsíců březen – červen a bylo na něj upomínáno i při rozhovorech, aby byla jeho návratnost co největší. Celkem odpovědělo 25 členů z celkového počtu 37 členů a také jedna podporovatelka. Dotazník mohl být anonymní, většina respondentů však vyslyšela mé přání, aby pro účel výzkumu vyplnili své jméno, s tím, že nebude nikde zveřejněno a bude sloužit čistě jen pro tento výzkum. Díky tomu jsem mohla zohlednit odpovědi některých členů při výběru vzorku pro polostrukturované rozhovory či se odkázat na konkrétní odpovědi při samotných rozhovorech. Dotazník byl ve výzkumu použit zejména jako podpůrná metoda.

3.8 Polostrukturované rozhovory

Rozhovor je považován za osobní interakci mezi výzkumníkem a respondentem (informátorem), při níž výzkumník klade takové otázky, aby získal odpovědi na své výzkumné otázky [Nachmies et Nachmies, 1987]. *„K hlavním výhodám osobního dotazování patří, že umožňuje získat informace hlubšího a širšího zaměření o kvalitativně různorodých skutečnostech“* [Surynek a kol, 2001: 83]. Naopak nevýhodou je časová a finanční nákladnost a časové omezení respondentů [tamtéž].

Při metodice rozhovorů jsem se nechala inspirovat inovativním přístupem „chápacího rozhovoru“, s nímž přichází Jean-Claude Kaufmann. Strukturované rozhovory pozbývají dle Kaufmanna efektivity, proto se odráží od polostrukturovaných rozhovorů, při kterých si výzkumník nechává prostor pro svoje doplňující dotazy. Dle Miovského jsou polostrukturované rozhovory jedním z nejběžnějších typů rozhovorů, neboť se u něj nevyskytují nevýhody strukturovaného a nestrukturovaného rozhovoru. Každý polostrukturovaný rozhovor se skládá z tzv. jádra otázek, které jsou fixní. Jádro je doplněno upřesňujícími otázkami [Miovský, 2006]. Při takovém rozhovoru se všeobecně doporučuje být co nejméně invazivní, aby dotazovaného výzkumník pokud možno neovlivňoval, ba dokonce, aby dotazovaný na výzkumníkovu přítomnost místy zapomněl. Kaufmann kritizuje

---

⁵⁴Podporovatelé KomPotu jsou lidé, kterým se líbí myšlenka KPZ, ale nemohou či nechťejí být z různých důvodů členy. Podporovatelům se budu věnovat v empirické části své práce.

tuto metodu z důvodu, že při takové zdrženlivosti výzkumníka se může i dotazovaný zdráhat odpovídat více otevřeně. „*Chápající rozhovor má úplně opačnou dynamiku: tazatel se aktivně zapojuje do otázek, aby vzbudil zájem dotazovaného*“ [Kaufmann, 2010: 23]. V mém případě, kdy jsem díky předchozímu zúčastněnému pozorování pronikla jak do běžného chodu fungování KomPotu, tak do některých záležitostí, které mezi členy komunity byly aktuální či palčivé, nebylo problematické se do rozhovoru zapojit.

Základní struktura otázek polostrukturovaného rozhovoru je uvedena v příloze P3. Ukázka jednoho transkribovaného rozhovoru je příloze P4.

Celkem jsem provedla 14 rozhovorů o průměrné délce nahrávání 75 minut, z čehož dva rozhovory se zakladateli a zároveň hlavními iniciátory KomPotu měly dvojí povahu: osobní a organizační. Oba informátoři by se v typologii aktérů v terénu dali označit za tzv. klíčové informátory [Heřmanský, 2009; Hammersley, Atkinson, 1995], protože oni jediní mohli zodpovědět klíčové otázky týkající se fungování společenství a jeho organizace, potažmo informace o KPZ jako celku.

3.9 Výběr vzorku

Kaufmann se na používání termínu „výběr vzorku“ dívá skepticky, protože vzorek je dle něj něco, co evokuje kvantitativní výzkum a jeho charakteristiky. Proto raději než na vzorek soustředí svou pozornost na samotné respondenty [Kaufmann, 2010]. Je dobré vybírat respondenty dle toho, do jaké míry jsou schopni poskytnout data, která jsou třeba k co nejkomplexnějšímu popisu výzkumného tématu [Novotná, 2008].

Protože jsem si ve své práci dala za cíl zkoumat KomPot z co nejvíce možných hledisek tak, abych tuto komunitu mohla představit v celé její variabilitě [Flick, 2007], vybrala jsem na základě vlastní úvahy, podložené zjištěními při zúčastněném pozorování a z výsledků dotazníku, zástupce, kteří disponují určitými charakteristickými rysy či zastávají specifickou roli a současně se vzájemně liší. Informátory se tak stali zakladatelé KomPotu a aktivní, poloaktivní a méně aktivní členové. Taková metoda výběru výzkumného souboru odpovídá kombinaci dvou metod: výběru záměrného (účelového) a stratifikovaného záměrného (účelového) výběru. Překrývání více metod je v praxi kvalitativního výzkumu obvyklé [Miovský, 2006]. Záměrný (účelový) výběr znamená, že „*cíleně vyhledáváme účastníky podle*

jejich určitých vlastností“ [Miovský, 2005: 135] a při stratifikovaném záměrném (účelovém) výběru rozřadíme účastníky do vrstev a „*posléze pak z těchto vrstev vybíráme zástupce“* [tamtéž: 136]. Poslední použitou metodou výběru respondentů byla metoda sněhové koule [Flick, 2007], jež se uskutečnila tak, že jsem při rozhovoru dostala tip na jednu ne-členku, podporovatelku KomPotu, která váhá, zda se ke KomPotu do budoucna nepřipojí. Pro co největší heterogenitu a úplnost jsem chtěla zařadit také rozhovor se dvěma dřívějšími členy, kteří ze spolku vystoupili. Rozhovory se mi však nepodařilo uskutečnit, protože jeden potenciální respondent na moji prosbu neodpověděl a druhý odpověděl negativně s odůvodněním, že byl členem pouze krátce, a tak není vhodným respondentem.

3.10 Analýza dokumentů a virtuálních dat

Analýza dokumentů je jedna z metod získání dat v případové studii a řadí se mezi tzv. nevtíravé techniky [Novotná, 2009]. Ty se vyznačují především tím, že při nich výzkumník přímo neinteraguje s výzkumným terénem a pracuje se sekundárními daty, která nevzešla z výzkumníkovy práce za účelem výzkumu, jako tomu je u primárních dat získaných např. rozhovory [Surynek a kol, 2001]. Další nevtíravou technikou je analýza virtuálních dat, která jsou o daném tématu k nalezení na internetu [Novotná, 2009].

Analýza dokumentů se ukázala v případě KomPotu jako nezbytná pro popis faktů týkajících se vzniku a fungování spolku. Za dokumenty vhodné k analýze považuji zejména stanovy občanského sdružení KomPot⁵⁵, evidence členů, účetní evidence, evidence úrody, zápisy z konání valné hromady a různé novinové články, popř. přepis rozhovoru s jednou ze zakladatelek KomPotu, který poskytla v médiích. Většina dokumentů spolku KomPot existuje jak v tištěné, tak v elektronické podobě, proto analýza dokumentů jako takových a dokumentů virtuálních splývá v jeden celek.

Virtuální data představují v případě KomPotu velmi bohatý zdroj informací. V komunitě, která spolu nesdílí společné bydliště, je komunikace na dálku jedním z klíčových prvků její existence. Dennodenní komunikační platformou KomPotu je Google, kde má KomPot založen svůj účet, díky němuž funguje společná e-mailová adresa. Google dále umožňuje vytvořit

---

⁵⁵V době, kdy byl KomPot zakládán, měl právní statut občanského sdružení, které bylo platností Nového občanského zákoníku přejmenováno na „spolek“.

interaktivní organizační tabulky za účelem rozdělení úkolů (např. rozvoz podílů zeleniny), sdílení veškerých dokumentů či vytváření dotazníků aj. Dalším komunikačním kanálem sloužícím nejen ke komunikaci mezi členy, ale i ke komunikaci s veřejností je webová stránka kom-pot.cz, která poskytuje informace o založení, možnosti zapojení se, informace o plánovaných akcích apod. Kromě toho propaguje KPZ jako takové a je vhodným rozcestníkem k nalezení důležitých zdrojů o KPZ v Česku i ve světě.

Data, která jsou k dispozici na společném e-mailu, obsahují zprávy, jež si členové mezi sebou posílali od 15. ledna 2013⁵⁶, což poskytuje jedinečný náhled na stav věcí před zahájením výzkumu. Zprávy jsou zejména institucionálního charakteru (organizace, plánování), některé vykazují i známky charakteru osobního (pozvánka na výlet, informace o nemoci, vyjádření osobního názoru atd.). Pro účely výzkumu jsem emailovou komunikaci sledovala a relevantní data jsem zapojila do empirické části své diplomové práce.

3.11 Kvalitativní analýza dat

Jak popisuje Silverman, nejčastěji se používá přístup, kdy výzkumník na nasbíraná kvalitativní data (zejména ta z rozhovorů) nahlíží tak, že lidé popisují svůj svět a jeho „*vnější realitu (např. fakta, události) nebo vnitřní zážitky (např. pocity, významy)*“ [Silverman, 2000: 122]. Je důležité si uvědomit, že odpovědi při rozhovorech nejsou obrazem objektivní reality, ale pouze jejího chápání a vnímání samotným informátorem. To, jak účastníci výzkumu prezentují svoji realitu, by se dalo přirovnat emickému znázornění a to, jak ji následně uchopí výzkumník, etickému znázornění [Woodside, 2010]. Přičemž etické znázornění je popis a vysvětlení toho emického z pozic výzkumníka [tamtéž].

Woodside s odkazem na van Maanena [1979] rozlišuje mezi daty *provozními* a *prezentovanými*, kde ta první představují data z přirozeného prostředí výzkumu, jež nejsou (nebo jsou jen do malé míry) ovlivněna výzkumníkem (např. dokumenty, které psali účastníci výzkumu či neformální rozhovory zachycené při pozorování), zatímco data prezentovaná mohou být zatížena tím, že si účastníci své počínání před výzkumníkem idealizují a popisují je možná v takovém světle, ve kterém by je rádi viděli (rozhovory, odpovědi na dotazníky).

---

⁵⁶Předchozí komunikace probíhala skrze soukromé e-mailly.

Woodside uvádí, že se prezentovaná data od těch provozních často mohou lišit [Woodside, 2010]. Nástroj, který by mohl odchylky a někdy i jejich příčiny odhalit, je triangulace.

Pro kvalitativní analýzu dat jsem vybrala software Atlas.ti, který umožňuje segmentování, kódování a poznámkování primárních dat, tedy transkribovaných rozhovorů [Silverman, 2010]. Kódování bylo provedeno pomocí uzavřených (deduktivních) kódů s přidáváním kódů otevřených (induktivních). Zatímco deduktivní kódy jsem připravila ještě před samotnou analýzou na základě výzkumných otázek (např. pozitiva, negativa, budoucnost, fungování, znalost KZP, ...), induktivní kódy jsem vytvářela během analýzy, dle toho, jak se rozhovory odvíjely [Heřmanský, 2009].

3.12 Etika výzkumu

Kvalitativní výzkum by měl být doprovázen etickými pravidly a minimálně by měl obsahovat informovaný souhlas [Silverman, 2001].

Celý výzkum byl provázen dodržováním etických pravidel, aby byla zajištěna práva a soukromí informátorů [Nachmies et Nachmies, 1987]. Při pozorování bylo vždy mou snahou se představit a účastníkům, kteří mě ještě neznali, vysvětlit důvod mé návštěvy. Dotazník mohl být anonymní, ačkoli většina respondentů uvedla své jméno. Všem respondentům však bylo slíbeno, že jejich jméno bude sloužit pouze pro výzkumné účely a nebude nikde zveřejněno. V empirické části proto označuji výpovědi z dotazníku písmenem „D“ a číslem odvozeným z pořadí, v němž respondenti odpověděli. Při rozhovorech jsem před jejich zahájením vždy dostala informovaný souhlas o nahrávání průběhu rozhovoru a uvedla jsem také záměry mého výzkumu [Silverman, 2000]. Všichni respondenti budou označeni písmenem „R“ a číslem. Od již zmíněných iniciátorů KomPotu (klíčových informátorů) jsem dostala souhlas používat jejich pravá jména.

4 EMPIRICKÁ ČÁST

Předkládaná případová studie byla uchopena skrze dva výzkumné celky: 1) fungování a chod KPZ KomPot jako takového a 2) výzkum členů KomPotu, jejich postojů a názorů na KomPot; zjištění, jaký vliv má na členy vstup do KomPotu, zda nastaly v jejich životě nějaké změny. Toto rozdělení bylo důležité zejména při výzkumném procesu, aby bylo možné se v něm lépe orientovat. Poznání faktů z první výzkumné části představuje totiž podmínku pro pochopení dat vycházejících z druhého výzkumného celku, tedy pro pochopení názorů členů.

V empirické části již nadále nebudu tyto celky rozlišovat, naopak data z obou výzkumných celků vzájemně propojím, neboť spolu oba celky souvisejí a navazují na sebe. Také pro čtenáře této práce bude takový způsob interpretace dat poutavější a srozumitelnější. Úmyslným rozdělením obou celků by došlo k umělému odtržení souvislostí a narušení koherence celkového popisu.

Protože je empirická část výsledkem několika výzkumných metod, je předložený výsledek kompilací a analytickou komparací dat, které z metod vyšla. Některé výsledky dotazníkového šetření jsou popsány nejen v textu, ale jsou pro ilustraci také znázorněny v příloze formou grafu. U výsledků z dotazníku je však nutné brát na zřetel, že z 37 členů jich odpovědělo pouze 26. Členy, kteří neodpověděli na dotazník a nebyli ani mými respondenty v rozhovoru, nelze považovat za účastníky výzkumu. Zaměřím se tedy především na ty členy, se kterými jsem přišla do kontaktu zejména osobně, v dotazníku či virtuálně.

Výzkumné otázky, již položil řešitelský tým zmiňovaného projektu, se budu věnovat na samém konci empirické části v kapitole 4.7.

4.1 KomPot – základní charakteristiky

Spolek KomPot je skupina 37 členů, kteří si dohromady pěstují zeleninu a drobné ovoce na pozemku v Nových Středoklukách nedaleko u Prahy. Sdružují se za účelem hledání „*nové cesty k potravinám a k zemědělství*“ (kom-pot.cz). KomPot vznikl v roce 2012 s původní ambicí naplnit ještě týž rok počet členů na 40. První rok se tato ambice nesplnila, avšak letos k tomuto počtu směle směřuje. Zatímco v roce 2012 se na zahradě pěstovalo jen několik druhů zeleniny a práce byla soustředěna spíše na budování společného zázemí, v roce 2013 proběhla již plnohodnotná sezóna.

Zahrada KomPot se nachází v obci Středokluky mezi její částí Nové Středokluky a obcí Kněževes. Leží cca 10 kilometrů severozápadně od okraje Prahy. Rozkládá se na půlhektarovém pozemku, z něhož jedna část je produkční a druhá společenská neboli vzdělávací. Tato část zahrady slouží k všestrannému využití pro členy i zájemce z řad veřejnosti, ať se jedná o jednotlivé návštěvníky či vzdělávací exkurze pro školy a školky. Členové zde mají možnost rekreace, odpočinku či zábavy. Díky grantu Nadace Via, který KomPot pro svůj projekt získal, se na zahradě staví také masivní stůl s lavicemi pro více osob a plánuje se i stavba venkovní kuchyně pro možnost společného vaření a komunitního stravování. Stavby stolu a kuchyně jsou podobně jako jiné aktivity koncipovány jako workshopy, na které se KomPot snaží zvát veřejnost, propagovat svou činnost, popř. nabrat nové členy. Součástí vzdělávací zahrady je také bylinková zahrada, otevřený společenský prostor, ohniště a dětské záhony, kde si děti mohou vypěstovat rostliny dle svých přání. Kromě jídelního stolu jsou zde postaveny 2 chatky a vlastnoručně vyrobené WC. Celá společenská část má i estetickou funkci, je olemovaná keři, hojně na ní kvetou květiny a dominuje jí třešeň, která má být „strážcem zahrady“.

Produkční část zahrady KomPot je využívána k sadbě v řádcích tak, aby byla co nejefektivněji využita a uživila své členy, při respektování kapacity půdy v rámci ekologicky šetrného zemědělství. Způsob pěstování se snaží být co nejvíce v souladu s přírodou. Zahradnice nepoužívají chemická hnojiva ani pesticidy, naopak používají bio-semena a snaží se praktikovat některé permakulturní či biodynamické postupy. Minulý rok, jenž byl pro KomPot prvním produkčním rokem, se pěstovalo na 40 druhů zeleniny a každý z 25 odběratelů dostával v sezóně (červenec – listopad) týdně až 10 kg zeleniny, oproti plánovanému množství 5 kg. Do budoucna bude mezi pěstované plodiny zařazeno také více druhů ovoce.

Zatímco pěstování v rámci produkční zahrady mají na starosti placené zahradnice Iveta a Míla (taktéž členky), chod společenské části by měli spravovat samotní členové. Protože KomPot je komunitní, není celá produkce pouze na bedrech zahradnic. Každý týden v sezóně, a když počasí dovolí, i mimo sezónu, se pořádají dobrovolné pracovní brigády, při kterých se očekává pomoc od členů s prací na poli. Členové by měli odpracovat 4 dny v roce, což je však ponecháno na svědomí každého z nich a účast se nijak nekontroluje. Práce na poli může být nahrazena i jakoukoli jinou výpomocí například v administrativě, propagaci, účetnictví atd.

Nově může být vyvážena také dobrovolným finančním příspěvkem. Pracovní brigády bývají většinou o víkendech, je však možné se zapojit i přes týden a pomoci zahradnicím například při výdejním dni.

KomPot je první KPZ v České republice, které vzniklo ze strany samotných spotřebitelů, bez pomoci iniciátorů, kteří spojují stávajícího farmáře se skupinou spotřebitelů, jako tomu bývá u KPZ vedených farmáři. KomPot by se tedy dal dle typologie publikace Komunitou podporované zemědělství označit jako „komunitní statek“.

4.2 Vznik KPZ KomPot

KPZ KomPot vzniklo z popudu více okolností, které následně vyústily ve společný projekt. Prvním impulsem byla konference organizovaná PRO-BIO LIGOU, již dotovala organizace URGENCI. Konference se konala na České zemědělské univerzitě (ČZU) 28. března 2011, s názvem „Zemědělství v rukou spotřebitele: Komunitou podporované zemědělství: nová alternativa pro české drobné hospodáře, společnost a udržitelný rozvoj“. Hosty byli například Wolfgang Stränz, jeden ze zakladatelů biodynamického statku Buschberghof⁵⁷, představitelé ze Soil Association a URGENCI. Na této konferenci se poznali budoucí zakladatelé KomPotu Jan Valeška z PRO-BIO LIGY a Míla Kettnerová, která vystudovala agroekologii na ČZU a o konferenci se dozvěděla od vedoucí své diplomové práce Perly Kuchtové, vyučující na katedře rostlinné výroby ČZU a nynější členky a spoluzakladatelky KomPotu. Míla Kettnerová již nějakou dobu předtím řešila, jak skloubit své osobní přání navrátit zemědělskou tradici do své rodiny, smysluplně využít pozemek, který byl k dispozici. *„Ještě než jsem se dozvěděla o KPZ, stepovala jsem kolem pozemku, kterej patří mojí mámě. Nevěděli jsme co s tím. (...) Dvakrát za rok jsme to museli jet posekat a byla to akorát starost navíc. Říkala jsem si, jestli to nepronajmout nějakému zahrádkáři. Vlastně hrozně jsem se k tomu chtěla vrátit, protože jsem to vystudovala, pohybovala jsem se v tom a tíhnu k tomu a v KPZ se sešlo řešení spousty věcí, který jsem chtěla dělat. Odcházela jsem z toho semináře s tím, že by to mohlo být ono“* (Míla Kettnerová). Následně se zkontaktovala s Janem Valeškou a společně i s Perlou Kuchtovou oslovili lidi, kteří by mohli mít zájem se zapojit do KPZ. Koncem roku 2011 se kolem myšlenky KomPotu pohybovalo asi 5–7 lidí, bylo potřeba vyřešit možné fungování a pronajmutí pozemku. Jedna z prvních zakládacích schůzek proběhla v lednu 2012 v počtu asi

---

⁵⁷ Jedna z prvních německých KPZ, viz kapitola 2.3.2.

10 lidí, kde každý představil své nápady. Následoval další seminář se zahraničními hosty konaný na Americké ambasádě, kde Míla Kettnerová prezentovala společný záměr. Seminář byl úspěšný, přidali se další zájemci, čímž se začala formovat základající skupina budoucího KomPotu. Ti, kteří se pro myšlenku nejvíce nadchli, se začali pravidelně scházet a utvářeli pravidla a principy, na jejichž základě by mohl KomPot fungovat. Aby KomPot mohl vzniknout jako občanské sdružení, bylo nutné sepsat stanovy, vymyslet název a definitivně vyřešit pronájem pozemku. Díky existenci onoho pozemku měl KomPot oproti jiným vznikajícím KPZ, které hledají často nejen zájemce, ale právě také pozemek, značně zjednodušené podmínky. „*Pozemek jsme si od máy mámy pronajali na 20 let, normálně máme nájemní smlouvu, platí se nájem, jsou definovány nějaké podmínky. Myslím si, že to je hodně důležitý, že tyhle vztahy je třeba vždy dobře ošetřit, je důležitá ta dlouhodobost*“ (Míla Kettnerová). Na podobě stanov se odrazil výjezd do Anglie v rámci projektu Grundtvig, kde se Jan Valeška a Míla Kettnerová inspirovali a zkušenosti ze zahraničí propojili s možnostmi, které skýtaly místní podmínky. Název KomPot vznikl po intenzivní e-mailové komunikaci, přičemž jeho zrod nebyl jednoduchý, měl být totiž i symbolem činnosti sdružení. Po několika nevyhovujících návrzích vyhrál jednoznačně název KomPot jako složení slov Komunitní Potraviny, což přesně vyjadřuje to, kam KomPot směřuje. „*Jídlo je fakt na prvním místě, když se podíváš na naše webovky, tak jsme skupina lidí, který se rozhodli najít si svou vlastní cestu k jídlu, k potravinám. A to je věc, která může lidi nejvíc spojovat. Mně se na tom líbí to, že jídlo je naše základní potřeba*“ (Míla Kettnerová). V květnu 2012 vznikl KomPot jako občanské sdružení.

Neodmyslitelnou podmínkou existence spolku je dostatek členů: „*napřed se musej nabrat lidi, který budou odebírat tu zeleninu, protože byly třeba ty investiční vklady. V deseti lidech by se to nepostavilo*“ (R4). Kromě již zmíněných propagačních akcí bylo potřebné, aby každý ze stávajících členů oslovil lidi ve svém okolí. V tomto ohledu byl úspěšný zejména jeden z členů, povoláním masér. „*On je z Přílepu a hodně lidí, které masíroval, přitáhl právě z Přílepu. Z legrace říkám, když chcete založit KPZ, tak si zaháčkejte takovýho člověka, lidi mu věří, dají na něj a on má při tom masírování dost času to těm lidem vysvětlit*“ (Míla Kettnerová). Více než polovina členů se dle dotazníku dostala ke KomPotu právě přes přátele či známé. Vyprávění o KomPotu z vlastní zkušenosti je průkazně daleko přesvědčivější než stručné informace z plakátu či z internetu. Plakát, internet i veřejné akce však také splnily svoji úlohu

v náboru členů. Těmito způsoby se koneckonců o KomPotu dozvědělo skoro 40 % lidí. Důležitým „zdrojem“ pro KomPot byla také mezinárodní škola v Nebušicích International School of Prague, kde učí všichni anglicky mluvící členové KomPotu. Informace o KomPotu se mezi ně dostala prostřednictvím jedné členky, která objevila leták na autobusové zastávce v Tuchoměřicích. Většina Američanů zná KPZ z USA, nemuseli se tedy dlouho rozmýšlet, když se od ní dozvěděli, že nedaleko od Nebušic právě jedno KPZ existuje.

Při zrodu jsou velmi důležité finance, jejichž největší část pocházela z příspěvků samotných členů. *„Ten rozjezd by byl větší, kdybychom měli víc financí a spoustu věcí by bylo efektivnějších a to teď trvá. Ale jde o to, aby si to ty lidi financovali sami a dávali do toho tu svou práci“*, hodnotí Míla, čímž zdůrazňuje, jak je důležité, aby členové měli pocit, že je KomPot „jejich“, měli k němu větší vztah a o to více o něj pečovali. Mohutnou finanční injekcí byl také projekt, který uspěl ve výběrovém řízení Nadace Via pro projekty komunitního plánování. Díky němu mohl být v letech 2012–2013 zrealizován plán společenské části zahrady ve Středoklukách, na jehož realizaci poskytla Era prostřednictvím Nadace Via 60 tisíc Kč (plánek společenské zahrady lze najít v příloze P7). Velký úspěch zaznamenal KomPot i v soutěži organizace CEE Bankwatch, Máte lepší nápad?, kde získal 1. místo. Odměnou bylo 35 tisíc Kč, jež byly investovány do provozu zahrady a do svépomocného fondu.

KomPot se však setkal i s podporou od obce Středokluky. *„Institucionálně nám hodně pomohla ta středokluská starostka, morálně i psychicky, projekt se jí líbil, dala nám hodně kontaktů na lidi, který byly užitečný. A to je hodně důležité. Nakonec nás obec podporuje i finančně“* (Míla Kettnerová). Jan Valeška dodává: *„(...) i úřady, se kterými jsme jednali, byli vstřícný, ale taky jsme po nich vlastně nic nechtěli. Nechtěli jsme měnit územní rozhodnutí, všechno bylo jenom jako na ohlášku, nebyl důvod, proč by měl bejt nějaký zádrhel“*.

„Zádrhel“ se objevil až při rozjezdu první ucelené, plnohodnotné sezóny v roce 2013, kdy KomPot musel propustit zahradníka, který selhal při plnění své práce. O této překážce bude pojednáno několikrát níže.

4.3 Stanovy spolku

Hlavní cíle a rámec principů a pravidel, dle kterých spolek funguje, jsou popsány ve stanovách, jež také definují členství a typy členského poplatku, určují práva a povinnosti

členů, zásady hospodaření, ustavují orgány sdružení a v neposlední řadě upravují například zánik sdružení.

Preambule stanov zní:

„My občané sdružení v občanském sdružení KomPot se dobrovolně a svobodně sdružujeme za účelem udržitelného, environmentálně a sociálně přínosného a solidárního hospodaření založeného na vzájemném sdílení přínosů a rizik hospodaření, transparentním a konsensuálním rozhodování, aktivním zapojení všech členů bez rozdílu.

Naši činnost budeme provádět s osobní odpovědností, ohledem na všeobecně platné mravní a morální zásady a etické a sociálně odpovědné chování. Udržitelný rozvoj a ochrana životního prostředí ve všech jeho podobách jsou základním předpokladem všech činností sdružení“ [Stanovy o. s. KomPot, 2012; viz příloha P8].

Spolek si vytyčil několik principů, dle nichž se hodlá řídit. Prvním z nich je transparentnost. Veškeré jednání, rozhodování a změny musí být v rámci činnosti KomPotu otevřené a přístupné pro všechny a každý se jich může účastnit a připomínkovat je. Rozhodování se pak děje konsenzuálně. Tak, aby s rozhodnutím všichni souhlasili nebo je minimálně tolerovali. Žádné rozhodnutí není platné, pokud s ním byť jeden člen nesouhlasí. Aby informovanost o chodu spolku a účast na rozhodování byla jednodušší, vítá se aktivní účast všech členů při všech aktivitách spolku. Dalším principem je hospodaření dle zásad ekologického zemědělství, které má podpořit úrodnost půdy a biologickou rozmanitost. I v KomPotu platí jedna ze základních zásad KPZ: sdílení přínosů a rizik. Produkce, jejíž objem a kvalita závisí z velké části na přírodních podmínkách, se může rok od roku lišit. Členové jsou srozuměni s tím, že se v případě neúspěšné sezóny nemusí množství produkce rovnat výši jejich členského poplatku. Naopak při vydařené sezóně získávají za tentýž poplatek vše, co se urodí navíc. Princip solidarity vyjadřuje KomPot skrze svépomocný fond, jenž je tvořen z části členských příspěvků, které nebyly využity v rozpočtu. Svépomocný fond pomáhá těm členům, kteří nejsou schopni zaplatit své příspěvky v plné výši. *„Nedostatek financí nemůže být důvodem pro nepřijetí člena“* [Stanovy o. s. KomPot, Čl. 4]. Princip sdílení není zahrnut pouze ve sdílení rizik a přínosů, ale také ve sdílení veškerého know-how, které KomPot přináší, ať se jedná o dovednosti, zkušenosti či jiné nemateriální hodnoty.

Členem KomPotu se může stát osoba, která je starší 18 let a uhradí povinný členský příspěvek s názvem „Podporovatel“ ve výši 4000 Kč. Tím se stává členem spolku na neomezeně dlouhou dobu. Peníze z tohoto příspěvku, kterému se také říká „investiční“, jsou alokovány do fungování spolku a jsou nevratné, pokud valná hromada nerozhodne jinak. Druhý typ příspěvku, „Odběratel“ neboli „provozní příspěvek“, se platí každý rok. Je použit zejména na mzdy zahradnic a jiné potřebné vybavení. Za rok 2013 byla jeho výše paušálně 5000 Kč. Od letošního roku se na základě valné hromady platí tento příspěvek formou dobrovolně-závazného příspěvku, který má reflektovat časové a finanční možnosti členů, a tím zajistit větší spravedlnost mezi nimi. Každý zaplatí dle svého svědomí, nakolik je schopen KomPotu pomoci, v rámci možností, které mu jeho životní situace dovolí. Tento přístup v sobě odráží některé výše zmiňované principy jako je transparentnost (výši poplatku lze sledovat na transparentním účtu spolku), solidarita (každý dle svých možností a svého svědomí) a další principy jmenované ve stanovách jako dobrovolnost a odpovědnost vůči druhým.

Dobrovolné placení uvažuje míru pomoci, kterou je člen ochoten přispět. Podílení se na chodu spolku je regulováno jedním z pravidel, a sice pomáhat s prací na zahradě minimálně 4 dny v roce. Toto pravidlo je však také ponecháno na svědomí každého člena a není kontrolováno. K práci na zahradě se Míla vyjadřuje takto: *„Toto je něco, co je pro radost, a proto by bylo fajn nechat to na dobrovolné bázi. Nechceme se dostat do stádia, že někdo bude na zahradě a řekne si: teď tu musím být ještě 4 hodiny, ať mám odpracováno“* (Míla Kettnerová, valná hromada 2013). Mezi další povinnosti členů patří řídit se dle stanov, podílet se na plnění společných cílů spolku a účastnit na valné hromady alespoň 1x za rok. Na valné hromadě má každý člen jeden hlas (v případě účasti celé rodiny na valné hromadě hlasuje pouze jeden zástupce rodiny). Členové mohou volit a být voleni do orgánů spolku a mají právo připomínkovat veškeré dění a být o něm informováni.

Nejvyšším orgánem spolku je již zmíněná valná hromada, kterou tvoří všichni členové a je usnášeníschopná, pokud se dostaví nadpoloviční většina všech členů. Valná hromada se schází 4x ročně, rozhoduje o organizačních změnách ve spolku, o výši členských příspěvků a rozpočtu a volí členy koordinační skupiny. Koordinační skupina je dalším orgánem spolku, zastupuje spolek a je odpovědná za jeho správné fungování. Má 4–6 členů, kteří jsou voleni

na 2 roky s možností opakování. Členem koordinační skupiny je také pokladník, který svou roli vykonává dobrovolně a není za ni finančně ohodnocen. Jeho funkční období jsou též dva roky a může být volen opakovaně. Funkce pokladníka spočívá ve správě veškerých financí spolku, kontroluje úhradu členských poplatků a vede o tom evidenci, taktéž spravuje transparentní účet spolku. Posledním orgánem jsou pracovní skupiny, do nichž se sdružují všichni členové spolku za účelem vykonání nějaké společné činnosti nebo úkolu. Momentálně v KomPotu funguje několik pracovních skupin, například skupina, jež realizuje stavbu chatky na náradí, či skupina, která má na starosti zavlažovací systém. Hospodaření KomPotu má na starosti koordinační skupina, jejímž úkolem je vypracovat zprávu o hospodaření s účetní závěrkou, s níž pomáhá jeden člen spolku. Stanovy ošetřují taktéž případný zánik spolku, přičemž o likvidaci rozhodne valná hromada.

4.4 Fungování KomPotu

4.4.1 Co se pěstuje a jak

V roce 2012 se nepěstovalo mnoho plodin, protože bylo nutné soustředit většinu energie do budování zázemí na pozemku. Pole muselo projít kultivací, následně bylo vyživováno zeleným hnojením. Byl také vytvořen pás s tolicí vojtěškou, jež pozemek odděluje od sousedního pole, kde se hospodáří konvenčním způsobem. V roce 2013 se již rozeběhla plnohodnotná sezóna, na kterou byl od února najat zahradník, který však selhal a již během července s ním KomPot rozvázal spolupráci. Práci po něm samovolně převzala Míla a v srpnu se k ní z členských řad přidala také Iveta, tím se dohled nad produkcí stabilizoval a sezóna se dařila i přes předchozí neúspěch velmi dobře až do konce listopadu, kdy byl uskutečněn poslední závoz zeleniny. Celkem získal každý člen během celé sezóny 180 kg zeleniny, což představovalo týdenní dodávku téměř deseti kilogramů zeleniny týdně. Některé výpěstky nebyly kvůli dočasnému výpadku zahradníka v sezóně 2013 zcela optimální (např. bylo málo červené řepy, hořký salát, malé dýně, či naopak přerostlá mrkev), zahradnice si proto předsevzaly následující sezónu zefektivnit a vyhnout se chybám z loňského roku.

Zelenina je na KomPotu pěstována dle zásad ekologického zemědělství za používání šetrných postupů bez použití chemie a průmyslových hnojiv. Namísto toho se zahradnice snaží používat ke hnojení kompost, koňský hnůj či kopřivovou jíchu. V tomto roce byla díky možností jednoho z členů provedena půdní analýza, jejíž výsledky byly zcela v pořádku a

hluboko pod stanovené limity. Pěstování má ambice být co nejvíce komplexní v rámci zahrady coby jednoho organismu. Takový přístup se podobá permakultuře či biodynamice, KomPot však není čistě ani jedno a používá pouze některé postupy jako mulčování, výsadbu směsných kultur či vytváření zázemí pro drobné živočichy, kteří představují přirozené predátory pro škůdce. V této souvislosti pomáhá také chov včel, se kterým začali tři členové minulý rok. „*Vysazujeme stromy, keře, pěstujeme kytky, máme včely, myslím si, že v tomhle děláme úplný maximum*“, potvrzuje Míla. Koloběh látek na zahradě uzavírá také ohleduplné nakládání s odpady. Veškerý odpad se třídí, kompostovatelný odpad se dává na kompost a za podobným účelem byl postaven i speciální separovaný záchod, který členové na zahradě vybudovali v roce 2013.

KomPot objednává semena určená pro ekologické zemědělství. Snaží se, aby semena pocházela z České republiky od firem Semo a Seva Seed. Zbylá semena však u nás nejsou dostupná, proto je KomPot objednává od německého výrobce Bingenheimer Saatgut. Producent ekologické sadby v České republice neexistuje a je nutné hledat jiné cesty. KomPot se spojil se Svobodným statkem na Soutoku, který je součástí Camphillu v Českých Kopistech. Svobodný statek si kupuje sadbu od německého producenta Natterer Bioland Jungpflanzen a při objednávce zahrne i objednávku z KomPotu. „*Další cesta je si udělat vlastní sadbu, protože nás to stojí hodně peněz (...). Takže takhle platíme Němcům, kdežto, kdybychom si udělali zázemí u nás, tak budeš platit toho místního člověka jako zaměstnance, což je mnohem logičtější*“, navrhuje řešení Míla.

Úroda z KomPotu by svou kvalitou dosahovala označení bio, nicméně KomPot biocertifikaci nepotřebuje, neboť mezi členy, kteří si navzájem věří, je bezpředmětné dokládat původ a způsob pěstování. S biocertifikací se pojí také velká byrokratická zátěž, například hnůj, který KomPot dostává ze statku ve Velkých Přílepech, by taktéž musel být certifikován, aby jej KomPot mohl odebírat.

Ke způsobu pěstování se váže také to, kolik členů se z daného pozemku má uživit. Aby se udrželo optimum mezi intenzitou pěstování a jeho šetrností a udržitelností, je dobré počítat se 100 m² na každý podíl na sezónu. KomPot by s rozlohou své produkční části, která má výměru půl hektaru, mohl dosáhnout až na počet 50 podílů za sezónu. Nicméně ona část, která by se dala využít pro dalších deset členů, je momentálně osetá již zmíněnou vojtěškou,

jež dává půdě odpočinout a zároveň ji vyživuje. „*My jsme si řekli, že asi 40, to vychází na půl hektar zeleniny, když nechceš bejt super intenzivní. Z hlediska fungování komunity nám to připadá jakoby strop, aby se ty lidi tak jako znali a dalo se ještě domluvit*“ (Míla Kettnerová).

Členství je napsáno vždy na jednoho člověka, i když je do KomPotu prakticky zapojena i jeho rodina či partner. Dotazníkové šetření odhaluje, že zelenina z KomPotu zásobuje 44 % jednotlivců či dvojic a stejné procento rodin o třech až čtyřech členech. Zbýlých 12 % respondentů uvádí, že zeleninu z KomPotu rozdělí běžně mezi 5 a více rodinných příslušníků. Z celkového počtu všech strávníků KomPotu tvoří přes 20 % děti do 18 let.

V principu sdílení rizik a přínosů zemědělství se počítá s možností neúrody. V tomto ohledu bylo zajímavé zjistit, jaké stanovisko zaujímají organizátoři KomPotu, Míla a Honza, například k možnosti přírodní katastrofy či klimatické změny. „*Museli bysme najít nějakou cestu*“, stává se k otázce Míla a stejně jako Honza nemyslí na tyto katastrofické scénáře. Honza dodává: „*Zemědělství se vždy adaptuje z roku na rok, nejede v dlouhých cyklech, takže je velká naděje, že se adaptuje postupně. I kdyby ta změna klimatu byla nějaká razantní, pak je to problém, ale to nikdo neví*“. Další hrozbou by mohlo být napadení zvenčí, například kontaminace. „*Zemědělskou úrodu ti nikdo nepojistí. (...) Jestli nás bude chtít někdo poškodit. Jako, že se to skutečně děje, před pár měsíci nějakému ekologickému zemědělci někdo na 90 % postříkal pole. Takový věci se nejspíš dějou. Pořád si myslím, že jsme malý a nevýznamný a nikoho nemůžeme zajímat*“, uvažuje Míla a doplňuje, že právě to, že se KomPot soustředí pouze na produkci zeleniny, která je nejméně problémová z legislativních a hygienických hledisek na rozdíl od produkce masa či mléčných výrobků, je způsob, jak předejít potenciálním komplikacím.

4.4.2 Role zahradnic

Pěstování na zahradě KomPot zastávají dvě zahradnice, Míla a Iveta. Obě jsou regulérní členky KomPotu. Svou práci KomPotu fakturují v rámci své živnosti. Jejich mzda se odvíjí od počtu odpracovaných hodin, přičemž za jednu hodinu jsou odměněny 150 Kč, o čemž se rozhodlo při schvalování rozpočtu na valné hromadě. Dosavadní nastavení ohodnocení zahradníka není z pohledu Míly Kettnerové ideální a do budoucna chce hledat řešení, která by umožnila zahradníkům být zaměstnancem po celý rok, nejen přes sezónu. „*Tohle ale není optimální nastavení, já to беру tak, že je to něco, co se vytváří, buduje, a do budoucna by to*

takhle bejt nemělo, ty faktury, to pro nás není výhodný. Do budoucna by ten člověk měl být zaměstnancem na pracovní dobu neurčitou, v ideálním případě s úvazkem na celý rok“ (Míla Kettnerová). Iveta pracuje jako zahradnice i ve svém druhém zaměstnání a je se svým ohodnocením spokojená. „Můj pohled je takový, že pokud pracuju manuálně, tak je to běžná částka, kterou v zahradnickém oboru lidé dostávají“ (Iveta Kuřáňová).

Na zahradu jezdí zahradnice dle potřeby jednou až čtyřikrát týdně. Snaží se sladit své ostatní pracovní povinnosti tak, aby byly na zahradě ideálně obě. Frekvenci práce na zahradě je odvislá také od sezóny a počasí. V měsících, kdy je sezóna na svém vrcholu, je potřeba na zahradu jezdit víc. Tehdy je také vhodné, aby byli ostatní členové aktivnější než jindy a se zahradničením co nejvíce pomáhali. Zahradnice svou práci berou vážně a cítí za ní zodpovědnost vůči druhým. „(...) permakuturní zemědělci mají jen malou zahrádku, já ale musím mít produkci pro 40 lidí!“, odpovídá Míla na otázku, zda by nechtěla zkusit přejít z pěstování v řádcích na permakulturu, což je přístup, který by v dosavadním způsobu pěstování vyžadoval změny a přechod by s sebou mohl přinést rizika. Iveta si důsledně počítá své hodiny: „Když si píšu hodiny, tak si říkám: tady jsem pracovala na tomhle takhle dlouho, tady si něco seju na doma, takže to do toho už nezahrnuju.“

4.4.3 Odběr zeleniny

V sezóně probíhá distribuce podílů vždy jednou týdně na třech odběrových místech, a sice přímo na zahradě KomPot, v kavárně na statku rodiny Míly Kettnerové ve Velkých Přílepech a třetím odběrovým místem je kavárna Vypálené koťátko v Praze – Dejvicích. První dvě odběrová místa obhospodařují obyvatelé venkova, dejvická kavárna slouží pro všechny odběratele z Prahy. Rozvozy na tato místa si zajišťují členové svépomocí. Pro přehlednost je zřízena interaktivní internetová tabulka, kam se zapíší členové dopředu vždy k určitému datu, kdy zeleninu na zahradě vyzvednou a dovezou ji na odběrové místo. Každé místo má svého koordinátora, kterému členové mohou předem nahlásit například to, že se jim hodí vyzvednout zeleninu jinde či že v době dovolené bude za ně odebírat zeleninu někdo jiný, případně, že se jí během této doby vzdávají.

Rozvozní den je časově i fyzicky náročný, zelenina se musí sklídit, do určité míry očistit, vydělit počtem podílů a rozdělit na tři hromady. Samotný rozvoz může pro některé členy, kteří bydlí daleko od zahrady, znamenat větší časovou i finanční zátěž. Výdaje na pohonné

hmoty se neproplácejí, neboť se členové v rozvozech střídají, což se minulý rok podařilo relativně spravedlivě. Samotný odběr je pak na každém členovi: na odběrném místě je váha, kde si sám svůj podíl zeleniny zváží. *„Není to tak, že bysme pro každého připravili bedýnku, kterou si vezme a odnese, ale každý si přijde se svojí taškou a naváží si podle seznamu 2kg brambor, 1kg mrkve, svazek petržele atd. Na těch závozech se členové podílejí (...), což významně snižuje ty náklady“*, vysvětluje Miloslava Kettnerová [diskuse pro Alternativu zdola, březen, 2014, alternativazdola.cz]. Pokud nějaká zelenina v den odběru zbude, vezme si ji buďto poslední člen nebo zůstane v případě Velkých Přílep na statku Kettnerových a v případě dejvické kavárny si ji může nechat tamější obsluha. Kavárna v Dejvicích čas od času dostane bedýnku se zeleninou jako poděkování za to, že zde KomPot může mít své odběrové místo.

Dle odpovědí z dotazníku si přes polovinu členů vyzvedává svůj podíl zeleniny autem, přes 20 % veřejnou dopravou a 16 % si dochází pro zeleninu pěšky, zbylá procenta představují možnost vyzvednutí si zeleniny kombinací více zmiňovaných prostředků, mezi nimiž byla i možnost vyzvednutí na kole.

Zatímco v Dejvicích se při odběru členové málokdy potkají, ve Velkých Přílepech se z vyzvednutí zeleniny stane občas příjemná událost: *„Když jsou ty svázkový dny, že se vydává ta zelenina, tak zatím se to vydávalo u holek na statku, takže tam přišli, poseděli, pokecali... Vyčenžovali to, co nechtěli...“* (R6). Odběr zeleniny může být také praktickým projevem jednoho z principů spolku, a sice solidarity: *„Pak je tam pár lidí, kteří mají problémy stíhat ty svozy, tak pak si to někdo z nás vždycky vezme domů a oni si pro to přijedou (...) To tam fungovalo úplně skvěle teda.“*(R6).

4.4.4 Pracovní brigády

Dobrovolné pracovní brigády probíhají během sezóny i mimo ni, pokud je hezké počasí. Jejich konání se ustálilo na sobotu či neděli, protože to tak vyhovuje většině členů, i přesto, že některým by se hodilo pomáhat na zahradě pouze v týdnu, protože jedině o víkendu mohou realizovat svoje jiné plány. *„V týdnu ráda s manželem zajdu (o víkendech opravdu nemohu)“*, zní jedna z emailových reakcí na prosbu o intenzivnější pomoc na zahradě (e-mail, 14. 5. 2014). V týdnu je pomoc také vítána, neboť zahradnice jezdí na zahradu i v pracovní dny. Je důležité zmínit, že na zahradu mohou jet členové i sami, bez přítomnosti zahradnic či

jiných členů. Zahradu mohou dokonce využívat pro vlastní společenské akce, jak praví Článek 4 ve stanovách. Tato možnost však bývá využita sporadicky a členové se rekreují spíše jinde než na KomPotu. „*Co bych tam dělal? Se procházel mezi záhonama? (smích)*“ (R1). Tento člen bere KomPot jako příležitost odpočinout si aktivně: „*Vlastně to, co mě tam uspokojuje, je taková ta kultura jako bezprostředně spojená s tou prací ...*“ (R1). Asi polovina členů má klíče od vstupních vrátek a od chatky, přičemž každý, kdo ještě klíč nemá, si ho může kdykoli nechat vyrobit.

V roce 2013 v období od června do listopadu proběhlo celkem 21 brigád, což znamená, že se konala brigáda téměř každý týden. Účast členů na dobrovolných pracovních brigádách byla poměrně uspokojivá, i přesto, že někteří na zahradu nejeli ani jednou. Jsou však tací jedinci, kteří tuto skutečnost avizovali hned zpočátku a dokonce ještě před zavedením dobrovolně-závazných příspěvků zaplatili o mnoho vyšší částku svého provozního příspěvku, aby svou absenci práce na zahradě vynahradili. „*Takže zase to, že tam někdo pořád něco šroubuje – když to takhle řeknu – tak jsem to každé rok řešil tím, že jsem tam dal vyšší finanční příspěvek, pro svůj pocit, abych neměl ten pocit blbej*“ (R3).

Během minulého roku vzniklo na pracovních brigádách jakési jádro aktivních členů, kteří jezdili pomáhat pravidelně nebo velmi často. O existenci „jádra“ se vyjadřovalo v rozhovorech více respondentů, z čehož lze vyvodit, že si lidé v Kompotu uvědomují větší angažovanost některých členů, popřípadě svoji, pokud se považují za součást onoho „jádra“. „*Myslím, že to bude fungovat. Je tam takový to jádro, i moje manželka říkala, že tam pojedete, takže nějaký lidi se najdou*“, odpovídá R6 na otázku, zda bude KomPot fungovat i přesto, že je Míla na delší dobu nemocná a veškerá zahradnická práce zůstává na lvetě a na pomoci ostatních členů. „*Je tam právě to těžiště těch lidí, to jádro, těch lidí zapálených pro to biohospodářství. Pro ně to je nějaká náplň činnosti (...) náplň života. Pro mě tohle už nikdy nebude náplň života, mám dospělé děti, vnoučata...*“, vypráví R3, kterému v práci na zahradě brání také zdravotní stav. I přesto, že tvrdí, že KomPot pro něj už nikdy nebude náplň života, očividně se cítí být ostatním členům zavázaný, neboť pomáhá nejen finančně, ale také administrativně. Svou neúčast na brigádách se snaží někteří členové řešit pomocí v jiných oblastech organizace KomPotu: „*Víkendy mi nevychází, proto jsem se chytla hned toho letáčku. Říkám fajn, udělám to doma v PC, abych nějak začla*“ (R5).

V dotazníku měli všichni členové odpovědět, zda by v roce 2014 mohli pomáhat více než v roce 2013. Téměř polovina respondentů se vyjádřila tak, že přijedou pomoci, pokud to bude třeba, skoro 30 % odpověděla, že budou pomáhat více, protože je to baví, pod 20 % lidí spíše nebude moci pomáhat více a 8 % respondentů tvrdí, že určitě nebudou jezdit častěji než v minulém roce. „Nové“ tváře na KomPotu by zas mohli být například lidé, kterým doposud nezbýval na zapojení se čas a letos „to chtějí dohnat“ „*Tedka do konce dubna to mám takový s těma víkendama blbý, ale pak už by to mohlo nějak začít fungovat*“ (R5) či „*Brání mi pracovní požadavky... ale můj manžel bude moci jezdit v budoucnu více, tak více přispějeme*“ (D24).

V účasti na dobrovolných brigádách členům nejvíce brání nedostatek času, pracovní povinnosti a víkendové návštěvy rodiny či jiné, přednější zájmy. Pro jednoho amerického člena je důvodem absence na brigádách nedostatek informací, zda se brigáda koná a co bude náplní práce: „*Nevíme, co se přesně bude dít a kdy. Jeli jsme na KomPot a to, co se mělo dít, se nedělo*“ (D25). Jedním z faktorů organizačního selhání mohla být jazyková bariéra, o které bude pojednáno později. Lze sledovat trend, že tento rok jezdí na zahradu zčásti jiní lidé než minulý rok. „*Je fakt, že mě připadá hrozně zajímavý a vlastně taky jakoby zdravý, že ta intenzita tý práce těch členů se mění v průběhu času, že jsou lidi, který chodili hodně, teď zas jako ne...*“ (Míla Kettnerová). Tato skutečnost poukazuje na to, že i někteří lidé, kteří dříve jezdili pomáhat častěji, se tento rok tolik neangažují. Nikoli však kvůli ztrátě zájmu o KomPot, ale kvůli změně situace v jejich životě: „*Loni na podzim jsme začli stavět... Bohužel se nezúčastňuju*“ (R6). Podobně se o svých časových možnostech velmi obrazně vyjadřuje další, jinak velmi aktivní člen: „*Zrovna tedka jsem v takovém podzemí... Stíhám akorát číst maily*“ (R1).

Míla hledí na věc pozitivně a neodsuzuje nikoho za neúčast, aniž by věděla, kdo má jaké důvody nepřijet. „*Je super, do toho nikoho nebuzerovat a nenutit, protože prostě nevíš, v jakým životním rozpoložení a okolnostech každý člověk se nachází a někoho buzerovat, že neodpracoval za ten tejděn tři hodiny, je prostě nesmysl, to každého otráví.*“ S podobným pochopením, které má Míla, se bylo možné setkat i u jiných členů v dotazníku i při zúčastněném pozorování na valné hromadě. Přesto dva aktivnější členové shledávají neúčast ostatních kritičtěji: „*Někdy mě dost popuzoval nezájem některých členů, kteří se práce na poli téměř nezúčastnili, na druhou stranu – od začátku byla práce dobrovolná, takže...*“ (D5). Jiný

aktivní člen by byl rád, kdyby se všichni setkávali alespoň jednou za měsíc, což by dle jeho názoru KomPotu jako společenství prospělo: „*Ale nikomu to jednou za měsíc nutit nejde.. to je jen taková idea, něco z toho chci mít, tak proč bych tam jednou za měsíc teda nepřišel, žejo. Nebo teda jsem jinej typ, jsem dezinformován, nevím, co se sluší a patří, a v tom případě jsem v těch 2/3, který tam nechoděj...*“, říká R10 trochu z legrace. Při práci na zahradě je větší účast vždy výhodou, neboť více rukou udělá víc práce a je to i větší zábava. „*To bylo vidět, když se skupina na zahradě pustila do plení zahrady, tak i když tam bylo plevelu mraky... když to bylo jednotlivě, tak se ti chce brečet, neubývá to*“, vyzdvihuje sílu společné skupinové práce R3. Respondent z dotazníku doplňuje: „*Pokud je málo lidí, práce vypadá pak nezvládnutelně a přestává bavit*“ (D8).

Celkově se dobrovolné pracovní brigády líbily všem respondentům z dotazníku, až na jednoho člena z USA, který nevýhody zmiňoval již výše. Organizace brigád je jedna z věcí, které by KomPot mohl ještě vylepšit: „*Občas panuje chaotičnost, ale to se časem překoná*“ (D9). Jiná členka by taktéž uvítala, kdyby brigáda byla lépe zorganizována, neboť prý vznikají chvíle, kdy se cítí nevyužita. Organizace větší skupiny lidí na zahradě je však složitá, zejména jedná-li se o zahradníky amatéry, kteří nevědí, s čím mohou pomoci, dokud jim to neřekne jedna ze zahradnic. Určitou chaotičnost může na zahradě zapříčinit i jinak velmi užitečná přítomnost dětí, které občas nejsou k uhlídání. Další výtku od zástupkyně Američanů z KomPotu se týká dochvilnosti. Brigáda, na kterou se vydala, měla začít v 10:00, ale ostatní se začali scházet až kolem jedenácté. „*Pro někoho, kdo toho o zahradničení moc neví... (...) Nikdo tam nebyl a já jsem nevěděla, co dělat. Je to nějaká vaše kulturní vlastnost?*“ (R7). Hodinové zpoždění jistě není typické české chování, ale mohlo by charakterizovat určitou volnost, se kterou členové ke KomPotu přistupují, jež vyplývá z dobrovolnosti účasti na brigádách. Poslední názor na průběh brigád je jednoznačný: „*Někdy se moc kecá a nic se neudělá*“ (R2). Vyzdvihuje jasný cíl, se kterým jede na KomPot mužská část osazenstva, která se těší, že odvede kus manuální práce.

Pracovní nasazení na KomPotu upozadilo u dvou členů jejich dosavadní zájmy, což je mrzí: „*Možná už netrávím tolik toho času s kamarády, jako jsem dřív trávívala. Že často jsem minulý rok třeba říkala: Hele, my jedem na zahradu na KomPot, když se mě ptali, jestli s nima nechci jet na výlet. To mě trošičku mrzí třeba no...*“, líčí Iveta, která byla půl roku regulérní

členkou, než se stala zahradnicí, s čímž svoje víkendy na zahradě omezila. Další zanícený člen pocituje tento fakt ještě hlouběji: „*Cítím, že zanedbávám tu ženu hodně a to je pro mě prioritní. K čemu mi bude zahradničení, když budu bez partnerky, což je základ k pěknému životu. Všim jsem si, že jsem zahradu postavil na první místo, což taky není dobře, protože nechci zanedbávat svoje nejbližší*“ (R3).

Na brigádách si členové pochvalují společnou práci, její smysluplnost a její výsledky. Při společné práci spolu lidé spontánně konverzují a vzájemně se poznávají. „*Tam já jsem se potkal s nějakýma lidma a tam se utužily ty vazby tou prací. Nebylo to na pařbě, nebylo to na divadle.*

Tady je to vlastně ta kultura tý práce a jako ta naše „pařba“ nebo pro mě osobně to byly ty brigády“ (R1). Potkávání se s lidmi, společný oběd, možnost být na čerstvém vzduchu a mít kontakt s půdou jsou další výhody jmenované respondenty. „*Rádi se hrabeme v půdě ☺*“, uvádí D18. Získávání pěstitelských (či jiných manuálních) dovedností a znalostí je další aspekt, který se členům na brigádách líbí. Většina z nich uvádí, že naučit se pěstovat je jeden z důvodů členství v KomPotu. Rodiče na KomPotu vidí jako velké pozitivum to, že jejich děti poznávají, jak se pěstuje a odkud se „bere“ jídlo. Míla si v této souvislosti uvědomila ještě jinou věc: „*Ta hodnota v tom, že ty malý děti tam viděj svoje rodiče, že tam pracujou a pracujou ještě ve spolupráci s někým, že se na něčem domlouvaj... (...) Na to já jsem úplně hrdá, mně to ani nedošlo ze začátku. (...) Je to samovolný, není to, že jim tam něco vysvětluješ, to je jako obrovská hodnota, to není ani výchovný, to je hodnota, kterou ty děti do sebe můžou dostat*“.

Pracovní brigády mohou být příležitostí pro dočasnou výměnu role v kolektivu. Tomuto členovi se líbí, že se z něj na zahradě stává „*spíše člen týmu než organizátor nebo lídr (což je moje hlavní funkce v práci)*“ (D26). Výhodou, která má mezi členy velkou váhu, je dobrovolnost, se kterou se k práci přistupuje. „*Každý si vybere datum, které mu vyhovuje*“ (D7). Jiná členka shrnuje výhodu dobrovolnosti takto: „*A hlavně je to fajn, že si tam člověk může jít, ale není to tak, že by tam museli jít pokaždé to zalít a starat se, žejo. To vidím jako výhodu. A za to stojí i ty peníze. Protože doma, i když jsou to obyčejný kytičky nebo bylinky, tak se o to člověk stejně musí postarat*“ (R5). Výhodu v přísunu zeleniny bez nutnosti každodenní péče a práce shrnuje výstižně D13: „*Luxusně. Bylo pro mne milým překvapením*

stálý odběr zeleniny od května do listopadu v dostatečném množství s přiměřenou (ne)angažovaností.“

Pracovní brigády jsou jedinečnou příležitostí k budování komunity. Někomu se líbilo „*jak všichni pracovali a jedli a bavili se dohromady*“ (D16), jiný člen si charakteristiky budování dobrého lidského společenství uvědomuje explicitněji a oceňuje „*pocit sounáležitosti s celkem*“ (D8). Význam pospolitosti vyzdvihuje v rozhovoru Míla: „*To, že ty lidi trávěj čas jako společně, nějakou společnou prací...*“ vidí jako cestu z všudypřítomného individualismu, který popisuje jako „*to, že já mám svůj vlastní košík, do kterého si dojedu svým vlastním autem do supermarketu a tam si nakoupim svojí kreditní kartou za peníze, který jsem si vydělala.*“

4.4.5 Dobrovolně-závazný příspěvek

Potřeba zavést dobrovolně-závazný příspěvek vyvstala v reakci na rozdílnou aktivitu členů při pracovních brigádách a z toho plynoucí rovnoměrnost či nespravedlnost angažmá některých členů. K první celistvé sezóně v roce 2013 se přistupovalo jako ke zkoušce, jak celá organizace a nastavení bude fungovat. V průběhu tohoto roku se dalo vysledovat formování již zmíněného jádra, dalo se taktéž zjistit, že někteří členové nepřišli pomáhat a pouze odebírali zeleninu, čímž redukovali svůj vztah ke KomPotu na úroveň „bedýnkového“ systému, který má oproti KPZ daleko menší míru závazku a řadí se více mezi vztahy obchodní nežli partnerské.

O dobrovolně-závazném příspěvku začala uvažovat koordinační skupina již sklonkem sezóny 2013. Situace ohledně změny příspěvků vykrytalizovala počátkem letošního roku v rámci příprav na únorovou valnou hromadu. Členové koordinační skupiny se shodli na tom, že by se chtěli posunout na úrovni organizace KPZ o krok dále a pokusit se navrhnout takový způsob placení, který by řešil antagonický vztah mezi principem dobrovolnosti a spravedlnosti. Dobrovolnost zde vyjadřuje možnost každého člena určit si míru svého zapojení, aniž by tuto míru někdo kontroloval. Spravedlnost zde znamená to, že ačkoli se shora nedostává žádné kontroly, měl by ze sebe každý vydat podobný objem pomoci. Zde sahá úmysl organizátorů po svědomí každého člena a pokouší jejich důvěru v druhé. Zároveň by zde měl být zohledněn aspekt finančních možností členů, jak vysvětluje Míla: „*Chtěla jsem to vyzkoušet. Pořád si myslím, že to přepočítávání na peníze a to rovnostářství v rámci peněz*

je hrozná iluze, že to je hrozná lež, že by všichni měli platit stejně. Vždyť ale všichni nevydělávají stejně! A ačkoli třeba pracují stejně dobře.“

Na valné hromadě se názory ohledně dobrovolně-závazného příspěvku lišily. Bylo vidět nadšení i váhání. Navrhovaný způsob platby mohl napomoci řešit stávající situaci, nebyl by však vhodný, pokud by se více lidí rozhodlo svoji práci substituovat penězi: „*Když pole pokryjeme pětitisícovkami a nevložíme do toho svou práci, nic tam nevezjde“*, zazněl jeden zcela výstižný názor účastníka valné hromady. Plynoucí debatu, která prozatím nesměřovala k výsledku, ovlivnil svým návrhem návštěvník z Německa, člen jednoho tamějšího KPZ, který představil způsob, jímž se platí příspěvek v Německu: členové hlasují tajně do klobouku, kolik by dle svých možností byli schopni přispět, výsledek se sečte a porovná s předkládaným rozpočtem. Příspěvek se přitom vnímá jako forma daru zahradě, nikoli jako směnný prostředek za zeleninu. Z tohoto daru se pak platí nejen výdaje na produkci zeleniny, ale také vše kolem, co se k produkci váže, jako například zajištění důstojného živobytí zemědělci.

Účastníci valné hromady se rozhodli inspirovat německým příkladem a po sečtení návrhů všech hlasujících vyšla částka velmi jen o pár korun větší, než byl navrhovaný rozpočet, což je překvapivé z hlediska shody, která nastala. Hlasování se zdrželi dva hlasující, neboť tuto formu považovali za riskantní, rozhodnutí nicméně tolerovali, a tím se odsouhlasilo, že se tento typ příspěvku zavede. Dnešní stav je takový, že někteří skutečně přispěli víc a někteří míň. „*Všimnul jsem si, že některý lidi, který znám díky tomu, že tam jsou často na té zahradě, třeba častěji než já, tak že nebyli úplně drzgrešle. Nedali výrazně míň. Osobně si myslím, že tihle lidi, který tam hodně jsou, by v podstatě nemuseli dát nic na to, jak tam jsou často a co tam dělají“*, upřesňuje pokladník a rovněž přiznává, že nevěřil, že někteří lidé skutečně zaplatí víc, což se nakonec stalo a mile ho to překvapilo.

Z rozhovorů prováděných po valné hromadě se ukázalo, že se názory i po odhlasování značně liší. Jedna z Američanek, která se nezúčastnila valné hromady, a kvůli určité jazykové bariéře se k ní možná nedostaly všechny informace, pochopila záměr těchto příspěvků zcela odlišně: „*Mám pocit, že nás nikdo nežádal, abychom chodili pomáhat častěji. Pokud někdo chodí pomáhat každý víkend, je to jeho volba. Nemyslím si, že je správné, že když se někdo rozhodne chodit každý víkend, tak druhý, který nechodí tak často, by měl platit víc“* (R11). Tato výpověď koresponduje s tím, že nevěděla, že z důvodu propuštění zahradníka vznikla

nutnost chodit na zahradu více pomáhat, aby se na zapleveleném poli zrodila obstojná úroda. I za toto může právě jazykové nedorozumění, neboť e-maily s žádostmi o pomoc na zahradě tou dobou chodily, leč pouze v češtině.

Jiný člen se k problematice vyjadřuje zeširoka: „*Na valné hromadě jsem to vnímal, a zase – různí lidi vnímají záležitosti jinak, žejo – někteří to řešili z materiálního pohledu: dám víc, chci víc nebo když víc zaplatím, chci míň chodit. To je zase... že ti lidi mají ten KomPot jako prostředek, mají to jako zdroj zeleniny, staví se k tomu jako ke krámu, kde chci dostat to, za co si zaplatím. Což o. k., proč ne, i tihle přispívají k provoznímu chodu KP, že vůbec dají příspěvek. Na což upozornila Míla a já jsem si to do té doby vůbec neuvědomoval. Tam zase to pozitivum je v tom, že ti lidi podporují něco. Je to lepší, než kdyby si to sami šli koupit do krámu. Protože to otevírá možnosti pro další lidi, že to vůbec může fungovat. A pak jsou tam lidi, kteří to dělají jako zájmově, a pak tenhle komerční přístup už tam není tak dominantní“ (R3). Dle názorů R3 také vyplývá, že tento způsob rozhodování a placení vede lidi ke vzájemné toleranci a rozvoji sebe sama, což přičítá jako zásluhu komunitě: „*Už teď dva nesouhlasili, ale zase to tolerovali, protože pro to byla většina a to je asi taky velkej posun v jejich osobních postojích“.**

Jiný názor interpretuje člen, který se valné hromady neúčastnil, ale slyšel od ostatních, že „*tam byli lidi, který to odhlasovali jen kvůli tomu, že už se to táhlo strašně dlouho“* (R6). Sám zavedení dobrovolně-závazného příspěvku považuje za uspěchané, i když se mu myšlenka líbí. S tím souhlasí také člen, který se na valné hromadě pro německý přístup nadchl a navrhl, aby se „*klobouková metoda“* zkusila, což se skutečně odehrálo až jako jeden z posledních bodů valné hromady a její účastníci mohli být právem unaveni. „*Pomáhal jsem to rozvířit, možná jsem se to uhnal“*, uvědomuje si R3, přičemž z jeho postoje vyplývá, že je pro tento způsob příspěvku stále nadšen. K načasování tohoto rozhodnutí se Míla vyjadřuje podobně a naznačuje, že KomPot ještě nedosáhl takové úrovně důvěry: „*Je tam pro mě hrozně důležitá ta důvěra, na který to musí bejt postavený. Třeba to možná ani v našem případě nebylo... Že jsme to možná uspěchali... A možná že ta nedůvěra a ten pocit, že to je uspěchaný, by byl vždycky“.* Všeobecnou nedůvěru v české společnosti komentoval i Honza Valeška, při otázce, jestli v České republice existují nějaké specifické podmínky, ve kterých se KPZ rozvíjí. Mílin

názor též naznačuje, že míra nedůvěry u nás je tak vysoká, že ani později by se na přechod na nový typ příspěvku lidé nedívali bez pochybností.

Míla si také uvědomuje, že fakt, že koordinační skupina uvažovala o zavedení dobrovolně-závazného příspěvku již dříve, byl málo zdůrazněn, a proto to na některé účastníky valné hromady mohlo působit, že se něco takového odsouhlasilo jen díky návrhu hosta z Německa. *„Byla chyba, že jsme to někde jakoby líp ... (...) na tom webu to vůbec není nikde rozvedený a měli jsme to víc podchytit. Ještě s tím víc pracovat. A ono se to zase usadí“*. Na příkladu dění kolem dobrovolně-závazného příspěvku si lze povšimnout, že se fungování KomPotu Míly velmi dotýká a řeší je i na osobní rovině: *„Já třeba jsem po tý valný hromadě se úplně v noci budila asi tři dny hrůzou, že jsem si říkala: Prostě jsme to neměli jako takhle dopustit. A pak jsem si říkala, že to přeci nejsem já, kdo dělal to rozhodnutí a udělali ho všichni, kdo tam byli a bude to dobrý a přinejhorším se prostě vrátíme ke starému systému“*. Takový přístup by se dal zdůvodnit zejména Míliným vztahem k pozemku, který patří její rodině a hospodařili na něm již její prarodiče, ale také pochopitelným závazkem vůči celku, který si s sebou jako břemeno obvykle svědomití organizátoři nesou.

Výsledkem celého procesu je bezpochyby i to, že někteří členové začali přemýšlet nad fungováním celého spolku, o vzájemné důvěře a závazcích vůči druhým. *„Bude to fungovat nebo ne? Myslím, že to vytváří větší pocit komunity“*, uvažuje R7.

4.4.6 Komunikace

Komunikace je hlavním stavebním kamenem KPZ a u KomPotu tomu není jinak. *„Komunikace je základ komunity“*, míní Honza Valeška. Prostor pro osobní komunikaci mezi členy vzniká pouze na pracovních brigádách či jiných společných akcích KomPotu, veškerá ostatní komunikace, která se týká zejména organizačních věcí, se musí odehrávat telefonicky, v případě KomPotu nejčastěji elektronicky přes společný email. K tomu využívá KomPot platformy Google, kde je založená skupina, kam každý člen může poslat e-mail, jenž se zobrazí všem. Google umožňuje také jiné služby, které KomPot taktéž využívá: sdílení dokumentů, možnost vytvoření ankety či dotazníku (např. již zmíněné závozy). Společná e-mailová adresa funguje od 15. ledna 2013. Pro komunikaci s veřejností má KomPot ještě jinou emailovou adresu info@kom-pot.cz, podobně je rozlišena adresa pro koordinační skupinu a pro

pokladníka. Jelikož je emailová komunikace velmi frekventovaná, téměř každodenní, dohodlo se na valné hromadě, že pracovní skupiny, které se chtějí domlouvat na své konkrétní činnosti, si musí založit svoji pracovní e-mailovou skupinu, aby svými detailními informacemi nezahlcovali společnou schránku, kde je pak nasnadě přehlédnout důležité zprávy.

E-mailové pracovní skupiny však fungují zatím jen částečně a společná e-mailová schránka je přetížena. *„Lidi jsou zahlcený mrakama informací. Je to těžký s těma lidma komunikovat, protože je tý komunikace moc. (...) Nestíhají to číst, je to náročný, je to volnočasovka, maily jsou mor dnešní doby“* komentuje Honza Valeška. Iveta někdy bojuje s tím, aby její email nebyl v záplavě zpráv přehlédnut: *„Teďka už člověk vyloženě přemejšlí, jak to nazvat, co do toho předmětu napsat, aby to vyloženě upoutalo pozornost“*. *„Chodí tolik e-mailů! Byla bych ráda, kdyby si detaily probírali lidé mezi sebou nebo kdyby existovaly dvě různé skupiny, jedna pro oznamování důležitých informací a druhá praktická. Někdy nevím, který email mám číst a který ne, abych něco nezmeškala“*, říká jedna z Američanek, která podotýká, že e-mailová komunikace je za těchto podmínek složitá, zejména pro cizince, kteří neumí dobře česky. I přes to, že většina členů vnímá dosavadní e-mailovou komunikaci v KomPotu jako slabinu, existuje i opačný názor, že komunikace je na docela dobré úrovni a počáteční nezdar se ještě podaří zlepšit. Za tímto účelem byla vytvořena „KomPot drbárna“, na kterou si však členové KomPotu taktéž nezvykli, ačkoli existuje již několik měsíců. Respondent R10 vnímá elektronickou komunikaci jako chování, které musí být naučené odjinud. Sám na základě zkušenosti z debatního fóra usuzuje: *„Na tohle téma jsme se bavili s R3. On říkal, kdo není zvyklej, tak tam chodit nebude, no a to je taky pravda“*. Míla vidí přehršel zpráv podobně jako Honza Valeška: *„Není to snad vina naše, ale je to obecně problém dneška.“* Honza ještě dodává srovnání s jinými KPZ ve světě: *„I v zahraničí to je asi stejně, nemají na to lepší mechanismy.“*

Na společném emailu se nejčastěji objevují pozvánky na brigády (či jejich zrušení), pozvánky na společenské akce pořádané KomPotem, informace, kdy se zahradnice chystají v týdnu na zahradu, aby se ostatní mohli přidat či jiné zprávy organizačního charakteru. Často se objeví také pozvánky na zajímavé přednášky či workshopy, a to nejen od Míly a Honzy, kteří coby organizátoři píší nejvíce e-mailových zpráv, ale také od ostatních. Členové mezi sebou sdílejí i různé užitečné tipy, jak skladovat či zpracovávat zeleninu či si nabízejí mezi sebou spolujízdu

autem na zahradu apod. Zahradnice se snaží informovat své členy o stavu zeleniny, na jaké druhy zeleniny se mohou těšit v následujícím týdnu a motivovat je k účasti na pracovních brigádách. Po úspěšné práci na zahradě není výjimkou děkvný e-mail všem, kteří pomohli.

V posledních několika měsících začalo pár jedinců zpracovávat tzv. reporty, které jsou psané i v angličtině. Reporty obsahují informace, co bylo v onen den na zahradě uděláno, někdy jsou přidány pro ilustraci i fotky. Člen, který s nápadem psaní reportů přišel, vysvětluje, proč je začal psát: *„To je něco, co tam trochu vážne, ale že to úplně všichni úplně nevnímáme... Předávání informací. Tohle mi tam chybělo, nějaký rámec, jednak vydefinování toho, co chceme dělat a rámec komunikační. Předávání informací, co bylo uděláno, co z toho, co mělo být uděláno, uděláno nebylo, a je to potřeba dodělat“* (R3). Tento fakt potvrzuje důležitost komunikace v komunitě nejen pro dobré fungování komunity jako takové, ale také pro lepší efektivitu práce.

Komunikace v KomPotu je zpestřena přítomností anglicky mluvících členů, což s sebou nese nevýhodu v podobě jazykové bariéry, i přes to, že mnoho lidí z KomPotu disponuje alespoň základní znalostí angličtiny a cizinci umějí alespoň některá česká slova. Jedna z Američanek žije v Čechách už přibližně 20 let, umí obstojně česky a na KomPotu pomáhá tu a tam s překlady⁵⁸. Právě ona, i přesto, že česky rozumí, shledává v komunikaci bariéry. Při práci, kde je většina Čechů, kteří mezi sebou obvykle i přes přítomnost cizinců mluví česky, lze pochytit jen velmi málo z toho, co bylo řečeno. *„Někdy si připadám, že jsem trochu mimo dění, kvůli jazyku“*, podotýká R11. *„Když ve škole mluvíme na někoho, kdo neumí anglicky, musíme mluvit hodně zřetelně...jinak to nepochytí“*, dodává⁵⁹. *„Pokud potřebuji říct něco o zelenině, tak na ni prostě ukážu nebo to nějak předvedu. To mi vůbec nevadí. Několikrát se mi stalo, že jsem nevěděla, že už práce skončila. Ale to vždycky nějak vytušíš... Najednou vidíš, že jsou všichni u chatky u oběda, tak se seberu a jdu tam taky (smích). Nevadí mi to.“* (R7).

Cizinci z KomPotu velmi oceňují veškerou komunikaci, která je psána dvojjazyčně. Dříve se psaly emaily pouze v češtině, tento rok je začali lidé překládat. Google však vždy poskytuje funkci příchozí zprávu alespoň mechanicky přeložit. *„Někdy nerozumím emailu. Mám kolegyni v práci, která je Češka, tak mi občas pomůže s překladem. Někdy píšu i Mile, že*

---

⁵⁸ Pomohla také s kontrolou anglické verze dotazníku, za což bych jí chtěla tímto ještě jednou poděkovat.

⁵⁹ Ráda bych na tomto místě podotkla, že rozhovory v angličtině byly s oběma Američankami velmi příjemné, neboť mluvily obě jasně a zřetelně s ohleduplností k tomu, že nejsem rodilá mluvčí.

nerozumím tomu, jak to bylo myšleno a ona mi odpoví. Necítím se ale dobře jí psát, protože toho má moc. Někdy ani nevím komu napsat, když mám konkrétní otázku třeba ohledně peněz“ (R7). Evidentně se k cizincům někdy nedostanou základní informace např. o možnosti zkontaktovat pokladníka, jak je zřetelné z této výpovědi. Podobně tomu bylo, když byl minulé léto propuštěn onen zahradník. „Když mi řekli, že ten zahradník skončil, ani jsem to nevěděla!“, říká R11 a doplňuje, že když to pak vyřídila ostatním kolegům – cizincům, také se divili, protože o odchodu zahradníka jim předtím také nikdo neřekl. „Takže oni se prostě musí ujistit, že když máme o nějakých věcech vědět, musí se ujistit, že nám to řekli jakoby přímo. Jinak to nechytáme. (...) Ale někdo začal psát e-maily v angličtině a to opravdu hodně pomáhá“ (R11).

„Američani začali jezdit fakt hodně. (...) Jestli to třeba nesouvisí s tím, že jsme ty maily začali psát v angličtině. Protože já si myslím, že teď jak jsme udělali ty webovky do té angličtiny, tak oni za to byli hrozně rádi. Takže určitě tam tadleta překážka vždycky byla a vždycky to pro ně bude jakoby těžší“, říká Míla, která je si jazykové bariéry vědoma, a proto se snažila iniciovat překlad některých důležitých témat na webových stránkách KomPotu do angličtiny.

4.4.7 Společenské aktivity KomPotu, propagace, projekty

KomPot pořádá pro své členy nejen pracovní brigády, ale také různé akce společenského či společensko-vzdělávacího rázu. V květnu roku 2012 proběhlo jako jedna z prvních společenských událostí symbolické „Zavařování KomPotu“, pravidelnou oblíbenou podzimní oslavou je také dýňobraní, při kterém se vaří dýňová polévka, a děti si mohou vyřezat svou dýni. Na některé události jsou zváni hosté, například specialisté v oblasti permakultury. V tomto duchu se nesla například akce „Tři sestry“, kde byl představen indiánský způsob pěstování tří plodin najednou. V létě 2013 bylo na KomPotu také natáčení k dokumentu o KPZ. Díkuvzdání – pro KomPot velmi příhodný svátek – či vánoční setkání jsou další pravidelná setkání členů KomPotu. KomPot plánuje v budoucnu více vzdělávacích akcí nejen pro své členy, ale také pro veřejnost. Jeden ze včelařů, angažovaný v ekologické výchově, hodlá realizovat školní exkurze na KomPot za včelami. Jeden z naučných workshopů proběhl již tento rok, kdy KomPot dostal grant od grantového fondu Era, jenž zafinancoval venkovní kuchyni a stůl s lavicemi. Na jejich výrobě spolupracoval KomPot s uměleckou truhlářskou dílnou, jejíž zástupci přijeli několikrát osobně na zahradu KomPot, aby své řemeslo mohli ukázat, popř. předat některé dovednosti zájemcům. Tento workshop byl koncipován také

jako událost pro veřejnost s možností získání nových členů. Za podobným účelem propagace sebe sama či nábořem členů se KomPot účastní farmářských či vánočních trhů ve Velkých Přílepech, kde otevírá každoročně svůj stánek.

Jedním z aktuálních projektů, které byly podpořeny, je již výše zmíněný projekt, který uspěl v grantovém řízení Menších komunitních grantů „Kdo má židli, bydlí“ grantového fondu Era, s názvem, jež mu dal KomPot: „Kdo má židli, bydlí... i na zahradě“. KomPot získal 67 tisíc Kč na zhotovení zahradního nábytku, který se jal realizovat již na jaře skrze již popsané workshopy.

V tomto a následujícím roce se mohou členové KomPotu zapojit do Programu celoživotního učení Evropské unie, který umožňuje zájemcům několikadenní výjezd do zahraničí za poznáním místních alternativních potravinových iniciativ, zejména pak KPZ. Program začal již v roce 2013 a poběží až do roku 2015.

4.5 Členové KomPotu

4.5.1 Základní charakteristiky členů

Jak již bylo řečeno, počet členů odebírajících zeleninu v tomto roce je 37. Celkově je však členů přes 40, neboť členy zůstávají i tací, kteří zeleninu již neodebírají, ale přejí si v KomPotu zůstat na vyjádření podpory. V KomPotu se jim říká „duše“. *„Ty lidi s náma souznějí duševně, tak proto duše“*, doplňuje Míla s úsměvem.

Drtivá většina členů KomPotu jsou občané České republiky, dále jsou zde zástupci ze Slovenska (1), USA (5) a Nového Zélandu (1). Co se týče věku členů, převládá v KomPotu dle odpovědí z dotazníku skupina lidí od 35–50 let, členové mladší 35 let zaujímají druhou pozici s 35 procenty, 20 procent respondentů se zařadilo do skupiny 50–65 let. Celkově jsou „KomPoťáci“ vzdělaní, více než polovina má vysokoškolský titul, zbylí respondenti mají středoškolské vzdělání. Obory jejich vzdělání jsou rozličné, ve větší míře jsou zastoupeny obory přírodovědné (např. ochrana životního prostředí, zemědělství, fyto technika, zoologie, zahradnictví) a humanitní (např. sociální antropologie, sociální a kulturní ekologie, překladatelství a tlumočnictví, pedagogika, hudební management), dále také obory technické a ekonomické a zdravotnické. Z profesí, které členové vykonávají, se dají

vyjmenovat v pořadí od nejpočetnějších tyto oblasti: učitelství, OSVČ, zahradnictví, neziskový sektor, IT, bankovníctví a management.

Zajímavé jsou také platové podmínky členů, které vyvracejí často se vyskytující hypotézu, že zdravou místní zeleninu si mohou kupovat jen bohatší lidé. V KomPotu se vyskytují lidé všech nabízených platových skupin, což poukazuje na fakt, že i méně movití členové si mohou dovolit „luxus“ v podobě týdenního přídělů čerstvě vypěstované zeleniny s jasným původem. Přítomnost učitelů z nebušické školy, kteří mají coby cizinci jiné a daleko štedřejší platové podmínky než čeští občané, značně ovlivňuje výsledky měření. Pokud bychom se zaměřili čistě na české podmínky ve vztahu: průměrný čistý domácí příjem – členství v KPZ a nezohlednili výše platů cizinců, dostaneme se k výsledku, že téměř polovina domácností českých členů KomPotu má čistý měsíční příjem od 30-40 tisíc, kolem 20 % pouze 10-20 tisíc a kolem 15 % 20-30 tisíc. Do kategorie 40 tisíc a výše spadá zbylých 16 %. Toto relativně rovnoměrné rozvrstvení s převahou „zlatého středu“ 30-40 tisíc měsíčně na domácnost jen potvrzuje, že KPZ není záležitostí pouze movitých lidí.

Členové KomPotu mají rozličné zájmy a obecně by se dalo shrnout, že žijí aktivním životem s dobrým vztahem k přírodě. Jeden ze starších členů charakterizuje své zájmy jako: „(...) extrémní... letecký modelář, pilot sportovních letadel, sport, milovník přírody“ (R10). Někteří si vztah k přírodě vybudovali již v dětství, kdy na ně měli vliv prarodiče: „*Jelikož jsem měl dědu, kterej byl velkej ochranář přírody a často si bral mě s sebou na výlety, od malička mě zajímala příroda, i jsem toho věděl víc než ostatní děti, poznal jsem druhy, to mi dalo hodně. Byl to můj velkej zájem*“ (R2), rodiče: „*Říkám, že nás rodiče vychovali v ,lese‘*“ (R8) či objevili přírodu sami, jako tomu bylo u obou zahradnic, Ivety a Míly. „*No tak já jsem v tom zemědělským trošku vyrůstala a vždycky jsem se zajímala o přírodu a o ochranu přírody. (...) Někdy v 15 letech jsem si převzala záhonky od našich a tam jsem si začala pěstovat zeleninu. Místo toho, abych chodila na diskotéky. (...) Tenkrát na gymplu jsme měly ještě s nějakým a spolužačkama takový jako, že jsme si chtěly dělat všechno samy. Vyrábět a tak (...) mě to prostě vždycky hrozně bavilo a vždycky mě to strašně léčilo, uklidňovalo. Ted' říkám, že se chodím léčit mezi ty rostliny*“ líčí Míla. Iveta měla už od dětství ke své profesi zahradnice: „*Asi největší zájem od dětství – prohlížela jsem si atlasy květin, co rostou v přírodě. Sbírala jsem květiny, dávala jsem si je do herbáře, učila jsem se latinské názvy na ZŠ, na chatě jsem chodila a koukala, co kde roste. Tak to byl jeden velký zájem, který mě hodně poznamenal*“

(Iveta Kuráňová). U jednoho člena se dostavil zájem o přírodu daleko později: „*Neměl jsem moc vztah k přírodě, byl jsem rasoun – trhal jsem křídla motýlům, mravenčí války, jako děcko jsem se pohyboval úplně na opačné straně, než mě to táhne teď*“ (R3).

Častým koníčkem členů je zahradničení. Přesně polovina respondentů v dotazníku uvádí, že mají vlastní zahradu, což je velmi pozoruhodné, neboť by se dalo předpokládat, že koncentrace lidí bez zahrady bude v KPZ obecně větší, protože jedním z velkých důvodů pro vstup do KPZ by mohla být právě „potřeba zahrady“, již lidé nemají kde realizovat. Tak tomu bylo například u Ivety: „*Když jsme se stěhovali do činžovního domu, věděla jsem, že potřebuji nějakou zahradu*“ či u jedné rodiny žijící v panelovém domě, jež v dotazníku píše: „*Velká touha pracovat na zahradě, zkusit si vše od pěstitelství, možnost práce na zahradě, není jiná možnost mít zahradu*“ (D16). Zahrada skoro 70 % respondentů (z těch, kteří uvedli, že mají vlastní zahradu), se nachází v místě jejich bydliště, zatímco zbylých 30 % zahrad mají členové na chalupě či chatě. Zdaleka ne všichni využívají svoje zahrady k pěstování, a pokud ano, pokryjí jejich výpěstky jen malý zlomek celkové spotřeby zeleniny. „*Co se týče toho poměru, kolik toho spotřebujeme a toho, kolik toho vyprodukuje, tak to je úplně minimum, co já vyprodukuju*“ (R8). Oba typy členů – se zahradou i bez ní – vyhledali KomPot mimo jiné proto, aby se naučili (lépe) pěstovat zeleninu „*My už jsme předtím něco pěstovali doma něco v kýblech. Ale právě, když nemáš ten přehled, třeba ta Miluška, tam je dobrý, že nás naučila, jak třeba obcházet tu chemii*“ (R6).

Mezi další zájmy členů patří také jejich domácí zvířata, nejčastěji pes. Tři členové si našli zálibu ve včelaření, se kterým začali minulý rok na KomPotu. Jiní se zajímají o zemědělství, studují byliny (v jednom případě i v rámci tradiční čínské medicíny), vyrábějí produkty z bylin, zajímají se o permakulturu a biodynamiku. Většina členů, kteří odpověděli na dotazník, se věnuje nějakému sportu. Pokud druhy sportu specifikují, jedná se spíše o sporty venkovní jako je pěší turistika, cyklistika, jízda na koni, lyžování, dalším vícekrát jmenovaným sportem byla také jóga. Pouze jeden člen uvedl, že mezi jeho zájmy patří počítače, jsou ale tací, kteří se počítači úmyslně vyhýbají po dobu několika dní: „*někdy mam období, kdy mi ten počítač bytostně vadí, tak ho vůbec neotevírám a když někoho potřebuju, tak ho zavolám*“ (R10). Členové jsou i kulturně založeni a vyhledávají koncerty, poslouchají hudbu či sami hrají na hudební nástroje, tančí, zpívají, fotografují, scházejí se s přáteli. Velmi často čtou knihy, dva

uvedli, že se věnují výzkumu a jedna respondentka uvedla jako svůj zájem jungiánskou psychologii. Někteří „KomPoťáci“ mají velký vztah k jídlu. Rádi vaří, učí se nové zeleninové recepty, učí se skladovat potraviny, zavařují, experimentují. Jeden respondent v dotazníku s nadšením uvádí, že zavařování je díky KomPotujeho nový koníček.

S jídlem souvisí i stravovací návyky, které byly u členů zjišťovány především v dotazníku, místy i v rozhovorech. Přesně polovina respondentů v dotazníku zaškrtnla možnost „jím maso, ale nejím ho často“. Vegetaritánů je v KomPotu 31 %, 11 % respondentů jí maso a mezi odpověďmi se objevili i dva makrobiotici. U KPZ by mohl jednoduše vzniknout stereotyp, že členové KPZ (které převážně produkuje zeleninu, což je případ KomPotu), jsou milovníci zeleniny. Zde je zcela opačný případ: „*No, já hlavně jsem takovej, že tu zeleninu sám od sebe si nevezmu. Nenapadne mě ji koupit, ani sníst, pokud mi ji někdo nedá. Ale když ji mám, tak ji sním a nějak extra mě to nevadí*“.

Pro dokreslení základních charakteristik členů je na tomto místě vhodné napsat, jaký mají členové vztah k nakupování potravin a kde je nakupují. Pro tento popis vynechám záměrně zeleninu z KomPotu, ke které se vrátím v kapitole 4.5.6. Všem respondentům z rozhovorů záleží na tom, jaké jídlo kupují, věnují pozornost jeho čerstvosti, dobré chuti a zemi původu. Upřednostňují české výrobce před cizími, někteří se konkrétně vyhýbají potravinám z Polska. Chovají nedůvěru k dovezené zelenině, explicitně několik z nich zmínilo rajčata pěstovaná ve vodním roztoku. Ačkoli se mezi členy pohybují tací, kteří nakupují zeleninu klasicky v super- nebo hypermarketu, většina uvedla, že kupuje potraviny také na farmářském trhu, skrze „bedýnkový“ systém nebo ve vybraných obchodech, kde ví, že mají kvalitní potraviny, za něž někteří z nich neváhají připlatit. Při nákupu u farmáře mají dotazovaní členové často vytipované prodejce, které znají již delší dobu. Jedna z členek tolik trvá na tom, aby kupovala potraviny z místních zdrojů, a co nejvíce omezila nákup v běžném obchodě, že objednává „bedýnky“ od českých sedláků i v zimě. Nevadí jí, že je její strava tím pádem v zimě omezená častokrát pouze na celer, brambory a zelí. „Když je člověk kreativní, může z toho něco vytvořit“, usmívá se R7.

Ačkoli tento výzkum nebyl příliš zaměřen na pro-environmentální chování členů KomPotu, z dotazníku lze vysledovat některé názory, které jsou nakloněné přírodě. Někteří členové například uvádějí, že KPZ pro ně znamená „*šetrnější vztah k planetě, zodpovědný přístup*“

k přírodě, udržitelné zemědělství či způsob žití v souladu zákonů Otce Boha a Matky Země a vším živým kolem nás". Americká členka R7 je pak velmi environmentálně uvědomělá: „*Opravdu cítím, že lidé ničí planetu a já k tomu nechci přispívat*“. Jelikož jezdí několikrát do roka za rodinou do USA, snaží se svou ekologickou stopu snížit během roku. Nejezdí autem, na KomPot jezdí pouze na kole, kompostuje bioodpad či nakupuje lokálně, aby podpořila místní farmáře. Členka R5 zdůrazňuje, že se snaží neplýtvat vodou a elektřinou, třídí odpad a nakupuje ekologické prášky do myčky i pračky. Míla se například už od dětství zajímala o přírodu a její ochranu. Z dat provedeného výzkumu nelze určit, zda jsou všichni členové environmentálně uvědomělí, neboť při výzkumu nebyl na takové hloubkové šetření prostor, ale dá se předpokládat, že samotným členstvím v KPZ, tímto směrem členové alespoň částečně směřují.

Dle kompletního seznamu členů z interních zdrojů (nikoli z dotazníku), lze určit, jak daleko členové od zahrady KomPot bydlí. Ačkoli je jedním z důležitých znaků KPZ lokálnost a v ideálním případě by jeho členové měli bydlet co nejbliže, v případě KomPotu se setkáme i s lidmi, kteří bydlí na opačném konci Prahy a dojíždí na zahradu i 20 km a více. Na tomto faktu lze dokázat, že pro lidi, kteří mají o KPZ zájem, není větší vzdálenost překážkou. „*Je to dál, ale ta vzdálenost pro mě problém není, když to dělat chci*“ (R3). Dá se však předpokládat, že pokud počet KPZ u nás naroste, budou lidé z pochopitelných důvodů vyhledávat „kápézetku“, která je jim nejbliže. Důkazem může být Honza Valeška, který se momentálně více než na KomPot soustředí na Kuchyňku, KPZ na Praze 8. „*V KomPotu zůstávám jako duše. KomPot má jeden mezinárodní vzdělávací projekt, vedu ho, ale nepodílím se na každodenním chodu, nestavím boudy, na to už nemám kapacitu. Kuchyňka přišla stejně jako KomPot náhodou, vzhledem k tomu, že to je půl kilometru od toho, kde bydlím, tak mi přišlo logický, že napnu svou energii tam*“ (Jan Valeška).

Vzhledem ke vzdálenosti, která dělí bydliště členů od zahrady KomPot, je pochopitelné, že více než polovina respondentů dotazníku uvedla, že se na zahradu KomPot dopravuje autem. Vícekrát byla zmíněna také spolujízda s jiným členem. Jsou však také tací, kteří jezdí na KomPot výhradně na kole.

4.5.2 Důvody pro vstup do KomPotu

Jeden z cílů této práce je zjistit, jaké důvody měli členové pro vstup do KomPotu. Na úvod je dobré podotknout, že kromě Američanek, které znaly CSA z domova, neznal KPZ ani jeden z členů, kteří mi poskytli rozhovor. Nehodnotím zde Mílu a Honzu, kteří KPZ dříve také neznali a dozvěděli se o něm nějakou dobu předtím, než založili KomPot. Na otázku o znalosti KPZ navazovala logicky další otázka, a sice zda členové váhali, jestli do KomPotu vstoupit, poté, co se dozvěděli, jak KPZ funguje. Někteří byli zprvu skeptičtí, nevěděli, co od komunitního projektu čekat, nebo váhali, zda je dobré se zapojovat, když si nebyli jisti, zda budou mít na angažmá v KomPotu čas. Jeden člen, který pomáhal se zrodem KomPotu, se vyjádřil, že pro váhání ani nebyl prostor, neboť v procesu formování mohl každý přispět svým názorem, dokud se nevytvořily základní kontury, které vyhovovaly všem. V tu chvíli již nebylo o členství pochyb. Další členové přistoupili ke KomPotu s jasnou vizí: *„My jsme říkali, že i když to zkrachuje, čemuž jsem ani moc nevěřil, tak aspoň budeme mít dobrý pocit, že jsme to zkusili. Než potom bědovat v té hospodě, co Češi dělají, jak je to strašný, že tu prdel, s prominutím, nezvednou a nepodpořej...“* (R6). Jindy nebylo zapotřebí se rozmýšlet, neboť s určitostí tři členové uvedli, že našli v KomPotu to, co hledali.

Míla mezi ostatními zpozorovala tyto hlavní důvody ke členství: *„Asi zejména: potřeba mít kontrolu nad jídlem, aby věděli, co jedí. Mít pocit, že se můžu zapojit. Ti, co tam chodí pracovat, to je možnost, jak tu potřebu naplní. Pro dost lidí je důležitý, že tam můžou být s těma dětma“*. Potřebu zapojit přitom chápe takto: *„Být součástí nějakýho společenství, i se třeba v rámci KomPotu nějak se realizovat, třeba jako kluci se včelama... kde si můžeš jen tak vyzkoušet spoustu věcí, který děláme, žejo.“*

Velká část „KomPoťáků“ jmenuje mezi hlavními důvody právě jídlo. Členové chtějí vědět, co jedí a co jedí jejich děti, chtějí mít „přístup“ k místním potravinám, čímž je implicitně vyjádřen princip potravinové suverenity. Někdo zmiňuje coby důvod pouze odběr zeleniny a nespécifikuje blíže, jiní rozvádějí v dotazníku detailněji: mají zájem o *„místní, čerstvou zeleninu ze známého zdroje“*, kterou popisují přívlastky *„zdravá, čerstvá, bio, kvalitní, vlastnoručně pěstovaná, pěstovaná opravdovým způsobem a s láskou“*. Lze se setkat i s prudšími názory: *„nechci jíst chemopotraviny“* či *„potravinářský průmysl nás cíleně zabíjí“*. Dalo by se shrnout, že nastoupení do KomPotu odráží kritické nahlížení členů na dosavadní

potravinový systém. Někteří členové vnímají vstup do KomPotu jako obrat ke zdravějšímu životnímu stylu. „*I kdejakej léčitel řekne, že nejzdravější jídlo je to místní, žejo. Většinou všichni léčili tím, co bylo v místě. Zdravý potraviny pro mě znamená být zdravý*“ (R5). V KomPotu hledají členové taktéž pohyb venku či větší kontakt s přírodou.

Dalším velmi často zmiňovaným důvodem je touha naučit se zahradničit, což je někdy ještě posíleno již zmíněnou nemožností mít vlastní zahradu. „*Já nemám peníze na to, abych koupil půdu a ty vědomosti a dovednosti, abych ji obdělával. (...) Prostě museli jsme se spojit, abychom si to mohli dovolit vůbec...*“ (R3). Tento respondent není členem KomPotu jen proto, aby se naučil zahradničit sám pro sebe, ale přikládá také velkou váhu tomu, předat svoje dovednosti budoucím generacím: „*Jediné, co můžeme ovlivnit, je výchova dětí k něčemu smysluplnému. Chci své dovednosti a to, co je správný, předávat dětem. To je moje další dlouhodobá touha, kterou bych chtěl realizovat. Na to, abych měl co předávat, musím něco umět. A to se teď učím*“.

Naučit se zahradničit byl často jmenovaný důvod vícero lidí. Členové si uvědomují, že dnešní generace vyrůstají bez znalostí a dovedností, jak si vypěstovat jídlo, což bylo pro dřívější generace samozřejmostí. „*Mně se taky líbí umět tyhle věci dělat. Protože si myslím, že už teď spousta lidí neví, co se musí udělat s mrkví, aby byla mrkev. Nebo jak se pěstují rajčata. (...) Kromě toho, že třeba člověk vystudoval vysokou školu – tak je dobrý mít ještě do života jiný vědomosti a to je tohleto*“ (R8). Naučit se pěstovat své vlastní potraviny je jednou z reakcí na dnešní potravinový systém: „*Já myslím, že asi všichni, který do toho KomPotu šli, tak do toho šli kvůli tý potravíně. A i kvůli tomu, v uvozovkách, postavit se tomu systému, kterej je tady u nás nastavenej... Ono to zní tak jako honosně, ale ono to je takový, spíš pro ten svůj vnitřní pocit, že člověk něco dělá. Že nejsme ty ovce, který si každej, když dostanou leták do své schránky, tak že potom jdou a koupěj to*“ (R6). Honza Valeška vidí jako jeden z důvodů pro členství v KomPotu politický motiv: „*Je to politickej motiv. Nebejt závislej na systému, kterej nejsem schopnej ani dohlídnout, natož ho nějak ovlivnit. A kterej působí velký škody*“. Ze závislosti na globálním supermarketu se chce vymanit i Míla. Vezmeme-li v potaz, že by jednoho dne přestal fungovat globální trh a zastavil by se přísun dovezených potravin, může pro někoho KomPot představovat způsob, jak se „zabezpečit“: „*Obava nebo předpoklad toho, že se něco takového může stát, byť jenom teoreticky, je významnej hybatel*

toho, proč to děláme. A myslím si, že pro spoustu lidí je to tak, pro spoustu našich členů, že už nechtěj do toho Kauflandu. Mě to jako uráží. Vyloženě pokaždý, když tam jdu, tak tam hlásají: nakupte si naše farmářské produkty. To je neuvěřitelné brainwashing!“

V předchozím odstavci byly v souvislosti s KomPotem zmíněny děti. Pro rodiny je jeden z velkých důvodů pro členství v KPZ právě to, že jejich děti zjistí nejen to, „odkud se bere jídlo“, ale také vidí, jak se jídlo pěstuje. Tuto znalost si s sebou mohou nést celý život. „*Je hrozně důležité, aby viděly, jak se to dělá a taky na to budou mít dobré vzpomínky“* (R11). Kontakt se zeleninou, jenž probíhá nenucenou formou, například hrou, může děti přimět začít jíst zeleninu. Jak vypráví R6, jedna z členek musela zeleninu mixovat do jídla, aby děti její přítomnost na talíři nepoznaly. „*Ale teď kluci si tam začali sázet svoje a to jedí. A říkali: maminko, kdy už to vyroste? A když na tom poli něco seberou, tak to snědí, a to už je velké posun vpřed, na to, že předtím to musela rozmixovat. Takže pokroky tam jsou“* (R6).

Při výzkumu se dalo vypočítat ještě více důvodů pro vstup do KomPotu. Jeden z nich byl zvědavost: „*Mě to hodně lákalo jako výbornej nápad a výbornej experiment a byla jsem strašně zvědavá, jak to bude fungovat. Jestli je něco takovýho vůbec možný“* (R8). Další důvod je typický pro cizince na Kompotu, kteří u nás nemají takové zázemí jako ve své rodné zemi, a proto mohou mít tendence vyhledávat způsob, jak se více integrovat. Čeští členové také častěji jmenovali coby důvod setkávání se s podobně smýšlejícími lidmi či získání zkušeností ze spolupráce v komunitě. Důvod vstupu do KomPotu představuje i přání navrátit se ke starým hodnotám: „*Chtěla jsem podpořit věc, kterou považuji za velmi smysluplnou, zvláště v dnešní době, kde dobrovolná společná práce se společným cílem tak nějak chybí a hodnoty jsou poněkud zpřeházené“* (D5). Jeden z členů řadí možnost zapojit se do komunity na první místo: „*To sdílení s těma lidma je úplně prvotní důvod. A jestli se pěstuje, nebo staví bouda... nebo se jde na výlet, ono je to vlastně jedno“* (R10).

Při zodpovězení důvodů pro členství bylo zajímavé, že někteří lidé mluvili jen o důvodech, které jsou důležité pouze pro ně nebo jejich blízké. Našlo se však pár jedinců, kteří důvody rozdělili do dvou skupin, na důvody osobní a všeobecné. Všeobecné důvody často zdůrazňovaly výhody, které plynou pro všechny členy, potažmo pro celou společnost či přírodu. Konkrétně zazněla podpora drobných místních zemědělců (což rezonovalo zejména

mezi americkými členy), podpora malých začínajících komunitních projektů nebo podpora nového přístupu k zemědělství.

4.5.3 Odchod z KomPotu, nezapojení se, reakce okolí

V přechodí kapitole byly rozebrány důvody členů pro vstup do KomPotu. Důvody pro odchod členů z KomPotu nejsou zcela známé, protože je ani sami respondenti, v jedné osobě i organizátoři, přesně nevědí, nebo si je nepamatují. *„Nevim, byly to možná věci, který nesouvisely s KomPotem.. Že některý si koupili dům, kterej začali opravovat a chtěli začít hospodařit, někdo odjel do zahraničí. Někdo má třeba nějaký trable v rodině, nebo stačí, že někdo je nemocnej, nemáš na to najednou čas“* (Míla Kettnerová).

Pokladník se zprvu obával, že bude odliv členů větší: *„Bál jsem se toho, že ty lidi tam nastoupí, a pak se to rozsype, protože si vzpomenou, že tohleto nechtěli nebo že to chtěli jen zkusit a bál jsem se toho... že jak tam přijdou tak v polovině roku zmizí a i z hlediska pokladníka to bylo docela depresivní, jestli teda vyjdou první peníze nebo ne. (...)Těch lidí je jen málo za ty tři roky existence, jestli to bylo pět lidí?“*

V případě zahradníka, který rozvázal s KomPotem spolupráci, by mohlo jeho selhání spočívat v nedostatku zájmu a zapojení. Zahradník sám nebyl členem, ale pouze zaměstnancem. Dle Mílina názoru by po této zkušenosti měl každý zahradník být členem, aby měl ke KomPotu vztah, jinak spolupráce nebude fungovat a zahradník nevydrží.

V tomto oddíle se hodí také představit důvody, ze kterých se někteří lidé rozhodli do Kompotu nevstoupit. V rámci rozhovorů pro tuto práci jsem dělala rozhovor i se dvěma takovými respondentkami, respektive s jednou podporovatelkou a s jednou potenciální zájemkyní, která nechce vstoupit do KomPotu proto, že se občansky angažuje ve Velkých Přílepech a nezbýval by ji na pomoc v KomPotu čas, který by si představovala mu věnovat, aby to bylo důstojné. Zmíněná podporovatelka stále studuje, nemůže si dovolit platit každý rok provozní příspěvek a zároveň má přísun zeleniny z vlastní zahrady. Nadále však s KomPotem zůstává v kontaktu.

Pozoruhodné je sledovat reakce okolí, které jsou jak příznivé, tak nesouhlasné, až negativní. *„To byl masakr, některý lidi tady řvali. (...) Jako, že ,dřív Rusáci, teďko Západáci nám tady*

budou učit... říkat, co máme dělat', směje se při vyprávění o reakcích některých lidí Honza Valeška. Lidé, kteří myšlenku KPZ odmítali, ji vysvětlovali nedůvěrou v komunitní fungování a nedůvěrou v ostatní lidi obecně: „Na začátku tam bylo spoustu lidí, kterým se to nelíbilo, vzdali to, odešli. Mysleli, že to je magořina. Mysleli, že to nebude fungovat, že se ty lidi rozhádají, že komunitně nic nefunguje, že to není možné, že si nebudou věřit a rozkrade se to“ popisuje některé reakce Honza. Objevili se i tací, kteří na plánovaný projekt vznikajícího KomPotu pohlíželi perspektivou ekonomického zisku, a když zjistili, že na spolku nemohou mít žádný podíl, a tudíž z něj nebude plynout žádný zisk, přestali se o něj zajímat. Podobně smýšleli lidé, kteří neviděli v komunitním zahradničení žádný smysl a zpočátku mysleli, že účelem je levnější zelenina. „Je nějaký procento těch lidí, kteří říkají: ‚No ale vždyť já si to můžu koupit. A kolik budete platit?‘ Tak jsme říkali, no já nevím, třeba to vyjde na 5000 ročně. ‚A na kolik teda vyjde bedýnka? A kolik tam toho bude?‘ No a my jsme říkali: ‚To je o tom sdílet ty rizika a prostě, když bude úroda, můžete si třeba prodávat nebo se rozdělit... ‚A nevyplatí se pak do Lidlu to koupit? A odešli...“, líčí R6. Někteří lidé vnímají slova komunita s nepříznivou konotací, jak dále dokládá R6: *„Od některých lidí, kterým jsem doporučil KomPot, mám zpětnou vazbu, že se nás boje jakoby sektářů. (...) Já jsem tam měl třeba jednu paní a ona říkala: ‚Tak, jak jsi mi to vyprávěl ty, to je super. Já jsem pak jednala s Miluškou a nezlob se jakoby, do toho asi nepůjdem.‘ Tak jsem říkal: ‚Proč prosím tě?‘, No ona mi tam vyprávěla, jak tam jako ta komunita spolu, jak tam pracujete a dělíte se a takhle...“*. O negativním vnímání komunity hovoří i R8: *„V mém okolí, je ta myšlenka něčeho komunitního spojená s tím socialismem.“*

Někteří členové se shodli v názoru, že při formování budoucí komunity se vždy vydělí ti, kteří mají zájem, a naopak ti, kteří se s myšlenkou neztotožňují, se posléze sami odtrhnou. Z tohoto lze soudit, že dobře prosperující komunity mají určitou schopnost autoregulace. Tento mechanismus popisuje i Honza, když komentuje, kdo se zapojí a kdo ne: *„Jsou to vždycky ty správný lidi a ty špatný většinou už na začátku mají ten problém, a pak do toho nejdou.“*

Mnoho respondentů vyprávělo o pozitivních reakcích svého okolí. *„No vyloženě žádný negativní věci jsme nezaznamenali. Spíš si myslím, že ten projekt obdivují. Někteří by do toho chtěli vstoupit. Někteří jsou líný a přijde jim to zbytečný. Třeba řeknou, že by pro oně*

bylo zbytečně moc zeleniny, že to nespotřebujou, což pak se jim snažíme vysvětlit, že dva, tři lidi budou brát jeden podíl a rozdělej se“ (R6).

4.5.4 Splněná a nesplněná očekávání

V rozhovorech byla položena otázka, zda se praxe liší nebo neliší od očekávání, které měli členové při vstupu do KomPotu. Z pohledu organizátorů, vypadá situace takto: *„My jsme neměli žádný velký očekávání, měli jsme nápad, měli jsme jen rámce a nějak jsme si nevizualizovali, jak to bude vypadat v praxi. Nešli jsme, že bysme si dali byznysplán, jak to bude fungovat, bylo to hodně organický“ (Honza Valeška),* stejně hodnotí tuto otázku pokladník a je toho názoru, že KomPot funguje dobře. Míla vidí hlavní vytčený cíl, totiž produkci potravin, jako splněný. Z pohledu dalších členů se k této otázce vyjádřili jen někteří v rozhovorech, spíše ve smyslu, že se jejich očekávání splnila. Ivetě se naplnila očekávání nejenom díky zelenině, ale také díky obohacení myšlenkami a názory jiných členů: *„Myslím, že se očekávání splnily, jsem ráda, že tam mám možnost brát děti, že si tam pěstujem zeleninu, ze který můžu vařit, že tam vstřebávám a konfrontuju názory ostatních. Určitě mě to formuje“.* Pouze jeden ze členů si představoval praxi trochu jinak, a to tak, že nebude potřeba takové míry zapojení členů na zahradě. Za změnu situace může nestabilita, již vyvolal odchod zahradníka, se kterým bylo počítáno. Celkově hodnotí Míla fungování komunity jako nadstandardní: *„Já si pořád myslím, že to je mnohem víc nad tím průměrem všech ostatních jako komunit, ne, že bych jich nějak hodně zažila, ale viděla jsem nějaký odstrašující případy. Pořád mě to pozitivně překvapuje, že to jde až tak dobře“.*

4.5.5 Výhody a nevýhody KomPotu

V empirické části byly již četné výhody a nevýhody zmíněny v souvislosti s jednotlivými tématy. Výhody jsou zmíněny svým způsobem také v kapitole 4.5.2, která pojednává o důvodech nástupu do KomPotu či o důvodech členství v jeho průběhu, neboť se dá předpokládat, že to, za čím členové do KomPotu vstupují, bude zároveň v jejich očích spatřováno pozitivně.

Jedna z výhod KomPotu, která by tuto kapitolu mohla logicky uvést, je ta, že KomPot vůbec existuje. Takto se vyjádřil Honza Valeška, ale i jiní členové, kteří ještě dodali, že se cítí být šťastni, že něco takového vzniklo a že mají možnost být toho součástí, protože ne každý takovou možnost má.

Výhody a nevýhody očima členů KomPotu se dají shrnout do několika oblastí, jako jsou: zelenina z KomPotu, komunita, organizace či společná práce. Protože produkce potravin je pro KomPot jeden z hlavních cílů, začnu s výhodami a nevýhodami zeleniny z KomPotu.

Členové jsou rádi nejen za to, že mají „čerstvou zeleninu z místních zdrojů“, ale také, že ji dostávají během sezóny pravidelně, a je druhově rozmanitá, přičemž některé druhy jsou pro více členů zajímavé nebo zcela nové: „*My jsme do té doby neznali špagetový dýně. A to je prostě bomba, na tom teď ujíždíme a už jsme to naučili i sousedy a oni vždycky chtějí dýně a my: ty nedáme, cokoli jinýho. Dám vám patizon, ten nemam rád, ale dýni špagetovku nedám!*“ (R6). Protože KomPot nebo KPZ obecně netřídí úrodu dle velikosti a kvality, jako je tomu u větších řetězců, které obvykle vyřadí moc malé nebo moc velké kusy zeleniny z prodeje, stane se, že některé druhy zeleniny nejsou zcela perfektní. Minulý rok se dostaly do podílů přerostlé a zdřevnatělé mrkve: „*Pamatuji si, že některé mrkve byly strašně velké a neměly vůbec žádnou chuť, (...) ale opravdu mi to nijak nevadilo (...) byl to náš první rok a prostě se musíme poučit z chyb (...) začala jsem proto být v kuchyni kreativní (...) dělali jsme polévku (...) na podzim jsem si to vaření opravdu moc užila!*“ (R7). Nevýhodou u zeleniny z KomPotu může být, že ji členové ve svém podílu nedostanou očištěnou tak, jak by ji koupili v obchodě a stráví doma čas navíc omýváním zbytků hlíny. „*Samozřejmě je mnohem pohodlnější to koupit v obchodě už předmyté (...) ale je to součást (KPZ – pozn. autorky). Děti mi občas pomáhají, je to větší sranda, netrvá to pak tak dlouho. Takže někdy se z toho může stát i dobrá věc.*“ (R11). Některí členové vyzdvihují opravdovost chuti zeleniny z KomPotu. Příděl zeleniny se také vyznačuje tím, že se každý týden skládá z toho, co se zrovna urodilo, na rozdíl od některých obchodů, které provozují “bedýnky”, kde si zákazník může obsah své bedýnky objednat na přání. Nenahlíží se na to však negativně, ba naopak: „*Prostě co dostaneš, to máš. Je to v pohodě, vlastně docela zábava.*“ (R11).

České přísloví „Bez práce nejsou koláče“ velmi výstižně ukazuje další výhodu, kterou si lidé díky KomPotu mohou uvědomit. Členka D5 je ráda, že její děti mohou poznat: „*co obnáší práce potřebná k tomu, než se na našem stole ocitne ta kopa svíčkové, kterou za půl hodiny zkonsumují.*“ Kromě toho, že je možné se dozvědět, jak se zelenina pěstuje, mohou členové také vidět, kolik práce se musí investovat, než se úroda může sklidit. Navíc to nemusí jenom „vidět“, ale také se na tom mohou přímo podílet. V KomPotu je úroda také výsledkem

společné organizace a koordinace, která je někdy časově velmi náročná. „*To je právě ten sociální aspekt jídla,*“ říká R8. Člen R2, který zeleninu běžně příliš nejí, si k zelenině z KomPotu vypěstoval pozoruhodný vztah: „*Tady je i ten psychologický efekt. Tohle jsem pomohl vytvořit já, takže to je zdravější. Vůbec to tak bejt nemusí, ale i to, že já jsem tam vložil nějakou práci, staral jsem se o to, tak mě to pak přijde jakoby zdravější. Myslím si, že to takhle působí.*“ V podobném smyslu vnímá zeleninu z KomPotu i R1, který se nechal slyšet, že je pro něj „*posvátná*“. Zeleninu z KomPotu členové vnímají jinak než zeleninu kupovanou a vyjadřují se o ni pomocí přívlastků „*domácí zelenina*“ nebo „*naše zelenina*“. Jeden z členů také přímo potvrdil, že dojde-li na to, že nějakou zeleninu musí vyhodit, raději vyhodí tu kupovanou. „*Když mi to přijde z toho KomPotu, tak to radši sním, než aby se to zkazilo. (...) Nebo to i rozdáme. (...) Když si to jen koupím někde támle v Bille nebo tam, tak jako je mi to trošku šumák, prostě jo. Je to takový nezodpovědný chování se k těm potravinám, ale já nevím, jestli mi rozumíš. Takovej ten vztah k tomu...*“ (R6). Výpovědi členů dokazují, že dílem KomPotu se naučili vážit zeleniny, respektovat zemědělskou práci a mít úctu k půdě.

Přínosy, které přináší komunita, vidí členové hlavně v možnosti poznat podobně smýšlející lidi, lidi s podobnými zájmy, mohou se bavit o společných tématech či se obohatit o názory druhých. Jedna z Američanek si pochvaluje, že pozná „*jiné lidi než ty, které zná z práce*“ (D26), což poukazuje na to, že KomPot je pro cizince, kteří nemusí mít v České republice tolik přátel, nový zdroj, kde se mohou seznámit. Členové KomPotu jsou pro jednoho z členů určitým způsobem specifictí: „*Potkám lidi, který normálně nepotkám. V podstatě se potkáváme jen tam. (...) Když je chci vidět, tak jedu tam. Takže jakoby, nevím, jak to říct, aby to nevyznělo blbě. Jsou to nevšední lidi, který jsou tam, v hospodě je nepotkam, prostě*“. Členové také uváděli, že se v komunitě učí vzájemné toleranci, pochopení, trpělivosti a že se jim na základě společného vyjednávání a rozhodování „*obrušují hrany*“, což se konkrétně stalo například na valné hromadě, kde dva členové měli jiný názor na zavedení nového typu příspěvku, ale nevdalo jim jej akceptovat. „*Obrušování hran*“ a jiné výhody popisuje jeden člen v dotazníku takto: „*(KomPot – pozn. autorky) rozkrývá možnosti i limity komunitního hospodaření (umět se dohodnout, řešit spory, radovat se nad společným úspěchem*“ (D14). Komunitu tvoří dle dalšího názoru „*aktivní skupina lidí, která motivuje k další aktivitě*“ (D17), jiný člen zas vyzdvihuje, že se mu líbí „*být členem procesu*“ (D25). Důvěra, optimismus, sdílení a přátelské prostředí, jsou další výhody, které jsou na komunitě spatřovány. Při

dotazování na výhody se také objevilo jedno silné tvrzení, že v komunitě je člověk šťastnější. *„Je šťastnější, protože to sdílení je na vyšší úrovni. To je všechno o tom, že když něco dělám sám, tak nemám tu patřičnou energii. (...) Když něco dělám sám, tak mám málo síly“* (R10). Tento člen však opakovaně upozorňuje na to, že k tomu, aby byla komunita kvalitní, se musí častěji scházet, což se mu líbí u „jádra“, do kterého patří, ale už není tolik spokojen s ostatními, kteří se tolik nepodílejí. S tím souvisí i nevýhoda, že pro dobré fungování komunity je třeba dlouhodobého závazku, jinak je komunita křehká. To si stále myslí i R6: *„S vypětím sil se udržuje to, aby ten KomPot fungoval. Protože Miluška tědka onemocněla a loni nás vypekl ten zahradník a najednou zjistíš, jak je to zranitelný.“* Podobný názor má i R2: *„V podstatě to jakoby visí na tý Míle, ona je motor, žene to a organizuje, dělá ty brigády, s lvetou rozhodují, co se tam všechno dá atd. Organizují si i tu práci, bez čehož by to nešlo.“*

Míla reflektuje, že organizace je náročná a jako negativum vidí určitou „složitost všeho“, čímž má pravděpodobně na mysli hlavně to, jak spolek řídit, aby fungoval, ale zároveň nebyl řízen příliš direktivně. Zároveň stále přemýšlí nad tím, jak zařídit, aby další potenciální zahradník u KomPotu vydržel, a aby mu bylo nabídnuto důstojné zaměstnání⁶⁰. *„Myslím si, že tam je velký problém s tím zaměstnáváním, to je největší výzva, který KomPot čelí. Vytvořit ten systém tak, aby zaměstnanci byli zaplacení spravedlivě a z jejich pohledu udržitelně... Aby to nebylo: my tě tady zaměstnáme na 5 měsíců a pak čau. Míla o tom určitě mluvila. Nejvíc to řeší“* (Honza Valeška).

K organizaci se vyjadřují také členové. Zejména ti američtí v ní vidí zatím určitý nedostatek. KomPot je dle jednoho z nich ještě mladá organizace, která se musí učit prakticky ve všem: v pěstování, emailové komunikaci, organizaci brigád, atd. Americké CSA je prý zorganizované trochu lépe. *„Organizace potřebují zrát a dělat chyby a učit se z nich“* (R7). Kritiku z americké strany vyvažuje také pochvala: *„Myslím, že to má opravdu hezkou funkci (v souvislosti s přínosy KomPotu pro děti – pozn. autorky), takže jsem šťastná za všechno, co dělají... Upřímně, Míla je skvělá a je úžasné, co dokázala. Velmi dobře to vede a má jasnou vizi“* (R11). Přínosy pro děti a jejich vzdělávání jsou již zmíněny v kapitolách 4.4.6 a 4.5.2., navíc lze zmínit pouze dva další názory: že na KomPotu mají děti prostor pro přirozenou hru a také mohou poznat děti jiných členů, v čemž je nepochybně další přínos.

---

⁶⁰ O tomto problému je pojednáno také v kapitole 4.6.

Někteří vnímají negativně malé nebo nulové zapojení členů při dobrovolných brigádách. Záleží však na přístupu. „*Třeba to zapojení těch členů. Člověk se na to může dívat jako na negativum (...), ale já to vidím jako pozitivní, že ty lidi choděj relativně hodně, než abych se dívala na to negativně, že nechoděj všichni*“ (Míla). Honza se také dívá pozitivně na míru zapojení ostatních a obdivuje, jak se v KomPotu podařilo přenechat organizaci některých dílčích úkolů na jednotlivé členy v pracovních skupinách: „*To je prostě neuvěřitelný pro mě. To, co se stalo v KomPotu, že prostě Míla řekla, že se bude starat jen o hospodaření a že všechno ostatní bude dělat někdo jinej, a ono to začlo fungovat. To je prostě fantazie.*“

Pro ucelenější představu o názorech na KomPot je nutné podotknout, že velká část členů uvádí jak v rozhovorech, tak v dotazníku, že žádné nevýhody na KomPotu nespatřují. Namísto stížností se spíše plošně objevovalo přání ze strany členů, že by se chtěli naučit pěstovat, k čemuž dle některých výpovědí ještě neměli mnoho příležitostí. Někteří to však rovnou vysvětlují tím, že kdyby častěji jezdili pomáhat na zahradu, jistě by se přiučili více. Na druhou stranu se objevila poznámka, že většinou se na zahradě pleje a zajímavější věci se pravděpodobně dělají jindy. Z pohledu výzkumníka by se dalo usoudit, že členové mají dostatek příležitostí se přiučit, neboť například jen ve fotogalerii na webových stránkách KomPotu je vidět dokumentace, jak se sází brambory, dýně, keře či stromy. KomPot také pořádá různé pěstitelské workshopy, jak již bylo popsáno v kapitole 4.4.9. Tento drobný rozpor může být způsobeno nedostatkem komunikace mezi zahradnicemi a členy, neboť ani Iveta, ani Míla nevěděly, že o pěstování mají členové takový zájem a obě se k předávání pěstitelských dovedností a znalostí staví pozitivně. Šíření nemateriálních hodnot je ostatně jeden z principů ve stanovách. Pěstování zeleniny je však dennodenní proces, který nelze předávat lidem, kteří na zahradu nejezdí pravidelně a často. Kdyby se členové naučili pěstovat, znamenalo by to pro fungování KomPotu ohromný přínos, neboť by produkce nezávisela pouze na zahradníkovi a například v případě jeho nemoci by jej mohli společnými silami nahradit. Tato problematika je v KomPotu momentálně aktuální, neboť Míla je již několik týdnů v pracovní neschopnosti a veškerá práce nemůže zůstat na Ivetě. Jako řešení zde padl nápad, že by se mohli členové na zahradě střídat, ale v tuto chvíli je něco takového nerealizovatelné, neboť většina z nich neví, co je na zahradě potřeba udělat, a i přes projevenou ochotu z jejich řad se nedá spolehnout na to, že budou na zahradu skutečně pravidelně jezdit pomáhat. Míla se při rozhovoru na toto téma zmínila, že uvažuje nad tím

jak zařídit, aby se členové měli možnost naučit pěstovat. Jejím přáním je totiž také propojovat lidi s půdou, jako to bylo dříve na vesnicích běžné. Tento odstavec znovu narazil na slabiny komunikace, jimž se částečně věnovala kapitola 4.4.8.

Co se týče dobrovolných brigád, členové si pochvalují společnou práci, která je mnohem efektivnější a zábavnější. Líbí se jim, že mohou budovat něco společně, mít nějaký společný cíl. Pro R2 má skupinová práce opět psychologický efekt: *„Když vylezu na naší louku a chtěl bych si tam dávat brambory, tak tím strávím celý den sám a akorát mě z toho budou bolet záda. V KomPotu je to za chvíli, (...) ještě se u toho člověk pobaví, takže ani nevnímá, že někde dře a i ty záda mě asi bolejí míň,“* usmívá se R2. Brigády umožňují členům strávit čas venku a odreagovat se při práci, což také oceňují.

KomPot nabízí i další možnosti. Respondenti jmenují například *„možnost osobního i společného rozvoje“* (D14), nebo vnímají KomPot jako experimentální prostor pro realizování nějakého nápadu. R3 dokonce pěstuje na KomPotu houby. Iveta si pochvaluje, že kdyby se nerozhodla pro KomPot, ale pořídila si zahrádku v zahrádkářské kolonii, o čemž dříve uvažovala, nevyzkoušela by pěstovat tolik druhů rostlin, protože by ji k tomu nikdo neinspiroval.

Velký potenciál lze najít v již zmíněné dobrovolnosti: *„Díky tomu, že musíme pomáhat jen 4x ročně, stále si mohu o některých víkendech užívat své koníčky mimo Prahu“* (D26). KomPot umožňuje i těm lidem, kteří se nemohou o zeleninu starat každý den, mít přístup ke zdravé lokální zelenině. *„Tady najednou mám kde pěstovat, podílet se na něčem a nemusím to mít všechno na svých bedrech“* (R10).

Honzovým citátem připomenu na konci této kapitoly fakt, že KomPot může mít dalekosáhlejší důsledky: *„Ať už chcete jenom místní jídlo, nebo měnit svět, to všechno KomPot umožňuje“*

4.5.5.1 Rozdíl mezi KPZ a městskými zahradami

V návaznosti na předchozí kapitulu zmíním některé výhody či charakteristiky, které respondenti jmenovali, když se v rozhovorech hovořilo o tématu komunitních či městských zahrad, které začaly v České republice vznikat přibližně ve stejnou dobu jako KPZ. Téměř všichni respondenti z rozhovorů vnímají KPZ a městské zahrady jako dva podobné nápady s rozdílnými praktikami. Ví, že se na městských zahradách pěstuje zelenina *„v pytlích“* (Iveta),

„pěstují někde na dvorku v květináči“ (R4) nebo si lze „pronajmout truhlík a tam pěstuješ, co chceš a s nikým se nedělíš“ (R2). „To nedá přirovnat tady k tomu Kompotu“ (R9).

Jak bylo napsáno v teoretické části 2.4.2, veřejnost vznik těchto iniciativ sice vnímá, ale zatím nereflektuje rozdíly mezi nimi. Honza Valeška mne při rozhovoru upozornil na podstatný rozdíl mezi KPZ a jinými městskými zahradami. Často se jim říká „komunitní zahrady“, ale toto označení není zcela přesné. Tyto zahrady by se měly jmenovat „městské zahrady“ (urban gardening), protože se vyznačují zejména tím, že vznikly ve městě a spojuje lidi z města. Komunitní prvek se v těchto zahradách dá najít, ale není rozhodně tak silný jako v KPZ, zejména v KPZ vedených komunitou jako je KomPot. *„Jsou to spíš společenské zahrady, ten závazek je malej, ty lidi si zaplatěj pytel nebo já nevím co, a pak tam choděj... není tam žádná společná odpovědnost atd.“*, vysvětluje Honza. *„KomPot je vlastně mediálně, ve vnímání veřejností, novinářema, i třeba lidma, který se o to zajímaj, na stejný úrovni jako Prazelenina⁶¹, přitom je to diametrálně odlišnej projet. Hlavní rozdíl je v tom záměru. Ty všechny ostatní městský zahrady v Praze, jejich záměrem je oživování městskýho prostoru, oživování susedskejch vztahů, volnej čas, trochu zábava, naším záměrem v KomPotu je potravinová suverenita a produkce potravin a krajina a půda a „takový těžký témata vlastně. Budování komunity, v tom zásadním slova smyslu, ne budování komunity volný, na základě jako nevázaných vztahů...“* Honza na komunitní zahrady nepohlíží kriticky, jen upozorňuje na to, že nastala doba, kdy je třeba tyto iniciativy odlišovat a dát jim správná jména.

Míla ještě doplňuje: *„Oboje dvoje je velice záslužný a skvělý. A ten rozdíl je ten, že (...) my děláme zemědělství, nám jde o jídlo. (...) Dají si skleničku vína na to, že sklidili jednu ředkvičku. Já to jako nechci dehonestovat. (...) V tomhle směru je to takovej popík, ale strašně moc záleží, jak se to pojme. (...) Mám trošku otazník v tom, jak je to jako dlouhodobý tyhle městský zahrady. Je to prostě nějaký trend. (...) je mnohem větší rozsah, kolik lidí to asi zasáhne, kdežto my jdeme s malým počtem lidí hodně do hlouky. (...) My se mnohem víc zabýváme tou existencí.“*

---

⁶¹ Městská zahrada v Praze – Holešovicích.

Všichni členové KomPotu, kteří se k tomuto tématu vyjadřovali, vnímají městské zahrady pozitivně, ale kdyby si měli vybrat mezi městskou zahradou či KPZ, vybrali by si KPZ, protože budování komunity a produkci považují za důležité.

4.5.6 Změna s nástupem do KomPotu

Vstup do KomPotu ovlivnil některé aspekty života členů, byť u někoho více a u někoho méně. S určitostí lze říci, že změny se udály více u těch členů, kteří jsou v KomPotu aktivní, jezdí na brigády, zúčastňují se společenských akcí či se podílí na organizaci. Členové, kteří se doposud tolik nezapojovali, nezaznamenali žádné velké změny ve svém osobním životě: *„Asi se nic nezměnilo, já myslím, že jsme měli takový názory, správný, už předtím“*, usmívá se R5, podobně se vyjadřuje R4, který se řadí mezi pasivní členy.

Změna, která se udála u všech členů, i u těch pasivních, se odehrála na poli stravování. Pravidelný přísun velkého množství zeleniny dodal jídelníčku členů často novou, zdravější podobu. *„Snažím se z toho víc vařit, takže to vidím spíš jako obrat k lepšímu, zdravějšímu stravování“*, říká Iveta, která se o zdravější stravu začala zajímat již před nástupem do KomPotu, protože na vysoké škole přestala jíst maso a uvědomila si, že musí chybějící živiny nahradit jinými potravinami. Další dva respondenti taktéž uvedli, že se snažili jíst zdravěji už předtím, protože je k tomu donutily zdravotní problémy, s KomPotem se však u nich zdravé stravování ještě více zintenzivnilo.

Několik kilogramů zeleniny týdně zasáhne i do hospodaření domácnosti. Jak bylo již zmíněno výše, je nutné se přizpůsobit obsahu přidělu, jenž si člověk sám nevybere, protože je dán sezónou a tím, co se zrovna sklízí. R4 vypráví, jak se jeho manželka musela *„naučit nějaký nový recepty, víc to zpracovávat (...) na různě. Protože to není tak jako, když jedete do krámu, že si koupíte od každého něco, ale teď se Vám tam nahrne jedno ve větším množství, včetně zeleniny, kterou jste doposud vůbec neznala, že existuje“*. Zavařování, mražení, mixování, sušení, blanšírování a jiné způsoby úpravy jídla jsou činnosti v kuchyni, které si členové – někteří nově – osvojili. Iveta ještě upozorňuje na to, že to nejsou jen nové kuchařské dovednosti, ale také impuls k plánování a přemýšlení, jak zeleninu zpracovat co nejefektivněji, aby se nekazila, a jak ji uskladnit a upravit tak, aby byla k dispozici i v zimních měsících, kdy zásobení z KomPotu není.

Změna přišla také v oblasti nákupu potravin. V dotazníku byly položeny otázky, které chtěly zjistit, kde si členové kupovali zeleninu, popř. zda si ji pěstovali sami či ji dostali darem. Množství zeleniny měli vyjádřit procentem u daného zdroje v sezóně a mimo sezónu. Otázka byla položena dvakrát, jednou se zajímala o nákup potravin před nástupem do KomPotu a podruhé, jak se nakupování změnilo po nástupu do KomPotu, kde měli respondenti uvést také, z kolika procent je zásobí zelenina z KomPotu. Před nástupem do KomPotu nakupovali členové v sezóně asi 40 % své zeleniny v supermarketu, často nakupovali také na tržnici a v bioprodejnách (27 %) či přímo od farmáře nebo z „bedýnkového“ prodeje (13 %). Samozásobení představuje asi 10 % a darem členové dostali o jen o trochu méně (8 %). V zimních měsících nakupovali respondenti skoro 70 % své zeleniny v supermarketu, omezili také přísun zeleniny z trhů či prodejen se zdravou výživou (18 %), i nákupy „bedýnek“ (9 %), vlastní a darovanou zeleninou se zásobili ani ne z pěti procent. S nástupem do KomPotu se v na jaře a v létě markantně snížil objem nakoupené zeleniny v supermarketu (ze 41 % na 13 %), členové také omezili své nákupy na farmářských trzích a z „bedýnkového“ prodeje na třetinu oproti období před KomPotem. O polovinu méně si také vypěstovali na svých zahradách a darem dostávali stejně zeleniny jako předtím. Celkově byli členové v sezóně zásobeni zeleninou z KomPotu asi ze 60 %, což vysvětluje pokles objemu zeleniny obstarané z jiných zdrojů. V zimě, kdy KomPot neprodukuje, zbylo členům pouze 14 % zásob z KomPotu. Opět vzrostl nákup potravin v supermarketu, kde členové nakupují polovinu ze své celkové spotřeby zeleniny v zimě. Nákup na tržnici/v bioobchodě či ze dvora/přes „bedýnkový“ prodej je skoro totožný, jako bylo uvedeno v zimních měsících před nástupem do KomPotu, stejné hodnoty má i vlastní produkce a darovaná zelenina.

„Jako v té sezóně toho člověk nakupuje minimálně. My vlastně zeleninu už teď v obchodech nenakupujem skoro vůbec.“ (R6)

„No jsem hrozně ráda, že v létě už nemusím se zastavovat v tom supermarketu, kolem zeleniny jenom projíždím a vezmu to nejnütnější. A myslím, že to říkalo i více lidí. Jak vařím více ze zeleninových jídel, tak už nepotřebuju tolik dalších ingrediencí. Tím se nákup jiných potravin v supermarketu omezí“, pochvaluje si Iveta, sama však ještě dodává, že kdyby nebyla v KomPotu, nekupovala by zeleninu v takovém množství, což by také ušetřilo její peněženku. Zároveň oceňuje jiná pozitiva jako je právě zdravější životní styl, možnost pobytu venku a známý původ zeleniny, což výdaje za zeleninu vyvažuje. Členka R5 si nemyslí, že by

výdaje za potraviny se členstvím v KomPotu vzrostly. Naopak zelenina zastoupila jiné potraviny, které již v rodině nekupují, a tak na nich ušetří.

Díky přísunu zeleniny z KomPotu se u někoho dostavilo uvědomění sezónnosti: *„To je taky o tý lokálnosti a i tom přizpůsobení se tomu ročnímu období a těm cyklům a toho, co jako roste. Že to je uvědomění si toho, že nemůžeš mít všechno hned prostě“ (R1)*. Se sezónností přichází i uvědomění, že jsme závislí na přírodě a jejích darech: *„Že prostě najednou jsi mnohem sensitivnější na počasí, protože to neznamena jenom pláštěnku nebo nepláštěnku, ale najednou vnímáš souvislosti s tou úrodou. A zase ta závislost, (...) to víc vnímáš. Zima – žejo, kdy přijde to jaro, jestli to pomrzne, nebo naopak jestli budou paraziti“*, dodává R1.

Tento a ještě další dva členové KomPotu začali minulý rok chovat včely, které jsou pro všechny tři velkým zájmem. Dva z nich jsou začínající včelaři, kteří ocenili možnost si včelařství vyzkoušet ve spolupráci se svým starším, zkušenějším kolegou. *„Člověk sám si na to netroufne, ale v tom společenství tak najednou to jde mnohem snáz“ (R1)*. Trojice se díky včelám schází na zahradě KomPot daleko častěji, mnohdy i přes týden. Člen R10, kterému velmi záleží na budování komunity, pociťuje, že díky včelám dochází mezi ním a dalšími dvěma včelaři k větší sounáležitosti, kterou dokumentuje nárůstem vzájemné telepatie: *„My jsme se párkrát úplně spontánně sešli na KomPotu, aniž bysme si to řekli. To se mi líbí. Měli jsme ten zájem včely, všichni tři jsme se sešli asi během 10 minut, taková pěkná synchronicita.“* U člena R1 je vidět, že ho členství v KomPotu poznamenalo do velké míry. Včely na KomPotu mu umožnily novou perspektivu vnímání přírody: *„Budťo to mám přes tu mrkev, anebo to mám přes ty včely. Protože ony jsou teďka okno do toho světa tý přírody. Ale ne takový to romantický, že jdeš po horách, ale ‚jak přežít‘. Jak jim asi je, že teď prší, tak ony jsou asi vevnitř, nelítaj. Copak asi dělaj. No todle... (smích).“* Zároveň dodává zajímavý kontext, že coby vychovatel v environmentální mateřské školce, měl k přírodě už před KomPotem velmi blízko, ale až přímý kontakt se včelami ho naučil chápat přírodu do hloubky a v souvislostech, což momentálně může předat i dětem. *„Já jsem to dělal ty věci, ale tak, že ještě pořád jsem se na to díval z vnějšku. Jako že třeba u těch včel, já jsem si to téma objevil, nastudoval jsem si kvanta věcí a najednou v momentě, kdy do toho vstoupíš jako zevnitř, tak potom třeba, i ty výstupy a to, co s těma dětma dělám, je vlastně o 180 stupňů. Protože ty jim*

předáš věci, který prostě v těch knížkách buďto nejsou, že to nejde všechno pojmenovat, zvláště to barvitý, a nebo i když to řekneš, ale nemáš tu zkušenost, je to jiný typ informace.“

Účast na pravidelných brigádách byla u některých členů důvodem reorganizace jejich volného času. Jak již bylo zmíněno, například Iveta dříve odříkala setkání s přáteli, protože jezdila o víkendu pomáhat na zahradu. Stejně to má jedna z Američanek, která „obětuje“ své víkendy a jede pomáhat na KomPot (vždy pouze na kole). Zároveň vnímá své členství v KomPotu jako službu planetě, protože je přesvědčená, že KPZ má minimální negativní dopad na životní prostředí a přináší pouze samé výhody. KomPot také zintenzivnil její environmentální smýšlení a chování: *„Více si uvědomuji témata, která s tím souvisí, a proto chci být (do KPZ – pozn. autorky) zapojená a je jedno, kde to bude, jestli v Americe nebo někde jinde. (...) Když potřebuji jít do krámu s potravinami, tak teď ještě více než dřív, i když dřív jsem to taky někdy dělala, kupuji věci z České republiky.“*

Poznávání ostatních „KomPotáků“ má velký vliv na uvažování a smýšlení některých členů. Jeden ze členů se vyjádřil jednoznačně: *„A tím, že jsem poznal Mílu, Honzu a R1 a všechny ty lidi tam, tak to změnilo strašně moc“ (R3)*. Další člen uvažuje o vlivu ostatních takto: *„Dostali jsme se do nějaký komunity lidí, která nás asi i trochu ovlivňuje. Myslím, že nás to i trošičku přinutilo přemýšlet o tom, co jíme a vůbec, jak žijeme. Ono to fakt není jen o tom jídle, ale i o tom přístupu k té přírodě“ (R6)*

Míle a Honzovi, coby nejvíce organizačně zatíženým členům, se s KomPotem a všeobecně činností KPZ také změnil život. Honza říká v legraci: *„Kvalita života se mi asi zhoršila, že víc jsem začal řešit věci po nocích.“* Pochvaluje si, že díky KomPotu potkal řadu skvělých lidí a přátelství s nimi je pro něj velký „sociální bonus“, protože mu jsou velmi blízcí a může jim plně důvěřovat. S některými se vídá i mimo KomPot (také s Mílou v PRO-BIOLIZE), ať už pracovně nebo se setkávají „jako rodiny“.

Míla do KomPotu vkládá nejen svůj čas, ale i „kus sebe. V KomPotu, v kombinaci s PRO-BIO LIGOU, kde pracuje také s Honzou, našla vysněnou práci a navrátila zemědělskou tradici do rodiny: *„Tak pro mě je to vlastně strašně zásadní věc z tolika hledisek. Splnila jsem si nějaký svoje sny nebo ideály. Jsem hrozně šťastná, že můžu pracovat v tom zemědělství a dělat tu zeleninu. Hrozně mě baví ty lidi. To komunitní. A vlastně mně to dalo strašnou jistotu do*

života. (...) Já se cítím jakoby nějak víc uzemněná díky tomu. Jakmile člověk dělá práci, která je to pravý, tak je to úplně o něčem jiným. A to je i třeba práce s Honzou. Teď je to téměř ideální to rozložení. Ta kombinace to dělat jakoby to tvrdý a to měkký. Tu manuální a tu mentální (práci – pozn. autorky) okolo toho. To vzdělávání kolem toho, to poradenství a tak.“

Z důvodu časové náročnosti organizace kolem KomPotu v kombinaci se zahradničením, musela Míla snížit úvazek ve svém druhém zaměstnání, její volný čas však KomPot nikterak neomezuje, naopak je ráda, že našla jeho smysluplné využití.

4.5.7 Co pro členy KomPot znamená

Každý člen přistupuje ke KomPotu trochu jinak a na otázku, co pro ně KomPot znamená, odpovídala většina členů tak, že vyjmenovávali výhody, které jsou zde již na několika místech popsány. Některé zajímavé názory však ještě zmíněny nebyly, a proto je zde uvedu, pro jejich nesourodost, formou seznamu:

Člen R4, který na zahradu nejezdí a podporuje KomPot tým, že odebírá zeleninu a pomáhá s administrativní prací, se necítí jako součást komunity a ani to pro něj není důležité: *„Pro mě už tohle nebude nikdy náplň života, mám dospělé děti, vnoučata. Pro mě není smysl života, abych tam budoval něco na té zahradě“.*

Pro Novozélandčana, který již několik let není v kontaktu s půdou, ačkoli vyrůstal na farmě a sám se živil farmařením, znamená KomPot návrat k pěstitelským dovednostem a zajištění si obživy do budoucnosti.

Člen R3, který zeširoka popisoval, že se snaží co nejvíce navrátit k *„přirozenému způsobu života“*, který by se dle něj měl odehrávat v přírodě, v blízkosti *„všeho živého“* a naopak daleko od měst a *„všeho umělého“*, kde si budou lidi žijící v menším společenství důvěřovat a pomáhat, popsal KomPot jako *„předobraz věcí budoucích“*. Bere jej jako *„sociální inkubátor“*, na kterém může sledovat, jak v dnešní době může komunita fungovat. *„Vidím, jak to tam roste pod rukama, pro mě je to požehnaný.“*

Jako *„cestu úniku do přírody“* vnímá KomPot i R1. Dříve jezdil do hor, jezdil více na kole a užíval si přírodu jako turista. Se založením rodiny se usadil a musel tyto zájmy omezit. Přírodu teď vnímá prostřednictvím KomPotu a je za to vděčný: *„Od té turistiky jsi najednou tím, kdo sedí nebo pracuje na tom KomPotu a ty cyklisti jednou kolem zahrady. Oni jsou*

*jakoby vně a ty uvnitř. A já si říkám: hm, asi bych teďka neměnil. Oni toho viděj sice víc, ale jakoby zvenčí, kdežto já můžu přírodu zažít na zahradě, zevnitř.*⁶²

Potravinu začíná R1 vnímat jako něco posvátného, kdy „to základní, co prochází tím žaludkem, je povýšený na něco okolo čeho se točí to společenství. Že my jsme ti zemědělci, který se vlastně identifikují tou půdou, tím vypěstovaným... těma bedýnkama. To je hrozně jako symbolický: jdeš z rozvozu a teď si hrdě neseš ty... teď ti čouhají ty kusy těch zelenin, ty pórky, obrovský zelí (smích). A teď to neseš, v tom metru s tím jedeš... Taková móda až trošku.“

Pro Mílu je KomPot do velké míry osobní záležitost. Podařilo se jí do rodiny navrátit zemědělskou tradici, jež byla ukončena znárodněním pozemku, na kterém momentálně hospodaří KomPot. Uvědomuje si, že KomPot dává jejímu životu smysl a jistotu právě proto, že o KomPotu vůbec nepochybuje, je si naprosto jistá, že to je to, co vždy chtěla, to, co je správně. Díky KomPotu se cítí více „zakořeněná“. O „zakořenění“ mluvilo při rozhovorech více respondentů právě v souvislosti s jakýmsi návratem k přírodě či k některým prvkům tradičního života. Míla vysvětluje své „zakořenění“ takto: „Já jsem měla sen. Minulej rok, když jsem tam začala pracovat, tak jsem to tam nějak vzala na sebe, tak se mi zdálo, že ležím v tom poli... Kdybych uměla malovat, je to nádhernej obraz. Jak vlastně ležím a z poloviny těla jsem v tý hlíně jakoby zarostlá a z půlky jako... no mě přijde, že to vyjadřuje úplně všechno (smích)“

Pro Mílinu matku, majitelku pozemku, má KomPot také velký význam: „Třeba moje máma přijela po půl roce na zahradu, měla slzy v očích, když viděla, co se tam zvládlo. Ona si pamatuje, jak tam její děda hospodařil, takže pro ni je tohle silný. Těší se, až budeme mít ty dvě chatky, aby v té chatičce, která bude obytná, byly dvě fotky: jeho a naše... je to pro mě psychologický, jakože ty věci vracíš tam, kde mají být“ (Míla).

S výjimkou přístupu člena R4 lze v těchto vyprávěních nalézt jakýsi více či méně společný prvek, a sice že KomPot je branou do světa přírody, která byla dříve člověku daleko blíže než dnes.

---

⁶² Citace musela být podpořena parafrázemi, aby dávala celkově smysl.

4.5.8 KomPot a trvale udržitelný rozvoj (TUR)

Povědomí o tom, co to je trvale udržitelný rozvoj, mají členové rozdílné. Někdo jej vnímá jako nadužívanou frázi: „*Je to takový zprofanovaný, profláklý sousloví, že už člověk ani nevnímá, co to znamená*“ (R5), někdo ví, že se o udržitelnosti mluví ve spojení s KomPotem a matně si představuje, co by to mohlo být. Někteří členové jmenují pomocí praktických příkladů určité aspekty trvalé udržitelnosti, jako je například vyčerpatelnost zdrojů, jejich opětovné použití nebo také to, že TUR neznamena návrat o 200 let na časové ose zpět, ale naopak vědomý (přiznaně) antropocentrický rozvoj v kvalitativním slova smyslu.

TUR mezi respondenty bývá vnímán jako něco, co s KomPotem souvisí (ačkoli mnohdy neformulují jeho podstatu správně). Udržitelnost KomPotu v očích některých respondentů je redukována z brundtlandovského konceptu trvalé udržitelnosti na udržitelnost ve smyslu dlouhodobosti, existence či odolnosti vůči zániku: „*Myslím, že KomPot je udržitelný tehdy, když je v něm skupina lidí, která o něj má zájem, a někdo, kdo tu myšlenku bude rozvíjet*“ (R7). Poslední část věty upozorňuje na nutnost vedení, jejíž důležitost vidí ne jeden člen: „*Je třeba mít nějakou strukturu, která to povede, aby to bylo udržitelné. Kdyby Míla, pokladník a – neznám všechna jména – odešli a neposílali by emaily o tom, kdy bude práce, nešla bych (na zahradu – pozn. autorky), protože bych nevěděla, co se má udělat. Musí tam být nějaký typ organizátora*“ (R11). Nebo: „*Je tady nějaká postava, kdo to založil, kdo to drží, to se může měnit... Když mám analogii k tomu našemu sboru (...) tak tam je to jakoby řekněme postava faráře, která se mění, ale hraje významnou roli, jako spojovací prvek, symbolicky. Fakticky jsou zapojení i další lidi. (...) V současnosti si myslím, že je to jako Míla, samozřejmě, ale může to doznat určitéch změn, ale myslím si, že Míla je k tomu nějakým způsobem... je tam to spojení, to dědictví* (R1). Respondenti tedy správně chápou udržitelnost v úzkém slova smyslu, v jakém bývá často používána právě ve světě projektů, dotací a grantů, totiž jako udržitelnost projektu, resp. jeho přínosů.

Míla pociťuje, jak ji ostatní vnímají. Je těžké jí tuto přirozeně vzniklou roli „odmyslet,“ neboť zastává hned jedinečnou pětirolí: je spjata s pozemkem KomPotu, je jeho spoluzakladatelka a organizátorka, je členkou koordinační skupiny a zároveň také zahradnice. R1 pojmenoval tuto skutečnost „komunitou podporovaná Míla,“ což bylo velmi trefné. Při vykonávání tolika funkcí se nelze divit, že ji ostatní vnímají jako tažného koně celého projektu, ačkoli se Míla

snaží vyvažovat své funkce mezi ostatní. *„Pro mě je třeba důležitější ten vývoj teď od té zimy, kdy se opravdu snažím to nenechat usnout, být ten hybatel, ale vlastně nechávat těm lidem nějaký jejich prostor. Jo, že už jsem tam pociťovala takový nebezpečí, že prostě najednou to bylo jako všechno hrozně moc o mě. (...) Já se na tom snažím pracovat. Mít to pořád na mysli. Takže třeba teď, jak jsem byla nemocná, to šlo úplně dokonale.“*, ohlíží se za průběhem roku 2014 Míla. Pro „udržitelnost“ KomPotu je ponechání prostoru pro rozvoj komunity stejně důležité jako potřeba nějakého vedení.

TUR se v KomPotu chápe také v pravém slova smyslu a KomPot, který musí produkovat dostatečné množství zeleniny pro každého člena po celou sezónu, může přijít do konfrontace s jeho environmentálním pilířem. Mílin sen mít na zahradě koně je momentálně upozaděn a přesunut na pole vzdálenější budoucnosti. Momentálně probíhá teprve druhá sezóna a je třeba se soustředit spíše na hladký průběh pěstování a produkci – i s dopomocí techniky a strojů na fosilní paliva – než na přísné lpění na co nejvíce environmentálně šetrných praktikách. *„Žijeme v nějaký době a prostě potřebujeme fungovat“*. KomPot se navíc snaží plnit četné podmínky trvalé udržitelnosti jako je lokálnost a podpora místních malých ekonomik, budování dobrého lidského společenství a snahu být prosperující nevládní organizací s komunitní, participativní i demokratizační funkcí.

4.5.9 KomPot a stát

V současné době není KPZ nijak zařazeno do systému zemědělství v České republice, nedostává žádnou podporu, ani není legislativně omezováno. KPZ by posílila pomoc od státu ve formě podpory drobných zemědělců či šíření osvěty. Intervence ze strany státu by však svými pravidly mohla samosprávné fungování KPZ narušit. Momentálně je KPZ ukázkou fungující občanské angažovanosti, jež přichází zdola (bottom-up). *„Pokoušela dělat věci zeshora a nefungovalo to, a teď to dělám několik let úplně zespoda a ten rozdíl je obrovský v tom, když vidíš, že to vychází přímo z těch lidí, tak vzniká něco, co je – jak to říct, co je „pevný“,“ protože ty lidi tomu rozuměj, niterně, věděj o co jde, je to z jejich vlastní potřeby a z jejich rozhodnutí,“* vypráví Míla svou zkušenost. Pokud by KPZ podléhalo státní kontrole, mělo svůj zákon a pravidla, mohlo by se stát, že se poruší jeho autonomie a přirozená vnitřní síla.

V souvislosti se státem je vhodné zmínit, že někteří členové, zejména pak organizátoři, vnímají svoje angažmá v KomPotu, respektive KPZ, jako celek jakožto politický čin. *„Každý krok, kterej uděláš na veřejnost je politický, ale rozhodně to není jako záměr. Rozhodně se KPZ neprofilujou, že jsou levicový nebo pravicový, ale samozřejmě to v dlouhodobým efektu to politický projev má, protože KPZ jsou protisystémový v zásadě, protože staví na úplně jiných hodnotách, než na nich staví liberálně tržní kapitalismus. Ale rozhodně to není záměr,“* komentuje Honza Valeška.

„Jo. Myslim, že to je i politický. (...) Ať už to formuluješ... podporuješ tím nějaký typ zemědělství, to znamená i třeba tok peněz. A pak si myslim, že to je nějaký začátek třeba, prostě možnost, jak vytvořit sebevědomí těch zemědělců. Někakej nový hlas. Že jsou tady ty starý hlasy ze zahrádkářů, pak ty zemědělci, co to jakoby jedou na obživu a tohle je další nějaký hnutí odspodu, který má potenciál něco změnit. Třeba ne rychle, ale jako dlouhodobě. Nakonec, pokud to bude narůstat a vznikne nějaká střešní organizace, tak pak může lobbovat a může vytvářet tlak na nějakou třeba legislativu nebo... nebo aspoň na to veřejný mínění,“ říká R1. Střešní organizace, AMPI, už vznikla a má před sebou momentálně plánování, jak realizovat vytyčené cíle, jež jsou zmíněny v kapitole 2.4 Vznik KPZ v České republice.

4.6 Cíle KomPotu, směřování KomPotu do budoucnosti

KomPot uvádí své cíle ve stanovách a ve zjednodušené podobě i na svých webových stránkách. Některé cíle jsou dlouhodobého charakteru a vyžadují ještě čas, aby k nim KomPot dozrál, jiné jsou touto dobou již dosaženy a je třeba pouze pokračovat v jejich plnění, *„(...) dá se říct, že během dvou let jsme dosáhli toho, co jsme si naplánovali v tom krátkodobým horizontu: máme relativně ustálenou produkci, to fungování. Bude důležitý začít to řešit dlouhodobě“* (Míla Kettnerová). Jan Valeška potvrzuje slovy: *„Chceme udělat letos strategický plánování, kam chceme KomPot směřovat všichni dohromady dál. Udělat si střednědobý, dlouhodobý cíle“*.

Dle organizátorů je další relativně blízký cíl určité propojení několika KPZ za účelem co nejvyšší míry potravinové soběstačnosti. Ačkoli se témata potravinové soběstačnosti ani potravinové suverenity ještě neobjevují ve stanovách, silně rezonují v uvažování iniciátorů: *„Uvědomila jsem si, že je super mít svojí sezónní zeleninu, ale pořád musím jít nakupovat zbytek věcí do obchodu, a to se mi úplně nelíbí. To už mluvím jen za sebe, nemáme to*

prodiskutovaný s ostatními. Osobně by se mi líbilo, kdybysme v součinnosti s dalšíma pražskejma KPZ a dalšíma zemědělcema dospěli k tomu, že bysme během horizontu třeba pěti let nemuseli ty základní potraviny chodit kupovat do obchodu“ (Míla Kettnerová). Jan Valeška dodává, že potravinová soběstačnost v rámci KPZ by mohla vést až k potravinové suverenitě: „ S Mílou máme záměr, že chceme pro všechny KPZ, co jsou v Praze, vytvořit nějaký komunitní systém, kterej ty KPZ si nejsou schopný zajistit sami. Z nějakých ekonomicky, sociálně, environmentálně vhodných zdrojů z našeho pohledu. Dosáhnout jak soběstačnosti, tak snad v budoucnosti i suverenity“.

Protože je KomPot svou rozlohou a organizací malý a pravděpodobně by ani nebyl schopen uživit všechny své členy po celý rok, mohl by se stát součástí plánovaného zemědělsko-odběratelského družstva, které organizátoři hodlají založit. Dalšími odběrateli by bylo např. KPZ Kuchyňka, které vzniklo opět zásluhou Jana Valešky, Míly Kettnerové a dalších, stejně tak potenciální odběratelé z Potravinové komunity Praha 8, která funguje ve spolupráci právě s Kuchyňkou. „Měli bysme pro Praze takový distribuční místo, kam by to zemědělci vozili a tam bysme to celý jakoby připravovali. Mně by se třeba líbilo, kdybychom časem vykupovali ne mouku, ale obilí a měli svůj vlastní mlýnek a já bych si tam přišla a namlela bych si svoji mouku“ (Míla Kettnerová).

Vyjádření většiny členů KomPotu je kladné, místy se setkává s opravdovým nadšením. V takovém to systému je důležitá důvěra a osobní známost zapojených stran: „Jo, to by se mi líbilo, zejména, kdybychom to brali od někoho, koho Míla zná“ (R7). Jeden respondent vidí spolupráci blízkých farem jako jedinou možnou cestu k místní potravinové soběstačnosti: „Ano, takhle by to mohlo jen fungovat. Každá farma má jiné možnosti, jak lidma, tak možnostma přírodníma, materiálníma a o tom to právě je“ (R3). Jen jediný respondent vyjadřoval určité obavy nad fungováním spolupráce s jinými farmami či zemědělci. Vidí nejistotu v pravidelném zájmu členů KomPotu o další produkci, obává se také, že např. ceny biomasa jsou mnohem vyšší než v obchodě a biomaso se rychle kazí, což by odběratele mohlo odradit od další objednávky. Záleží na nastavení smluvních vztahů a na míře závazku. Pokud by takové odběry měly fungovat jednorázově, jistě by taková spolupráce nebyla problematická. Vyžadovala by nicméně další administrativní zátěž.

Další možností rozšíření produkce KomPotu za účelem větší potravinové soběstačnosti je pořízení hospodářských zvířat. Názory na tento krok se liší, většina respondentů je pro, někteří vidí zvířata na KomPotu jako záležitost vzdálenější budoucnosti: *„Zatím bych pořádně rozjel to zemědělství, (...) aby byly ty kvalitní potraviny, a pak to můžeme rozjet dál. Já se bojím všechno nedělat na začátku, takovej ten mišmaš, protože s vypětím sil se udržuje to, aby ten KomPot fungoval. Protože Miluška teďka onemocněla a loni nás vypekl ten zahradník a najednou zjistíš, jak je to zranitelný. A takže mít do toho ještě zvířata znamená další lidi, který tomu budou rozumět a starat se o ně. Ona to není sranda tam nakoupit nějaký ovce, kozy, ale kdo tam pak bude jezdit? To chce péči...“* (R6).

Téma potravinové soběstačnosti a potravinové suverenity uvědoměle prosazují pouze organizátoři KomPotu, kteří o obou tématech explicitně mluví, a sice v souvislosti s cíli KomPotu, potažmo s cíli KPZ jako celku, jež chtějí realizovat v rámci AMPI. Většina ostatních členů má zájem o zásobení skrze KomPot po celý rok, ale na rozdíl od organizátorů vnímá převážná část členů potravinovou soběstačnost a potravinovou suverenitu jaksi podvědomě, neboť tyto termíny ani sami od sebe nepoužívají. Vztah k soběstačnosti vyjadřují pomocí souhlasu s rozšířením produkce KomPotu buď vespolupráci s jinými KPZ a zemědělci či pořízením hospodářských zvířat na KomPot, byť až ve vzdálenější budoucnosti. Vnímání potravinové suverenity by se dalo odvodit například z následujících reakcí: vdotazníku se jednou v otázce po výhodách Kompotu objevilo slovo přístup, které by ve formulaci *„přístup k místnímu čerstvému jídlu“* (D28), mohlo vyjadřovat určité právo na přístup k čerstvým potravinám. Druhým příkladem je představa Ivety, která se vyjádřila totožně jako Míla, že by se jí líbilo odebírat hromadně obilí, jež by si mohla v rámci KPZ semlít. Tato myšlenka o potravinové suverenitě nemluví explicitně, naznačuje však možnost mít pod kontrolou své potraviny alespoň od fáze zpracování. Asi nejbližše potravinové suverenitě je jedna z Američanek, která popisuje, že dnešní potravinová produkce znamená závislost spotřebitele na jejím producentovi, ze které se dá vymanit pouze samozásobitelstvím či výběrem takových producentů, kteří jsou místní a které známe (R11).

Špatná zkušenost se zahradníkem a vidina toho, že Mílu či Ivetu bude muset jednou někdo nahradit, dává organizátorům KomPotu, především pak samotné Míle, důvod nad budoucím směřováním ohledně zaměstnání na zahradě přemýšlet: *„Jak jsem tam začala pracovat,*

začala jsem si uvědomovat, že zemědělská realita je krutá. Moje obecná vize je, aby KomPot byl dobrou zaměstnavatel, který platí férovou mzdu tomu svému zemědělci, která v zemědělství férová nebyvá, to je důležitý říct. A v tuhle chvíli je ta práce sezónní a já bych byla hrozně ráda, aby se nám různými cestami podařilo, abychom ty zaměstnance – vlastně my jsme teď dvě – aby to byla práce na celý rok. Aby byla ohodnocená koordináční činnost, která zabere strašně moc práce. Kdybychom dělali nějaký obchod s dalšími zemědělci, což je další z cest, jak zajistit práci na celý rok, a další je i ta osvětová činnost, která může být financovaná z nějakých grantů, tak se dá to mimo sezónní období tím zajistit taky. To jsou takové cesty, který mám navymyšlený a čeho bych chtěla dosáhnout do několika let. Protože jako když budeme chtít mít dobrý zaměstnance, což potřebujeme, musíme do nich investovat a musíme si je taky udržet.“ Iveta, které se toto téma také týká, nevidí sehnat mimo sezónní placenou práci jako lehký úkol: „Přesto si nemyslím, že by mi KomPot v zimě poskytl tolik práce na 5 pracovních dní, a tím pádem bych si nemohla vydělat peníze, který by mi stačily. Ale směr je, si myslím, výborný.“

Jak zmínila Míla, šíření osvěty mezi veřejnost je jedna z dalších cest, jak obstarat zahradníkovi práci mimo sezónu, a tudíž jeden z dalších cílů KomPotu. Tento cíl zapadá i do cílů AMPI (Asociace místních potravinových iniciativ). Rozšiřování myšlenky KPZ vidí jedna respondentka z dotazníku jako způsob, jak redukovat dopady globálního potravinového trhu, přičemž opět nevědomě shrnuje některé z cílů potravinové suverenity: „Když se zapojí více lidí do místních potravinových iniciativ, tak to může planetě jen pomoci: menší závislost na velkých obchodech s potravinami, menší závislost na dovozu potravin z daleka a jeho dopady na životní prostředí, větší propojení s půdou a produkcí potravin... Vidím pouze samá pozitiva!“ (D26). Honza Valeška plánuje KomPot jako KPZ, které by mohlo začínajícím iniciativám být vzorem: „Chtěl bych, aby se KomPot profiloval jako ukázkový hospodářství (to je i ve stanovách), pro třeba vzdělávání nových KPZ zemědělců, aby se tam mohli lidi chodit podívat, jak to funguje a inspirovat se“.

4.6.1 Budoucnost KomPotu pohledem členů

Cíle zmíněné výše odrážely přání organizátorů ohledně toho, kam by se měl KomPot ubírat v budoucnosti. Nyní je prostor pro vyjádření názoru členů, co si reálně myslí o budoucnosti KomPotu, potažmo KPZ všeobecně. R10 vnímá jako podmínku udržitelnosti KomPotu pravidelnou a častou účast na zahradě a na otázku, zda má KomPot budoucnost, odpovídá

takto: „*To se pozná, záleží, co přijde za lidi a jestli z tý 1/3 (která je aktivní – pozn. autorky) bude polovina, kdyby byla polovina, tak se to začne šířit, a to by bylo dobrý. Jednou měsíčně se scházet není moc*“. R5 se ptá, jak dlouho může vydržet nějaká organizace, která vyniká svou dobrotou, a zároveň „*nic po nikom nevyžaduje*“: „*Ta komunita, že je úžasně otevřená, že vlastně neklade nikomu žádnou povinnost, že tam musí chodit, a přesto z toho čerpá (člověk – pozn. autorky) výhody, až jsem si říkala, jak dlouho to jako vydrží. Protože to je tak otevřený, srdečný, benevolentní*.“ Nicméně, organizace povinnost klade, a sice 4 dny pomoci ročně, jak stojí ve stanovách, přičemž princip dobrovolnosti neznamená, že se tato povinnost ruší. Na tomto příkladu je vidět, že si každý člen vyloží pravidla po svém. Jakou budoucnost by měla organizace, jejíž členové by z ní čerpali výhody a sami by do ní nevkládali svůj čas ani práci?

Myšlenka KPZ má dle názoru více respondentů potenciál a může se rozvíjet směle dál. „*Já jsem přesvědčenej, že KPZ jako myšlenka je přísně demokratická nebo použitelná pro kohokoliv, kdo má dostatek kuráže a energie něco takovýho dělat,*“ tvrdí Honza. Záleží tedy jen na občanské iniciativě, aktivitě a elánu, který se snoubí s dostatečnou reflexí stavu věcí kolem nás a rozhodlím je rozvíjet, pokud s nimi souhlasíme, či se proti nim postavit, v případě, že s nimi nesouhlasíme.

4.7 Rezistence vůči individualizaci a komodifikaci

V průběhu empirické části se dalo ze stran členů vypožorovat, že mluví o: budování komunity, pocitu sounáležitosti a pospolitosti, vzájemné pomoci, společné práci, společném cíli, závazku, sdílení, směně, toleranci, „*obrušování hran*“, trpělivosti apod. Tyto formulace mají společnou podmínku, a sice tu, že je k nim potřeba dva a více lidí. V KomPotu je bezmála 40 členů, kteří se více či méně podílí na jeho chodu, někteří do něj investují nejen své peníze, ale i čas a péči. Zejména ti, kterým na budování komunity záleží, by mohli být na cestě vymanit se individualizaci: „*No, už jenom to, že uvažuješ ve skupině lidí, že nemyslíš jen na sebe je hroznej krok. To vždycky říká Honza, že toho individualismu je okolo nás strašně moc. Že je potřeba teď prostě zase něco jinýho. A todle je krok k tomu,*“ říká Míla, přičemž v poslední větě míní oním krokem právě KomPot.

Míla a Honza mluví o individualismu naprosto vědomě a z jejich postojů a názorů zcela jasně vyplývá, že individualismus není pro společnost prospěšný. Troufám si tvrdit, že oni jsou

představitelé záměrné rezistenční strategie vůči procesu individualizace. Založením KomPotu navíc vytvořili prostor, kde se touto cestou mohou i nemusí vydat i ostatní členové.

Zatímco Míla a Honza jednájí vůči individualizaci intencionálně, někteří členové se vyjadřují v podobném smyslu spíše implicitně, neintencionálně. R3 sní o životě v komunitě, která se svým fungováním podobá tradičním formám pospolitosti: *„Třeba to sázení brambor, tam si každý našel svou práci, tak nějak samovolně (...) někdo hlídal děti, někdo stavěl, kluci řešili terru, Míla s Ivetou řešily záhony a tam v tu chvíli bylo cítit to, to prostě poznáš, to tam vidíš, cítíš to, jakoby malinkej předobraz věcí budoucích. Samozřejmě ono to takhle nemůže setrvat, protože to by tam (za zahradě KomPot – pozn. autorky) ti lidi museli i bydlet.“* „Předobraz věcí budoucích“ je idealistické přání tohoto člena, kam by svět mohl dospět: namísto jedinců, kteří hledí pouze na sebe a na svůj prospěch a snaží se řídit „svoji biografii“, by lidé žili v komunitách, byli by ohleduplní jeden k druhému, vzájemně by si pomáhali a vycházeli vstříc svým potřebám.

R1 přikládá komunitě také velkou váhu, neboť pro něj znamená *„základ jistoty v tomhle složitým světě, kromě rodiny, takovej kotvící... a pak nějaká možnost se otevírat těm druhéj, nějak dlouhodobě, je tam nějaká kontinuita (...) taky je to možnost se uzavírat tomu odlišnému světu, má to dvě stránky, jseš s těma, se kterejma máš nějaký společný pohled, názory, postoje.“* Tento člen se snaží o jakýsi únik ze složité, komplexní společnosti a nacházet pocit jistoty mezi lidmi v komunitě, kterým může věřit a může se jim „otevřít“. Zároveň také podotýká, že v dnešní společnosti toho jedinec příliš nezmění, protože jeho hlas nemá dostatečně velkou váhu, aby nějaké změny docílil. V KomPotu se však R1 přesvědčil, že v rámci menšího společenství, které rozhoduje konsensem, může jeden hlas ovlivnit celé rozhodování. To přidává jeho jednání na zřetelnosti a jasnosti. Člověk může vidět bezprostřední důsledky svého rozhodnutí, což v dnešní komplexní společnosti často nelze. Jak bylo již v empirické části (v kapitole 4.5.9) zmíněno, tento člen je toho názoru, že kdyby se spojilo více KPZ iniciativ, mohly by mít vliv na rozhodování ve společnosti a tím, prostřednictvím aktivních jedinců, kteří jsou členové těchto KPZ, by mohly jednou vyjadřovat svůj názor na celospolečenské problémy.

Prostřednictvím takového lobby by mohly dostat „přítomnost do svých rukou“, což je dle Baumana jediná cesta z individualizace. S možností „mít přítomnost ve svých rukou“ úzce

souvisí také koncept potravinové suverenity, která bojuje za právo na zdravé a místní jídlo, utváření si svého potravinového systému a za důstojnost zemědělské profese. Protože potravinová suverenita reaguje těmito cíly na globalizaci potravinového systému a její neblahé dopady na farmáře i spotřebitele, jsou tyto cíle dalšími znaky rezistenčních strategií. Potravinová soběstačnost a potravinová suverenita jsou cíle, o které se snaží také KomPot, jak bylo zdůrazněno výše, i ve srovnání s městskými zahradami, které mají odlišné motivy.

Důležitost potravinové suverenity chápe opět člen R3, který si uvědomuje, že pokud lidé nebudou vědět, jak si vypěstovat jídlo a jak se svépomocí uživit, budou vždy závislí na globálních potravinových systémech: *„Když máš generaci lidí, kteří mají kolem sebe ty zdroje a nedokáží je využívat, tak je máš pod plnou kontrolu, protože oni musí do krámu, kde musí platit penězma a ty peníze musí vyrábět práci, kterou ty jim dáš... a to už zase zabíhám někam jinam. Ale to jedna z věcí, která mě deprimovala, já to takhle nechci, ani za sebe i za ostatní.“* Dalo by se říci, že onen „korporátní potravinový režim“, jak jej uvádí McMichael, a o kterém v podstatě mluví R3, komodifikuje nejen potraviny, ale celý život člověka.

Nedá se s určitostí říci, zda si členové uvědomují, že proti „korporátnímu potravinovému režimu“ v podstatě vystupují tím, že si přejí naučit se pěstovat zeleninu za účelem větší soběstačnosti. Toto přání zaznělo od relativně početné skupiny členů. Touha dosáhnout soběstačnosti by se dala označit za neuvědomělý projev rezistence, neboť sebezásobení je cesta, jak se oprostit od závislosti na dovážených potravinách, potažmo na nadnárodních potravinových korporacích. *„Jasně, není tam jakoby ta závislost. A to chci říct v tom srovnání, že prostě, když už to jako umím, udělám si to, vypěstuju si to, nejsem závislej na těch pánech,“* říká opět člen R1.

Komodifikace je pohledem více členů KomPotu něco, čemu by se chtěli vyhnout, ať už se zmiňují o nepeněžní směně zeleniny (*„vyčenzujeme, co nechceme“*) či o tom, že nechtějí práci přepočítávat na peníze a počítat, kolik kdo odpracoval kolik hodin, a proto by měl mít každý možnost platit dobrovolně-závazný příspěvek dle svých možností. *„Ano! To jsou ty ostrůvky. To, že tam nefunguje ten tržní princip. Dám tomu, co uznám za vhodný, to, co chci. A nekontroluju, jestli ten druhý tam toho dá víc.“*, komentuje dekomodifikační znaky KomPotu R4. Dalším příkladem dekomodifikace může být také vnímání tohoto příspěvku, který není vyjádřením protihodnoty za zeleninu, ale měl by fungovat jako dar zahradě, jako

poděkování zahradníkovi za jeho práci, za zdravé jídlo, za možnost být venku a za možnost naučit se něco nového.

Člen R3 má jasný názor proti komodifikaci, když říká, že peníze pro něj nejsou hodnota: *„Zjistil jsem, že (...) ty peníze nejsou ty hodnoty a uvědomil jsem si, že svůj život, svůj čas – to je jediná hodnota, kterou máme – že ho trávím výměnou za něco, co vlastně nemá hodnotu“*, čímž má na mysli čas strávený v práci, v kanceláři. *„Materiální věci nejsou hodnoty, to jsou prostředky, to by neměl být cíl. A od toho se odvíjelo spoustu dalšího uvažování a moje cesty. Začal jsem řešit otázky, co jsou ty hodnoty. Hodnotou je pro mě například úsměv.“*

5 ZÁVĚR

Předmětem této diplomové práce bylo KPZ KomPot, které vzniklo jako jedno z prvních KPZ v České republice. KomPot je specifický zejména tím, že je prvním KPZ, které vzešlo z řad spotřebitelů a nebylo iniciováno koordinátory. Vznik KomPotu se datuje k roku 2012 a dnes tvoří jeho členská základna bezmála 40 členů. Ústřední myšlenkou KPZ KomPot je hledat společně nové cesty k potravinám, které jsou v současné době v KomPotu zastoupeny produkcí zeleniny a drobného ovoce.

První část výzkumu byla zaměřena na samotný spolek, jeho vznik, fungování, principy fungování a cíle do budoucnosti. KomPot byl založen jako občanské sdružení, jež se momentálně dle nového občanského zákoníku musí přejmenovat na zapsaný spolek. Záměr spolku byl hned od začátku zacílený dlouhodobě, byla podepsána smlouva o nájmu pozemku na 20 let a každý se automaticky stal členem na neomezeně dlouhou dobu. KomPot funguje na komunitní bázi, produkci zeleniny si tedy zajišťuje svépomocí, bez napojení na již existujícího farmáře. Pěstování zeleniny zastávají na KomPotu dvě zahradnice, jimž v relativně velké míře pomáhají ostatní členové. Ti jsou také rozděleni do pracovních skupin, v rámci nichž společně budují společné zázemí ve společenské části zahrady. Distribuci zeleniny v sezóně si členové taktéž zařizují sami formou střídání v závozech. Principy, dle nichž se KomPot snaží řídit, jsou uvedeny ve stanovách a jsou to zejména: dobrovolnost, udržitelnost environmentálně šetrného hospodaření, sdílení rizik a přínosů tohoto hospodaření, sdílení nemateriálních hodnot, solidarita a transparentnost. Kromě dílčích cílů, které jsou odvozeny od zmiňovaných principů ve formě praktické realizace, si klade KomPot za cíl dlouhodobou potravinovou soběstačnost a potravinovou suverenitu. Potravinovou suverenitu chce perspektivně realizovat spojením několika pražských KPZ a následným hromadným odběrem potravin od důvěryhodných zemědělců. Protože KomPot svými limitovanými možnostmi zatím nedosáhne na pokrytí produkce po celý rok, je propojení více KPZ řešením, jak docílit potravinové soběstačnosti, potažmo potravinové suverenity, která se vyznačuje vytvořením místní sítě takových zdrojů potravin, které jsou environmentálně udržitelné, sociálně a kulturně odpovídající místním komunitám a ekonomicky přínosné pro místní ekonomiku. Další dva velké cíle jsou vzájemně propojené. První hledá v KomPotu způsob, jak v případě odchodu jedné ze stávajících zahradnic najítzahradnici nebo zahradníka na plný úvazek a na celou sezónu a jak jim zaplatit takovou mzdu, která odpovídá důstojnosti

a důležitosti zemědělské profese. S tímto hodnocením je spojen druhý cíl, jímž je vzdělávání a osvěta na téma KPZ a rozšiřování souvisejících myšlenek mezi veřejnost. Právě osvětová činnost by mohla být pracovní náplní zahradníka KomPotu v zimních měsících, kdy bývá pro zemědělce obtížnější naplnit čas smysluplnou činností související s jeho povoláním. Realizaci jmenovaných cílů může zaštitit také AMPI, o.p.s., Asociace místních potravinových iniciativ, která se chystá zaštitit všechny KPZ v České republice.

Jedna z podotázek, položená na závěr tohoto výzkumného celku: Jak se liší teorie KPZ od praxe v KomPotu, nebyla v počátcích projektu této DP zvolena zcela šťastně, neboť při vypracování teoretické části bylo dosavadní literatury zjištěno, že KPZ se neřídí žádnými rigidními pravidly, která se musí povinně plnit, a není tak plně relevantní porovnávat teorii KPZ s praktickým fungováním jedné konkrétní organizace. Teorie totiž vytyčuje pouze výše zmíněné poměrně volné principy. Pokud nejsou splněny, nelze iniciativu považovat za KPZ, ale volnost postupů při jejich naplňování naopak naplňuje demokratické principy, na nichž je KPZ založeno. Rozsáhlá rešerše iniciativ ve světě, které jsou založeny na myšlenkách KPZ nebo se jim alespoň v podobě lokálních potravinových systémů přibližují, proto také dokládá, že organizace KPZ se může v závislosti na místních podmínkách velmi lišit. Pokud bych měla na otázku přesto odpovědět, odpověď by zněla, že KomPot splňuje všechna kritéria pro to, aby se mohl prohlašovat za KPZ, a snaží se v praxi také dodržovat vytyčené principy, což bude ještě doloženo v druhé části závěru.

Druhá část výzkumu, věnovaná samotným členům KomPotu, měla za cíl zjistit, z jakých důvodů členové do KomPotu vstoupili, jak se naplnila jejich očekávání, která měli při vstupu, jaké spatřují na KomPotu výhody a nevýhody a zda se v jejich životě se členstvím v KomPotu něco změnilo. Tento výzkumný celek je uveden charakteristikou členů z běžných demografických hledisek. V tomto oddíle bylo zjištěno, že členové KomPotu jsou ve většině vzdělaní lidé středního věku s průměrnými příjmy a s velmi rozdílnými zájmy. Důvody ke vstupu, které členové jmenovali, jsou četné a taktéž rozdílné. V zásadě se však shodnou na hlavních důvodech: mají zájem o čerstvou a zdravou zeleninu z blízkého okolí a známého zdroje, chtějí budovat komunitu, být její součástí a poznávat v rámci ní lidi s podobným smýšlením. Dále mají ambici se naučit zahradničit a chtějí, aby jejich děti poznaly „odkud se bere jídlo“. Je pozoruhodné, že někteří členové rozlišovali důvody vstupu na svoje osobní (jež

byly právě zmíněny) a na důvody obecného rázu, jako například podpora místní ekonomiky, místních zemědělců, redukce ekologické stopy plynoucí z dovozu potravin, atp.

Z vyřčených důvodů a postojů některých členů lze usoudit, že pro ně KomPot hodně znamená, zúčastňují se hojně dobrovolných brigád a pomáhají s hladkým chodem spolku. Takoví členové berou KomPot nejen jako zdroj zeleniny, tedy jako prostředek, ale také jako cíl. Vidí v něm tedy určitou nadhodnotu právě zásluhou komunity, ve které se cítí dobře, ba dokonce šťastněji než dříve. Těchto členů sice není mnoho, ale jejich zanícení je velké. Dali by se označit jako jakési „jádro“ KomPotu. Někteří další členové pomáhají v KomPotu dle svých časových možností a snaží se zapojit alespoň částečně, někteří z různých důvodů nejezdí na zahradu pomáhat vůbec. U těchto by se dalo říci, že je pro ně KomPot prostředkem k získání pravidelných dodávek zeleniny, nikoli cílem. Avšak i takoví členové jsou prozatím pro fungování KomPotu velmi důležití, neboť jejich členství pomáhá KomPotu ke stabilnější existenci. Kvůli rozdílné míře zapojení byl v KomPotu nově odsouhlasen tzv. dobrovolně-závazný příspěvek, který do sebe integruje principy dobrovolnosti a spravedlnosti. Tento typ příspěvku vyžaduje od členů velkou dávku důvěry a od organizátorů opatrnost takový mechanismus neregulovat direktivně, což by narušilo křehkou autonomii komunity. Míra zapojení členů při společné práci vykazuje známky fluktuace. Někteří členové, kteří v minulém roce byli aktivní, svoji účast letos omezili a naopak. Tento jev je dán zejména osobními, rodinnými či pracovními podmínkami, které se mohou neustále měnit, ale je obecně plně chápán a respektován.

Z hlediska splněných očekávání hodnotí členové fungování v praxi vesměs pozitivně, k určité nevyzrálosti v organizačních záležitostech jsou plně tolerantní. Velkým zásahem, který nikdo nečekal, bylo rozvázání spolupráce se zahradníkem v roce 2013, což byla pro KomPot doposud největší překážka. Díky ní si však organizátoři uvědomili, že si neudrží člověka, který ke KomPotu nebude mít vybudovaný vztah, nebude členem a bude ke své práci přistupovat neosobně a bez zájmu. Z tohoto popudu vznikla potřeba přemýšlet nad způsoby, jak pro zahradníka zajistit co nejpříznivější podmínky, které byly popsány výše.

Mezi nejvýraznější přínosy KomPotu patří všestranné obohacení členů týkající se pravidelného přísunu zdravé zeleniny, obohacení sociálního kapitálu jednotlivých členů a uvědomění si hodnoty jídla a zemědělské práce. Díky možnosti naučit se pěstovat se KomPot

snaží navrátit lidem po generace ztracené dovednosti samozásobení, které dříve byly pro člověka existenciální. Na poli výhod se ukazuje ještě další rovina principu dobrovolnosti. Výměnou za čtyři pracovní dny a provozní příspěvek umožňuje KomPot členům dostávat dostatek čerstvé místní zeleniny v pravidelných dávkách po celou sezónu, aniž by se o úrodu museli dennodenně starat, jako tomu bylo v případě místní zeleniny v dřívějších dobách. Na místo toho se mohou věnovat práci či seberozvoji a mohou se spolehnout na to, že o jejich zeleninu se postará zahradník v komunitě. V neposlední řadě bych chtěla vyzdvihnout velmi cenný přínos KomPotu a KPZ obecně. To, že děti vidí své rodiče při manuální práci na zahradě, navíc ve spolupráci ostatních lidí, vtiskne dětem do života nezaplacitelnou hodnotu, kterou by mohli oceňovat po zbytek svého života.

Mezi nevýhody KomPotu patří poměrně vysoká časová náročnost celkové organizace a řízení. Členové příliš velké překážky nevidí, snad jen jednu, a sice obavu z nižší angažovanosti většiny, která by mohla zcela vyčerpat entusiasmus „jádra“, což by mohlo ohrozit existenci spolku jako celku.

Členství v KomPotu ovlivnilo uvažování a chování některých členů. Co se týče spotřebního chování, začali se někteří členové vyhýbat nákupu v hyper- a supermarketech a zeleninu odebírají pouze z KomPotu či z jiných alternativních zdrojů místních potravin. KomPot také dal mnoha členům příležitost změnit jejich životní styl k lepšímu a zdravějšímu, naučil je také skladovat a uchovávat zeleninu do zimních měsíců, čímž se přirozeně podpoří potravinová soběstačnost. Mezi dalšími změnami uvažování došlo právě v souvislosti se „sociálním aspektem jídla“ ve velké míře k uvědomění jeho hodnoty a sezónnosti, která se s globálním potravinovým systémem, jenž roční období nerespektuje, naprosto z vnímání lidí vymazala. Jeden z členů, který si pořídil včely, začal i díky nim daleko hlouběji chápat přírodní zákonitosti. Někteří další členové, zejména ti z „jádra“, vidí v KomPotu také bránu do světapřírody. Míla Kettnerová, organizátorka a hlavní hybatelka KomPotu, v něm našla smysl života a jisté „zakořenění“.

Jednou z dalších otázek výzkumu byla otázka na trvale udržitelný rozvoj, o němž mají členové povědomí, ač některým chybí hlubší znalost této problematiky. Chápu udržitelnost spíše v praktickém smyslu udržitelnosti konkrétního jevu, činnosti nebo organizace, a spojují si ji

spíše s životností KomPotu a potenciálním odchodem Míly, kterou někteří členové považují za neodmyslitelnou součást komunity i zahrady.

Na poli terminologie KPZ bylo zjištěno, že vzniká nutnost rozlišovat pojmy KPZ a komunitní a městské zahrady, protože nejen veřejnost, ale také lidé přímo zapojení v těchto iniciativách termíny zaměňují, ačkoli se tyto koncepty diametrálně liší. Pojem komunitní zahrady je užíván ve významu městských zahrad, které však často aspekt komunity jako takové postrádají. Zatímco v městských zahradách je kladen důraz na oživování městského prostoru a pěstování je spíše vedlejší činností, KPZ se soustředí právě na pěstování a dosažení potravinové suverenity v reakci na celospolečenská témata.

Poslední výzkumná otázka, která byla položena v rámci projektu SVV na katedře sociální a kulturní ekologie (SKE), odkryla velmi úzkou souvislost mezi konceptem potravinové suverenity a konceptem rezistence vůči individualizaci a komodifikaci, ačkoli zadání projektu potravinovou suverenitu nezmiňuje a neuvažuje. V době zadání projektu SVV nebyl totiž koncept potravinové suverenity s KPZ spojován, neboť byl na půdě naší katedry poprvé zmíněn v této práci. Potravinová suverenita a její cíle jsou přesným projevem rezistentní strategie vůči individualizaci a komodifikaci, jež přináší globalizovaný potravinový systém. Zatímco organizátoři se snaží vůči znakům individualizace a komodifikace otevřeně, intencionálně bojovat (už jen tím, že založí KPZ), členové si tuto skutečnost neuvědomují explicitně, vyjadřují však svoji rezistenci zřetelně například tím, že se do KPZ zapojí, protože vyhledávají komunitu, jejíž mohou být součástí. Bez nadsázky je tedy možné tvrdit, že alespoň u menšiny členů se postupně utváří vědomý a reflektovaný vztah k vlastnímu dobrému společenství, k širší místní soběstačnosti i odpovědnost k obecným nebo dokonce globálním problémům životního prostředí a planety. KPZ je tedy nenápadnou, ale při bližším zkoumání zřetelnou součástí hledání nového demokratického způsobu organizace společnosti a jejího odpovědného vztahu k budoucí generaci i k přírodě.

6 SEZNAM ZKRATEK

6.1 Seznam výrazů pro KPZ či podobné iniciativy ve světě

AMAP – Association pour le Maintien de l'Agriculture Paysanne; Asociace, která hájí drobné a rodinné farmy, francouzské KPZ

Aarstiderne – dánské „bedýnky“

CSA – Community Supported Agriculture

GAS – italské KPZ; A Gruppi di Acquisto Solidale; Skupiny, které nakupují solidárně

GASAP – Groupes d'Achat Solidaires de l'Agriculture Paysanne; obdoba AMAP v Bruselu

KPP – komunitou podporované poľnohospodárstvo

KPZ – Komunitou podporované zemědělství

Pergola – nizozemské KPZ

Reciproco – portugalské KPZ

Teikei – japonské KPZ

Voedselteams – belgické KPZ

SoLaWi – německé KPZ, Solidarische LandWirtschaft

6.2 Další zkratky

AMPI o.p.s. – Asociace místních lokálních iniciativ

BAA – Biodynamic Agriculture Australia; Biodynamické zemědělství Austrálie

BSE – Bovine spongiform encephalopathy, nemoc šílených krav

CEPTA – Centrum pre trvaloudržateľné alternatívy

ČAZV – Česká akademie zemědělských věd

ČSÚ – Český statistický úřad

ČZU – Česká zemědělská univerzita v Praze

EVG – Erzeuger-Verbraucher Gemeinschaft; Společenství výrobců a spotřebitelů

FAO - Food and Agriculture Organization of the United Nations, Organizace OSN pro výživu a zemědělství

G2R – dvojitá zelení revoluce

JOAA – The Japan Organic Agriculture Association; Japonská asociace pro ekologické zemědělství

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

LBF – Gemeinnutzige Landbau-Forschungsgesellschaft; Veřejně prospěšná zemědělsko-výzkumná společnost

LPK – Lokálna potravinová komunita

LSPPC – Local and Solidarity Based Partnerships between Producers and Consumers; Partnerství mezi producenty a spotřebiteli založené na lokálnosti a solidaritě

Ooooby – Austrálie; „Out Of Our Own Back Yards“; „Z našich vlastních zahrádek

OSN – Organizace spojených národů

SZP – Společná zemědělská politika

SZPI – Státní zemědělská a potravinová inspekce

ÚZEI – Ústav zemědělské ekonomiky a informací

7 LITERATURA

7.1 Literatura

AGENDA 21. 1998. MINISTERSTVO ŽIVOTNIHO PROSTŘEDÍ ČR. ISBN 80-7212-039-5.

BAUMAN, Zygmunt. 2002. *Tekutá modernita*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta. 343 s. ISBN 80-204-0966-1.

BAUMAN, Zygmunt. 2004. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta. 290 s. ISBN 80-204-1195-X.

BECK, Ulrich. 2004. *Riziková společnost: Na cestě k jiné moderně*. Praha: SLON. 1. vyd. 431 s. ISBN 80-86429-32-6.

BELL, Michael, M. 2004. *An Invitation to Environmental sociology*. 2. vyd. London: Thousand Oaks. ISBN 0-7619-8775-4.

BLANKE, Rianne. 2011. *Alternative Food Networks and Community Supported Agriculture: A comparison between Gruppi di Acquisto Solidale in Italy and Pergola in the Netherlands*. University of Pisa. Dostupné z http://api.ning.com/files/RZgzXVotkXjlaj33mYzcyxCl-DYJl1cf78OdkTDAacP8kUrEx7jt09OTgWF3mv8pK3PZB*XyionuBpoBtQ9ojJAObMC-vTP/blankeAlternativeFoodNetworks.pdf, 12. 4. 2014, 20:42.

BRYANT, Greg. 1992. Community Supported Agriculture. In: *RAIN Magazine*, vol. 14, no. 2. Dostupné z <http://www.rainmagazine.com/archive/1992/community-supported-agriculture01242014>, 6. 4. 2014, 15:03

EHRENFELD, David. 2008. *Becoming Good Ancestors: How We Balance Nature, Community, and Technology*. Cary, USA: Oxford University Press. p 321. ISBN: 9780199706112.

FRANTÍK, Jaroslav. 2012. *Farmářské trhy na Brněnsku*. Bakalářská práce na katedře Hospodářské politiky, Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity.

FRÉLICOVÁ, Veronika. 2013. *Jídlo s tváří farmáře: komunitou podporované zemědělství v České republice*. Diplomová práce na katedře Environmentálních studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity.

GLIPO, Arze; PASCUAL, Francisco, G., Jr. 2005. *Food Sovereignty Framework: Concept and Historical Context*. Asia-Pacific Network on Food Sovereignty.

GORDON, Eric; SILVA, Adriana de Souza e. *Net Locality: Why Location Matters in a Networked World*. 2011. Hoboken, USA: Wiley-Blackwell. pp 199. ISBN: 9781444340648.

GÖTTERRT, Karl-Heinz. 2011. *Deutsch: Biografie einer Sprache*. 1. Auflage. Berlin: Ullstein Buchverlage GmbH. ISBN 978-3-548-61024-5

GRANDE, Elin Rømo. 2009. *Eating is an Agricultural Act: Community Supported Agriculture (CSA) in Norway*. Norwegian University of Life Sciences, Ås. Dostupné z:

http://www.umb.no/statisk/noragric/publications/master/2009_elin_romo_grande.pdf, 13. 4. 2014, 12:19.

HAUERLANDOVÁ, Miluše. 2012. *Pohádka v britské literární tradici*. Diplomová práce na katedře Anglistiky a amerikanistiky, Filosofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

HAWTIN, Murray; PERCY-SMITH, Janie. 2007. *Community Profiling: A Practical Guide*. 2nd edition. Buckingham, UK: Open University Press. ISBN 9780335233878.

HENDERSON, Elizabeth; VAN EN, Robyn. 2007. *Sharing the Harvest: a Citizen's Guide to Community Supported Agriculture*. 2nd edition. Chelsea Green Publishing. 320 s. ISBN 1603580751.

HIRN, Wolfgang. 2011. *Der Kampf ums Brot: Warum sie Lebensmittel immer knapper und teurer werden*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag. 2. Ausgabe. 282 s. ISBN 978-3-596-18328-9.

HRADIL, Radomil. 2011. *Co je biologicko-dynamické zemědělství?* Praha: Pro-bio liga. ISBN 978-80-904223-4-6.

JANKOVÁ, Šárka. 2013. *Projekt ekologicky hospodařícího podniku s prvky permakultury*. Diplomová práce na katedře rostlinné výroby České zemědělské univerzity v Praze.

JEHLIČKA, Petr; SMITH, Jonathan. 2007. Stories around food, politics and change in Poland and the Czech Republic. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 32(3) pp. 395–410.

JINDRA, Zdeněk; JAKUBEC, Ivan. 2007. *Dějiny hospodářství českých zemí: Od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*. Praha: Karolinum. 471 s. ISBN 978-80-246-1035-1.

KETTNEROVÁ, Miloslava; VALEŠKA, Jan. 2012. In: *Zemědělec: Ekologické zemědělství*, č. 44, s 25.

KOTOUČEK, Matěj. 2010. *Přímé vztahy mezi biozemědělci a zákazníky: Analýza podmínek pro přímý prodej*. Bakalářská práce na katedře Environmentálních studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity.

KOZLOVÁ, Barbora. 2010. *Bedýnkářství v České republice*. Bakalářská práce na katedře Environmentálních studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity.

KRAIß, Katharina; VAN ELSEN, Thomas. 2008. Community Supported Agriculture (CSA) in Deutschland: Konzept, Verbreitung und Perspektiven von landwirtschaftlichen Wirtschaftsgemeinschaften. In: *Lebendige Erde*, Nr. 2, s. 44-47. Dostupné z http://lebendigeerde.de/fileadmin/lebendigeerde/pdf/2008/Forschung_2008-2.pdf, 6. 4. 2014, 15:34.

LAZZARATO, Maurizio. 2009. Neoliberalism in Action: Inequality, Insecurity and the Reconstitution of the Social. *Theory, Culture & Society*, Los Angeles: SAGE, vol. 26, no 6. ISSN 1460-3616. pp 109–133.

- LIBROVÁ, Hana. 1994. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*. 1 vyd. Brno: VERONICA a Hnutí Duha. 215 s. ISBN 80-85368-18-8.
- LIBROVÁ, Hana. 2009. *Čtyři dimenze individualismu v environmentální perspektivě*. In: *Sociální studia: Individualizace*, vol. 6, no. 3. ISSN 12-14-813X.
- LIBROVÁ, Hana. 2010. Individualizace v environmentální perspektivě: sociologické rámování mění pohled a plodí otázky. *Sociologický časopis*, vol. 46, no. 1. ISSN 0038-0288.
- LONGHURST, Nick; MELDRUM, Josiah; SALTMARSH, Nick. 2011. *The impact of community Supported Agriculture: a feasibility study for Community Supported Agriculture*. Soil Association. CSA Support Project Making Local Food Work. ISBN 0905200829.
- MACNAGHTEN, Phil; URRY, John. 1998. *Theory, Culture and Society, Volume 54: Contested Natures*. London: SAGE Publications 320 s. ISBN 9781848609310.
- MALINA, Jaroslav; a kol. 2009. *Antropologický slovník: aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. 1. vyd. Brno: CERM. 304 s. ISBN 978-80-7204-560-0.
- MALTHUS, Thomas Robert. 1798. *An Essay on the Principle of Population*. 1st edition. Dostupné z http://www.ssc.wisc.edu/~walker/wp/wp-content/uploads/2012/04/Malthus_0195_EBk_v6.0.pdf, 20. 3. 2014, 20:15.
- MAŘÍKOVÁ, Hana; PETRUSEK, Miloslav; VODÁKOVÁ, Alena. 1996. *Velký sociologický slovník: 1. svazek A-O*. 1 vyd. Praha: Karolinum. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.
- McFADDEN, Steven. 2011. *The Call of the Land (2nd Edition) – An Agrarian Primer for the 21st Century*. Martinsville: Norlightspress. 222 s. ISBN 1935254456.
- McMICHAEL, Philip. 2009. A food regime genealogy. *The Journal of Peasant Studies*, vol. 36, no. 1, pp 139-169. ISSN 0306-6150.
- McMICHAEL, Philip. 2011. Food system sustainability: Questions of environmental governance in the new world (dis)order. *Global Environmental Change*, vol. 21, no. 3, pp 804–812. ISSN 0959-3780.
- McMICHAEL, Philip; SCHNEIDER, Mindi. 2011. Food Security Politics and the Millennium Development Goals. *Third World Quarterly*, vol. 32, no. 1, 2011, pp 119–139. ISSN 0143-6597.
- McNay, Lois. 2009. Self as Enterprise: Dilemmas of Control and Resistance in Foucault's The Birth of biopolitics. *Theory, Culture & Society*, Los Angeles: SAGE, vol. 26, no 6. ISSN 1460-3616. pp 55–77.
- MEADOWS, Donella, H. ; MEADOWS, Dennis, I.; RANDERS, Jorgen; BEHRENS, William, W. 1972. *Limits to Growth: A Report to The Club of Rome*. Dostupné z: http://www.bibliotecapleyades.net/sociopolitica/esp_sociopol_clubrome6.htm, 1. 6. 2014, 11:22.

MOLDAN, Bedřich. 1997. *Příroda a civilizace: životní prostředí a rozvoj lidské civilizace*. 1. vyd. Praha: SPN. ISBN 80-04-26434-4.

MOLDAN, Bedřich. 2009. *Podmaněná planeta*. Praha: Karolinum. ISBN 78-80-246-1580-6.

MOLLISON, Bill; SLAY, Reny Mia. 2012. *Úvod do permakultury*. Brdárka: Alter Nativa o.z. ISBN 978-80-969754-8-8.

MOUDRÝ, Jan; a kol. 2007. *Základní principy ekologického zemědělství: Odborná monografie*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zemědělská fakulta. ISBN 978-80-7394-041-6.

NYELENI. 2007. *Declaration of Nyeleni*. Nyeleni Village, Sélingué, Mali.

NYELENI. 2011. *Declaration of Nyeleni: Potravinová suverenita v Evropě – hned!* Evropské fórum pro potravinovou soběstačnost. Krems, Rakousko.

PILLEY, Greg, et al. 2005. *Cultivating Co-operatives: organisational structures for local food enterprises*. Soil Association. Bristol: Severnprint. ISBN 1 904665 04 7

PILLEY, Greg. 2001. *A Share in the Harvest: a feasibility study for Community Supported Agriculture: a participatory approach towards sustainable agriculture in England*. Bristol: Soil Association. ISBN 0-905-200-82-9.

POLANYI, Karl. 1944. *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of our Time*. Boston: Beacon Press. 375 s. ISBN 0-8070-5679-0.

PONCAROVÁ, Lenka. 2012. Jak přežít konec světa. In: *Psychologie*, Dostupné z: <http://psychologie.cz/jak-prezit-konec-sveta/>, 5. 3. 2014, 12: 28

PRETTY, Jules. 2002. *Agri-Culture: Reconnecting People, Land and Nature*. London: Earthscan. 281 s. eISBN 9781849770422. Dostupné z <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action>, 6. 6. 2014, 14:42.

PRUDHAM, Scott. 2009. Commodification. In: CASTRE, Noel; DEMERIT David; LIVERMAN, Diana; RHOADS, Bruce. *A Companion to Environmental Geography*. 1st edition. Willey: Blackwell. Wiley-Blackwell. ISBN 9781405156226.

SERIO (Social, Economic and Market Research). 2012. *The Value of the Community Food Sector: An economic baseline of Community Food Enterprises*. Plymouth University. Plunkett Foundation. 1st edition. Plymouth.

SHIVA, Vandana. 2009. Soil Not Oil: Environmental Justice in an Age of Climate Crisis. *Alternatives Journal*, vol. 35, no. 3. University of Waterloo.

SCHUMACHER, Ernst, Friedrich. 2000. *Malé je milé: aneb ekonomie, která by počítala i s člověkem*. 1. vyd. Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-035-X.

SOIL ASSOCIATION. Nedatováno. *A Share in the Harvest: an action manual for Community Supported Agriculture*. 2nd edition. Bristol. Vydáno jako součást projektu Making local food Work.

STEINER, Rudolf. 1999. *Anthroposofie: úvod do anthroposofického světového názoru*. Samotišky: Michael. ISBN 80-86 340-02-3.

STRNADEL, Štěpán. 2013. *Místní potraviny a trvale udržitelné zemědělství: Příklad komunitou podporovaného zemědělství*. Bakalářská práce na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Univerzity Karlovy v Praze.

SUCHÁ, Dagmar. 2010. *Biokluby v návaznosti na předválečná spotřební družstva*. Bakalářská práce na katedře Environmentálních studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity.

TÖNNIES, Ferdinand. 1996. *Community and Society: Gemeinschaft un Gesellschaft*. 3rd printing. New Brunswick: Transaction Publishers. 298 s. ISBN 0-88738-750-0.

ULČÁK, Zbyněk. 1997. Partnerské vztahy mezi zemědělci a spotřebiteli. In: *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity*. Sociální studia, č. 2, 1997. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity. Dostupné z: http://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/111196/G_Sociologica_39-1997-1_26.pdf?sequence=1

ULČÁK, Zbyněk; PALL, Jiří. Indicators of Agricultural Sustainability: The Moral of a Story. In: *Sustainable Development of Multifunctional Landscapes*. 1. vyd. Berlin, Heidelberg, New York: Springer-Verlag, 2003. s. 67 - 78. ISBN 3-540-00008-9. Dostupné z http://is.muni.cz/el/1423/jaro2012/HEN437/um/UlcakPall-Indicators_of_Agricultural_Sustainability.txt, 6. 6. 2014, 15:12.

VÁCLAVÍK, Tomáš. 2007. Přímý marketing pro ekologické zemědělce, Metodické listy pro ekologické zemědělce č. 29. EPOS, Brno. Dostupné z: <http://www.eposcr.eu/wp-content/uploads/2011/04/ML29-Primy-marketing.pdf>, 8. 6. 2014, 11:57.

VALEŠKA, Jan; KETTNEROVÁ, Miloslava; PAŘÍZKOVÁ, Kateřina; FRÉLICHOVÁ, Veronika. 2013. *Komunitou podporované zemědělství: cesta k partnerství mezi spotřebitelem a zemědělcem*. 1. vyd. ZO ČSOP VERONICA; PRO-BIO LIGA. 41 s. ISBN 978-80-87308-27-1.

VAN DE KOP, Petra, et al. 2008. Community Supported Agriculture: An alternative local food system. *LEISA Magazine*. Dostupné z <http://www.agriculturesnetwork.org/magazines/global/towards-fairer-trade/community-supported-agriculture>, 12. 4. 2014, 14:05

VANDERTUIN, Jan. 1992. Zürich Supported Agriculture. In: *RAIN Magazine*, vol. 14, no. Dostupné z <http://www.rainmagazine.com/archive/1992/zsa01312014>, 4. 4. 2014, 18:20.

WILLIAMS, Colin, C. 2002. A critical evaluation of the commodification thesis. *The Sociological Review*, vol 50, no 4. ISSN 1467-954X. pp 525–542.

ŽEKOVÁ, Lucie. 2014. Nejasné dobro biosvěta: ekologické nebo nesystémové zemědělství? *A2*, 8, 2014.

7.2 Literatura k metodologii

BERNARD, Russel, H. 2006. *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. 4th edition. Lanham: AltaMira Press. 803 s. ISBN 0-7591-0869-2.

BRYMAN, Alan. 1988. *Quantity and Quality in Social Research*. London: Routledge. 208 s. ISBN 9780203410028. Dostupné z:
<http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10062941>, 12. 5. 2014, 21:15

FLICK, Uwe. 2007. *Desining Qualitative Research*. 1st edition. London: SAGE Publications, Ltd. 13 S. ISBN 978-0-7619-4976-3.

HAMMERSLEY, Martin; ATKINSON, Paul. 1995. *Ethnography: Principles in Practice*. 2nd edition. London: Routledge. 323 s. ISBN 0415086647.

CHENAIL, Robert, J. 1998. Jak srovnat kvalitativní výzkum do latě? *Biograf* (15-16): 30 odst. Dostupné z e-learningového kurzu Úvod do společenskovedních metod. Dostupné z <http://moodle.fhs.cuni.cz/mod/resource/view.php?id=8465m>, 25. 5. 2014, 17:01.

CRESWELL, John, W. 2007. *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing Among Five Approaches*. 2nd edition. Thousand Oaks, California: Sage Publications, Inc. ISBN 978-1-4129-1606-6.

DISMAN, Miroslav. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vyd. Praha: Karolinum. 374 s. ISBN 978-80-246-0139-7.

HENDL, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. 1. Vyd. Praha: Portál. 408 s. ISBN 80-7376-040-2.

MIOVSKÝ, Michal. 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

NACHMIAS, David; NACHMIAS, Chava. 1987. *Research Methods in the Social Sciences*. 3rd edition. New York: St. Martin's Press. 589 s. ISBN 0-312-7627-1.

NOVOTNÁ, Hedvika. 2009. *Úvod do společenskovedních metod*. E-learningový kurz, FHS, UK. Dostupné z <http://moodle.fhs.cuni.cz/course/view.php?id=614>, 25. 5. 2014, 12: 56.

HEŘMANSKÝ, Martin. 2009. *Úvod do společenskovedních metod*. E-learningový kurz, FHS, UK. Dostupné z <http://moodle.fhs.cuni.cz/course/view.php?id=614>, 28. 6. 2014, 10:28.

PUNCH, Keith. 2008. *Úspěšný návrh výzkumu*. 1. vyd. Praha: Portál. 230 s. ISBN 978-80-7367-468-7.

PUNCH, Keith, F. 2008a. *Základy kvantitativního šetření*. 1. vyd. Praha: Portál. 152 s. ISBN 978-80-7367-381-9.

Rynda, Ivan. 2000. Trvale udržitený rozvoj a vzdělávání. In: *Hledání odpovědí na současné výzvy světa*, ed. DLOUHÁ, Jana. COŽP UK. s. 10-16.

RYNDA, Ivan. 2012. *Nepublikované přednášky v rámci kursu Sociální ekologie I*, SKE, FHS, UK.

SILVERMAN, David. 2001. *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. 2nd edition. London: Sage Publications Ltd. ISBN 0 7619 6864 4.

SILVERMAN, David. 2000. *Doing Qualitative Research: A practical Handbook*. London: SAGE Publications Ltd. ISBN 0761958223.

STRAUSS, Anselm; CORBIN, Juliet. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert. ISBN 80-85834-60-X.

SURYNEK, Alois; KOMÁRKOVÁ, Růžena; KAŠPAROVÁ, Eva. 2001. *Základy sociologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Management Press. 160 s. ISBN 80-7261-038-4.

ŠŤOVÍČKOVÁ JANTULOVÁ, Magdaléna. 2009. *Úvod do společenskovedních metod*. E-learningový kurz, FHS, UK. Dostupné z <http://moodle.fhs.cuni.cz/course/view.php?id=614>, 25. 5. 2014, 12:36.

YIN, Robert, K. 2009. *Case Study Research: Design and Methods: Volume 5 of Applied Social Research Methods*. 4th edition. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc. 219 S. ISBN 1412960991.

WOODSIDE, Arch. 2010. *Case Study Research: Theory, Methods and Practice*. Bradford: Emerald Group Publishing Ltd. 455 s. ISBN 9781849509237.

ZHÁNĚL, Jiří; HELLENBRANDT, Vladimír; SEBERA, Martin. 2014. *Metodologie výzkumné práce*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sportovních studií. 65 s. ISBN 978-80-210-6696-0.

7.3 Literatura dostupná na internetu

ADAM, Katherine, L. 2006. Community supported agriculture: A Publication of ATTRA - National Sustainable Agriculture Information Service. Dostupné z <http://attra.ncat.org/attra-pub/download.php?id=262>, 11. 6. 2014, 18:13.

BASHFORD, Jade; et al. 2013. European Handbook on Community Supported Agriculture: Sharing Experiences. CSA for Europe Project. Dostupné z: www.urgenci.net/uploads/CSA4EUrope_Handbook.pdf, 3. 4. 2014, 14:16.

CARTWRIGHT, Mark. 2012. *Ancient History Encyclopedia*. Dostupné z <http://www.ancient.eu.com/demeter/>, 4. 4. 2014, 10:19

CASFS (center for Agroecology & Sustainable Food Systems). 2005. *Teaching Direct Marketing and Small Farm Viability: Resources for Instructors*. University of California, Santa Cruz: UC Santa Cruz Printing Services. Dostupné z: http://casfs.ucsc.edu/documents/Teaching%20Direct%20Marketing/TDM_all_files.pdf, 27. 3. 2014

EU. 2013. Politiky Evropské unie: *Zemědělství*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie. 16 s. ISBN 978-92-79-24177-2. Dostupné z: http://europa.eu/pol/pdf/flipbook/cs/agriculture_cs.pdf, 15. 5. 2014, 19:17.

HENDERSON, Elizabeth. 2010. dostupné z www.chelseagreen.com/content/elizabeth-henderson-the-world-of-community-supported-agriculture/#sthash.cdVbxRQL.dpuf, 20. 6. 2014, 13: 52.

HRABALOVÁ, Andrea; LEIBL, Martin; VALEŠKA, Jan; KETTNEROVÁ, Miloslava (ed). 2013. *Ročenka 2011: Ekologické zemědělství v České republice*. Praha: Ministerstvo zemědělství. 50 s. ISBN: 978-80-7434-139-7. Dostupné z: http://eagri.cz/public/web/file/186838/Rocenka_EZ_2011_web.pdf, 8. 6. 2014, 12:37.

HRABALOVÁ, Andrea; HLAVA, Jakub; LEIBL, Martin; KETTNEROVÁ, Miloslava; VALEŠKA, Jan; VEJVODOVÁ, Anna. 2013. *Ročenka 2012: Ekologické zemědělství v České republice*. Praha: Ministerstvo zemědělství. 50 s. ISBN 978-80-7434-139-7. Dostupné z: http://eagri.cz/public/web/file/289733/rocenka_EZ_2012_web.pdf, 1. 6. 2014, 16:37.

JOAA. 1993. *"TEIKEI" system, the producer-consumer co-partnership and the Movement of the Japan Organic Agriculture Association*. Country Report for the First IFOAM Asian Conference in Hanno, Saitama, Japan. Dostupné online <http://www.joaa.net/english/teikei.htm#ch3-1>. 23. 3. 2014, 9:55.

JOAA, 2012. Dostupné z <http://www.joaa.net/english/index-eng.htm>, 23. 3. 2014 10:49.

JOHANISOVÁ, Naděžda. 2001. *Lokalizací proti supermarketům?* In: *Zaostřeno na hypermarkety*. Nesehnutí, Brno. Dostupné z: <http://hyper.cz/soubory/Johanisova.rtf>, 6. 5. 2014, 12:40.

MCFADDEN, Steven. 2004. *The History of Community Supported Agriculture, Part I: Community Farms in the 21st Century: Poised for Another Wave of Growth?* Rodale Institute.

Dostupné z <http://www.newfarm.org/features/0104/csa-history/part1.shtml>, 28. 3. 2014, 9: 15.

MCFADDEN, Steven. 2004a. *The History of Community Supported Agriculture, Part II*. Rodale Institute. Dostupné z <http://rodaleinstitute.org/2004/the-history-of-community-supported-agriculture-part-ii/>, 6. 4. 2014, 17:21.

PRETTY, Jules. 2002. *Agri-Culture: Reconnecting People, Land and Nature*. London: Earthscan. 281 s. eISBN 9781849770422. Dostupné z <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action>, 6. 6. 2014, 14:42.

STRÄNZ, Wolfgang. 2009. *The Genesis of the German CSA*. Dostupné z <http://blog.urgenci.net/?p=206>, 3. 4. 2014, 10:52.

SZPI. 2013. *POTRAVINY A ČESKÝ SPOTŘEBITEL: Závěrečná zpráva ze sociologického výzkumu FOCUS pro Státní zemědělskou a potravinářskou inspekci*. Dostupné z <http://www.szpi.gov.cz/docDetail.aspx?docid=1058110&docType=ART&nid=12173>, 6. 6. 2014, 9:58.

UHNÁK, Tomáš. 2014. *Gastronomie krize: Zelená revoluce ukradena*. *A2larm*, vol. 2. Dostupné z: <http://a2larm.cz/2014/02/gastronomie-krize-zelena-revoluce-ukradena/>, 2. 3. 2014, 12:52.

United Nations. 2004. *World Population to 2300*. Department of Economic and Social Affairs/Population Division. Dostupné z <http://www.un.org/esa/population/publications/longrange2/WorldPop2300final.pdf>, 1. 6. 2014, 15:06.

WHO (World Health Organisation). 2014. <http://www.who.int/trade/glossary/story028/en/>, 19. 6. 2014, 12:07.

http://alternativazdola.cz/liferay/home/-/asset_publisher/rv89bNXeyy84/content/breznovy-caj-s-miloslavou-kettnerovou-komunitou-podporovane-zemedelstvi-cesta-k-potravinove-suverenite-, 15. 5. 2014, 22:12

<http://arnika.org/historie-otrav-rtuti>, 27. 3. 2014, 15:02.

<http://www.aarstiderne.com/Om-aarstiderne/Aarstiderne-in-english>, 13. 4. 2014, 14:24.

<http://www.agronavigator.cz/ts/>, 18. 5. 2014, 15:32, str 20.

http://www.angelicorganics.com/ao/index.php?option=com_content&task=view&id=148&Itemid=182, 6. 4. 2014, 19:36.

<http://www.associative-economics.com/associative-economics/>, 4. 4. 2014, 15:05.

<http://biodynamics.net.au/about-us/the-company/>, 11. 6. 10:01.

<https://www.biodynamics.com/content/community-supported-agriculture-introduction-csa#howworks>, 2. 4. 2014, 18:48.

<http://www.birsmatthof.ch/index.php?menu=HomeMenu&page=history&PHPSESSID=55c5fbfc7c15dca4de8d1a0a0e8b8323>, 4. 4. 2014, 18:31.

<http://biospotrebitel.cz/chci-znat-bio/potravinova-suverenita/komunitou-podporovane-zemedelstvi>, 21. 3. 2014 14:35.

http://eagri.cz/public/web/mze/tiskovy-servis/tiskove-zpravy/x2011_farmarske-trhy-maji-svuj-kodex-pomuze.html (2), 8. 6. 2014, 11: 32.

<http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/kalendar-akci/biodynamicke-ekologicke-a-komunitou.html> (1), 11. 5. 2014, 9:34.

<http://foodconnectfoundation.org.au/profile-robot-pekini/>, 12. 4. 2014, 16:20.

<http://historicaltextarchive.com/sections.php?action=read&artid=671>, 27. 3. 2014 22:34.

<http://www.camphill.org/?cat=3> (1), 3. 4. 2014, 16:38.

<http://www.camphill.org/?p=34> (2), 28. 3. 2014, 9:10.

<http://www.camphillvillage.org/beliefs>, 27. 3. 2014 (1), 22: 46.

http://www.camphillvillage.org/who_we_are (3), dne 28. 3. 2014, 9:13.

<http://www.cepta.sk/index.php/sk/lokalna-potravinova-komunita>, 25. 4. 2014, 21:25.

<http://www.cinerebelde.org/die-strategie-der-krummen-gurken-p-121.html?language=de>, 6.4. 2014, 19:39.

<http://www.cocagne.ch/cms/la-cooperative>, 4. 4. 2014, 18:07.

<http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/2127-12>, 18. 5. 2014, 17:08.

[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/380034ACD0/\\$File/14091311.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/380034ACD0/$File/14091311.pdf)(2), 26. 6. 2014, 11:12

http://www.demeter.de/verbraucher/ueber_uns/unterschiede_bio_demeter (2), 4. 4. 2014, 12:30.

<http://www.demeter.de/verbraucher/ueber-uns/demeter-international> (3), 4. 4. 2014, 14:41.

<http://www.demeter.de/verbraucher/ueber-uns/was-ist-demeter/markenzeichen> (1), 3. 4. 2014, 18:46.

<http://www.demeter.net/what-is-demeter/this-is-demeter>, staženo 4. 4. 2014, 3. 4. 2014, 10:41.

<http://www.foodconnectsydney.com/>, 12. 4. 2014, 16: 43.

<http://www.gasap.be/?lang=fr>, 8. 6. 2014.

<http://www.just-food.com/about/>, 8. 6. 2014, 18:03.

<http://www.kpzinfo.cz/co-je-kpz/> (1), 21. 3. 2014 14:29.

<http://www.localharvest.org/csa/> ,27. 3. 2014 13:19.

<http://www.ofa.org.au/?search=community+supported+agriculture>, 12. 4. 1014, 17:07.

<http://www.soilassociation.org/aboutus/whoweare>, 8. 6. 2014, 18:18.

<https://www.soilassociation.org/communitysupportedagriculture/evaluation> (1), 19. 3. 2014 9:35.

<http://www.solidarische-landwirtschaft.org/de/das-netzwerk/wie-alles-begann/>(1), 6. 4. 2014, 19:26.

<http://www.solidarische-landwirtschaft.org/de/was-ist-solawi/die-idee/>(2), 2. 4. 2014, 17:35.

<http://www.urgenci.net/en-gb/content/network> (1), 24. 6. 2014 15:08.

<http://www.urgenci.net/page.php?niveau=3&id=Czech%20Republic>, 11. 5. 2014, 9:25.

<http://www.urgenci.net/page.php?niveau=3&id=In%20Spain> (3), 8. 6. 2014.

<http://www.urgenci.net/page.php?niveau=3&id=The+World+of+CSA> (2), 4. 4. 2014, 17: 24.

<http://www.voedselteams.be/>, 13. 4. 2014, 11:34.

http://www.whywaldorffworks.org/02_W_Education/history.asp, 3. 4. 2014, 16:57.

8 PŘÍLOHY

8.1 Seznam příloh

8.1.1 Příloha P1 – Projekt diplomové práce

8.1.2 Příloha P2 – Dotazník KomPot

8.1.3 Příloha P2a – Grafická příloha – Dotazník KomPot

8.1.4 Příloha P3 – Rozhovor, návrh otázek

8.1.5 Příloha P4 – Transkribovaný rozhovor

8.1.6 Příloha P5 – Plánek společenské zahrady

8.1.7 Příloha P6 – Stanovy

8.1.8 Příloha P7 – Fotky

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ UK

katedra magisterského oboru

Sociální a kulturní ekologie

U Kříže 8/661, 158 00 Praha 5-Jinonice

Projekt diplomové práce (DP) oboru sociální a kulturní ekologie

1. Jméno studenta, tituly:

Martina Suchá, Bc.

2. Osobní číslo (UČO):

364750

3. Rok imatrikulace na FHS (IZV) UK (bak. studium, jinak mag. studium):

2011

4. Datum zápisu na katedru sociální a kulturní ekologie FHS UK rozhodné pro datum obhajoby DP:

27.9.2011

5. Názvy všech předchozích bakalářských (magisterských) prací, škola, obor a rok, kde a kdy byly obhájeny:

Odpadové hospodářství v České republice a v Německu – srovnání, Západočeská univerzita, Filosofická fakulta, Cizí jazyky pro komerční praxi, práce obhájena v Plzni, dne 30. 5. 2011

6. Předběžný název DP:

Komunitou podporované zemědělství – případová studie KomPot

7. Obecný kontext (souvislosti tématu, širší rámec[zasazení „do světa“]):

Komunitou podporované zemědělství (KPZ) je fenomén, jenž vznikl jako reakce na dnešní potravinovou krizi. Ve světě je znám pod anglickým názvem CSA (Community Supported Agriculture), začal se objevovat v 70. letech minulého století v Německu a ve Švýcarsku a o něco dříve také v Japonsku, kde jej nazývají Teikei. Je reakcí na potravinové zdroje nejasného původu, jejich kvalitu a neudržitelnost konvenčního způsobu zemědělství. V současnosti registrujeme v České republice vznik několika

podobných konceptů komunitních zahrad, komunitní zahrádkaření zažívá opravdový „boom“, ať ve městech nebo na venkově.

8. Předmět zkoumání (vlastní předmět práce[zasazení „do vědy“]):

Předmětem zkoumání této diplomové práce bude komunitní zahrada KomPot (Komunitní Potraviny) a její fungování po dvou letech existence. KomPot vznikl za účelem vytvoření udržitelného hospodaření s produkcí zdravých lokálních potravin (zejména zeleniny a drobného ovoce), u nichž není pochyb o jejich původu. Vytvoření dobrého lidského společenství (jako např. poznávání nových lidí, zábava, kultura) a šetrnější využívání životního prostředí jsou dalšími předpoklady fungování sdružení. Obecným kontextem práce je také téma potravinová suverenita, jíž se budu věnovat nejen v teoretické části práce, ale i v empirické části.

9. Hlavní vstupní hypotéza nebo hypotézy (2–4 na výběr); pro práci 1–2, možno však formulovat výzkumné otázky, event. jen výzkumný problém:

Práci rozdělím na dva výzkumné celky. Jeden se bude týkat fungování KomPotu a druhý jeho členů a jejich charakteristik.

Výzkumné podotázky jsou dvě:

identifikace rozdílů mezi provozem KPZ v teorii a reálnou praxí KomPotu;

zda je pro členy KomPot jen prostředkem k získání zdravého, kvalitního jídla s jasným původem či je i cílem, tzn., má pro ně vnitřní hodnotu samu o sobě.

Druhý výzkumný celek se zaměřuje hlouběji na členy spolku, jejich charakteristiku, důvody vstupu a ev. změny některých životních postojů vlivem KomPotu v průběhu členství.

Jelikož diplomová práce je součástí grantu, budu hledat odpověď na výzkumnou otázku položenou řešitelským týmem, a sice: Nakolik různé formy zahrádkaření, ať již v podobě zahrádkářských kolonií, komunitního zahradničení či guerilla gardeningu, představují určité resistantní strategie, implicitní či explicitní, vůči procesům individualizace a komodifikace.

10. Metodologický postup: metody a techniky, které budou v práci použity:

Jedná se o otevřený výzkum při případové studii. Po rešerši teoretické literatury proto v práci použiji kombinaci kvalitativních i kvantitativních metod: dotazník, zúčastněné pozorování, neformální rozhovory a polostrukturované rozhovory s řadovými členy KPZ, jejich zakladateli či jen odběrateli zeleniny. Výzkumný vzorek pro polostrukturované rozhovory sestavím na základě vlastní úvahy a zkušenosti z předchozího zúčastněného pozorování tak, aby informátoři zastupovali co nejrozličnější vzorek členů a představili tak komunitu v její variabilitě. Takovému výběru vzorku se říká účelový výběr. Aby výzkum byl co nejkompaktnější a vypovídal co nejpresněji a nejhlouběji o fungování komunitní zahrady, doplním zmíněné metody o analýzu dostupných dokumentů z KomPotu (stanovy občanského sdružení, různé evidence, články o KomPotu) a rešerši emailových zpráv, poslaných v rámci komunity. Počet rozhovorů by měl být kolem 10–15, v závislosti na saturaci dat.

11. Cíl DP (kromě ověření hypotéz a teoretického přínosu např. praktický přínos, vypracování metodologie, základ pro řešení problémů v praxi atd.):

Cílem diplomové práce bude zejména odpovědět na výzkumné otázky, popř. vyvodit závěry plynoucí ze srovnání jednotlivých KPZ. Jako nadstavbu by bylo zajímavé zjistit, proč se fenomén KPZ v České republice rozrůstá a objevuje až dnes, ve srovnání s průkopnickými zeměmi jako je Německo, Švýcarsko či Japonsko.

12. Čím budou rozšířeny dosavadní znalosti (vědecká „přidaná hodnota DP“):

*Práce coby součást grantového projektu poslouží svými výsledky jako materiál pro kolektivní monografii zvanou *Od zahrádkových osad ke guerilla gardeningu: Zahrádkaření jako resistantní strategie?**

13. Jaké bude (bude-li) jejich teoretické zobecnění a přínos:

Teoretické zobecnění pravděpodobně nebude možné, neboť na příkladu jedné až tří KPZ se celý fenomén nedá zobecnit. Teoretickým přínosem by však mohla být monografie, jejíž dílčí otázky odpoví právě tato diplomová práce.

14. Struktura DP (předběžný obsah – názvy oddílů a kapitol):

Úvod

Teoretická část:

- Vysvětlení pojmů komunita a zemědělství
- Obecný popis fenoménu KPZ
  - Co to je a jak funguje KPZ
  - Výhody a nevýhody KPZ
  - Vznik KPZ ve světě
  - Vznik KPZ v České republice
- Potravinová suverenita
- Individualizace a komodifikace
- Metodologie

praktická část:

- Případová studie KPZ KomPot
  - Vznik KPZ KomPot
    - Jaké důvody/ motivace mají lidé stát se členy KPZ?
  - Jak funguje KomPot po dvou letech existence
    - Co přineslo KPZ jejich členům nového?
  - Jaké mají členové vědomosti o TUR a jaký na něj mají názor?
  - Do jaké míry představuje KPZ KomPot určité resistantní strategie, implicitní či explicitní, vůči procesům individualizace a komodifikace?

Závěr

15. Předběžná bibliografie k tématu:

Bauman, Z. 2004. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta.

Beck, U. 2004. *Riziková společnost*. Praha: SLON.

Gibas, P.; Matějovská, L.; Novák, A.; Rolfová, E.; Tvardková, V.; Valešová, I.; Veselý, M. 2012. *Zahrádkové osady: Stíny minulosti, nebo záblesky budoucnosti?* FHS, UK.

Henderson, E.; Van En, R.. 2007. *Sharing the Harvest: a Citizen's Guide to Community Supported Agriculture*. 2nd edition. Chelsea Green Publishing.

Inglehart, R. 2000. *Globalization and postmodern values*. The Washington Quarterly, 23 (1): 15–228.

Keller, J. 1995. *Až na dno blahobytu*. Brno: Hnutí Duha.

Keller, J. 2007. *Dějiny klasické sociologie*. Praha: SLON.

Keller, J. 2007. *Teorie modernizace*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Librová, H. 2010. *Individualizace v environmentální perspektivě: sociologické rámování mění pohled a plodí otázky*“, Sociologický časopis, 46(1): 125-152.

McNay, L. 2009. *Self as Enterprise: Dilemmas of Control and Resistance in Foucault's The Birth of Biopolitics*. Theory Culture Society 26; 55.

Pilley, G. 2001. *A Share in the Harvest: a feasibility study for Community Supported Agriculture: a participatory approach towards sustainable agriculture in England*. Soil Association.

Rynda, I. 2003. *Trvale udržitelný rozvoj a vzdělávání*. In: Hledání odpovědí na současné výzvy světa. Praha, COŽP UK.

Wild, S. 2012. *Sich die Ernteteilen ...“ Einführung in die Solidarische Landwirtschaft*, PrintsystemMedienverlag.

16. Předpokládaný vedoucí DP:

PhDr. Ivan Rynda

17. Důvod volby tématu (dosavadní znalosti, zázemí, praxe a zájem studenta):⁶³

K tématu diplomové práce mě přivedl vlastní zájem o kvalitní potraviny. Přes téma farmářských trhů a urban gardening jsem se dostala díky kontaktům z katedry až ke KPZ, které se zatím jeví v porovnání s ostatními koncepty jako jeden z neúčinnějších, protože členové KPZ mohou kvalitu potravin kontrolovat a ovlivňovat sami. Dokonce aspirují k potravinové suverenitě, což je velký cíl a otázkou je, zda je v rámci KPZ potravinová suverenita vůbec možná. Protože KPZ se v České republice směle rozrůstá, považuji za přínosné se dozvědět něco více o KPZ především jako o zdroji potravin, ale i sociálním fenoménu prostřednictvím své diplomové práce.

Praha 12. června 2013

diplomant

vedoucí DP

vedoucí katedry SKE

---

⁶³ nepovinné

Příloha P2 – Dotazník KomPot

Milí členové KomPotu, předem Vám děkuji za vyplnění tohoto dotazníku, který se týká fungování KomPotu. Dotazník obsahuje 60 otázek a jeho vyplnění Vám zabere přibližně 20 - 25 minut. Otevřené („vypisovací“) otázky vyplňte, prosím, co nejstručněji, ale zároveň co nejvýstižněji. Informace získané z dotazníku pomohou zlepšit fungování sdružení a zároveň podpoří další rozvoj systémů komunitou podporovaného zemědělství. Dotazník také poslouží jako materiál pro vypracování případové studie a mé diplomové práce s předběžným názvem Fungování KPZ systému po dvou letech existence – případová studie KomPot. Své jméno v dotazníku nemusíte uvádět, nechcete-li. Pokud je však uvedete, velmi mi tím pomůžete při výzkumu v diplomové práci, protože bych poté ráda udělala rozhovory. Při celém výzkumu budu dbát na etické zásady, jednou z nichž je, že Vaše jméno nebude nikde zveřejněno. Děkuji, Martina Suchá

Jméno a příjmení:
(není povinné)

Informace o Vás

Prosím uveďte základní informace o Vás a Vaší domácnosti.

1. Národnost

2. Pohlaví:

- žena
- muž

3. Věk:

- 18-35
- 35-50
- 50-65
- 65 a více

4. Jaké je Vaše zaměstnání?

5. Jaké je Vaše dosažené vzdělání?

- ZŠ
- vyučen
- vyučen s maturitou
- SŠ
- DiS.
- Bc.
- Mgr./ Ing.
- Ph.D. a vyšší

6. V jakém oboru?

Napište prosím obor či oblast Vašeho vzdělání

7. Počet členů domácnosti účastníci se pravidelné spotřeby zeleniny z KomPotu?

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- více

8. Z toho počet dětí (do 18 let):

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4
- více

9. Jaký je průměrný čistý měsíční příjem Vaší domácnosti (jako celku)?

- do 10 tisíc Kč
- 10-20 tisíc Kč
- 20-30 tisíc Kč
- 30-40 tisíc Kč

- 40-50 tisíc Kč
- 50-60 tisíc Kč
- více

10. Jak daleko od zahrady KomPot bydlíte? (km)

- do 5 km
- 5-10 km
- 10-20 km
- 20 km a více

11. Jak se většinou dopravujete na zahradu KomPot?

Zvolte maximálně 3 možnosti

- autem
- spolujízda autem s jiným členem
- MHD
- na kole
- pěšky
- kombinací více prostředků
- Other:

12. Kde bydlíte?

- činžovní dům
- panelový dům
- rodinný dům
- činžovní vila
- vila
- Other:

13. Máte vlastní zahradu?

- ano
- ne

14. Kde se nachází Vaše zahrada?

- ve vlastním bydlišti
- ve venkovském sídle (chata, chalupa, ...)
- v zahrádkářské kolonii
- Other:

15. Jaké jsou Vaše zájmy?

16. Jaké máte stravovací návyky?

Mark only one oval.

- jím maso
- jím maso, ale nejím ho často
- jsem vegetarián
- jsem vegan
- Other:

Vy a KomPot

Prosím vyplňte informace o Vašem vztahu ke KomPotu.

17. Jak jste se o KomPotu dozvěděl/a?

- z internetu
- od přátel, od známých
- na akci pro veřejnost
- z plakátu/ letáku
- Other:

18. Proč jste členem KomPotu?

Shrňte prosím ty největší důvody, které Vás přiměly stát se členem KomPotu.

19. Za výhody KomPotu považují:

20. Za nevýhody KomPotu považují:

21. Doporučil/a byste KomPot svým známým?

- ano
- ne

22. Uvedte, prosím, hlavní důvody, proč byste KomPot ne/doporučila:

23. Shrňte, prosím, v několika větách, jak hodnotíte uplynulou sezónu 2013:

Můžete se vyjádřit například k úrodě, komunitě, k naplněným či nenaplněným očekáváním, atd.

24. Chcete odebírat zeleninu z KomPotu v roce 2014?

- ano
- ne

25. Pokud nebudete pokračovat, napište, prosím, důvody:

Distribuce

26. Kde většinou odebíráte zeleninu?

- Velké Přílepy
- Praha (Vypálené koťátko)
- zahrada KomPot

27. Jakým způsobem většinou vyzvedáváte zeleninu z odběrného místa?

- autem
- spolujízda autem s jiným členem
- MHD
- na kole
- pěšky
- kombinací více prostředků
- Other:

28. Jste spokojen/a s umístěním odběrného místa?

- ano
- ne

29. Pokud ne, uveďte proč:

30. Vyhovuje vám den závozu?

- ano
- ne

31. Pokud ne, jaký den by vám nejvíce vyhovoval?

- pondělí
- úterý
- středa
- čtvrtek
- pátek
- sobota
- neděle

Práce na zahradě KomPot

Uvedte, prosím, jaké máte zkušenosti s dobrovolnou prací na zahradě KomPot.

32. Jak často jste pomáhal/a v rámci Kompotu v roce 2013?

Pomocí se myslí účast na dobrovolných pracovních brigádách, Vaše individuální návštěvy zahrady KomPot mimo společné akce a také jakákoli pomoc s organizací: např. účetnictví, atd.)

- denně či týdně
- jednou až třikrát do měsíce
- cca desetkrát - patnáctkrát za rok
- cca pětkrát - devětkrát za rok
- cca jednou - čtyřikrát za rok
- nepomáhám, pouze odebírám zeleninu

33. Zaškrtněte, prosím, výrok týkající se dobrovolných pracovních brigád, se kterým se nejvíce ztotožňujete:

- s dobrovolnými pracovními brigádami jsem spokojen/a
- dobrovolné pracovní brigády nenaplnily má očekávání
- nezúčastnil/a jsem se ani jedné brigády

34. Co se Vám nejvíce líbilo na dobrovolných pracovních brigádách?

Uvedte hlavní důvody, proč jste s dobrovolnými pracovními brigádami spokojen/a.

35. Z jakých důvodů nenaplnily dobrovolné pracovní brigády Vaše očekávání?

Odpovídejte jen v případě, že dobrovolné pracovní brigády nenaplnily Vaše očekávání.

36. Co Vám nejvíce brání v účasti na dobrovolné pracovní brigádě?

Odpovídejte jen v případě, že jste se nemohl/a zúčastnit.

37. Dobrovolné pracovní brigády byly většinou v sobotu. Dal/a byste přednost jinému dni?

- pondělí
- úterý
- středa
- čtvrtek
- pátek
- neděle
- sobota mi vyhovuje

38. Je ve Vašich možnostech účastnit se letos dobrovolných pracovních brigád častěji než v roce 2013?

- ano, baví mě to
- ano, pokud to bude třeba
- spíše ne
- rozhodně ne

39. Setkávání s ostatními členy v rámci KomPotu:

Setkávání na dobrovolných pracovních brigádách, ale i jiných akcích KomPotu jako Tři sestry, vánoční setkání apod.

- mi přišlo dostačující, nemám zájem potkávat se víc
- rád/a bych se potkával/a s ostatními členy více při společných akcích

Množství a kvalita úrody v loňské sezoně

Uveďte, prosím jak jste byli spokojeni s úrodou.

40. Zeleniny v roce 2013 podle mě bylo:

- více, než jsem dokázal/a spotřebovat
- právě podle mých představ
- málo

41. Vyhovuje vám skladba podílu zeleniny?

- ano
- ne

42. Rád/a bych odebíral/a méně:

Uveďte prosím druhy zeleniny a případně i důvod

43. Rád/a bych odebíral/a více:

Uveďte prosím druhy zeleniny a případně i důvod

44. Líbilo by se mi, kdyby se nabídka zeleniny rozšířila o:

Uveďte prosím druhy zeleniny a případně i důvod

45. Považujete poměr kvality zeleniny, kterou dostáváte, a ceny, kterou platíte, za adekvátní?

Mark only one oval.

- ano
- ne

Minulé a současné zdroje zeleniny

Následující 4 otázky se týkají zdrojů zeleniny Vaší domácnosti před a po nastoupení do KomPotu. Každá otázka má dvě varianty: v sezóně a mimo sezónu. Odhadněte, prosím, v procentech, kolik procent zeleniny jste z daného zdroje získal/a. 100 % představuje veškerou zeleninu ve Vaší domácnosti pro dané období ("jaro - podzim" či "zima") v jednom kalendářním roce. Dbejte, prosím, na to, aby součet Vašich odpovědí dal právě 100 %. U škály se 0 = nula % a 10 = 100 %.

46. Kde jste nakupoval/a či získával/a zeleninu v sezóně (jaro - podzim), než jste se stal/a členem KomPotu?

Zaškrtněte 0, pokud jste na daném místě zeleninu nepořizoval/a.

46. z vlastních zdrojů

výpěstky z vlastní zahrady

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

46. darem

výpěstky členů rodiny, přátel, kteří se s Vámi rozdělili

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

46. z bedýnkového systému či přímo od farmáře

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

46. na tržnici, na trhu či v obchodě se zdravou výživou/biopotravinami

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

46. v super/hyper marketu nebo běžném obchodě s potravinami

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

47. Kde jste nakupoval/a či získávala/a zeleninu mimo sezónu (zima), než jste se stal/a členem KomPotu?

Zaškrtněte 0, pokud jste na daném místě zeleninu nepořizoval/a.

47. z vlastních zdrojů

výpěstky z vlastní zahrady

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

47. darem

výpěstky členů rodiny, přátel, kteří se s Vámi rozdělili

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

47. z bedýnkového systému či přímo od farmáře

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

47. na tržnici, na trhu či v obchodě se zdravou výživou/biopotravinami

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

47. v super/hyper marketu nebo běžném obchodě s potravinami

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

48. Kde nakupujete či získáváte zeleninu v sezóně (jaro - podzim) od doby, co jste členem/ členkou KomPotu?

Zaškrtněte 0, pokud na daném místě zeleninu nepořizujete.

48. z KomPotu

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

48. z vlastních zdrojů
výpěstky z vlastní zahrady

.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

48. darem
výpěstky členů rodiny, přátel, kteří se s Vámi rozdělili

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

48. z bedýnkového systému či přímo od farmáře

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

48. na tržnici, na trhu či v obchodě se zdravou výživou/biopotravinami

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

48. v super/hyper marketu nebo běžném obchodě s potravinami

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

49. Kde nakupujete či získáváte zeleninu mimo sezónu (zima) od doby, co jste členem/ členkou KomPotu?

Zaškrtněte 0, pokud na daném místě zeleninu nepořizujete.

49. z KomPotu

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

49. z vlastních zdrojů
výpěstky z vlastní zahrady

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

49. darem
výpěstky členů rodiny, přátel, kteří se s Vámi rozdělili

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

49. z bedýnkového systému či přímo od farmáře

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

49. na tržnici, na trhu či v obchodě se zdravou výživou/biopotravinami

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

49. v super/hyper marketu nebo běžném obchodě s potravinami

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

50. Co děláte s přebytky zeleniny z KomPotu?

konzervuji/zamrazuji/atd.

- rozdávám
- prodávám
- vyhazuji, protože se to zkazilo
- Other:

51. Pokud jste u předchozí otázky zaškrtl/a více možností, odhadněte, prosím, kolik procent byste přiřadil/a ke každé zaškrtnuté možnosti

Zaškrtněte 0, pokud tuto možnost nevyužíváte. Dbejte, prosím, na to, aby součet Vašich odpovědí dával dohromady 100 %. Časový úsek je jeden rok.
konzervuji/zamrazuji/atd.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

rozdávám

.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

prodávám

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

vyhazuji, protože se to zkazilo

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 % 100 %

jiné

.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

0 %

100 %

52. Když zeleninu musíte vyhodit, vyhodíte ji:

- do komunálního odpadu
- do svozu bioodpadu
- na domácí kompost
- na zahradu KomPot

Zvířata na KomPotu

Uveďte, prosím, Váš vztah ke zvířatům na zahradě KomPot.

53. V minulém roce se na zahradě začalo se včelami. Jak vnímáte přítomnost včel na zahradě?

- líbí se mi to (chci se angažovat)
- líbí se mi to (nechci se angažovat)
- bojím se
- je mi to jedno

54. Chtěl/a byste mít v budoucnu na zahradě hospodářská zvířata?

Tato otázka se týká vzdálené budoucnosti

- ano
- ne

55. Jaká zvířata byste si na zahradě přál/a chovat?

56. Chtěl/a byste odebírat hromadně ze známých zdrojů např. i ovoce, vejce, mléko, sýry, maso atd.?

Tato otázka se týká vzdálené budoucnosti

- ano
- ne
- nevím

57. Chtěl/a byste tyto potraviny odebírat ze známých zdrojů celoročně?

- ano
- ne

58. Pokud některá z otázek nevyhovovala Vaší konkrétní situaci či byste chtěl/a doplnit nějaký komentář, specifikujte prosím Vaši odpověď zde.

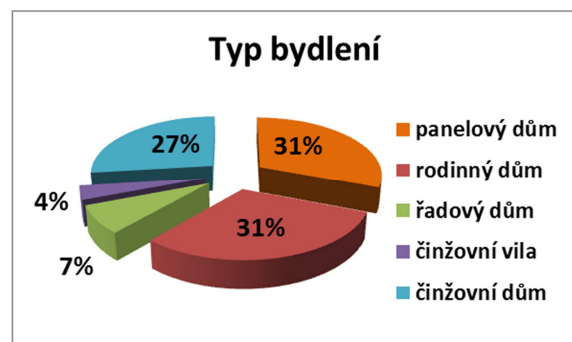
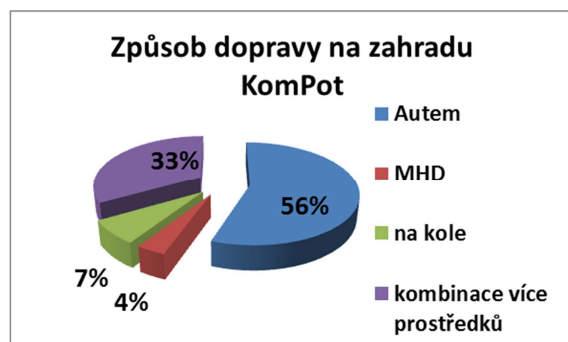
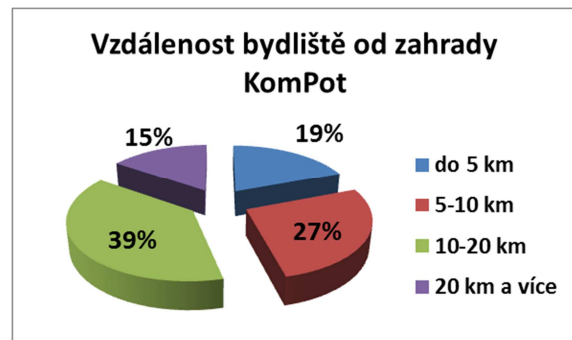
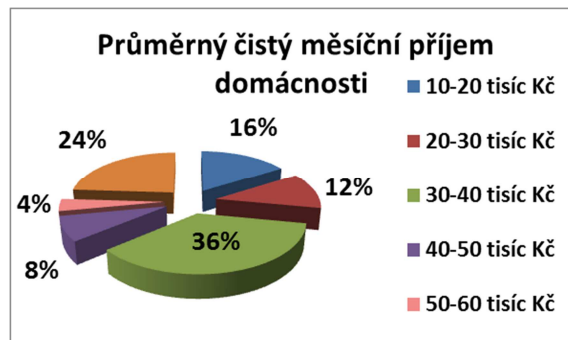
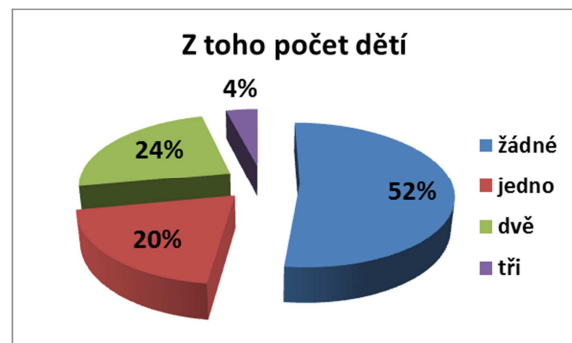
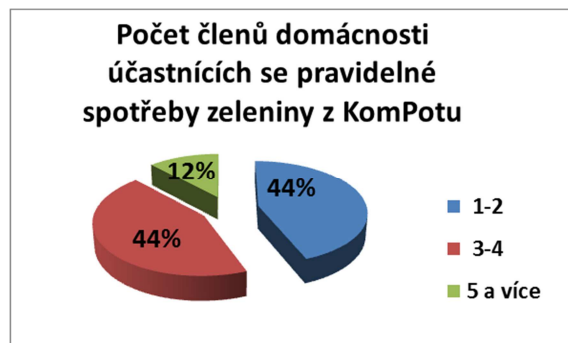
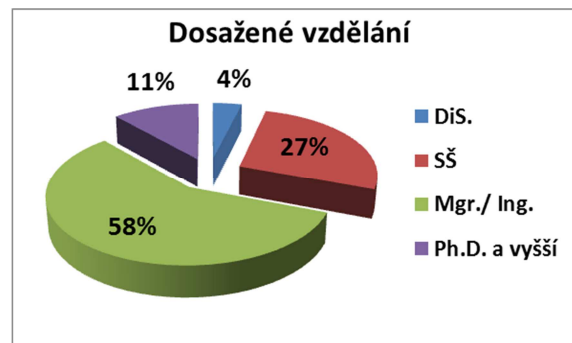
59. Napadá Vás nějaká otázka, která v dotazníku chybí?

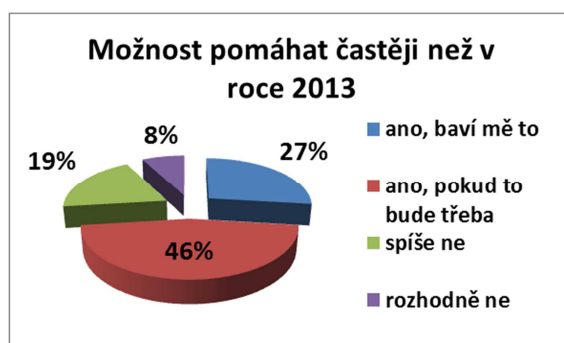
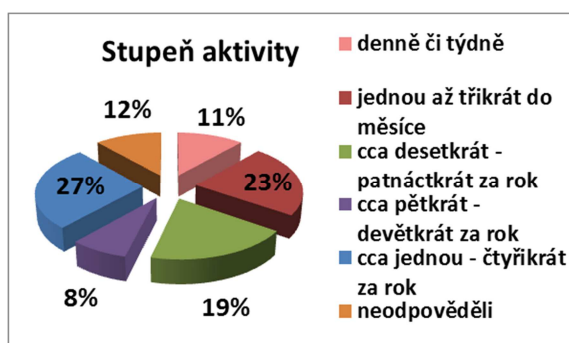
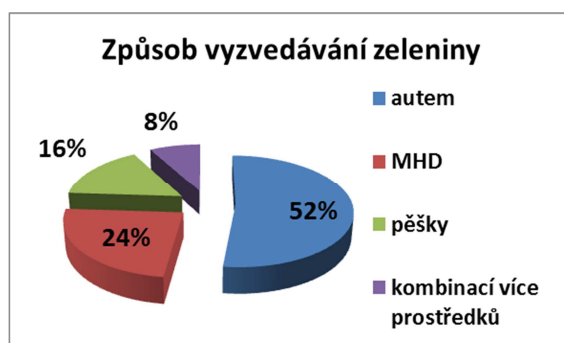
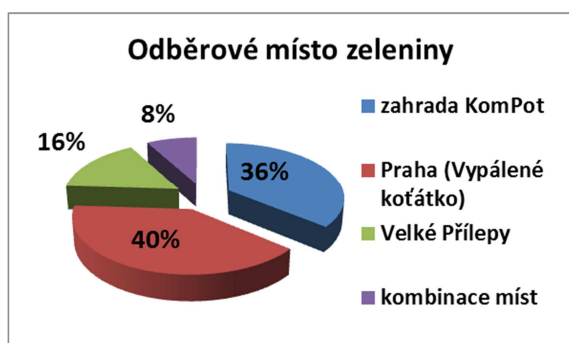
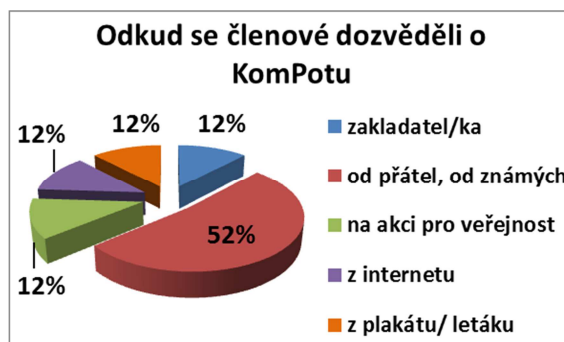
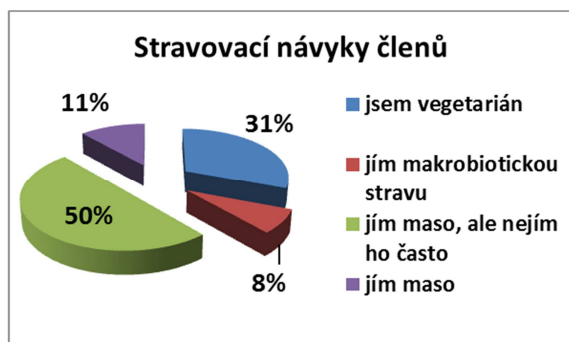
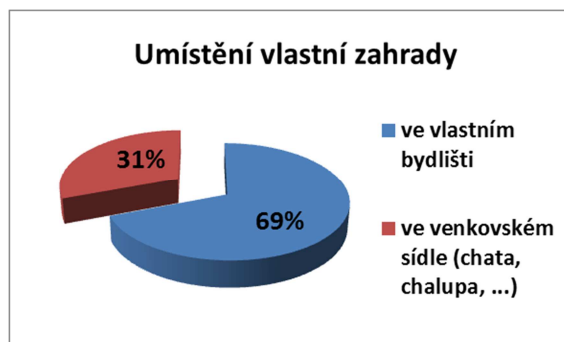
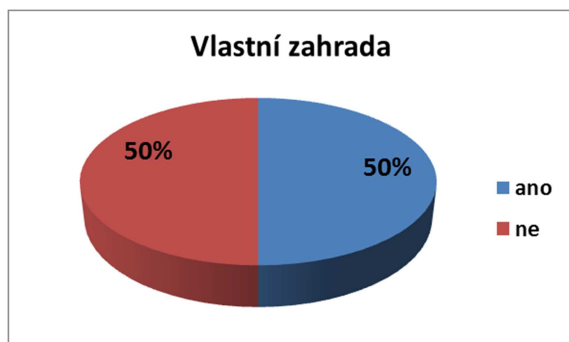
Otázka na konec :-)

60. Co pro Vás znamená komunitou podporované zemědělství?

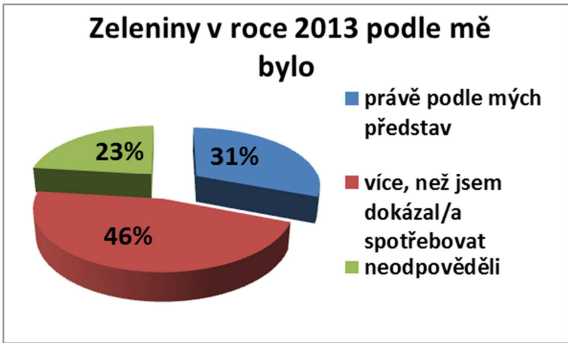
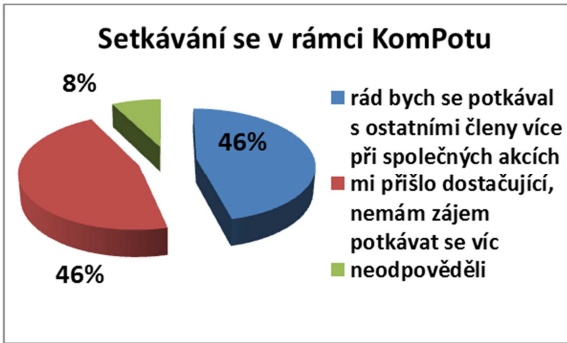
Prosím popište, jak vnímáte myšlenku komunitou podporovaného zemědělství.

Grafická příloha P2a – dotazník KomPot

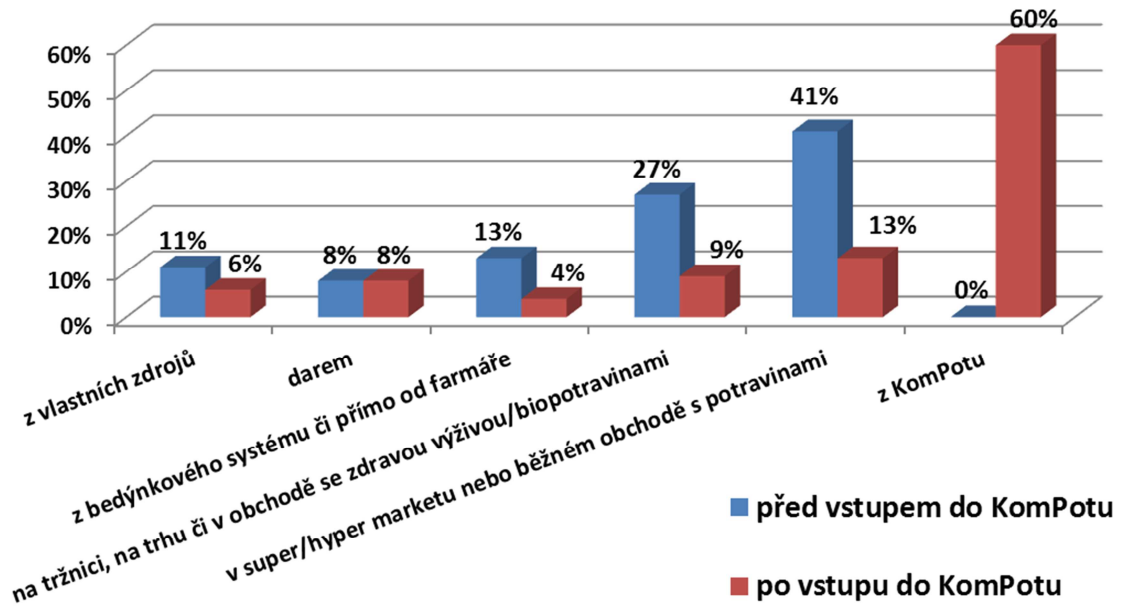

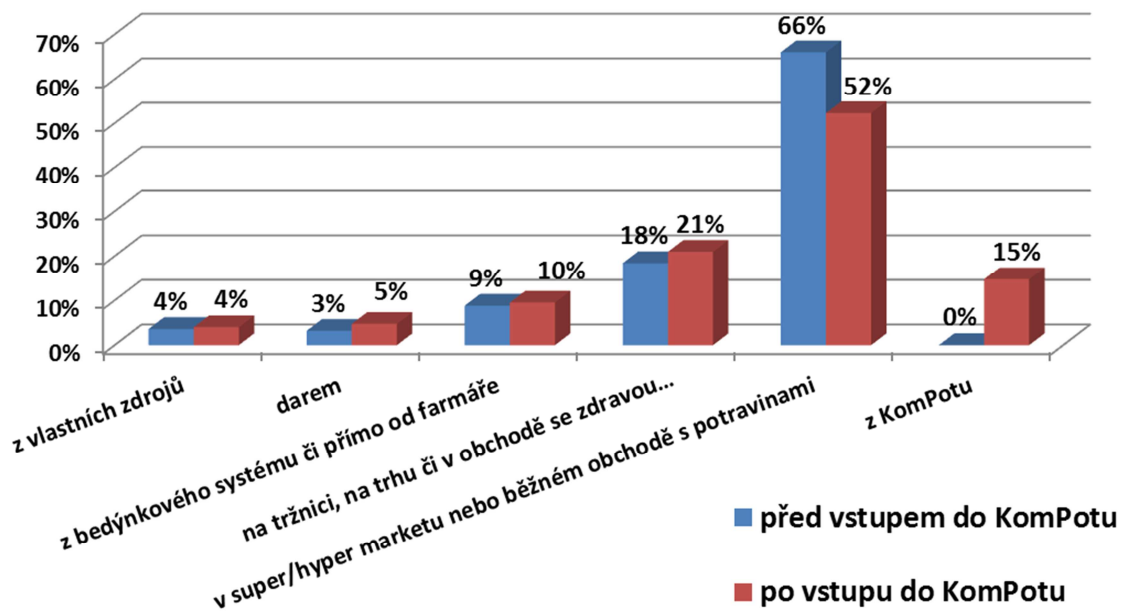

Nákup zeleniny v sezóně (jaro - podzim)

Nákup zeleniny mimo sezónu (zima)

Příloha P3

Návrh otázek, rozhovor

- 1) Jak se od dětství vyvíjely Vaše zájmy?
- 2) Jak se Vám poslední dobou žije? Cítíte se spokojeně? Máte pocit, že máte svůj život pod kontrolou? Jak to zařizujete?
- 3) Jak a přibližně kdy jste se dozvěděl o KomPotu (dále KP)?
- 4) Znal jste před nastoupením do KP pojem komunitou podporované zemědělství (dále KPZ)?
- 5) Z jakých důvodů jste členem KP?
- 6) Musel jste se nějakou dobu rozmyslet, než jste do KP vstoupil? Jaké byly důvody pro a proti? Musel jste si nechat principy KP a KPZ vysvětlit od organizátorů?
- 7) Za jaký typ člena se považujete? Spíše aktivní, pasivní nebo se snažíte pomáhat nepřímo, zprostředkovaně?
- 8) Co pro Vás KP znamená?
- 9) Co si o Vaši činnosti myslí Vaše okolí?
- 10) Jaké přínosy pro Vás má činnost KP? Naučil jste se něčemu, sprátelil se, překvapilo Vás něco ne/příjemně? Těšíte se na dobrovolné pracovní brigády?
- 11) Je něco, co se Vám na KP nelíbí? Co byste na činnosti KP ohodnotil negativně? Co byste chtěl vylepšit?.
- 12) Jaká očekávání jste měl, když jste vstupoval do KP?
- 13) Liší se praxe od toho, co jste očekával na začátku?
- 14) Změnilo se něco ve Vašem životě od vstupu do KP?
- 15) Do jaké míry byste si přál, aby Vás KP zásobil? Jak je pro Vás důležitá zásobovací funkce KP?
- 16) Víte, co je trvale udržitelný rozvoj?
- 17) Jakou budoucnost má dle Vás KPZ obecně?
- 18) Cítíte se za budoucnost KPZ v ČR zodpovědný?
- 19) Kdybyste byl na mém místě, zeptal byste se na něco?

Závěr

Poděkování, rozloučení.

(pro stručnost všude užito generické maskulinum)

Příloha P4

Jméno: Iveta Kuráňová

Datum: 24. 4. 2014

Délka trvání rozhovoru: 47 minut

Členem od: leden 2013

Odkdy zahradnicí na KP: léto (červenec, srpen 2013)

Jaké jsou tvé zájmy a jak se vyvíjely od dětství?

Asi největší zájem od dětství jsem si prohlížela atlasy květin, co rostou v přírodě. Sbírala jsem květiny, dávala jsem si je do herbáře, učila jsem se latinské názvy na ZŠ, na chatě jsem chodila a koukala, co kde roste. Tak to byl jeden velký zájem, který mě hodně poznamenal☺. Pak čtení knížek a i sport, pěší turistika a na střední škole softball, gymnastika na základce.

Zahradkaření jste měli v rodině?

Asi ne, ale bylo to u mě silnější, asi je to výchovou. Ale v rodině se tím nikdo nezabýval profesionálně.

A teď?

Rodina...☺ Koně, ty jsem zapoměla! Úplně úžasný koníček, to jsem se jim věnovala na veřejce, pravidelně a pak to sklouzlo na výlety ke koníkům a teď už jsem tam nebyla tak 2 roky, ale bylo by fajn se k tomu vrátit.

Jsi se svým životem spokojená?

Ano ☺

Nic bys neměnila?

Možná kvalitu bydlení... Předtím jsme bydleli v Nebušicích. Tím jaký povolání vykonávám, je nakonec ten byt dobrá věc, protože to netýká tolik práce kolem. Akorát je potřeba trochu zapracovat na prostředí kolem a na těch sousedských vztazích, který mi moc nevyhovují. Jsou tam lidi takový konzervativní a každé si tam zapadne do toho bytu a to je tak všechno. To mi nevyhovuje.

Takže ty vztahy nejsou vyloženě negativní...

No když už jsou, tak jsou pasivní nebo negativní. Ba ne, ještě jeden soused, ti jsou hodně pozitivní. Tak tam jsem říkala, že - on na to není moc čas a částečně je to taky tím, že tam jsou ty negativní postoje k nám... Tak se to chce trošičku sebrat a říct si kašlu na to a něco tam vysázet... O co jsem se už snažila, navrhla jsem, že tam vysadím nějaký kytky a... a takže to je prostě na nás, na ty naší aktivitě.

A když jsou ty vztahy negativní, tak jsou kvůli tomu, že sis tam chtěla něco vysázet?

Já myslím, že částečně jo, protože se ti lidi bojí, že tam budeme s dětma na tom dvoře a ty děti znamenají sem tam křik... takže mi přijde, že ty reakce jsou z obav, abychom tam nerušili...

Ale našťástí kytky můžeš mít na KomPotu... i když doma je to taky hezký.

Vyhlídnout z okna a vidět něco hezkýho... ☺ Navíc, když tam člověk začne něco dělat, tak se i seznámí s těmi lidmi, který naopak zas tam nepotkává, tak by se tam ty vztahy mohly zlepšit.

Jak jsi našla KomPot? V dotazníku jsi psala, že jsi našla letáček na zastávce autobusu.

Ano, v Nebušicích ☺

A hledala jsi něco takového aktivně nebo to byla náhoda, že ses dostala do KomPotu?

Náhoda byla v tom, že se letáček objevil v té době, kdy jsme měnili bydlení, a věděla jsem, že potřebuju nějakou zahradu.

A proč?

Asi kvůli svému uspokojení... Člověk cítí, že potřebuje nějaký prostředí, kde by se kochal, něčím se zabýval. A takže byla možnost mít zahradu v zahrádkářské kolonii nebo tady... Byla jsem byla zvědavá, když jsem si přečetla letáček, tak jsem se sešla někdy na přelomu zimy 12/13 ve Středoklukách... Nejdřív jsem byla skeptická, chtěla jsem to zkusit. Říkala jsem si: komunitní? Bude mi to vyhovovat? Nebude mi to vyhovovat? Ale poznala jsem, že mi společnost padne, že to bude příjemný a viděla jsem hodně kladu oproti tomu si někde pronajmout zahrádku. A tím, že si člověk může vyměňovat názory, potká tam soustu lidí podobných myšlenek, názorů nebo spíš zájmů. Tím, že kdybych se věnovala jen své zahrádce, určitě bych tam nevyzkoušela pěstovat tolik rostlin, jako zkusíme na KomPotu. Pak i děti, na zahrádce by byly asi sami, ale tady mají možnost se setkávat s jinými dětmi. A je to kreativnější, celkově.

Mohla bys popsat ještě blížeji důvody tvého členství?

Potřeba zahrady – prvotně, setkávání lidí s podobnými zájmy, jak jsem si říkala, jak pracuju v zahradnickém oboru, tak to naopak obohatí, když poznám ještě lidi, který se zahradničinou nezabývají profesionálně, ale vidí to i z jiného pohledu. A nejedou např. pořád v tom samém sortimentu rostlin... A potom vlastně i vaření vegetariánských jídel...

Jste vegetariáni?

Nejsem vegetarián, muž hodně vaří z masa, ale snažím se obohatit jídelníček tak, aby zelenina dětem chutnala a jedly to. Myslim si, že je důležitý to dělat, aby k tomu měly nějaký vztah.

A potřeba vařit dobrý zeleninový jídla přišla až s KomPotem nebo už děti říkaly, že jim zelenina nechutná už dříve?

Asi vnikla z mojí potřeby, protože nejím tolik maso. Masa tolik nepotřebuju. Omezila jsem ho už třeba na vejšce, kde jsem rok nejedla maso a tam jsem zjistila, že si neumím vařit (smích). Takže je důležitý si umět vařit a nahradit ty látky, který přijímáme z masa.

A teď už máš pocit, že to je lepší?

Malinko (smích).

Znala jsi KPZ před nástupem do KomPotu?

Určitě ne. KPZ jsem neznala, bylo to pro mě nové. Zaslechla jsem něco o KOKOZE a o těch pytlích, ale to mě nějak nenadchlo, pěstovat zeleninu v pytlích.

Hlavně zahradnici jako tebe, vid'?

Když jsi našla ten letáček, rozmýšlela ses ještě chvíli, jestli nastoupit nebo ne?

Hodně jsem tam jezdila v tom létě 2013, ozkoušela jsem si to nejdřív, jak to funguje, co ta práce znamená, jaká je spolupráce s Mílou a říkala jsem si, že to jde. Že to funguje.

A co na tvé rozhodnutí říkalo tvé okolí, rodina, známí?

Asi nic, my si neříkáme, každý má někdo svoje rozhodnutí, spíš si říkáme nějaké rady, ale určitě do toho tomu druhému nemluvíme.

Takže jsi tam spíš sama za sebe, nejste tam jako rodina?

Sama za sebe a děti. A ten můj pětiletý syn je asi trochu po mně. Tam je ten vztah k tomu zahradničení, řekla bych veliký a sedmiletá holčička, ta právě si potřebuje hodně luštit, křížovky, sedět u papíru a bádát nad něčím. Takže asi taky není šťastná, když je tam celý den. Ale záleží, někdy se to naskytne, že tam jsou děti a je tam zábava.

Bereš se za aktivního člena, když neuvažuješ, že tě KomPot zaměstnává?

No, když to vztáhnou na ty víkendy, tak bych řekla už málo aktivní. Když vidím, že tam kluci staví zahradní chatku a kluci tam kutí spoustu věcí... Pasivní ne, ale málo aktivní. Ale ono zas spoustu věcí, nad kterými člověk přemýšlí, a ačkoli to třeba fyzicky sám nevykonává, tak k tomu třeba směřuje, že je třeba udělat to a to... I když se to netýká té produkční zahrady, ale té společné části...

Takže to jde pořád s tebou...

Určitě.

Mohla bys mi popsat, jak probíhají tvé pracovní dny na KP?

Přibližně jednou dvakrát týdně tam jezdím já, když to jde, snažíme se to s Mílou sladit tak, abychom tam byly společně. Řekněme od rána do 4h, o víkendech, jak je potřeba... (smích) Teď na jaře možná ten elán do toho, když si uvědomuju, jak je to strašně důležitý, trochu posouvat to a být u toho přítomen...

U toho společného dění?

U toho společného dění (přítakává). A hlavně uskutečňování těch věcí, co je tam třeba udělat na té společenské části.

A to například?

R3 psal, že našel nějakou výbornou vychytávku, jak skladovat nářadí a kluci navrhli, tak co to udělat v neděli. Tak to zkusím doma navrhnout, jaký plány máme na víkend. Tak by bylo fajn to nějak pořešit. Tak chatka je totiž dostavená, takže by se to z té první chatky mohlo už přesunout a z té první chaty bysme mohli mít nějaký posezení, nějaký zákoutí... takže by bylo fajn to zase nějak pořešit. A jelikož tam pracujeme, tak je dobrý si říct, co tam chceme uspořádat.

Když se třeba stane, že jste tam s Mílou přes tejdny a o víkendu tam nejedete, vy si to mezi sebou nějak předáváte, co se tam udělalo?

Určitě... buďto se sejdeme následující týden na zahradě, tak si řekneme co a jak (co se týče práce) anebo po telefonu.

Takže to nejde přes ty společný kompoťácký maily...

To ne, to hrozně zahluje poštu, co se musí vyřešit (smích). To je potom toho hrozně moc, tak věřím, že to ty lidi může až obtěžovat. A teďka už člověk vyloženě přemejšlí, jak to nazvat, co do toho předmětu napsat, aby to vyloženě upoutalo pozornost. Tohle se musí vychytat. Kluci, jak rozjeli emaily ohledně té chatky, tak to zbytečně zahltilo společnou poštu. Ty pracovní maily prý fungují, ale nevím, proč to nepoužívají. To musíme holt ještě osobně nějak vyřešit.

Kolik jsi zatím zaregistrovala pracovních skupin, které se zformovaly na VH?

Asi jsou nejvíc aktivní kluci se zahradní chatkou, určitě taky R3, který se snaží dělat ochranný pás kolem včelích úlů. A já jsem si tam taky nakonec napsala i bylinky a teď nejsem schopná něco řešit a přemejšlet o tom... Takže je to taková věc... Spíš tam vidím důležitější věci. Jsou tam třeba keře, který jsou jenom na té jedné straně založený a už bych to nejradiši sázela posle toho plánu, kde mají být, ale je to potřeba promyslet časově, protože se tam bude teďka ještě přivádět voda k těm zeleninovým záhonům, takže je možný, že se tam bude někde rýt..

A to je vlastně další důležitá skupina.

Takže to jsou skupiny: voda, zahradní chatka.. R3 ten nevím, jakou má skupinu, ten je asi všude (smích).

Takže to vlastně není zas tak špatný (smích).

Na VH jsem koukala, kolik pracovních skupin vzniklo a kolik je tam úkolů, ale to tak většinou bývá...

A na VH se dohodlo i to dobrovolný placení. Už jsi zaregistrovala nějakou zpětnou vazbu? ... Líbí se ti to?

Určitě se mi to líbí. Myslím, že taková příležitost je vhodná a potřebná. Myslím si, že pokladník potom psal, aby se všichni měli vyjádřit v rámci konkrétního dotazníku, kolik jsou schopni dát a jestli se nepletu, tak průměr vyšel kolem pěti tisíc, něco nad pět tisíc. Ale nevím, jak je to teď ve skutečnosti. To by se ještě chtělo domluvit s Mílou, s pokladníkem.

Nevyvolává to v tobě pocit rozpaků?

Nee, došli jsme k průměrné částce a od té průměrné částky se může člověk odrazit a říct si: chci do toho míň, víc... myslím si, že to je jasný. Naopak mě zaujalo...říkala jsem si, že to je hezky vedený, až jako profesionálně, řešení toho finančního problému, že se řeklo co a jak, jak to může probíhat, potom byl ještě pokladníkův dotazník, aby se lidi ještě jednou po té VH k tomu vyjádřil, mi přijde dobrá cesta. Protože na VH tam někdo mohl něco napsat a jak ve skutečnosti budou lidi reagovat, to je druhá věc.

Pozitiva a negativa fungování KP, mezi lidma..

Možná začnu od těch negativ, nad kterýma přemejšlím. Přijde mi, že lidi, který tam jezdili minulý rok, tak jsem tam ještě neviděla (smích) tenhle rok... A říkala jsem si, jestli se náhodou třeba neodhlásili... Anebo jestli je něco neodradilo třeba kvůli té VH... Myslím si, že spousta lidí asi neměla představu, co vlastně KP znamená, každý měl svojí představu, jak to funguje, tím, že jsme se staly (s Mílou) zahradníky a že jsme vyjádřily ten rozpočet, jaký jsou náklady, i mě zajímal ostatních názor, jestli třeba nevnímají, že se stanou jen těmi lidmi, co tam přijdou pomoci a my jsme tam třeba ty placení. I když ten víkend je dobrovolný... Ale vrtá mi hlavou: včera jsem napsala, že dneska jedu na zahradu a jestli mi někdo nechce

pomocť plít plevel. Ale někdo by si mohl říct, ona tam jede a teď mu budu říkat: tady vyplej pampelišku... a já jsem za to placená a oni ne... To mi trochu hlodá červíček... Ale ono to není jen právě o tom plení pampelišek, ale je to skoro taková malá firmička, i když v sounáležitosti více lidí, a ten běh zahrady je veden právě v rámci dohody těch více lidí, těch aktivních lidí.

Třeba teprve začnou jezdit? Je začátek sezóny.

To jsem si taky říkala, ale říkala jsem si to už před měsícem... (smích). Ale třeba ne... teď o Velikonocích jsem si říkala: XXXX vyndala proutky, s tím, že se dají do vody, s tím, kdyby si děti chtěly udělat nějakou pomlázku... My jsme byli pryč, jeli jsme na chatu k rodičům. Říkala jsem si, jestli se tam něco o víkendu uskuteční. Tak by mě zajímalo, jestli většina měla stejný program, na ty Velikonoce, že odjeli za babičkou za dědou anebo neměli takovou chuť jet na ten KomPot a trávit tam ten volný čas...

A jiný negativa?

Mě nenapadají.

A pozitiva?

Asi to všechno, co jsem řekla, prohloubení znalostí v tý zahradničce, zelenině... setkávání s lidmi, smysluplné trávení volného času i s dětmi, i když ne každý dítě to vnímá stejně jako já. I když ten směr pořád vnímám jako ten správný a není to jen o zahradě, ale rozvíjí to přemýšlení o celé společnosti, o těch tendencích, který tady ve společnosti vznikají, hlavně u mladých lidí, a je příjemný vidět podobný názory, který člověk má, že je mají i ostatní lidé. Ačkoli si myslím, že třeba ve společnosti nás může být menší část, ale třeba to tak není.

Dokázala bys charakterizovat, kam asi tak vedou ty trendy mladých lidí ve společnosti?

Takovej ten návrat k přírodě... když to tak řeknu... Mě to překvapuje a líbí se mi to. A pro mě je i zajímavý vidět, že ty lidi potřebují kontakt s půdou. Že je vidět, že jsou rádi – a já hodně jsem to sama za sebe vnímala na těch brigádách, že je pro ně příjemný hrabat se v té zemině (smích).

Chápu, že lidi, kteří pracují v kanceláři, tak tuhle potřebu si žádají o víkendu takhle relaxovat...

Bavíme se o jejím povolání...

Když člověk pracuje v zahradnickém oboru, využívá počasí, loni přšelo 14 dní v červnu, půda byla nasáklá vodou a jak je to ještě sezónní práce, tak je to ještě náročný, takže se to vždycky snažím dělat po večerech, nebo když vim, že bude přšet.

A v zimě, jak je to v zimě?

To je dlouhodobej oříšek, kterej se právě snažím pořešit, protože to takhle dlouhodobě nelze vykonávat. Když jsem vystudovala školu, tak té práce bylo hodně, byla hodně poptávka po těch návrzích zahrad, ale samozřejmě té práce teď už tolik není. Mám zákazníky od přírodních, až po ty, kteří chtějí ten zelený trávníček. Tak se to snažím vnímat v té široké škále potřeb lidí a zase je příjemný se s někým sejít a vidět tu zahradu úplně stejnýma očima jako ten zákazník.

Když si vezmeš škálu těch svých zahradníků, jaký je trend? Kulturní zahrádky nebo někdo chce i permakulturu?

Řekla bych, že to je taková ta střední cesta, že to není úplně přírodní zahrada, na příklad trávníku, že spousta lidí by chtěli ten zelený trávník posekaný a my se jim snažíme vysvětlit, co ten trávník obnáší, jakou práci. Že kdyby se tam do toho vysadily i nějaký jetelíčky a tak, tak že by ten trávník nepotřeboval tolik závlahy. Takže se je snažím spíš jako navádět... Spoustu lidí třeba nemá na zahradě kompost. Pro mě je to nepředstavitelný, tak je zkusím navádět tím směrem, kterej já cítím jako správný.

Vzhledem k tomu, že jsi zmínila tu svoji otázku, co dělat v zimě, Míla zas řeší, že bych chtěla, aby KomPot dal lidem práci na celý rok.

To sice jo, ale je třeba počítat, že v zimě je to hodně omezený. Člověk tomu věnuje taky čas, té objednávce rostlin, plánování... a zase návrat k tomu, jaká byla úroda v předchozím roce a jaké z toho plynou závěry, ale určitě se nedá počítat, že by to pro nás byl finanční přínos, o který bychom se mohly opírat.

Tam by záleželo, jak by se to vyvíjelo, kdyby byl třeba fóliovník, tak tam zas začíná jako dřív, takže je tam ještě spousta možností v pěstování zeleně nebo vedení KomPotu.

Přesto si nemyslím, že by mi KomPot v zimě poskytl tolik práce na 5 prac. dní, a tím pádem bych si nemohla vydělat peníze, který by mi stačily. Ale směr je si myslím, výborný. Na KomPotu se to může rozvinout dál, ať už foliovníkem nebo prodejem těch rostlin nebo předprodejem těch rostlin, nebo nějaký skleníky třeba. To je taková větší budoucnost.

Co se týče toho ohodnocení, které v Kompotu máte, cítíš se dobře ohodnocená za to, co tam děláš?

Můj pohled je takový, že pokud pracuju manuálně, tak je to běžná částka, kterou v zahradnickém oboru lidé dostávají.

Za hodinu... ?

Za hodinu.

Ale to Míla říkala, že to je i 50 korun...

Mimo Prahu...Ti lidi jsou pravděpodobně zaměstnanci, takže si nemusí odvádět zdravotní s sociální, což je necelý 4 tis. za měsíc...

Vracíme se znovu k pocitu, že zahradnice jsou za práci zaplacený a ostatní ne... A že ostatní by si toto mohly uvědomit... Iveta se necítí špatně, necítí se jako vykořisťovatel a dodává:

Ono je potřeba vést tu zahradu, možná jsme si to ze začátku neuvědomovaly, ale pokud chceme, aby se na té zahradě něco urodilo, aby ta zahrada vzkvétala, tak to chce vést tu zahradu.

Vlastně máte zodpovědnost za to, aby to fungovalo... Na druhou stranu jsem slyšela, že tam šli kvůli tomu, aby se právě naučili, jak se něco pěstuje... Kde hledat balanc mezi tím, že zahrada potřebuje pevnou ruku, aby uživila 40 lidí a tím, že lidé se na pěstování chtějí také podílet, aby se naučili jak...

Aha. Asi mě napadá si říct – asi lepší osobně někde o víkendu – popovídat si o tom. Např. pátek, nějaký odpoledne, kdyby lidi měli volnější odpoledne, nebo i o víkendu... Tohle mě nenapadlo.

Takže u vás není problém do toho někoho zapojit, ale ještě vás to nenapadlo?

Přesně tak, s tím, že si spíš nedokážu představit, že by tu zahradu vedlo 10 lidí. To by hodně trvalo, než bysme se nějak domluvili.

Měla jsi s nástupem do KomPotu, měla jsi nějaký očekávání a jak se splnily nebo změnilo?

Myslím, že se očekávání splnily, jsem ráda, že tam mám možnost brát děti, že si tam pěstuju zeleninu, ze které můžu vařit, že tam vstřebávám a konfrontuju názory ostatních. Určitě mě to formuje... názory. Trošku konkretizuje ten směr, kterým se víc vydávám, který mě vede víc k těm přírodním zahradám, ale je to stejně to, co ze mě vychází, jak pocitově, tak logikou.

Ale osázení do řádku a ten způsob, kterým tam zeměděličíte by mohl být ještě přírodnější, ne?

Mohlo by to být přírodnější, ale nebyly by takové výnosy. Teď, jak to tam děláme, tak si myslím, že to snižuje naši práci, je to jednodušší, tím, že to pěstujeme v řádku, že to můžeme plečkovat jednodušeji, než kdybychom to v tom řádku nedělaly...

Dávala jsem se v dotazníku, kde jste nakupovali před nástupem do KomPotu... Máš pocit, že KomPot zlepšil vaše celkové stravování?

Minulý rok jsem přinesla domů tolik zeleniny a dávala do mrazáku a teď už to nějaký dítě třeba nejedlo, tak to vidělo a je důležitý, aby k tomu získali nějaký vztah. Snažím se to dětem nenutit, spíš ukázat.

A změnilo to třeba tvůj přístup k nákupům jídla?

No jsem hrozně ráda, že v létě už nemusím se zastavovat v tom supermarketu, kolem zeleniny jenom projíždím a vezmu to nejnnutnější a myslím, že to říkalo i více lidí, možná i Míla, že tím jak vařím více ze zeleninových jídel, tak už nepotřebuju tolik dalších ingrediencí. Tím se nákup jiných potravin v supermarketu omezí. Například: pečivo, mlíko koupit, jogurty... Ale jo, už nemusím vymýšlet.

To by mě zajímalo, co už nekupuješ.

Možná ty přílohy. Z těch příloh už tolik nedělám, třeba těstoviny vynahradím zapečenou zeleninou... no...

Takže úplně konkrétně, změnilo to tvoje myšlení přístup k jídlu?

Už jsem k tomu měla vztah i dřív, takže to se tolik nezměnilo. Jsem ráda, že na druhou stranu vidím, jak to pěstujeme a pěstuju si to, co vidím, jak je pěstovaný. Jinak zeleninu kupuju v supermarketu, zatím jsem se nepídila po dalších možnostech.

Změnilo se u tebe nebo konkrétně v rodině něco s členstvím v KomPotu?

Řekla bych trávením volného času o víkendu (smích). Říkala jsem si, že možná už netrávím tolik toho času s kamarády, jako jsem dřív trávila. Že často jsem minulý rok třeba říkala: Hele, my jedem na zahradu na KomPot, když se mě ptali, jestli s nima nechci jet na výlet. To mě trošičku mrzí třeba no...

A nechtěli by se připojit ke KomPotu?

Ptala jsem se jich, jestli nechtějí odebírat zeleninu a odebírají jí z Českých Kopist.

To je taky možná trochu negativní aspekt KomPotu?

Ale asi dočasný si myslím.

Že už pak přestaneš jezdit na KomPot?

(Smích). Že se budu snažit to vybalancovat.

Jak by se ti líbilo, kdyby se spojilo víc KPZ nebo nějakých místních farmářů tak, abyste dostávali i ostatní potraviny z místních zdrojů?

Bylo by to moc příjemný. Myslím si, že by to zase – nevím, jestli mám tu potřebu, ale že by to tu komunitu víc stmelilo třeba. Víc by jí to společně sjednotilo.

Jakým způsobem třeba? Že byste se víc potkávali u výdeje nejen zeleniny, ale i např. vajec?

Že bysme se víc potkávali, s tím, že vidím jako někde v budoucnu, ačkoli pro to nic nedělám. Že kdybychom odebírali hromadně mouku, nebo spíš obilí, který bychom si mohli mlít třeba. A někde mít nějaký zázemí s mlýnkem a mlít si mouku.

A pak třeba ještě péct chleba, společně ☺.

Víš, co to je TUR?

Mám to vysvětlit?

Ne, nechci zkoušet, ale zajímalo by mě, jestli ti ten pojem něco říká a do jaký míry si myslíš, že má něco společného s KomPotem.

KP se snaží jít ve smyslu TUR s tím, že zahrada má být provozuschopná a nevyvádět nějaký velký zisk, který by se převáděl někam jinam, který by někdo vyloženě využíval. Je to vlastně využívání místních zdrojů, jak už na zahradě, tak už dodávka hnoje z okolních vesnic, například... A řekla bych i osamostatnění provozuschopnosti zahrady. Myslím tím třeba vodu, že bylo dobré mít vlastní studnu a nebyť závislý na pitné vodě. Ale to je otázka času a možností. Hospodaření s vodou, půdou.

Kdybych o tom měla přemýšlet šířeji, asi bych to vyloženě dogmaticky neřešila, že bych využívala jen potraviny ze zahrady.

Zdá se ti to přehnaný se zásobit jenom místně?

To není, určitě to není přehnaný. Ale člověk by měl mít možnosti, takže když si řekne: chci si koupit italskou zmrzlinu, tak si prostě... v dnešní době je hezký si moci koupit zmrzlinu z Itálie.

Takže v tom vidíš třeba ten kulturní zážitek nebo to, že si třeba řeknete doma, že si uděláte hezkej den a půjdete třeba do restaurace nebo... Že už by to bylo třeba takový asketický vyjít jen z toho, co nabízí lokální producenti potravin?

Přesně tak, no, no, no, už bych to vnímala asketicky.

On muž pracuje jako steward, tak když přiveze z východu rýži, mango... tak je to moc dobrý ☺. Lepší, než když si člověk koupí v supermarketu ovoce, tak je to mnohem chutnější.

Co pro tebe KomPot znamená?

...

Myslíš, že je KP udržitelnej i co se týče toho společenskýho aspektu TUR? Jak jsi říkala o tom sousedství.

To jo, komunikace, vztahy...

Že člověk nemůže být úplně sám...

Přesně tak... Možná mi napadlo za prvý ta spravedlnost. Asi tím, jak nad tím člověk přemýšlí, jak dochází ke vztahům s ostatními lidmi a hlavně o ohodnocení té práce, tak nad tím taky přemýšlím, kdy trávím ten čas pracovně a kdy ho trávím, že to dělám z vlastního zájmu.

Takže se snažím o tom přemýšlet, kde je ta spravedlnost... solidárnost...

Takže KomPot v tobě vyvinul větší smysl pro spravedlnost?

Ne, spíš nad tím přemýšlím. Nějaký cit pro to má člověk svůj vlastní takže jen když si píšu hodiny, tak si říkám: tady jsem pracovala na tomhle takhle dlouho, tady si něco seju na doma, takže to do toho už nezahrnuju a tak...

Napadá tě třeba nějaká spravedlnost, co se týče těch rozvozů na odběrná místa?

No to je zase ta otázka, že někteří lidé se můžou cítit na tom hůř nebo využívání s tím, že jezdí často. Tak to právě, to je ta spravedlnost.

Myslím, že to bude hodně záležet na tom předání toho názoru nebo těch potřeb. Říct, že někdo jezdil vícekrát, nemůžeš jet taky?

Takže komunikace je asi hodně důležitá?

Ano, hodně.

Jakou budoucnost myslíš, že má KomPot, nebo KPZ obecně? Honza mi říkal, že KPZ je už 17. Myslíš, že to má potenciál?

Myslím, že to má potenciál, cítím, že to má velký potenciál a hrozně bych ráda, aby to vzkvétalo dál. A nelíbí se mi kultura nakupování. Třeba u nás na tom Červeňáku, tam chodí lidi nakupovat do komunistický budovy, kde to vypadá, jak to vypadá... jak to vypadalo před 40 lety, akorát tam jsou nějaký jiný reklamy... hodně se mi nelíbí to, jak se lákají zákazníci na akce, lákání dětí na hračky... Jelikož vím, že se sama orientuju podle těch cen a nakupuju věci, který jsou v akci, současně si uvědomuju, jak mě tím manipulují a vedou k něčemu, co mám teď zrovna nakoupit, protože to je teď levnější a za týden to bude zase dražší. Ale na druhou stranu ty věci stejně kupuju běžně, ale i tak mě nabádají: kup si to teďka nekupuj si to jindy... A to se mi nelíbí.

Takže myslíš, že KPZ by mohlo být řešení určitý potravinový krize?

Kultura nakupování, hodně důležitá je podpora zemědělství, blízkýho okolí. Podpora i toho prostředí životního v okolí a rozšiřování si obzorů, ráda bych třeba i navštívila nějaký chov slepic, kdy je chovají na vajíčka, jet se tam podívat a vědět, že v budoucnu bych je tam třeba odebírala. I pro ty děti je to hrozně důležitý, že ví, jak se tam slepice chovají, protože když jsem studovala, tak jsem zrovna byla v nějakém drůběžářském statku na stáži a vzbudilo to ve mně trochu odpor jíst kuřecí.

Takže jak je pro tebe důležitá podpora těch místních, lokálních zemědělců?

Myslím si, že jo, není to jen podpora toho člověka, ale podpora vlastně i půdy a nenapadá mi lepší slovo: a nakládání vlastně s tím prostorem, který člověk obhospodařuje.

A jakej máš názor na to konvenční zemědělství např. ve srovnání s tím drobným zemědělstvím?

Vždy jsem si říkala, že je to nezbytný, protože je velká populace lidí, aby se všichni uživil. A tak trošku ve mně začíná hlodat červíček, že to vlastně funguje... Ale ještě jsem nedospěla k nějakému užšímu závěru, že bych si řekla, že to je špatně. Myslím, že to úplně špatně asi není, nejsem nějak přesvědčená... Na druhou stranu Pro-Bio se snaží obhospodařovat asi 600 ha někde na jižní Moravě ekologickým způsobem, tak uvidíme, jak to bude fungovat.

Takže kdyby se veškerý zemědělství překlopilo na ekologický nebo že by vzniklo tolik KPZ, že by to pokrylo potřebu dost lidí, že by to stejně nebylo možný uživit všechny a je nutnost mít to klasický průmyslový zemědělství?

Spíš si myslím, že by se ty potraviny musely i zdražit, což... protože by byly kvalitnější, výživově... pěstovaly by se jiné druhy obilí, který by neměly tak velký výnosy. Na druhou stranu by to obilí bylo např. špalda, nebo jiné druhy jsou přizpůsobivější k ŽP, ohledně počasí, nevadí jim takový výchylky počasí. Takže by se zdražily potraviny a tím pádem by si to nemohl asi dovolit takový množství lidí. Na druhou stranu nechci říct, že by KPZ měla být pro lidi, co si to mohou dovolit. Je to hodně o uvažování a myslím si, že když dám něco na stůl, tak je v tom velký rozdíl. Když dám na stůl třeba bílou mouku a když dám na stůl celozrnnou mouku, tak ve výživový hodnotě je myslím velký rozdíl.

Takže ten příspěvek za rok kolem 5000 se ti zdá adekvátní?

Já kdybych vlastně nevstoupila do KP, tak bych za tu zeleninu určitě dávala míň. Protože bych jí kupovala míň, protože máme nadbytek pro naše potřeby. Ale na druhou stranu to hodně mrazím a snažím se z toho víc vařit, takže to vidím spíš jako obrat k lepšímu, zdravějšímu stravování.

Ke zdravějšímu stravování a uvažování o tom, jak tu zeleninu využít dál. Jak jí třeba usušit a pak si to připravit na tu zimu, kdy toho tolik není.

A zvládneš to všechno zavařit, zamrazit, zpracovat?

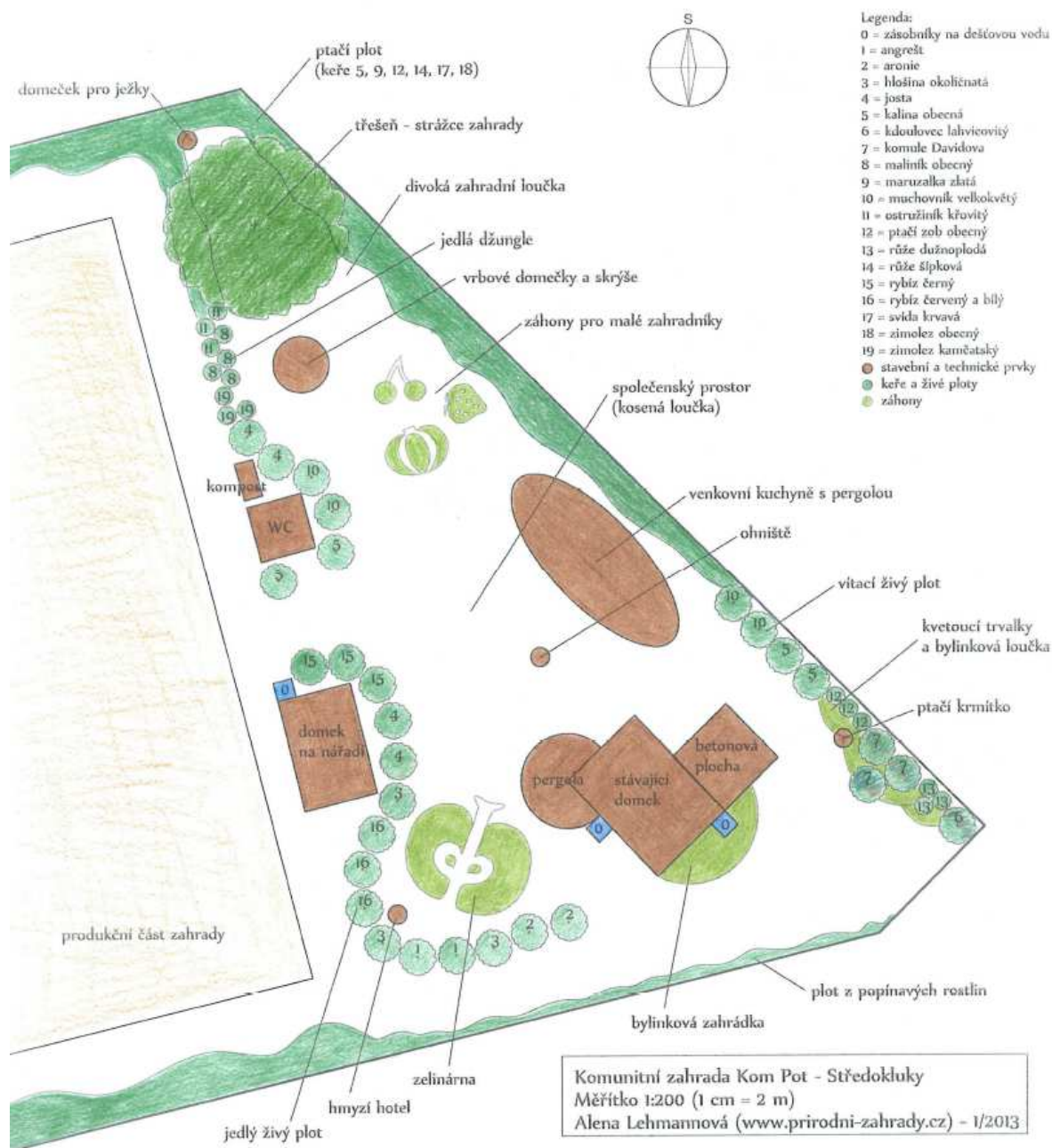
Ne (smích). Někdy když člověk přijde, tak má doma tu bedýnku kolikrát i do druhýho dne, než to otevře, než si to umeje třeba nebo tak a to je tím, že pracuju hodně i manuálně a člověk je utahaný, už se k tomu večer nedostane. Nevím, jak ostatní. Asi by se ze mě měl stát lepší hospodář.

Tenhle rok už vím, jak to uskladnit. Zkoušela jsem např. blanširovat cuketu, ponořit jí do horké vody a pak hned zamrazit...

Napadá tě něco, na co by ses zeptala, kdybys byla v mé roli nebo bys chtěla něco dodat?

Asi teď ne, kdyžtak ti napíšu... Mě hrozně zajímá názor ostatních lidí.

Příloha P5

Stanovy Občanského sdružení KomPot

Založené dle zákona 83/1990 Sb. o sdružování občanů ve znění pozdějších předpisů.

PREAMBULE

My občané sdružení v občanském sdružení KomPot se dobrovolně a svobodně sdružujeme za účelem udržitelného, environmentálně a sociálně přínosného a solidárního hospodaření založeného na vzájemném sdílení přínosů a rizik hospodaření, transparentním a konsensuálním rozhodování, aktivním zapojení všech členů bez rozdílu.

Naši činnost budeme provádět s osobní odpovědností, ohledem na všeobecně platné mravní a morální zásady a etické a sociálně odpovědné chování. Udržitelný rozvoj a ochrana životního prostředí ve všech jeho podobách jsou základním předpokladem všech činností sdružení.

Čl. 1.

Název a sídlo

Název: KomPot (dále jen „sdružení“)

Sídlo: Pražská 239, Velké Přílepy 252 64

Čl. 2

Statut sdružení

1. Sdružení je dobrovolné, nezávislé, sdružující členy na základě společného zájmu.
2. Sdružení je právnickou osobou registrovanou u Ministerstva vnitra ČR.

Čl. 3

Cíl činnosti sdružení

Cílem sdružení je propojení společnosti a prostředí, v němž žije. Tohoto cíle bude dosahováno zejména provozováním šetrného a udržitelného hospodářství založeného na principech ekologického zemědělství, a rozvojem lidského společenství a krajiny v místě.

Hlavního cíle bude dosahováno prostřednictvím cílů specifických:

1. Vybudování trvale udržitelného, environmentálně i sociálně odpovědného hospodářství s produkcí zejména zeleniny a ovoce.
2. Vytvoření společenství, v němž budou rizika a přínosy zemědělského hospodaření sdíleny, kde každý z členů bude znát původ svých potravin.
3. Široké sdílení zkušeností a praktických poznatků získaných v průběhu budování a přetváření zahrady.
4. Podpora zaměstnanosti na venkově založená na spravedlivé mzdě a sociálně odpovědných pracovních podmínkách.
5. Hospodaření, které nebude poškozovat ani vyčerpávat půdu, ale naopak, které bude posilovat její úrodnost a zvyšovat biologickou rozmanitost pozemku i jeho okolí.
6. Vytvoření živícího a fungujícího příkladu příznivého hospodaření člověka v krajině, využívajícího především místní přírodní i kulturní zdroje.
7. Podpora aktivit na venkově - zapojení místních obyvatel, spolupráce na událostech a akcích v místě.

Čl. 4

Principy fungování sdružení

1. Transparentnost – každý člen musí mít možnost nahlížet a rozporovat všechna rozhodnutí, kroky, financování sdružení.
2. Konsensuální rozhodování - všechna rozhodnutí musejí být přijímána či minimálně tolerována všemi členy sdružení, nelze přijmout rozhodnutí proti vůli některého z členů.
3. Ekologické hospodaření - s ohledem na zvyšování úrodnosti půdy, biologické diverzity, apod. Sdružení hodlá používat techniky a postupy maximálně šetrné ke všem složkám životního prostředí, založené na principech ekologického zemědělství.
4. Sdílení přínosů a rizik – každý člen sdružení přijímá skutečnost, že v případě nízké či žádné úrody nemusí za svůj členský příspěvek obdržet odpovídající protihodnotu v podobě produkce.
5. Solidární a zahrnující přístup – členské příspěvky, které budou nad limit ročního rozpočtu, mohou být prostřednictvím svépomocného fondu použity k uhrazení podílu méně majetných členů. Nedostatek financí nemůže být důvodem pro nepřijetí člena.
6. Aktivní zapojení – všichni členové jsou zváni k aktivní účasti na všech úrovních (administrativa, organizace, propagace i vlastní práce na zahradě a využití zahrady pro vlastní společenské účely).
7. Sdílení hodnot – všechny nehmotné výstupy (poznatky, zkušenosti) našeho sdružení budou volně dostupné a šiřitelné.

8. Spolupráce – naše sdružení hodlá spolupracovat na všech úrovních s dalšími organizacemi na šíření naší myšlenky a nabízí všem možnost učit se, získávat zkušenosti a prožívat sepětí člověka s půdou.

Čl. 5

Členství a členské příspěvky

1. Členem sdružení mohou být fyzické osoby starší 18 let.
2. Člen bude přijat na základě podání písemné či elektronické přihlášky na stanoveném formuláři a uhrazení členského příspěvku typu podporovatel, který je povinný.
3. Členství vzniká dnem uhrazení členského příspěvku na účet sdružení. Dokladem členství je potvrzení o uhrazení členského příspěvku.
  4. Členství zaniká:
    - a. vystoupením člena písemným oznámením statutárnímu orgánu či jeho zástupci,
    - b. úmrtím člena,
    - c. zrušením členství na základě rozhodnutí valné hromady při závažném porušení stanov sdružení,
    - d. zánikem sdružení.
5. Sdružení se zavazuje využívat přidělených členských příspěvků výhradně v souladu s těmito stanovami a cíli sdružení.
  6. Členský příspěvek je dvojí:
    - a. Podporovatel – tento typ členského příspěvku zadává právo účastnit se valných hromad, být součástí aktivit sdružení v souladu s těmito stanovami. Každý z členů je povinen uhradit tento typ příspěvku. Tento typ příspěvku představuje investici do fungování sdružení.
    - b. Odběratel – tento typ příspěvku je dobrovolný a zadává právo získávat podíl na výnosech hospodaření v souladu s těmito stanovami.
  7. Výši členských příspěvků stanovuje každoročně valná hromada.
  8. Členské příspěvky jsou nevratné. V ojedinělých případech může valná hromada rozhodnout jinak.

Čl. 6

Svépomocný fond

1. Sdružení smí vytvářet finanční rezervu, která bude ukládána v tzv. svépomocném fondu.

2. Do fondu budou ukládány prostředky rozhodnutím valné hromady.
3. Použití prostředků z fondu musí schválit valná hromada.
4. Podrobnosti využití prostředků z fondu stanovuje organizační řád sdružení.

Čl. 7

Práva a povinnosti členů

1. Člen sdružení má právo:
  - a. účastnit se jednání valné hromady,
  - b. volit orgány sdružení,
  - c. být volen do orgánů sdružení,
- d. obracet se na orgány sdružení s podněty a stížnostmi a žádat o jejich vyjádření,
  - e. být pravidelně informován o činnosti sdružení.
2. Člen má povinnost zejména:
  - a. dodržovat stanovy sdružení,
  - b. účastnit se valné hromady (min. 1 x ročně),
  - c. podílet se na plnění cílů sdružení,
  - d. svědomitě vykonávat funkce v orgánech sdružení,
- e. platit členské příspěvky ve výši stanovené valnou hromadou sdružení,
- f. dbát na to, aby nebyly poškozovány zájmy a dobré jméno sdružení,
- g. podílet se na práci na zahradě minimálně 4 dny za rok.

Čl. 8

Orgány sdružení

1. Orgány sdružení jsou:
  - a. valná hromada,

- b. koordinační skupina sdružení,
- c. pokladník sdružení,
- d. pracovní skupiny.

Čl. 9

Valná hromada

1. Valná hromada je nejvyšším orgánem sdružení.
2. Valnou hromadu tvoří všichni členové sdružení.
3. Valnou hromadu svolává sdružení podle potřeby, nejméně však čtyřikrát ročně. Koordináční skupina svolá valnou hromadu vždy, když o to požádá nejméně třetina členů sdružení.
  4. Valná hromada zejména:
    - a. rozhoduje o změnách stanov sdružení,
    - b. schvaluje úkoly sdružení pro příslušné období, výroční zprávu sdružení, rozpočet a roční uzávěrku hospodaření,
    - c. stanovuje výši členských příspěvků,
    - d. volí členy koordinační skupiny sdružení a pokladníka,
    - e. rozhoduje o zrušení členství,
    - f. rozhoduje o zrušení sdružení.
5. Valná hromada je usnášeníschopná, je-li přítomna nadpoloviční většina všech členů. Není-li přítomna nadpoloviční většina všech členů, má koordinační skupina povinnost svolat do jednoho měsíce náhradní valnou hromadu, která je usnášeníschopná vždy.
6. Každý člen má jeden hlas. Hlasy všech členů jsou rovné.
7. Valná hromada rozhoduje na základě konsensuálního rozhodování. Rozhodnutí je tak přijato pouze tehdy, pokud s ním všichni souhlasí nebo jej alespoň tolerují.

Čl. 10

Koordinační skupina (KS) sdružení

1. KS zastupuje sdružení navenek, jedná jeho jménem a odpovídá za správný chod organizace.

2. Každý člen KS je oprávněn jednat jménem sdružení a zastupovat jej navenek samostatně na základě pověření uděleného rozhodnutím celé KS.
3. KS je výkonným orgánem sdružení, která za svou činnost odpovídá valné hromadě. KS řídí činnost sdružení v období mezi zasedáními valné hromady.
4. Členství v KS vzniká volbou na valné hromadě na základě návrhu některého ze členů.
5. Členové KS jsou voleni na 2 roky s možností opakovaného znovuzvolení.
  6. KS má nejméně 4 a maximálně 6 členů.
7. KS svolává k tomu pověřený člen nejméně jedenkrát za dva měsíce.
  8. Koordinační skupina zejména:
    - a. koordinuje činnost sdružení,
    - b. svolává valnou hromadu,
    - c. zpracovává podklady pro rozhodnutí valné hromady,
    - d. přijímá malá rozhodnutí, která jsou stanovena v organizačním řádu.
9. KS je usnášeníschopná, je-li přítomna nadpoloviční většina všech jeho členů. KS smí rozhodovat i prostřednictvím elektronické komunikace, v případě že se do rozhodnutí zapojí všichni členové KS.
  10. KS rozhoduje konsensuálně.
11. Člen koordinační skupiny může být odvolán před uplynutím funkčního období rozhodnutím valné hromady, pokud jsou shledány vážné nedostatky v jeho činnosti.

Čl. 11

Pokladník sdružení

1. Pokladník je volen valnou hromadou.
2. Pokladník se automaticky stává členem koordinační skupiny.
3. Funkční období pokladníka jsou 2 roky.
4. Pokladník může být odvolán před uplynutím funkčního období rozhodnutím valné hromady či koordinační skupiny, pokud jsou shledány vážné nedostatky v jeho činnosti.
  5. Pokladník:
    - a. dohlíží na uhrazení členských příspěvků,

- b. má pravomoc kontaktovat členy za účelem uhrazení příspěvků a při neuhrazení příspěvku do stanoveného termínu podává valné hromadě návrh na vyloučení člena,
- c. disponuje přístupem k finančním prostředkům sdružení a smí s nimi nakládat na základě rozhodnutí koordinační skupiny.

Čl. 12

Pracovní skupiny

- 1. Pracovní skupiny vznikají ad hoc k jednotlivým důležitým krokům sdružení.
- 2. Členy pracovních skupin mohou být všichni členové sdružení.
- 3. Počet členů pracovních skupin není omezen.
- 4. Pracovní skupiny mají oprávnění navrhnout koordinační skupině a valné hromadě návrhy řešení témat probíraných v dané pracovní skupině.

Čl. 13

Zásady hospodaření

- 1. Sdružení hospodaří s movitým i nemovitým majetkem.
- 2. Zdroji majetku jsou zejména:
  - a. členské příspěvky členů,
  - b. dary a příspěvky právnických a fyzických osob,
  - c. výnosy majetku,
  - d. dotace a granty,
- 3. Sdružení nevytváří zisk, veškeré prostředky jsou investovány zpět do hospodaření sdružení k dosahování jeho hlavního cíle.
- 4. Za hospodaření sdružení odpovídá koordinační skupina sdružení, která každý rok předkládá valné hromadě zprávu o hospodaření, včetně účetní závěrky.
- 5. Hospodaření se uskutečňuje podle ročního rozpočtu schváleného valnou hromadou.

Čl. 14

Zánik sdružení

1. Sdružení zaniká dobrovolným rozpuštěním na základě rozhodnutí valné hromady,
2. Zaniká-li sdružení dobrovolným rozpuštěním, rozhodne současně valná hromada o způsobu majetkového vypořádání.

Čl. 15

Komunikace mezi členy

1. Všichni členové se zavazují jednat v součinnosti s ostatními členy sdružení a společné záležitosti komunikovat na platformě sdružení.
2. Konkrétní preferované způsoby informování a vzájemné komunikace upravuje organizační řád sdružení.

Čl. 16

Závěrečná ustanovení

1. Sdružení může na základě rozhodnutí valné hromady vydat organizační a jednací řád sdružení.
2. Sdružení má právo v souladu s cíli své činnosti obracet se na státní orgány s peticemi.

Grafická příloha P7 – fotky z KomPotu

Obr. 1 Počátky KomPotu (r. 2012)

Obr. 2 Zavařování společného KomPotu (16.5.2012)

Obr. 3 Jarní orba

Obr. 4 Vstupní brána

Obr. 5 Dýňování

Obr. 6 Týdenní přiděl zeleniny pro jednoho člena KomPotu

Obr. 7 Mrkev (r. 2013)

Obr. 8 Komunitní foto